

821(477)
M15

ФЕДІР МАКІВЧУК

САТИРА І ГУМОР

ФЕДІР
МАКІВЦУК

САТИРА І ГУМОР

ВИБРАНІ ТВОРИ

В книгу избранных произведений известного украинского советского писателя вошли: «Репортаж с того света», написанный автором в результате пребывания в США в составе советской делегации на сессии ООН, памфлеты и фельетоны, направленные против украинских буржуазных националистов, а также юморески, в которых высмеиваются проявления чуждой нашему обществу морали.

Передмова М. Іщенко

УТВЕРДЖУЮЧИ ДОБРО

Спираючись на досвід багатовікової історії, В. І. Ленін підкреслював: «Слово теж є діло». Слово ради слова не означає нічого, але справжнє, виповнене смыслом, воно спонукає до діла, насажує, навчає, застерігає, підбадьорює, викриває. Це неперевершене знаряддя в утвердженні досвіду людської діяльності, бо, до ладу вжите, переконує в доцільності вчинку, явища, події, факту. Слово — зброя в устах людства, до якої вдаються його найкращі представники, відстоюючи ідеали гуманізму, миру, свободолюбства й соціальної справедливості. З покоління в покоління словом передавав трудівник нащадкам заповіді моральності й чистоти. Лагідне, ніжне, прихильне, приязне, підбадьорливе, кличе — скільки відтінків добра, порядку й злагоди в слові! А яке ж воно дуже тоді, коли викриває, плямує, щоб викоренити, подолати, зжити недолугість, хибу, незугарність, отруту, зло!

Незмірно помножує силу слова сміх. У сміхові — розмаїття забарвлень, відтінків, акцентів. Майстрів сміху називаємо гумористами й сатириками. Мабуть, гумористи з'явилися на світі найраніше. Бо люди спілкуються в сім'ях, громадах, колективах, цехах здавна — від усвідомлення самих себе співгосподарями на Землі. Тож спершу пішов у виховавчий вжиток усміх м'який, щоб застерегти співродичів і товаришів по ремеслу від незначних життєвських слабкостей і хиб, щиро допомогти позбутися їх. Шаржем, незлісною насмішкою, пародією послугується людство із сивої давнини, попервах ще й не розрізняючи сміху за жанрами і формами. Сатира, сарказм — зброя проти чужинця, що зазіхає на дармовицю, не ним надбане добро. Проти ворога, що посягає якщо не на життя, то на ідеали.

У селі Кордишівці, Козятинського району, Вінницької області, досі пам'ятають дотепного юнака, який умів, як ніхто інший, на роботі й на дозвіллі, у хаті-читальні чи й пізніше в сільбуді, докинути до ладу жарт, приповідку, розповіді веселу історію, почуту від односельців, але «перекладену» на мову сміху, або й складену самим. Цим юнаком був Федір Юрійович Маківчук, нині відомий у нашій країні і за її межами письменник-сатирик, лауреат Республіканської премії імені Яро-

слава Галана, редактор українського журналу сатири й гумору «Перець».

У цьому ж таки селі Кордишівці у хліборобській сім'ї і народився Федір Маківчук 9 вересня 1912 року, тут минули його дитинство й комсомольська юність. Тут починалися життєві університети майбутнього сатирика й гумориста. Замолоду залюблений у гостре слово, він ще в селі прилучився до «Вишневих усмішок» Остапа Вишні, маючи його за свого навчителя і наставника вже задовго до того, як зведе їх доля на спільній літературній ниві в «Перці».

Пізніше Остап Вишня напише: «Вам доля дала керувати сміхом. Ви чесно взяли у свої золоті руки це керівництво. Я говорю чесно: Ви возвеличили наш сміх!»

Після сільської семирічки Федір Маківчук навчався в Бердичівській профшколі, закінчив Київський педагогічний інститут. Але навчання цим не закінчилося. Воно у письменника-журналіста триває й сьогодні. У пресі він — з дев'ятнадцяти літ: відповідальний секретар районної газети в Старокостянтинові на Хмельниччині, заступник редактора, а потім редактор кам'янець-подільської обласної молодіжної газети, редактор львівської обласної газети «Ленінська молодь», відповідальний секретар першої радянської газети у Львові «Вільна Україна», керівник сектора молодіжного радіомовлення ЦК ВЛКСМ, редактор республіканської газети «Молодь України», з 1946 року очолює редакцію «Перця».

За півстоліття творчої роботи Федір Юрійович Маківчук написав кілька сотень фейлетонів, гуморесок і памфлетів, які, спершу з'явившись друком у періодиці, потім надійно оселилися у книгах: «Здоровенькі були», «І сміх, і гріх», «Замужем і вдома», «Про добре і про зле», «Чорт штовхнув», «Любе й нелюбе», «Любов і параграф», «Галас у жабурині», «Вінегрет з перцем», «Репортаж з того світу», «Анфас і в профіль», «Штрихи до портретів» та інших. Як бачимо, відповідальну роботу в пресі письменник успішно поєднує із суто літературною. І тут доречно згадати заувагу Юрія Смолича: «На мою думку, творення неможливе без широкої громадської діяльності... Це йде тільки на користь, збагачуючи насамперед письменника скарбами людської мудрості. Оце зміцнення взаємин з різними людьми я вважаю визначальним у житті письменника. Бо коли працюєш для людей, то й працювати мусиш разом із людьми». Журнал, у якому працює вже понад тридцять п'ять років письменник Ф. Ю. Маківчук, потрібний людям так само, як і письменницькі книги різних жанрів.

Перед тим, як написати цю статтю про Федора Маківчука, мені вдалося найдоцільнішим інтерв'ювати його саме на робочому місці, в редакції...

З-за столу підвівся кременний чоловік з гострим поглядом, що в ньому пильна увага й смішинка, молода цікавість і вдавана суворість. Кучма парубоцького чуба, вже присвілого, наче листя молодого дуба серпневої пори. Що ж, жнива в розвії багатства — хліб, зелеліаний хліборобськими руками, пішов до трудівничих осель. Мені хочеться й зараз вдатися саме до такого образу, бо мовити маю про письменника, трударя і звитяжця, в чиєму ужинку — споконвічна мудрість хлібороба і постійна пристрасть робітника, невситима спрямованість до розумного, гарного, вічного, до того ідеалу людини, що його утверджувано в народному епосі і в творах красного письменства.

У тому, що я в кабінеті редактора сатиричного журналу «Перець», нема заперечення до роздумів про позитивну натхненність сатири. У житті споконвіку боролися дві сили, ніколи не зживаючись, ні на часину не змиряючись: добро і зло. Утверджуючи добре, люди, як полю, відсівають звідти зле. Борючись із злом, ми утверджуємо добро.

Сміх — це не просто форма зображення. Це і суть, тобто зміст. Адже є в житті явища, які не годиться, просто неприродно зображувати лірикою чи драмою. Недарма сміх у «Ревізорі», за визначенням самого М. В. Гоголя, є основним позитивним героєм його п'єси.

Аудиторія радянських сатириків докорінно відрізняється од усіх досоціалістичних аудиторій такою ж мірою, якою ідейне вістря радянської сатири й гумору відрізняється од ідейної спрямованості творів прогресивних сатириків дожовтневих формацій: наша сатира утверджує ідеали комуністичного суспільства, випікаючи вогнем носіїв минулого; ідеологія нашого суспільства гармонійно сполучена з офіційними заходами державних установ, що спрямовані на викоренення відсталого, косного, хибного — всього того, що перешкоджає неухильному поступу до вершин людського щастя.

Сатира потрібна для суспільства будівничих, яким є наше радянське суспільство. Ми будуємо комунізм — суспільство незнаного досі в історії матеріального достатку і духовної краси. Партія як керівна і спрямовуюча сила радянського народу з ленінською прозорливістю передбачає і своєю повсякденною практикою забезпечує розквіт економіки та культури Країни Рад, формування нової людини як різнобічно й гармонійно розвиненої особистості. Виховання високої моральності, що вкладає в себе високу політичну культуру, громадянськість, органічне почуття радянського патріотизму, колективізму, дружби народів, пролетарського інтернаціоналізму, — завдання глибоке, всеохоплююче за змістом. Розв'язання його здійснюється всіма засобами, партійними, державними й соціальними інститутами. «Систематично цілеспрямовано і непримиренно слід вести боротьбу всіма засобами пропаганди і виховання, — читаємо в постанові ЦК КПРС «Про дальше поліпшення ідеологічної, політико-виховної роботи» від 26 квітня 1979 року, яка, за визначенням XXVI з'їзду партії, є документом довгострокової дії, — від обговорення в парторганізації, трудовому колективі до критики

в пресі, по радіо, телебаченню — за викоренення таких нерідко існуючих ще в нашому житті ворожих соціалізові потворних пережитків минулого, як користоловство і хабарництво, намагання урвати якнайбільше від суспільства, нічого не даючи йому, безгосподарність і марнотратство, пияцтво і хуліганство, бюрократизм та бездушне ставлення до людей, порушення трудової дисципліни і громадського порядку. В боротьбі з цими явищами необхідно використовувати і переконання словом, і сувору силу закону».

У більшості своїй радянські люди, як зазначалося на XXVI з'їзді партії, працюють чесно, з душею. Вони по праву і розумно користуються різноманітними благами, які дає їм суспільство, бережуть і примножують наше народне надбання. «Але є у нас і такі особи, які прагнуть якнайменше дати, а якнайбільше урвати від держави. Саме на ґрунті такої психології і з'являються егоїзм і міщанство, користоловство, байдужість до турбот і справ народу. Чималої шкоди суспільству, сім'ї завдає пияцтво... На боротьбу з цими потворними явищами повинні бути спрямовані зусилля всіх трудових колективів, всіх громадських організацій...»

Це завдання, певна річ, безпосередньо стосується і письменницького колективу, зокрема його гумористично-сатиричного цеху, яким є очолювана Федором Маківчуком редакція журналу «Перець».

Я попросив дозволу бодай краєм ока зазирнути в пошту «Перця». А пошта журналу і справді рясна. До того ж у багатьох листах звертання до «Перця» уособлюється із звертанням до його редактора. «Шановний Федір Маківчук! — пише читачка з Дніпропетровська. — У «Перцеві» № 22 за листопад місяць на сторінці 6 написано три гуморески. Одна з них — «Молитва батька» (опублікована потім у книгах. — М. І.). Я прочитала її, і не один раз, і мій чоловік приїхав з лінії і теж прочитав, і я хочу Вас запитати — як Вам удалось написати цю істину, це ж не всякий може так придумати складно і справедливо?»

У газеті «Сільські вісті» свого часу було опубліковано фейлетонкавку Ф. Маківчука. Ось що пише читач у листі до автора: «Шановний тов. Маківчук! Дуже цікаву Ви створили казку. Так, неначе були Ви в нашому колгоспі. Це, мабуть, тому, що так воно не тільки в нас твориться за головою колгоспу і бригадирами, та й хапуг не бракує. Ви закликаєте, щоб берегти корми для колгоспної худоби. Такої і я думки, бо без кормів, ясна річ, худоба не може. Та в нас і голова колгоспу був добрий, а бригадир рілничої бригади № 2 був ще добріший. Сіно розтягли родичі...» Одне слово, прочитавши у фейлетоні про знайому ситуацію, дописувач повідомляє газеті адресу, де справу з безчинствами людей несумлінних також треба довести до завершення.

Ідучи до Федора Маківчука, я мав намір поставити, як і годиться, кільканадцять запитань. І першим позначене у моїй свідомості: «Чому ви стали сатириком?»

Але, переступивши поріг кабінету редактора «Перця», усвідомив: відповідь на це запитання давно вже дав народ, а Федір Маківчук, виходячи з його правічних потреб, збагнув у собі це покликання. І потім, підсумовуючи на якомусь етапі зажнивоване з цього поля, роздумливо записав у фейлетоні «Осот»: «Недаром сказано: в житті — як на довгій ниві. І там і там всякого буває. На ниві, наприклад, трапляється часом таке. Серед чистої, добірної пшениці, дивись, та й виткнеться десь у долиниці стебло осоту. Нікому й на думку не спаде, що серед цієї золотої благодаті може появиться таке паскудство, як бур'ян. А осотові те якраз на руку. Він росте собі, обпивається життєдайними зеленими соками, жиріє, все глибше пускає в ґрунт своє жаднуще коріння, і не вирви його своєчасно роботяшою хазяйською рукою, не викинь його геть із поля, він зовсім знахабніє, він стане паном на лану. Йому почне здаватися, що цей широкий родючий лан люди орали й обробляли, удобрювали й напували зовсім не для злаків, а для нього, для осоту».

Виполюючи осот, хлібороб дбає про злаки. Висміюючи ваду, письменник дбає про здоров'я суспільства. Так, у нас більшість хороша, але є меншість, бодай геть незначна, майже непримітна. Але ж чим чистіше поле, тим видніше на ньому осотину. Ось чому потрібна сатира в нашому комуністичному будівництві — як зброя. Вона разить і разитиме все, що називається антиподами радянського, соціалістичного. Сатира виліковує, сатира спрямовує.

Коли молодий Павло Анненков, що запропонував був допомогти Гоголю в переписуванні начисто рукопису «Мертвих душ», заходився від сміху під час цієї приємної праці, Гоголь казав йому з докором: «Намагайтесь не сміятися!..» Йому було прикро, що юнак не розуміє: все те смішне написано зовсім не для того, щоб людей веселити, а щоб уразити їх гідним осміяння й до гірких роздумів закликати.

Отже, твір сатиричний, твір гумористичний — це твір передусім глибоко серйозний. «Ознайомившись з таким твором,— писав якось одному адресатові Федір Маківчук,— читач з гордістю скаже: «А я не такий! І ніколи не буду таким. Гидко бути таким!»

Тисячі читацьких листів. Стоси літературних творів, з яких належить відібрати наймайстерніші і найактуальніші. Сотні відвідувачів. Здавалося, можна б обмежитися обов'язками організатора процесу. Власне, їх вистачило б на трьох. Та редактор — у повсякденній письменницькій праці. «Перець» — це школа гумористів-сатириків, започаткована Остапом Вишнею, Василем Чечвянським, Степаном Олійником. Сьогодні Федір Маківчук тут майстер-наставник. То хіба може він відкладати перо?

«Мені здається,— немовби в задушевній розмові звертається автор до читачів фейлетону «Про добре і зло»,— що ви не станете заперечувати того очевидного факту, що на нашій землі живуть, і часом зовсім

поруч, Юхими позитивні і Юхими негативні, або, просто кажучи,— Юхими хороші і Юхими нехороші».

Осот не завжди виростає з насінини, що здавен засіла в ріллі. Ту насінину подекуди заносять вітри, що долинають на хвилях «Голосів Америки», Бі-бі-сі та різних продажно-націоналістичних і отруйно-ворожих соціалізмів і прогресу «Свобод». Тому сатирик має бути в активному наступі проти зла. Він працює завжди: і тоді, коли редагує журнал, і коли в безсонні світанків роздумує над чистим аркушем, і за столом делегата Української РСР на сесії Генеральної Асамблеї ООН. А її штаб-квартира у тій цитаделі імперіалізму, звідки й напускають на нашу ниву всіляку нечисть.

«Постійний представник США Лодж, один зі стратегів «холодної війни», поводить себе в ООН по-хазяйському, домовито. На засіданнях сидить чисто по-американському, поклавши ноги на стіл. Авторіві, грішним ділом, здалося, що так можна сидіти тільки вдома, ну ще в своїй власній банківській конторі, а виходить, що можна й в ООН. Своїми довгими ногами-чепігами він ніби промовляє: «Отак ми сидимо і в міжнародній політиці. Отак монументально ми всядемося і на тому шарикі, що зветься земною кулею». Сказати б йому: «Ой, дивіться, містер Лодж, так і впастоньки можна!» Але грець з ним, хай покобенться».

Минули часи, багато що змінилося у світі, в тому числі і в ООН. Незмінними, звичайно ж, залишились звички в американських дипломатів. Та й не дивно, адже це в природі імперіалістичного хижацтва, що, доки живе, споглядає навкруг очима бізнесмена, який спить і бачить підкореним світ.

19 вересня 1957 року глава делегації США на 12-й сесії Генеральної Асамблеї ООН Даллес виступив у політичній дискусії з промовою, зміст якої в інтерпретації автора «Репортажу з того світу», учасника цієї сесії, прочитується досить по-сучасному: «Ми нарobili собі атомних боньбочок, щоб гратися ними в дитячому садочку, а ви нарobili собі атомних боньбочок, щоб кидати на перехожих».

...Даллес не сказав, що дві таких «боньбочки» в 1945 році американські паїньки кинули на Хіросіму й Нагасакі, знищивши кількост тисяч японців. Йому не було для цього часу. За 28 хвилин він не менш як 28 разів молитовно піднімав догори очі (кажуть, що Даллес набожніший за папу римського) і закликав у свідки небо, весь роздутий штат святих, що капіталістичний Захід навіть не помишляє про війну... Він хотів, щоб Асамблея побачила за його згорбленою спиною крильця ангела. Але з-за неї стирчала хижка пика американських корпорацій. «Америка довгі роки,— пише автор «Репортажу з того світу»,— чванькувато одверталася від усього того, що робиться поза межами «динамічного американізму». Одверталася, одверталася і доодверталася до того, що голова в неї так і приросла потилицею назад». І ось 4 жовтня

1957 року Радянський Союз запустив першого штучного супутника Землі. «З учорашнього дня,— коментує стан американського бізнесмена сатирик,— тут явно вчувається болісний хрускіт шийних хребців — Америка почала повертати голову до нормального стану».

З документальною переконливістю журналіста автор розкриває गरेзвісний «пріоритет» США — у злочинності, якою не може «похвалитися» жодна країна світу, у кількості безробітних і жебраків, у контрастності між багатством і бідністю, у лицемірстві й ханжестві американської преси, що, захищаючи бізнес, вихваляє так званий «американський рай». Нищівним сарказмом просякнутий удаваний монолог нью-йоркського полісмена, що застав зненацька жебрака з простягнутою рукою (у США жебрацтво заборонено законом, тож коли біднякові зведе голодною судомою живіт, він простягає руку за милостинею: в такий спосіб можна потрапити до в'язниці, де хоч зароситись дадуть): «Чому, каналія, жебрачеш?.. Ти забув, розпроканальська твоя душа, що за всіма офіційними даними у нас на 50 мільйонів сімей припадає 56 мільйонів машин? Ти забув, розсучий ти сину, що в Америці кожна сім'я має змогу купити на рік у середньому 9 чоловічих костюмів, 12 жіночих суконь і 14 пар взуття?..» Жебрак змушений прикриватися бізнесом: старезний дідусь продає засиджені мухами літографські картинки, видрукувані ще, мабуть, за часів Джорджа Вашингтона, вивісивши табличку: «Купіть з моєї галереї хоч одну картинку, інакше я пропаду з голоду».

Звичка до середньостатистичного поцінування багатств стала в апологетів американізму органічною. Справді, поділивши відповідно автомобілі, що перебувають в особистому користуванні сім'ї мільйонера, можна напустити туману на простаків: он який багатий американець! В середньому на сім'ю більше, як по машині. Тож Федір Маківчук у своєму «Репортажі» придивляється до США не з фасаду, а з усіх боків. Ось вони з М. М. Тарновським і В. П. Козаченком оглядають трущоби: «Боже мій, який тут бруд, які злидні, який сморід! Ніде не бачиш ні травинки, ні деревинки, ні квіточки,— тільки вкриті кіптявою, мохом і цвіллю перекособочені аварійні будинки, камінь, бетон, бруд і люди, що живуть у цих будинках. Та ще міриади пацюків... Вночі вони зграями пробираються в житло й на смерть загризають немовлят». Але до статистики вдається й сатирик. «Тільки в самому Нью-Йорку,— цитує він повідомлення «Нью-Йорк таймс мегезін»,— трущоби займають понад 4 тисячі гектарів з населенням у півтора мільйона чоловік. А по всій Америці в трущобах проживає до 22 мільйонів людей, майже кожний восьмий американець». Ось де б знадобилися передусім ті півтора трильйона доларів, що їх передбачає вкласти у гонку озброєнь у найближчі роки Пентагон! Сила сатиричного викриття «Репортажу з того світу» у тому, що видатний майстер показав у ньому соціальне зло американського бізнесу, оголивши його імперіалістичні підвалини.

Відтинки сміху памфлетиста Федора Маківчука у викритті українського націоналістичного охвістя, що оселилося на смітниках імперіалістичного закордону,— чи то в лакейських нью-йоркських і монреальських бізнесменів, чи то «у мюнхенських забігайлівках, де зосереджено все політичне, наукове і громадське життя української «скитальщини» («Галас у жабурині»), чи то плентається попихачами в приймальнях босів проамериканських «Вільної Європи» і «Свободи» — розмаїті й глибинно викривальні. Це й іронія, і насмішка, й алегорія, і гротеск, і нищівний сарказм. Глибоко вивчивши те соціальне звалище, яким є націоналістичні групки й угруповання серед вихідців з України за кордоном, автор з класових позицій викриває перед тверезим людом кожну, так звану, «акцію» проти Радянського Союзу і його невід'ємної складової частини — УРСР.

Верховоди націоналістичного скиталища ще грають у прем'єрство, марять про державність, час від часу демонструють перед обдуреними низами еміграції багатопартійність. В одній з приміток до памфлету «Галас у жабурині» Ф. Маківчук так витлумачує цю «неоднопартійність»: «ОУН-с — по-нашому, націоналісти-сокирники, а ОУН-р — націоналісти-різуни. Себе ж вони іменують: перші — соціалістами, другі — революціонерами». В памфлеті «Пікінери з чорнильними списками», висміюючи хвальковиту самоатестацію бандерівських недобитків, що називають себе «пікінерами української нації», автор розкриває їхнє справжнє обличчя наклепників на український народ, який у співдружності з усіма братніми радянськими народами утверджує найсправедливіше в історії суспільство. Жалюгідні й сміхотворні потуги, так званих, «самостійників» спаложити нашу радянську реальність. Методи пікінерів з чорнильницями викликають обурення у радянських людей.

Один з членів радянської туристської групи, як розповідається у цьому памфлеті, шахтарський бригадир з Ворошиловградщини Олександр Силкін, в дискусіях з «біснуватими» (він інакше не називав націоналістів) «готовий був кулаки в хід пускати». Але радянські люди всюди поведуться витримано й з гідністю. «Більше іронії, більше гумору», — заспокоювали наші туристи запального товариша.

У відповідь на наклепи «вільного сина ефіру», який в одній з радіопередач твердив, ніби українській мові не властиві такі слова, як «супутник», «космос», «космонавт», автор зі спокоєм і гідністю відповідає: «Літати українцям Поповичу й Береговому в космосі цілком властиво, а слова «космонавт» і «космос» українській мові чужі й не властиві. Справді, треба думати п'ятами, щоб дійти до таких диких парадоксів».

Правда про Радянську Україну здатна зруйнувати будь-які вигадки націоналістів, тим-то митрополит Мстислав (а по-мирському, як засвідчує автор, гітлерівський прислужник Скрипник) в опублікованій бандерівською газетою «Гомін України» статейці радив «вірним нашої церкви стриматися від поїздок в Україну, а священникам рішуче забороч-

пяти такі поїздки». У памфлеті наводиться витяг з публікації однієї з націоналістичних газет у Нью-Йорку, яка нарікала: «Побувавши на Україні, туристи не хочуть говорити правду про становище там і навіть відходять взагалі від активної участі в політичному житті еміграції». Те, чого не посміла вивісти ця «вільна і ні від кого не залежна» рептілька, вивів автор: «А ларчик відкривається просто. Повернувшись додому, заокеанські туристи починають розповідати правду про нашу країну, про наше життя, про успіхи. Більше того, не один з них ілюструє свої розповіді родичам, сусідам, знайомим власними фотокартками і любительськими кінострічками».

Щоб надати видимості якогось політичного життя у середовищі націоналістичного охвістя і цим хоч якось виправдати видатки імперіалістичних хазяїв на його утримання, політичні комедіянти типу «прем'єра» чорнильної «самостійної» України Ярослава Стецька вдалися й до такого політичного спектаклю, як «нью-йоркське збіговисько націоналістичних злиднів», що було наречене «всесвітнім конгресом вільних українців» («Шура-бура в помийниці»). З нищівним сарказмом висміює памфлет цей спектакль приречених — з хуліганським шабашем коло будинку Радянського представництва в ООН, з доповідями і маніфестами, з провокаційно-палійською промовою відставного міністра Канади Джона Діфенбекера, з претензіями на політичний вплив на справу людства.

Націоналізм, як застерігає у своїх памфлетах Ф. Маківчук, — явище не етнографічне, а класове. Зоологічна зненависть до соціалістичного ладу, радянського способу життя об'єднує попихачів, що групуються навколо бандерівської та власівської рептілок — вже згадуваного «Гомону України» і «Нового русского слова», бо ж спільні класові устремління верховодів і українського, і російського, і всіх інших націоналістичних охвість, у які б вишиванки вони не виряджалися (памфлет «Сон рябої кобили»). Отже, коли йдеться про імперіалізм та його нищих послуговувачів всіляких мастей, тоді Федір Маківчук не може бути ні компромісним, ні по-дипломатичному лояльним. Це чужий світ, ворожий, хижий світ. І «Репортаж з того світу» то нищівно-викривальний, то роздумливо-сумний, бо не байдужа письменникові Маківчуку доля мільйонів знедолених. Завжди тон цього твору незмиренно застережливий. І що більше поринає автор у глибини американського способу життя, то все гучніше звучить у книзі голос комуніста, патріота, громадянина славної Країни Рад, який гордиться своєю Вітчизною і любить її ніжною любов'ю сина:

«Києве, Києве! Як ти часто в снах являєшся, як ти часто згадуєшся тут. Ти не знаєш цього божевільного клекоту, цієї задухи, цієї нерво-трьопки, цього гармидеру й смороду. Ех, подихати б оце годинку-другу на своїх кучерявих дніпровських схилах, і одразу відчув би себе, як після кисневої палатки».

А як нещадно картає Ф. Маківчук у своїх фейлетонах тих незрячих, що через невігластво й обмеженість їздять по закордонах по колекції і екзотику. Будьте пильні, редактори! Бо обивателька Бара з фейлетону «Кошмар моєї жінки» небезпечна ще і як рознощиця бацили міщанства. Ось же вона нахваляється: «Ну, покей! Пойду позавтракаю да сяду свої турісткі влічати записувати. Мой старікашка говорить, што «вічорка» може напечатать... А што я, хуже другіх? Я путішествовала, може, не менше твого Колуна». Письменник застерігає від балачок цих мандрівних папуг, які ніколи не читали ніяких книг і яким байдуже, як називати Колумба, життя вони сприймають на слух з уст імперіалістично-націоналістичних покидьків, що «просвіщають» обивателя радіопередачею «Голосу Америки» та «Свободи» чи в вестибюлі нью-йоркського готелю.

Відразу ж після публікації названого фейлетону в «Перці» Леонід Ленч, діставши у автора дозвіл на переклад, писав: «Дорогий Федю! Надсилаю тобі твоє симпатичне і смішне оповідання. Намагався його перекласти так, щоб воно й російською прозвучало з такою ж наснагою... Мені надіслали на внутрішню рецензію твою збірку із «Советского писателя». Читаємо удвох з дружиною — вона твоя землячка з України — і обоє регочемо від душі. Обіймаю тебе. Твій Леонід Ленч».

Сміються колеги, сміються численні читачі.

Не випадково ж одразу й відгукуються вони на твори Федора Маківчука. «Редакторові журналу «Перець». Київ. Я давній читач багатьох літературних статей. І цього разу прочитав у «Литературной Росии» «Кошмар моей жизни». Дуже добре, до пуття написано, думки потрачено не на абищо. Дуже до душі. Очевидно (я так відчуваю), що автор Ф. Маківчук з віком стає ще активніший. І що не рік, то все гарнішають його твори. Бажаю йому доброго здоров'я і всій його родині. З повагою Є. Петрушенко, м. Жданов».

Обиватель і міщанин, хапуга і гульвіса, бюрократ і наклепник — це метелики різноформні і різнобарвні. Їх треба разити негайно, щоб вони, нашкодивши, не встигли змінити пір'я. По них треба влучати щодня. Ось чому письменник Федір Маківчук відомий ще і як активний боєць з когорти публіцистів, котра славиться іменами Ярослава Галана, Петра Козланюка, Юрія Мельничука.

«Чому так шанують Вас, Федоре Юрійовичу, читачі?»

Але це запитання не для інтерв'юера. Тож краще звернутися до його творів. У блискучому й дотепному літературознавчому есе про Остапа Вишню «Невмирущий» Ф. Маківчук, пояснюючи, чим зумовлена така неймовірна популярність і живучість творчості цього письменника, така щира любов до його гумору, говорять:

«Здебільшого відповідають на це питання так: українці від природи щедро наділені почуттям гумору, і тому вони так любовно і так щиро сприйняли Вишневі усмішки. Але це ще не є вичерпною відповіддю на

поставлене запитання. Величезна популярність і живучість творчості Вишні зумовлюється насамперед могутнім і рідкісним талантом письменника; по-друге, глибоким і тонким знанням народного життя. Вишня знав його не за книжками і переказами, ні,— він був сам живою і дуже чутливою частиною цього життя, він сам вийшов з його глибин. По-третє, на мій погляд, це пояснюється ще й тим, що письменник сам дуже тонко відчував гумор, блискуче знав його природу і закони. Павло Михайлович не раз говорив своїм молодим собраттям по жанру, що література, а передовсім гумор,— це дуже делікатна штука: недобереш — погано, перебереш — ще гірше. Треба, щоб було «саме враз». Цього неписаного закону Вишня скрупульозно дотримувався у своїй творчості завжди».

Ось у чому запорука успіху гумориста й сатирика!

І коли говорити про популярність самого Федора Маківчука як письменника-гумориста, то слід сказати, що ці риси притаманні і йому. Адже він пройшов літературну школу Остапа Вишні. Тут проявилася ще одна риса Федора Юрійовича — скромність, що наділяє його неоціненним умінням учитися в народі, в його майстрів красного письменства. Перед усім талановитим і розумним схиляється він з ушпудкованою від народу шанобливістю.

Яким би різнобарвним і різноперим не було зло, природа його завжди усталена: антинародність, антигуманність, аморальність, націоналізм в усіх його іпостасях. Це збагнув Федір Маківчук. Персонажі його сатири є антиподами радянського. А люди завжди хочуть уміти розпізнавати зло в будь-яких його проявах.

Слово тоді войовниче, коли той, хто його мовить, людина громадянськи активна, органічно включена в будівничу справу свого суспільства, щиро переймається його успіхами, радіє з досягнень, вболіває за торжество наших ідеалів. Якщо це літератор, то він не промине збайдужа потворного факту, що, як реп'ях серед ниви, трапляється на нашому будівничому шляху. Так з'являються твори проблемно-викривальні.

Федір Маківчук уміє в дрібному побачити соціально шкідливе. Таким можуть бути й наклепи анонімів. Вони не тільки отруюють життя чесним людям,— вони виводять їх з ладу, фізично калічать спричиненими обмовами.

У фейлетоні «Як миша породила паперову гору» з циклу «Невигадана історія» викривається соціальне зло, якого завдають анонімки. Після того як ледаря, спекулянта і крадія Вернигору закликали до порядку керівники колгоспу «Широкий лан», він вирішив мстити — в усі редакції, в усі інстанції полетіли, як чорне гайвороння, злобні листи. Зрозуміло, що в цьому пасквілі — ні на йоту правди. Але ж «підплота знає, що жоден лист, жодна заява не залишається у нас без уваги, без відповідного реагування. І спекулює на цьому. Спекулює на

найбільш людяному, на найбільш демократичному. А може, якраз пощастить завести когось в оману! А може, якраз поталанить когось очорнити». Правда, звичайно ж, у нас завжди бере гору. Але ж скільки людей мусять, відірвавшись від свого основного діла, її обстоювати! В «Широкий лан» їздять комісії. Перевіряють, опитують, шукають наведених фактів. Звичайно ж, не знаходять. Проте папери пишуться. Пишуться акти, доповідні, пояснення...

Автор закликає своїм твором виробити відповідне ставлення до анонімнок. Лівія партії щодо цього недвозначна. «Чуйне, уважне ставлення до листів, прохань і скарг громадян кожен партійний працівник, кожен керівник повинен розглядати як свій обов'язок перед народом, перед партією,— читаємо в доповіді Генерального секретаря ЦК КПРС, Голови Президії Верховної Ради СРСР Л. І. Брежнева на XXVI з'їзді партії.— Підкреслюю: до листів відкритих, чесних. Що ж до всякого роду анонімних наклепів, то партійна точка зору відома: їм не повинно бути місця в нашому житті! Тим, хто виступає з правдивою, діловою критикою, нема чого приховувати своє обличчя».

У виполованні такого осоту, як анонімні наклепи, багато може прислужитися і прислужується сатира. Адже влучно помічено, що навіть затятий негідник, що нічого не боїться, влучного, уїдливого сміху боїться. Влучність досягається типізацією, до якої нерідко вдається й Ф. Маківчук. Прізвище в «героя» фейлетону «Як миша породила паперову гору» — Вернигора. Принагідно — про так звані «самоназивні», якщо можна умовно вжити такий термін, прізвища в сатирико-гумористичних і комедійних творах. Користуватися ними нелегко. Молчлін — це все-таки прізвище, а ось Ляпкін-Тяпкін — прізвище «самоназивне» і сприймається за реалію тільки завдяки майстерності художнього переконання гоголівського масштабу. В існування Якова Григоровича Вкусисобаки з «Недописаного фейлетону» Ф. Маківчука читач вірить тому, що зустрічався і йому такий жовчний чоловічок, невдатний у житті, бо не звик трудитися, заздрісний, бо ледарям у нас шляхи закриті. Ось і паплюжить він людей чесних. На всіх пише пасквілі. Застерігаючи фейлетоніста, сказав йому: «Я теж грамотний. Як уже розпишу, то потім не одгавкаєтесь, так що не раджу...»

Героїню гуморески «Любов і параграф» автор називає Марійкою Зоряною. Це справжня героїня праці, знатна колгоспниця, що вміє постояти за людську гідність. Всупереч ухвалі недолугого керівництва колгоспу заборонити дівчатам виходити заміж у сусідні села, що могло б бути кваліфіковане як грубе порушення трудової дисципліни, Марійка, переступивши «той зловредний параграф», вже «три роки живе зі своїм «князем» у сусідньому селі, уже їхній синок Михась говорить починає». Ось тільки досі сниться Марійці зловісний параграф у вигляді канцелярської закарлюки з ріжками. «Параграф, якщо він не на свіжу голову придуманий, то страшна штука», — застерігає автор. Але

таких, як Марійка Зоряна, ніякими бюрократичними перепонами не зупиниш у їхньому чесному житті.

Громадянин Никодим Тягнирядно, що два роки тому набрав на 160 карбованців товарів на виплату і досі не вніс ні копійки боргу («Відай — не хочу»); літератор Онисим Жуйка, автор надрукованого й двічі перевиданого роману «Свині не винні» і недописаного й до гучного п'ятдесятирічного ювілею роману «Сало у свині на язиці», що став популярним, самопропагуючи свою творчість («Свині не винні»); диспетчер Табакерка, що, єдиний раз насмілившись покритикувати начальника, «розпікав» його на зборах за те, що не береже свого здоров'я, засиджуючись у конторі допізна («Поцілунок з тигром»); Никодим Горюпаха, з якого вийшов би першокласний штангіст у найвищій ваговій категорії, якби не відчував цей чоловік якусь непереборну відразу до фізичних занять («Чорт штовхнув...»); Калістрат Запашок, що завів у міській квартирі котоферму («Котоферма»), — сприймаються як реальні типи, хоча й наділив їх автор «самоназивними» прізвиськами.

У письменника сила-силенна клопотів. Йому пишуть і телеграфують читачі, журналісти, актори, письменники:

«Дорогий Федоре Юрійовичу! Читаю Ваш чудесний літопис «Анфас і в профіль». Двічі перечитував «Невмирущий». Дорогий Федоре Юрійовичу, скажу по правді, справедливо: рівної монографії про Остапа Вишню не було, нема і навряд чи скоро буде. Чудово і глибоко пізнавально. Спасибі Вам сердечне. Щиро і приязно до Вас Ол. Ковінька».

«Щиро вітаю з виходом «Анфас і в профіль». Регочу, читаю зі сцени. Ваш Микола Кравченко».

«Читачі нашої газети, — це з редакції «Зорі Полтавщини», — дуже люблять Вашу книгу «Репортаж з того світу» і раді з того, що Вам присвоєно звання лауреата премії імені Ярослава Галана. Звичайно, всіх матеріалів, які у Вас є після Вашого перебування в США на сесії Генеральної Асамблеї ООН, Ви не використали. В нашій газеті є постійна рубрика «Українські письменники» для «Зорі Полтавщини». Під цією рубрикою вже надруковані уривки з творів Андрія Головка, Петра Панча... Будемо дуже раді, коли Ви також надішлете нам щось із Ваших творів про викриття буржуазно-націоналістичного охвістя».

«Дорогий Федоре Юрійовичу! — пише з м. Слов'янська на Кубані Станіслав Михайлович Панасюк. — Дозвольте мені звернутися з таким проханням до Вас. Мені потрапила до рук Ваша книжка «Двойная уха». Моя сім'я нею так зачиталася, що всі сусіди її вже перечитали і всі робітники на заводі, де я працюю. Дуже цікава книжечка. Багато сміху і гумору. Декого за живе взяло. Прошу Вас допомогти мені придбати Ваші твори».

З Вірменії перекладач Сурен Ілліч Айрапетян просить: «Річ у тому, що маленьке оповідання Ваше «Як Оляця порозумнішала» вимагає

Вашої фотографії і маленької анотації про Вас. Так, це не жарт. Наша дитячо-юнацька редакція з нового року почала друкувати відомих письменників СРСР, які пишуть і для дітей. Тисну Вам руку. З добрим побажаннями і глибокою повагою. Сурен Айрапетян.

Робочий день у редактора завжди переповнений. «Темні» наради... Це своєрідні редакційні летючки, куди можна заходити будь-якому авторові й читачеві «Перця». Тут відбираються з тисяч тем найвлучніші для карикатур, фейлетонів, передовичок, що виходять під назвою «Здоровенькі були» і що їх започаткував сам редактор, гуморесок, віршів, байок... «Темні» — це найдемократичніші в світі наради по вишукуванню тем.

Рада редколегії, на якій можна зустріти сьогодні Івана Сочивця, Дмитра Молякевича, Валерія Зелінського, Володимира Челігу, Юрія Прокопенка, Владислава Бойка, Олега Черногуза, Івана Немировича, Михайла Прудника, Володимира Бондаренка, відомих і сьогодні ще не дуже відомих перчан. Тут тривалі роки звучали голоси старійшин нашої сатири і гумору — Остапа Вишні, Степана Олійника, Сергія Воскресасенка. Шанують перчани дотепні і слухні поради Олександра Ковіньки та Валентина Лагоди.

Номер не гумовий, а матеріали підібрались — один від одного смішніший, дотепніший, а головне — дошкульніший. Іноді над текстовкою до карикатури б'ються цілий день, заради слова одного тисячі тонн руди словесної перекидати доводиться. Текстовки, заголовки й фрази в фейлетонах, байках, гуморесках мають бути небагатослівними.

Є традиційне запитання, що з ним читачі й репортери звертаються до письменників: як пишеться? Ф. Маківчук відповідає на це запитання неоднозначно. «По-різному. Чим більше сердитий на свого «героя» — вони в нас, сатириків, здебільшого значаться «в лапках», тим важче і довше. Про людей небезнадійних швидше виходить. Такому можна посміхнутися, то він і зрозуміє, що не туди зайшов».

Гуморески і фейлетони Ф. Маківчука доступні читачам різного віку і підготовки. Ця доступність досягається великою працею. Мабуть, нелегко дістаються авторові і гуморески, й фейлетони, і більші сатиричні та гумористичні твори. Працівники провідних наших видань мають за честь запрошувати в автори редактора «Перця». Тут — виняткова влучність теми і чіткість та добротність форми. Якщо Ф. Маківчук пообіцяє, то неодмінно напише. І пише він пристрасно, з гнівом до негативних героїв, переосмислює, переписує вдруге, втретє.

Як редактор, він досить вимогливий і сам до себе, й до інших авторів. Нестерпність і відраза до будь-якої неточності позначились на творчій манері Федора Маківчука, пише він лаконічно, вивіряючи кожне слово, думку, факти. Якось початківець приніс у «Перець» фейлетон про занедбані ставки в одній області. Починався він з батого. Почитав Федір Юрійович фейлетон та й каже:

— Еге-ге, хлопче, загубився батіг... Почав з батога, то вже потрібно було б і кінчати батогом, та таким, щоб аж свистів! Фейлетон слід переробити від початку до кінця.

Так, усе майстровите здобувається трудом наполегливим. У поті лица створюється талановите. Але особливість його в тому, що читач не помічає швів, тобто отих авторських «натяжок», що відрізняють твір мистецький від фактографічної стенограми.

Є серед наших знайомих такі, що згадують про природу лише тоді, коли розпечена бруківка й цегляні та бутові мурування міст спонукають шукати затінку й прохолоди за околицею — в лісі й на березі річки. Коли йтимете з таким польовим путівцем чи лісовою просікою, він замучить вас вигуками: «Ну чим, скажіть, мені, батечку, не Левітан!», «Геть-чисто, як у Сурикова», «Море для дачника — як у Айвазовського».

Це дивує й стомлює...

Маківчук на природі затихає, молодшає і, здається мені, дуже нагадує отого хлопчину Федька, що вийшов уперше на околицю села Кордишівки, Козятинського району на Вінниччині та й зачарувався красою рідного краю. Потім і через пелену літ, де б не був на рідній землі, озирає він світ очима отого хлопчика, що хоче знати багато і вміє розкривати таємниці буття...

На природі Федір Юрійович буває часто. У будень на близьких околицях Києва, у вихідний і в свято сягає далеченько — до містечок і сіл. Тут він, серед людей, набирається снаги й тем. Рибальство любить, бо це ж спілкування з річкою. Сітей і шроту не визнає. Лісом, і полем, і берегом річки ходить Федір Юрійович сповільна, немовби господар своїм подвір'ям чи біля свого квітника. І, лише забачивши шкоду — розчахнуте дерево, засмічену об'їдками галявину, — скаже з гіркотою: «Гидота якась і тут пройшла, а не люди...»

І відчуваєш, як болить йому душа від прикrostі.

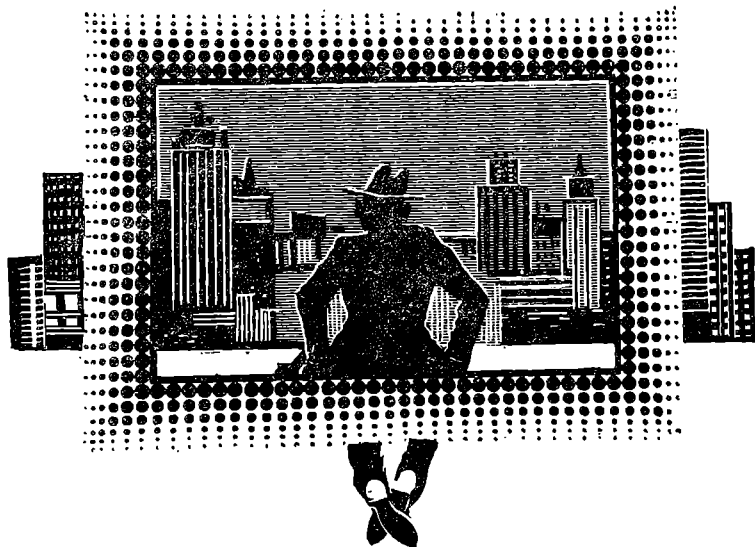
Той, хто знає Маківчука, хто побував з ним у товаристві, підтвердить, що ці слова — то найганебніший осуд в його вустах. Бо людей він любить і, коли в його присутності хтось пробує розповісти про іншого осудливо, може зупинити й запитати: «А ти зміг би сказати оце йому в вічі?» Про людей він не судить лише із сторонніх характеристик. Має сам зустрітися з людиною, придивитись до неї і лише після цього або заприятелювати з нею, або спілкуватися стримано, в межах етикету. У нього багато шанувальників, багато людей шукає з ним дружби. Але до друзів він дуже вимогливий, а в дружбі постійний і довірливий. І вірний.

Хотілося б довідатися про назву або хоч про тему твору, над яким учора почав працювати Федір Юрійович. Але ж він сказав якось журналістам:

— У сатириків, браття, специфіка жанру. Доки пишеш про хапугу, а його, дивись, уже й вивели на чисту воду, Ось і викидай фейдтон у кошик. Та ми про таке не шкодуємо. Ми б і на лірику перейшли, якби хапуги геть-чисто перевелися. А коли вже зайшла мова про героїв моїх творів, то вони ще дихають. Одне слово, антиподи...

Отаким переднім словом про автора книги, яку щойно взяли в руки поціновувачі гострого й дотепного слова, хотілося б почати її. Бо характер творчості невіддільний від характеру, громадянської постаті письменника.

*М. ІЩЕНКО,
доктор філологічних наук*

РЕПОРТАЖ З ТОГО СВІТУ

ДУЖЕ КОРОТЕНЬКА ПЕРЕДМОВА

Пером не можна написати,
Не можна і в казках сказати,
Яких було багацько див!

І. Котляревський. «Енеїда»

Щоб не було ніяких передсудів, скажу одразу: цей щоденник-репортаж писався не на тому світі, де чорти навкулачки б'ються, а на дозвіллі дають грішникам добру хльору, готуючи з них шашлики по-карськи. Ні, ні, боро-ни боже! Писався він на тому світі, де кожен легко може стати мільйонером, сенатором або президентом.

І білий може стати.

І жовтий може стати.

І чорний може стати.

І робітник може стати.

І фермер може стати.

Всяк може стати. Це як раз плюнути, бо всім тут однаково усміхається добра, сердечна і прекрасна леді Фортуна. Усіх без розбору вона щедро обсилає райськими благами, усім без розбору приносить щастя і благодать.

Отак стоїш собі на Бруклінському мосту, від розпро-прекрасної житухи збираєшся сторч головою у воду шубовснути, а добросердечна й прекрасна леді Фортуна хвать тебе за рукав:

— Стривай, Майкл, не валяй дурня! Тобі що — життя набридло? Чи, може, ти подумав, що я до тебе задом повернулася? О необачний, холеричний хлопчику мій! Навіщо топитися? Краще мільйонером стати. Будеш омари їсти, бренді пити, в покер різатись. Будеш на власному «кадилаці» до Рокфеллера на чай їздити. А може, тебе тягне до державної діяльності? О Майкл, зроби ласку! Будь сенатором, будь президентом! У Білому домі, матері його ковінька, житуха теж не кепська.

Он який то світ. Дивний світ.

10 ВЕРЕСНЯ

Вранці з Москви на ТУ-104 вилітаємо на Прагу.

Піднімаємось по широкому трапу в літак. На душі якось лоскотно й наче тривожно. Таке відчуття буває в ранньому дитинстві, коли ти вперше без допомоги матері самостійно на піч вилазиш.

Почувся приглушений, якийсь далекий шум турбін, і наш повітряний лайнер, ледь здригнувшись, немов кінь перед стрибком через бар'єр, плавно вирушає на злітну доріжку. Якась хвилина — і... ні пуху ні пера!

Літак уже в повітрі. Ми навіть не відчули, коли він одірвався від землі, так це легко й віртуозно було зроблено.

Спочатку трошки погойдує, але вже на висоті 8 тисяч метрів сидиш, як у кімнаті,— не хитне, не здригне. Постав сторч олівця, і він стоятиме, як приклеєний.

Ще видно землю. Далеко позаду, в синій імлі, лишилася Москва, десь далеко збоку Київ. Прощай, мое любе місто!

Дивлюся у вікно. Далеко внизу звивається, петляє срібна стрічечка. То, мабуть, наш Дністер тече. От куди вже залегіли. А земля яка дивна, немовби мозаїкою облицьована: зелені, жовті, блакитні, коричневі клаптики.

Перед Карпатами літак забирається ще вище. Висотомір показує десять тисяч метрів, земля зникла, внизу безмежний океан білих хмар, а вгорі — сине небо. Наче його чиясь невидима рука густо замалювала ультрамарином. Із землі такого неба ніколи не побачиш. І хмар таких не

побачиш. Якись вони монолітні, схожі на айсберги і так іскряться на сонці, що аж очі ріже.

Летимо вже півтори години. Молоденькі стюардеси подають сніданок. Чоловікам наливають навіть по 50 грамів коньяку або горілки — що кому смакує, — а пасажиром «слабого полу» ставлять на столики по чарці сухого вина. В літаку одразу якось веселіше стає...

Вперше у житті снідаю на висоті десяти кілометрів. Виявляється, що й у захмарних висотах можна поволеньки уплести порцію шинки, яечню і два апельсини. Проте на землі їсться якось упевненіше.

Але це відчуття цілком суб'єктивне, і хай не думають працівники цивільного повітряного флоту, що я збираюся відбивати у них пасажирів.

Не встиг ще й цигарки викурити після сніданку, а він уже робить крутий розворот, потім несподівано пірнає носом у хмари і за якусь хвилину-другу вже легко й граціозно сідає на Празькому аеродромі, лякаючи шумом своїх потужних турбін зайців, що живуть тут і плодяться, як у наших херсонських степах.

Просто не віриться: за дві з половиною години перемахнути з Москви до Праги.

З Праги нам летіти на Брюссель. У нашому розпорядженні ще багато часу, і ми заходимо в просторі, світлі, до блиску чисті і по-домашньому затишні зали Празького аеропорту. На кожному кроці приємно вражає щира, не-підробна гостинність чехів. Ви ще не встигли переступити поріг, а вже чуєте з репродуктора приємний дівочий голос радіодикторки:

— З щасливим прибуттям вас у столицю Чехословацької Республіки! Дякую вам!

Той же приємний голосок далі оголосить, що тут, у кінозалі — треті двері ліворуч, — ви можете подивитися художній кінофільм, а в залі напроти — випити кухоль смачного пільзенського пива, а он у тому залі — почитати свіжі газети. І після кожного оголошення неодмінно скаже:

— Дякую вам!

Дякую за те, що ви слухали!

Та за такий голос, дівчино мила, тобі треба дякувати, а не нам!

Здається, незначна деталь, а приємно. У нас подекуди забувають про це і підбирають на радіодикторів аеропортів, залізничних і річкових вокзалів людей з надто вже дужими і громовими голосами. Сидиш часом на фастівсь-

кому вокзалі, а дівиця як ударить з репродуктора басом профундо:

— Виніманія! Виніманія! — так волосся на голові дротом і стає. Ну, думаєш, зараз або стеля обвалиться, або пожежа спалахне.

Я глибоко переконаний, що радіоголошення, крім основної своєї функції — інформації, повинні ще впливати на емоції, навівати добрий настрій. Але годі про це.

Приїхав за нами радник нашого посольства в Чехословаччині. Запрошує оглянути Прагу. Сідаємо в машину і їдемо до міста.

В Прагу захоуєшся з першого погляду. Якась вона по-жіночому красива, ласкава і ніжна. Недаремно нарекли її чехи жіночим ім'ям.

Прагу не можна не любити. Але любити так свою столицю, як люблять її громадяни Чехословаччини, мабуть, ніхто не вміє. Цю любов відчуваєш буквально в усьому: і в трудовому змаганні на столичних підприємствах, і в громадському порядку, і в знанні історії свого міста, і в хазяйському ставленні до зеленого багатства, і в умінні глибоко шанувати й оберігати історичні пам'ятники.

Ми були на Златій улічці в районі Празького кремля. Це найстаріша вулиця Праги. Їй століть та й століть, а ви побачили б, як її зберегли. Все тут лишилося таким, яким воно було в далекі середньовічні часи: і невеличкі чепурні хижки, і домашнє начиння, і посуд, і меблі, і зброя, і бруківка на вулиці. Тільки в хижках тих бачив не живих, заклопотаних своїм нелегким ділом алхіміків (тому й Злата улічка), а фігури, зроблені вправною рукою скульптора. Між іншим — фігури зроблені до того талановито, що я, вперше зайшовши в одну хижку, подумав, що за столом сидить живий бородатий дід, і зопалу привітався:

— Здрастуйте, дідусю!

Своїм недоречним привітанням я до сліз розсмішив посольського шофера, молодого високого чеха Ярослава. Він стоїть, регочеться, а в зеленкуватих його очах бачу іскорки гордості за свого митця-співвітчизника. Він, здається, так і хоче сказати: «Якщо тобі нежива фігура здалася живою людиною — значить, зроблено талановито. Он як у нас уміють!»

— Поїдемо, я вам покажу ще знамените місце Праги,— каже Ярослав.

Хвилин п'ять їдемо вузькими вуличками старого міста і зупиняємось біля невеличкого старовинного будиночка, вкритого важкою червоною черепицею.

Проходимо в браму і потрапляємо в затишний дворик, весь заставлений столами. За столами сидять чоловіки, жінки, хлопці, дівчата і підлітки.

Сидять... і п'ють пиво, їдять гарячі парки (сосиски), шніцелі, гуляші, здобрюючи всі ці їстива неймовірно великими дозами незлобивої і маломічної муштарди — гірчиці.

Не попасти б, думаю, знову у якесь сильце. Дворик дійсно старовинний, архітектура дійсно середньовічна, таких двориків у Празі багато.

— Не бачу нічого знаменитого,— кажу Ярославові.— Звичайна собі пивна.

— Е, не кажіть,— відповідає Ярослав, і в його голосі досить виразно вчуваються нотки образи.— Цій пивній незабаром стукне 500 років. Тут збиралися видатні письменники, музиканти, філософи, мислителі. Тут ходили ноги Ірасека й Чапека,— веде далі Ярослав, явно збиваючись на урочистий тон.— А за тим крайнім столиком, що в кутку під стіною, Ярослав Гашек написав цілі розділи свого знаменитого «Швейка».

Дехто скаже: яка вже там творчість, яка вже там філософія і мислення за кухлем пива!

Смію вас запевнити, шановний читачу, що ці слова викликали б іронічну посмішку на устах Ярослава. Чехи дуже люблять пиво, п'є його там і «стар і млад», навіть в армії видають солдатам по літру пива на день. Пиво для чехів — це те, що для нас з вами чай, і воно їм не заважає в роботі. В усякому разі, так каже Ярослав, а він чех, і йому видніше.

На знак пошани до прапрабабки празьких пивних ми випили по кухлеві смачного чорного пива, з'їли по порції не менш смачних традиційних парок і поїхали на аеродром.

О п'ятій годині вечора на двомоторному літаку бельгійської національної авіакомпанії «Сабена» вилітаємо в Брюссель.

Віддаль від Праги до Брюсселя — це не віддаль від Москви до Праги, але доведеться нам теліпатися в повітрі п'ять годин з гаком. Далеко «Сабені» до нашого колоса ТУ-104.

Тільки піднялися в повітря, як одразу забігали, замушилися стрункі стюардеси в синіх формених костюмчиках. З чарівними рекламними посмішками вони розносять кислі карамельки, щоб, бува, не заканудило комусь із пасажирів, роздають західнонімецькі, англійські і фран-

цузькі газети (нема тільки чехословацьких і наших). Кожному пасажирові вручають по кілька розкішно виданих проспектів, у яких розповідається про історію авіакомпанії «Сабена», про її незрівнянні достоїнства, про зручності і блага, якими вона оточує пасажирів під час польоту. В проспектах багато яскравих кольорових ілюстрацій і веселих, дотепних малюнків. Але найбільше в них реклами. Вже на «Сабені» ми відчули, що потрапили в царство липкої буржуазної реклами. Вона аж у ніс б'є, аж кричить, аж ріже.

«Літайте, тільки на машинах «Сабена»!»

«Тільки на «Сабені» ви швидко, своєчасно і безпечно доберетесь в перший-ліпший пункт цивілізованого світу!»

«Тільки на «Сабені» почастиють вас найкращими стравами!»

На тринадцятій хвилині польоту стюардеси розносять бюлетені, з яких ви довідуєтесь, що летите на висоті чотирьох тисяч метрів, що за бортом температура повітря мінус вісімнадцять, а в літаку — плюс двадцять, що о такій-то годині пролітатимемо над Нюрнбергом, а о такій-то над Фракфуртом-на-Майні.

Стюардеса, посміхаючись, запитує мене, якою мовою я хотів би розмовляти з нею, коли в цьому виникне нагальна потреба.

І тут же додає, що вона володіє:

— Інглиш — англійською, і загинає для більшої переконливості один пальчик лівої руки.

— Французькою,— і загинає другий пальчик.

— Німецькою,— і загинає третій пальчик.

— Італійською,— і загинає четвертий пальчик.

— Іспанською,— і загинає п'ятий пальчик.

Думаю: загнув би я тобі для більшого переконання всього три пальці, але однаково ти не зрозумієш, що людям мого покоління було не до іноземних мов. Але у відповідь я впевнено загинаю аж сім пальців:

— Російською.

— Українською.

— Білоруською.

— Польською.

А потім для більшої солідності переходжу на східні мови:

— Китайською.

— Корейською.

— Монгольською.

— О! — закліпала довгими нафарбованими віями стюардеса.— Зеер гут!

Так ми з нею і поговорили.

А на душі, чесно кажу, зробилося сумно й досадно. Немає нічого гіршого й неприємнішого, як почувати себе людиною без язика, як бути в якійсь країні і не знати мови тієї країни. Коли б можна було почати життя знову, то я вивчив би щонайменше три іноземних мови.

Летимо над Нюрнбергом. Навіть з висоти пташиного польоту це велике, строго розкреслене вздовж і впоперек стрілами-вулицями, місто здається чомусь похмурим, неприємним, нудним і казенним.

Хотілося б глянути на нього зблизька, побувати в ньому хоч годинку, побувати з єдиною і доброю метою: взяти за руку деяких не в міру гарячих політиків, яким не дають спати лаври покійного Гітлера, привести на те визначне місце, де в 1946 році за рішенням Міжнародного трибуналу повисла на високих скрипучих шибеницях злочинна гітлерівська кліка, та й сказати цілком одверто:

— Не дурійте, дайте чесним людям спокій!

— Не забувайте, чим кінчається безумство!

— Не забувайте про міцні нюрнберзькі галстуки!

Та хай їм чорт! Не хочеться проти ночі згадувати таке. Пізнім вечором сідаємо на Брюссельському аеродромі, який теж належить «Сабені».

Січе нудний, пронизливий дощ, завиває рвучкий вітер, в чорному небі ані зірочки, а тут ще в ушах поколює і похитує з незвички. Поспішаємо в аеропорт, у затишок.

В аеропорту, як на Ноевому ковчезі,— всякої тварі по парі: бізнесмени, комівояжери, ченці в довгих чорних хламах, агенти західнонімецьких фірм, поставщики швейцарських годинників, чиновники бельгійської колоніальної адміністрації.

Всі вони якісь неврівноважені, знервовані, на ходу їдять, на ходу п'ють, кудись поспішають.

Через кожні десять хвилин оголошення по радіо:

— Літак Брюссель — Нью-Йорк відлітає через 40 хвилин. Пасажирів просимо зайняти місця.

— Літак Брюссель — Конго відлітає через 30 хвилин. Просимо...— і т. д.

А про наш, паризький, літак — ні слуху ні духу. В чому справа?

Йдемо до чергового адміністратора хваленої «Сабені», але йому не до нас.

Якийсь темпераментний малаець-комерсант, несамовито поводячи очима, люто розмахує кулачищами перед побілілим адміністраторовим носом і категорично вимагає зараз же посадити його в літак, що йде на Токіо.

— Завтра я мушу бути там! — кричить малаець. — Садови в пілотську кабіну, садови хоч чорту в зуби, а завтра я повинен підписати в Токіо контракт. Завтра, й не пізніше!

Полоплений адміністратор раз за разом вибачається і розводить руками:

— Пасажирів багато, а несприятлива погода не дозволяє пустити на лінію додаткові літаки.

Малаець оскаженіло вдарив кулаком по бюрку чергового адміністратора (по носу таки не посмів) і побіг у переповнений зал, вигукуючи «найкращі» побажання на адресу «Сабени» і її адміністрації.

Тут я зрозумів, звідкіля береться у цієї капіталістичної публіки нервозність, неврівноваженість, хвороблива поспішність. Бізнес диктує темп. Час — гроші. Даси маху, прогавиш час — можеш погоріти, вилетіти в трубу. «Не зівай, Хомко, на те ярмарок!»

Ми почекали, поки переляканий служака «Сабени» трохи оговтається, і показуємо йому квитки, де чорним по білому написано, що о 22-й годині 45 хвилин ми маємо вилетіти на Париж.

— У нас, — кажемо, — часу в обріз, і ми не збираємось тут загоряти.

Адміністратор видушує на обличчі якусь подобу усмішки, вибачається, але нічого хорошого не обіцяє. На Париж, виявляється, сьогодні піде тільки один літак, а пасажирів більше ста. Ми не вмістимося.

«От тобі й «Сабена», — подумали ми. — Така реклама — і такий пасаж...»

Наче вгадавши нашу думку, адміністратор знову видушує подобу усмішки і починає гаряче запевняти нас, що ми не пошкодуємо, якщо проведемо одну ніч у гостинному Брюсселі, що компанія не зупиниться ні перед якими затратами, щоб ця ніч була для нас казково приємною.

І, очевидно, в порядку першого авансування обіцяних щедрот, запрошує нас до буфету, де офіціанти в білих кителях з чорними погонами подають нам по отакусінській чашечці пахучої чорної кави.

Полетимо, значить, вранці. Ну й грець з ним! Побачимо, хоч і галопом, бельгійську столицю.

Маленьким автобусом незрівнянної «Сабени» їдемо в місто. По дорозі кажемо зосередженому і мовчазному шоферові, що в Брюсселі ми вперше, будемо тут тільки одну ніч і були б дуже вдячні, якби він узяв на себе роль гіда й повозив нас кілька годин по місту.

— Ніч — бай-бай пора, — лукаво усміхаючись, каже шофер. А потім, подумавши про щось своє, повертається до нас і питає, звідкіля ми.

— Сов'єт Юніон, Київ.

— О, салют!

Я був більше трьох місяців у капіталістичних країнах, і моє серце не раз сповнювалось гордістю, коли я бачив, скільки симпатії і добрих почуттів викликають у простих людей слова «Сов'єт Юніон», попри всю каламуть отруйної буржуазної пропаганди, яка вдається до найбруднішої брехні і найбезглуздіших «уток», щоб очоршити нас. Але про це потім.

Почувши, що ми з Радянського Союзу, наш шофер одразу став балакучішим і навіть симпатичнішим.

— Зовіть мене Мішелем: Я покажу вам наш Брюссель.

В'їжджаємо в центр міста. У вікна автобуса якимось раптово і несподівано вдаряють яскраві, незважаючи на сльоту, вогні реклами — сині, жовті, червоні, оранжеві, голубі, сліпучо-білі. Реклама на кожному кроці, реклама на кожному будинку, реклама скрізь: на магазинах, магазинчиках, ятках, ресторанах, кафе, банківських конторах, кінотеатрах, вар'єте. Реклама є найвиразнішою рисою обличчя нічного Брюсселя. У світлі її різнобарвних огнів тут усе має якийсь маскарадний вигляд: і неширокі прямі вулиці, і невеличкі площі, і п'яти-шестиповерхові будинки, щільно притиснуті один до одного, і величезні дзеркальні вікна магазинів, і маленькі, блаженські мокрі скверики, розкидані по місту дуже нещедрою рукою його опікунів.

Ще крапає дощ, але небо вже прояснюється. Людей на вулицях мало. Тільки біля ресторанів і кафе, де біснується джазова музика, проходжаються підозріло красиві дівичі в чорних пластмасових дощовичках, безцеремонно обстрілюючи очима кожного перехожого.

Десь я читав, що Брюссель — красиве місто з дрібними рисами обличчя. Мені впало в око інше: величезна кількість дрібних кафе, обжорок, забігайлівок, пивнушок. Поприліплювалися вони буквально скрізь: у сквериках, на тротуарах, на верандах, на балконах. Їх тут немає, здається, тільки в ластів'ячих гніздах.

Друга година ночі. Пора, як казав Мішель, бай-бай, а він і справді готовий возити нас до ранку. Ми дякуємо за увагу і люб'язність і просимо одвезти нас у готель.

На прощання обіцяємо Мішелю: якщо він коли-небудь завітає в нашу країну, ми зустрінемо його як давнього друга й покажемо йому одне з найчарівніших міст світу — наш Київ.

— Салют! — і Мішель, посміхаючись дружньою посмішкою, піднімає вгору стиснутий кулак.

11 ВЕРЕСНЯ

Рано-вранці покидаємо умиту дощем і ще сонну, тиху бельгійську столицю і їдемо на аеродром. Кажуть, хто рано встає, тому бог дає. А ми в нього багато й не просимо. Ми хочемо, щоб він допоміг нам сісти на перший літак, який відлітає сьогодні на Париж, бо адміністрації «Сабени» ми вже не дуже віримо, хоч і начиталися її реклами по саму зав'язку.

Може знову виникнути якась заковика, а сидіти на чемодані в суетному Брюссельському аеропорту — заняття не таке вже приємне.

Бог, очевидно, зважив на наше скромне прохання. Рівно о сьомій годині ранку сідаємо в літак Брюссель — Париж і, легенько зітхнувши, розглядаємо ранкові бельгійські газети. Тут усього одна година льоту. Тут не ті простори, що в нас. Тут чхнеш у Брюсселі, а в Парижі кажуть: «Будь здоров!»

Ще дехто з пасажирів не зовсім упорався з мікроскопічним сніданком, що його Петро Глебка, білоруський поет і наш хороший супутник, жартома охрестив «легким перехватом для громадян ясельного віку», а з вікна літака вже відкривається неповторний своєю мальовничістю паризький пейзаж, увінчаний ажурним плетивом Ейфелевої вежі.

Париж, Париж! Не знаю, скільки мені доведеться бути у твоєму «чреві», але хочеться побути хоч кілька днів, щоб роздивитися, щоб придивитися до тебе зблизька, щоб зрозуміти, збагнути, чим зумів ти причарувати душу нашого великого поета, якими красотами, якими благами, силою яких принад ти вирвав з його серця оті дзвінки слова признання: «Я хотел бы жить и умереть в Париже, если б не было такой земли — Москва».

На аеродромі Орлі нас зустрічає працівник Радянського посольства. Від нього дізнаємось, що пароплав «Кюїн

Мері» («Королева Марія»), на якому ми перепливемо Атлантичний океан, відходить із Шербура 12 вересня о сьомій годині вечора. Значить, у нашому розпорядженні майже півтори доби. Сідаємо в машину і їдемо в готель «Континенталь». Домовляємось по дорозі, що зведемо до мінімуму час на відпочинок, на сон, на сніданки, обіди, вечері. Все це надолужимо в океані, на «Королеві Марії», а тут кожна хвилинка дорога. Бути в Парижі й не побачити всесвітньовідомих художніх скарбів Лувру, не вклонитися священним могилам комунарів, не подихати повітрям знаменитого Булонського лісу, не побачити Версалю — це не те саме, що бути в Римі й не бачити папи римського. Папа — це папа, а Париж — це Париж!

З готелю поспішаємо в Радянське посольство й просто з ходу атакуємо працівника посольства, який відає питаннями культури. Мета атаки — будь-що випросити машину, бо піхотою в Парижі за такий короткий час багато не втнеш. Рух у місті неймовірний. Вулицями суцільним потоком несуться десятки тисяч машин, і, незважаючи на всю артистичну вправність полісменів, які досить чітко спрямовують ці залізні потоки, пішоходів довгенько доводиться ждати на перехрестях вулиць, поки в недремному оці світлофора спалахне жаданий зелений вогник.

Професор Віра Йосипівна Білай з одного флангу, Петро Федорович Глебка — з другого, я заходжу з тилу — і машина — маленький, бувалий в бувальцях автобусик — у нашому повному розпорядженні. Симпатичний і дуже привітний товариш з посольства, мабуть, і не збирався пручатися, більше того, він навіть екскурсовода нам дав, а про таке благо ми вже й заїкатися не сміли.

З легким серцем і добрим настроєм їдемо в Лувр. Стоїть сонячний вересневий ранок, а теплінь надворі така, як у нас на Україні буває в погожі дні першої половини серпня.

...Ходжу по високих, просторих залах музею, чудуюся його мистецькими шедеврами і думаю: півгодини тому на одній із паризьких вулиць ми бачили темно-сіру присадкувату, як черепаха, будову.

— Палац Шайо, — сказав екскурсовод. — Тут міститься штаб НАТО¹. Тут сидить Шпейдель...

Луврський палац і палац Шайо... Страшний парадокс! Тут Леонардо да Вінчі і Рафаель, а там — новітні герострати в генеральських мундирах. Тут Джоконда, а там

¹ У 1966 році Франція вийшла з НАТО. (Прим. ред.).

Ганс Шпейдель. Тут чисті, благородні чари мистецтва, там чорна, лиховісна тінь атомної бомби. Тут думаєш про доброго людського генія, а там, у темно-сірому гадючнику, замишляють найстрашнішу змову проти людства, готують йому смерть і знищення. Тут розум, а там божевілля.

Після Лувру ідемо у Версаль,— це за 20 кілометрів від Парижа. Частина шляху стелеться через Булонський ліс. Подивимось, чим же знаменитий цей ліс, що в ньому такого особливого.

Ліс як ліс. Не густий і не рідкий, тихий і по-осінньому зажурений. Уже починає опадати покраплене щирим золотом осені кленове листя, вже де-не-де жовкне зелена мурава. По алеях туди й сюди проходжаються чистенькі, худенькі старички й старушенці, слідом за ними бігають легковажні, вгодовані спанієлі, люті грубошерсті оцупки-фокстер'єри і якісь зовсім не зрозумілі волохаті створіння — не розбереш, що воно: собака чи якась дивовижна мішанина чорта з овечкою.

Дехто сидить під деревами на власних розкладних стільчиках. Обличчя в них хворобливі, виснажені. По всьому видно — астматики, інфарктики, туберкульозники, яким уже ні на кого і на на що більше надіятись, як тільки на свіже повітря. А ондечки на лавочці, на виду в цих прибитих тяжкою хворобою людей, переплутавшись в один клубок, несамовито цілується молода парочка. Впала книжка на асфальт алеї, злетів капелюшок з світло-русої голівки, а їм до всього байдуже, їм на все начхати. Життя іде своєю колією, і не на всіх однаково впливає повітря Булонського лісу.

Правду казавши,— гарний Булонський ліс, своєрідний ліс. Повітря тут справді чисте і, розуміється, здоровіше, ніж у Парижі. Але якийсь він надто вже зацивілізований, причесаний і не свіжий. Наші пуща-водицькі діброви буйніші, природніші і соковитіші.

Недалеко від Булонського лісу і Версаль — колишня загородня резиденція французьких королів, а тепер величезний музей-заповідник. Якби хтось спитав, що мене найбільше вразило у Версалі, то я б сказав: дивовижно гармонійне поєднання зелені, озер, фонтанів і чудесних скульптур, казкові мистецькі багатства королівських палаців і безперервна кулетметна й автоматна тріскотня десь у глибоких яругах за Версалем. Чотири години ми пробули в цьому чарівно красивому куточку французької землі, й чотири години різала вухо, не вщухала стрілянина.

Чому тут стріляють? Хто тут стріляє?

Відповідь на ці запитання ми почули пізно ввечері, коли голодні і втомлені повернулися в готель. Адміністратор «Континенталу», молодий веселий француз, який досить пристойно володіє російською мовою, питає нас, де ми сьогодні побували й що ми встигли побачити.

Кажемо:

— Були в Луврі. Були в Булонському лісі. Були у Версалі. Були на Єлісейських Полях. Були на Севастопольському бульварі. Були в соборі Паризької богоматері. Бачили міст «нашого царя-батюшки» Олександра Третього. Бачили гробницю Наполеона. Піднімалися на Ейфелеву вежу.

Громадянам тієї чи іншої столиці, та й не тільки столиці, завжди здається, що немає на землі кращого міста, ніж їхнє рідне місто, в якому вони народилися, вирости, прожили життя. Ленінградцям таким здається Ленінград, киянам — Київ, одеситам — Одеса, тбілісцям — Тбілісі.

Парижани без тями закохані в Париж. Вони глибоко переконані, що Париж стоїть поза конкуренцією, що немає на цілому світі такого міста, яке могло б суперничати своєю вродою з французькою столицею.

— Що вам найбільше сподобалось у нашому Парижі? — цікавиться адміністратор.

— Нам легше буде відповідати, якщо питання буде поставлене навпаки...

Обличчя адміністратора, здається, трохи навіть витяглось.

— Що ж вам не сподобалось?

— Стрілянина за Версалем. Що там у вас, — питаємо, — аматорський тир чи відкриття полювання на диких кабанів?

Адміністратор посміхається куточками губів і теж переходить на жартівливий тон.

— Там, — каже, — навчаються війська НАТО¹. Там наші заморські друзі готують мисливців за скальпами.

Але жарт не зовсім вдається. Гіркий це жарт. Прекрасно він розуміє, цей молодий француз, ціною чієї крові думають здобувати собі скальпи заморські «друзі».

Та що зробиш. Він не президент, не прем'єр-міністр і навіть не міністр. Він клерк, звичайний службовець готелю, він політики не робить. І, очевидно, щоб зам'яти цю дразливу для нього тему, він запитує:

¹ У 1966 році в зв'язку з виходом Франції з членів НАТО штаб і війська НАТО були переведені в Бельгію. (Прим. ред.)

— А так все сподобалось?

— Ні, не все!

Адміністратор «Континенталю» знову насторожився:

— А ще що?

— Палац Шайо.

Питаємо:

— Як же ви, чорт забори, терпите тут у себе цей страшний гадючник?

— Наша стара французька манера: постійно втрачати друзів і наживати ворогів.

У цих словах адміністратора вчувалося стільки гіркоти й розчарування, що ми вирішили дати йому спокій. Ми навіть не сказали, що в Парижі нам не все сподобалось.

Святий боже, святий кріпкий,— скільки тут повій! Їх повно біля готелів і кафе, біля ресторанів і кабаре, на бульварах і в скверах, на вулицях і в завулках. Професіоналок і не професіоналок. Молодих, підтоптаних і зовсім юних. Гарних і негарних. Нафарбованих і ненафарбованих. Виснажених і свіжих. У прозорих нейлонах і в зелених шкіряних курточках. У яскраво-оранжевих вузеньких штаних і в скромних ситцевих платтячках.

Вони настирливі, як мухи. Вони хапають перехожих мужчин за рукава, безцеремонно зазирають в обличчя і пропонують «любов» за франки, за долари, за стерлінги, за марки...

Страшний ярмарок продажної любові, страшне породження Молоха, давнє і сьогочасне лихо жінки «вільного, культурного й цивілізованого» капіталістичного світу!

Мені до болю жаль цих нещасних, приречених дочок великої французької нації. Зів'яне, згасне їхня краса, пропаде пропадом їхня молодість, не одну з них передчасно пранці зведуть у могилу, і ніколи не загляне в їхні серця чиста людська любов, чисте й найдорощче в світі почуття материнства.

12 ВЕРЕСНЯ

До двох годин ночі блукали по Парижу. Пізно лягає спати французька столиця. Вже скоро північ, а місто шумить, клекоче, гуде, як удень. По широких, залитих яскравими вогнями вулицях у два, в три ряди мчать, як навіжені, автомашини, мотоцикли, моторолери, на тротуарах роїться різноголосий люд, бігають галасливі хлопчики — продавці вечірніх газет, біля під'їздів готелів вештаються блідолиці типи з тоненькими вусиками. Одні пропонують

порнографічні листівки під виглядом репродукцій полотен Лувру, другі «вигідно» міняють фальшиві франки на долари, треті торгують з-під поли липовими брильєнтами. Видно, неспокійна й шухерна ця професія. Он з'явилася з-за рогу зелена постать поліцейа. З'явилася і стала, кокетливо помахуючи дубцем. Здається, ні разу навіть не глянула в цей бік, а типів з тоненькими вусиками наче вітром здуло.

Всяк перебивається у цьому величезному місті як може. Одні торгують дорогими хутрами, золотими виробами, автомобілями, гарматами, другі торгують своїм тілом, треті — непристойними листівками, четверті — працюють до сьомого поту. Цих найбільше, але їх у цей час майже не видно на вулицях, їх звалила у ліжку втома.

А он ті фіфи, що танцюють, веселяться, регочуть, п'ють дорогі вина й живцем ковтають устриць у блискучих фешенебельних ресторанах, — ті нічого не роблять. Вони живуть і розкошують за рахунок інших, за рахунок тих, що вже сплять коротким і важким сном трудівника.

...Повставали сьогодні ще до схід сонця і пішли в місто. О другій годині дня виїзимо поїздом на Шербур, а хочеться побувати ще в багатьох місцях Парижа.

Тихий, теплий досвіток. Місто ще спить, вулиці безлюдні, тільки обабіч, щільно притиснувшись до тротуарів, залякли, зволожені росою, довжелезні ряди легкових автомобілів. Це безгаражні машини. На вулицях вони і днюють, і ночують.

У бічних вуличках, біля кучугур викинутого сміття, порпаються невиспані обірвані збирачі утилю. Спішать вигребти залізними гачками всіляке ганчір'я, зношене взуття, дір'яві алюмінієві кастрюлі, бо о шостій годині ранку приїдуть саночисні машини й проковтнуть у своє залізне черво все це «добро», щоб потім виплюнути його десь на звалищі. Цим теж нелегко дістається шматок хліба насущного...

Париж прокидається якимось раптово й бурхливо. Ось він ще спав міцним передранковим сном, тиха дрімота витала над його бульварами, над його вулицями, над його закутою в камінь рікою, і зненацька — наче греблю прорвало — все навкруги заворушилось, зашуміло, загуркотіло, заклекотіло. Немов із-під землі вириваються грузовики, візки, тачки, мотоколяски, навантажені цибулею, картоплею, салатом, помідорами, укропом, буряками, лимонами, виноградом, апельсинами.

Як за командою відчиняються овочеві крамниці, крамнички, ятки.

Першими починають у Парижі день торговці овочами. За ними висипають на вулицю домогосподарки, служниці, робітниці, а потім уже вулицею заволодіють люди в чорних беретах і синіх робочих комбінезонах. У них худі, стомлені обличчя, підтягнуті животи. Серед французів взагалі рідко побачиш товстунів, люди вони здебільшого сухорляві, але цих, що в чорних беретах, життя чомусь занадто вже висушило.

Прекрасні вранці набережні Сени. Центральний її район, як і за часів Бальзака й Золя, — царство букіністів і вуличних художників різних шкіл, течій і напрямків. Тут вони малюють, тут і продають свої твори по 500, 700 франків за штуку. Це вартість середнього обіду в другорядній паризькій корчомці.

Поблизу Лувру на великому п'ятиповерховому будинку читаємо вивіску: «Лувр». Що за okazія! Невже в Парижі два Луври? А може, це філіал знаменитого музею? Заходимо — й одразу потрапляємо в тенета дуже запопадливих продавців і продавщиць величезного універмагу.

Подумалося мені: чи могли б у нас назвати навіть найшанованіший і найпопулярніший універсальний магазин країни «Третьяковою» або, скажімо, «Ермітажем»? Ні, не змогли б! Посовістилися б перед мистецтвом.

Але, попри все, Париж — прекрасне місто, і недаремно так пристрасно, по-юнацькому закохався в нього Володимир Маяковський. Якщо є на світі щось краще нашого Києва, то це буде Париж. Тільки в Києві закохані цілуються, коли «темна нічка все покриє», а парижани з парижанками цілуються серед білого дня. Цілуються на бульварах, у вагонах метро, на Ейфелевій вежі, в кафе, в автобусі, просто на вулиці. Цілуються до непритомності, до хрусту щелепів.

Отакі діла.

У нас цей номер теж не пройшов би.

...Від Парижа до Шербура — 400 кілометрів. Цю відстань проскочили за 5 годин. На деяких перегонах поїзд мчить із швидкістю 120 кілометрів на годину. Женеться, гемонська душа, аж свистить! Часом в автомобілі їдеш з такою швидкістю, і то неприємно стає, а в поїзді й поготів. Вагони стогнуть, виють, дрижать, наче їх лихоманка б'є, і, здається, напружують останні свої зусилля, щоб витримати цей шалений темп, щоб не розсипатись на тріски.

О сьомій годині вечора приїхали в Шербур — великий пасажирський порт на північно-західному узбережжі Фран-

ції. Шербур у перекладі на українську мову — «миле місто». Чим воно миле, я не помітив. Впадає в око інше — самовдоволені й далеко немилі фізіономії військових в американській уніформі.

В Шербурі розташована одна з найбільших військово-морських баз НАТО, і залягання американця у цьому порівняно невеликому місті досить густе. Як довгоносики в старому занедбаному бурячиші!

По всьому видно, що почувують вони себе в Шербурі мило і любо. Доблесно жлуктять пахучий французький коньяк, роздягають масними поглядами симпатичних французенок, жартують і від своїх же дотепів іржуть, як арденнські жеребці...

На великому рейді жде пасажирів англійський тритрубний гігант з жіночим королівським ім'ям на борту.

Це знаменита «Кюїн Мері», колишня гордість англійського пасажирського флоту. Скоро вона вийде в тираж. Хазяї компанії «Королівські лайнери» збираються здати її на злом, бо «Мері» вже надто підтоптана — скоро тридцять літ стукне. Не та вже працездатність, не той уже зиск приносить хазяям. Але поки що трудиться.

У шербурський порт «Мері» не може зайти — габарити не дозволяють. Як-не-як 80 тисяч тонн водотоннажності! Пізнього вечора катер доставляє нас на «Королеву». Океан, насуплений, непривітний, б'є поривчастим, вологим вітром, піднімає круті, сердиті хвилі.

Пасажирів з квитками першого класу зустрічають з підкресленою пошаною, «люксусово». Стюарди й стюардеси забирають валізи й одразу ведуть у розкішно мебльовані каюти, а до пасажирів з квитками другого класу і «турист-класу» — ставлення хоч і чемне, але прохолодне. З цими вітаються ледь помітним кивком голови і не поспішають вихопити з рук валізу — не великий пан, можеш дотирити свій багаж і сам. По грошак і шана — такий уже закон у них.

Не переодягаючись, ідемо вечеряти. Але це тільки сьогодні. Далі нам доведеться кожного дня двічі міняти одяг. Пасажирові першого класу снідати й обідати дозволяється у світлому вбранні, а йдеш вечеряти — одягай, будь ласка, темний костюм, білу сорочку, «бабочку» і до блиску начищені штиблети. Стара англійська традиція — сідати вечеряти за стіл у повній парадній формі — свято зберігається і на пароплаві, особливо в першому класі. Тут уже таке діло — на чийому возі йдеш, того й пісню співай.

Не хочеться вірити в «чортову дюжину», але в ніч на тринадцяте Атлантика почала показувати характер. Так розбушувалася, так розгойдала «Королеву», що хоч гвалт кричи. В ліжку тебе перекочує з боку на бік, не влєжиш ні на спині, ні на животі, а про сон і гадки не може бути. Який там у біса сон, коли мусиш весь час руками за бильця триматися, щоб на підлогу не впасти. Відчуваю, що скоро мені доведеться натиснути кнопку дзвоника й попросити стюарда, щоб приніс чогось кислого. Чиясь цупка рука вже вхопила за душу й починає поволеньки підтягувати її ближче до горла.

Утопленик хапається за соломинку, а наш брат мандрівник, доля якого не сопричислила до щасливого й дужого племені «морських вовків», хапається за підлогу. Беру подушку, ковдру і вмошуюся на килимі. Але не спиться, не лежитья й на підлозі. Нема за що вхопитися, і тебе перекочує сюди-туди, як горошину в решеті.

На другому ліжку стогне, згадуючи всіх святих, Петро Данилович Лещенко, член української делегації на сесію Генеральної Асамблеї ООН.

— На пару,— кажу,— стогнеться, звичайно, веселіше, але заснути нам однаково не вдасться. Одягайся, та підемо на палубу. Свіже повітря — найкращі ліки від морської хвороби.

Стогне, гикає, крутиться, як голий на їжаку, але на палубу відмовляється йти. Одягаюся і йду сам. Зигзагами, зигзагами, від стіни до стіни, від поручня до поручня — так поволеньки вибрався на палубу. Жадібно ковтаю душе, вологе повітря і, щоб не впасти, міцно тримаюся за товстий канат, протягнутий вздовж палуби на випадок штормової погоди.

Навколо — непроглядна імла, розбурхана стихія океану і рвучкий вітровий. Він жалібно, мов голодний бездомний пес, завиває десь у верхівках високих щогл, несамовито б'ється об широкі борти рятувальних моторних човнів, що поскрипують над головою.

Через кожні дві хвилини «Королева» подає могутній трубний голос, щоб не зіткнутися у цій непроглядній пільмі з зустрічним кораблем.

Нудотне погойдування пароплава, його густі, тривожні гудки підняли на ноги багатьох «першокласників». Хворобливою, нерівною ходою виповзають на палубу леді й

джентльмени, хапаються за канат і дихають розкритими ротами часто, з присвистом, як кури в липневу спеку.

Недалечко від мене судорожно вчепилась за канат руденька струнка особа в білій кофточці та зелених вузьких штанах. Видно, шторм уже висотав з неї всю душу й вона посилає на адресу розшаленілої стихії всі відомі їй прокльони, змішуючи англійські слова з російськими.

— Нічого,— кажу,— мадам, кріпійтеся, отаманом будете.

Руденьке створіння повернулось до мене блідим обличчям і болісно посміхнулося:

— Ви руський?

— Українець, місіс.

— А-а, Малоросія!

— Ні,— кажу,— місіс, Малоросія давно вже стала великою. Великою Україною, місіс.

— Отшен мило. Отшен гарашо!

Розговорилися. Руденька особа — Софія Едуардівна Нобл — виявилась росіяною, ба навіть дворянкою. Вона ще не забула мови своїх батьків, хоч народилася за океаном, але слова вимовляє з американським акцентом і наголоси робить на англійський манір. Типовий замериканізований осколок білої еміграції.

Місіс Нобл повертається з півдня Франції, де три місяці відпочивала на фешенебельних приморських курортах. Дамочці здорово пофортунило на скитальщині. Її ровесниці здебільшого виходили, та й тепер виходять заміж за убогих, недолугих ублюдків біглих красновських отаманів і врангелівських ротмістрів, а на неї клюнув багатий нью-йоркський бізнесмен. Так що дамочка може дозволити собі таке турне. Йй живеться «отшен гарашо».

На всі заставки вихваляє Нью-Йорк.

— Отшен гароший город. Отшен високие дома, отшен большие мануфактуры.

Мені ніколи не доводилося стикатись близько із справжніми, живими буржуа. А, чесно кажучи, хотілося часом хоч крізь щілину замка глянути, які вони з себе, як живуть, як поводяться, що їдять, як одягаються, як розважаються. А тут сама доля взяла та й кинула мене в їхнє середовище.

Тепер побачу їх, як кажуть кіношники, крупним планом, у натуральному вигляді. Попереду ще п'ять діб дороги, п'ять діб мирного співіснування з ними на «Королеві Марії».

Океан не вгамовується, і панства на палубі все прибавляється та й прибавляється. Он якийсь очманілий лисий

суб'єкт з пташиною фізіономією вже висунув голову за борт і в міру своїх можливостей піднімає рівень води в Атлантиці. Починає «отшен гарашо» «векати» моя руденка супутниця, киваючи при цьому так кумедно головою, наче вона вужа заковтує.

Еге, тонка в буржуазії кишка. І свіже повітря не помагає.

Чимдуж тікаю з палуби, пам'ятаючи, що погані приклади заразливі.

15 ВЕРЕСНЯ

На «Кюїн Мері» почуваш себе, як на вулиці великого міста. Тут є універмаг, банківська контора, кілька кінозалів, ресторани, бари, сад, читальня, синагога, католицька церква, аптека, турецька баня, телефонна станція. Виходить щоденна газета «Океан таймс».

На закритій і відкритій палубі першого класу повагом розгулює виряджена капіталістична публіка. В більшості це американські товстосуми, що повертаються додому з європейських курортів, англосакси, євреї, італійці, французи.

Більшість з них належить до тієї вікової категорії, коли одна нога ще в «новому світі», а друга вже на тому світі. Дами в дорогих хутрах, у золоті, брильєнтах, нейлонах, перлонах дженджуряться, молодяться. Вечорами навіть танцюють. Шкода, що ви не бачили, як вони танцюють.

Це таке, скажу я вам, видовисько, якого і в цирку не побачиш. Уявіть собі стару-старезну шкапу, якій раптом збрело в голову, що вона знову стала юною лошицею, і починає побрикувати, тримаючи хвоста трубою. Уявили? А тепер вам легше буде уявити, як ці танцюристи танцюють модні американські танці.

... Заграв електричний орган. З м'якого фотелю піднімається, крекчучи, «кавалер» — старе луб'я років так за сімдесят, кладе в попільничку недокурену товсту, як палець, сигару, бере за руку опудало жіночого роду, якому вже під сімдесят, і веде в танок. З обох труха сиплеться, а вони «виделують» такі штучки, так ото перехиляються, сопуть, крекчуть, аж піт з них ручаями тече. Риплять старечі їхні «шалнери», а вони ще й скалять зуби-протези: мовляв, дивіться, скільки в нас того молодого-молодистого, погляньте, які ми ще «резві».

І так пара до пари, пара до пари.

Ех, Остапа б Вишню сюди на «Королеву»! Ото «відобразив» би, ото б показав, як веселиться «еліта» Америки! Я так не зумію!

16 ВЕРЕСНЯ

Уласкавився океан-батечко, стих. Вже другий день тихо дрімає під прозорим, безхмарним небом. Його безмежна голубінь навіває на душу легку нудьгу. Все довкола наче завмерло — якщо нічого не перешкодить нормальному рухові, то «Кюїн Мері» завтра причалить до 97-го пірса Нью-Йоркського порту рівно о 10-й годині ранку.

Наші товариші жартують:

— З корабля на бал!

А воно справді виходить так. Сесія Генеральної Асамблеї відкривається завтра о третій годині дня, а ми, в кращому випадку, будемо в Нью-Йорку о десятій ранку. Нам ледве вистачить часу, щоб одержати відповідні перепустки й документи, ми не зможемо навіть перепочити трохи після жорстокої океанської «гойдалки».

За сніданком зустрів Софію Едуардівну. Вона вперше за ці дні з'явилася в ресторані й сіла на своє місце за сусіднім столиком. Тут кожен має свій постійний стіл, постійне місце й постійний кельнера, який обслуговує протягом усього рейсу чотирьох пасажирів і одержує по 10 доларів чайових «з носа». Можна давати й більше, але менше — ні. Такий неписаний закон для пасажирів першого класу «Королеви Марії». Правда, з пасажирів другого класу й туристкласу чайових беруть значно менше, зате їх і годують значно гірше, і «люксу» там значно менше, і, що найгірше, — їм категорично заборонений вхід на територію першого класу. З суконним рилом не лізь у калачний ряд! Навіть якщо тобі треба купити коробку сигарет, — а магазини розташовані в першому класі, — ти мусиш одержати спеціальну перепустку й лише тоді маєш право переступити «демаркаційну лінію».

На моє привітання Софія Едуардівна відповіла щирою посмішкою і жартома погрозила наманікюренним пальчиком:

— Негарашо, земляк, отшен негарашо! Дама мало не вмерла, а ви навіть не провідали! Но! Но!

По грайливому настрою, по рум'янцю на засмаглому обличчі видно, що небезпека більше не загрожує «землячці». Очапали після шторму і її побратими по класу й накинулися на їжу так, ніби вони їдуть з голодного краю. Ідять

буржуї, аж за вухами лящить. П'ють віскі, вино і уминають устриці, омари, лососину, стейки, сандвічі. Уминають з такою жорстокою нещадністю, що аж кельнери кривляться. Їм, мабуть, здається, що вся ця американська публіка всерйоз задумала підірвати економіку свого британського союзника. Думаю, що не від апетиту, а від жадності! «Відхорую, а не подарую». Харчування тут входить у вартість квитка, і вони натискують, щоб не пропав даремно жоден цент.

Це народ такий!

Софія Едуардівна цікавиться, що я робитиму після сніданку.

— Піду гуляти на верхню палубу. Погода,— кажу,— стоїть чудова, і приємніше заняття зараз придумати важко.

— Я резервую за собою право забрати трохи вашого часу. Я отшен хотіла б, щоб ви розказали мені про Росію. Гарашо?

Я, розуміється, охоче погодився зробити їй таку послугу. Якщо капіталістка виявляє живий інтерес до землі своїх батьків, то чому б не влаштувати для неї невелику прес-конференцію? Може, це не просто так, наздогад буряків, щоб дали капусти. Може, іржа космополітизму ще не зовсім роз'їла її свідомість, десь у далеких куточках її душі ще залишилось трошки чогось російського, національного, і воно час від часу нагадує про себе, стукає в серце.

З першої нашої розмови в ту «веселу» штормову ніч я зрозумів, що моя супутниця має дуже викривлене, суто американське уявлення про Росію, і тому другу розмову я почав з двох відвертих запитань.

— Чи зможете ви,— питаю,— визнати той незаперечний факт, що знаєте про Росію,— я маю на увазі сучасну Росію,— стільки, скільки приблизно ми удвох з вами знаємо про снігову людину? Це по-перше. По-друге. Чи зможете ви повірити всьому тому, що я вам розкажу про неї, чи сприймете це як «комуністичну пропаганду»? Інакше нам краще говорити про погоду або про конкурс капелюхів, який учора відбувався на кораблі.

— Постараюсь,— посміхнувшись лукаво, сказала Софія Едуардівна,— але при умові, що ви не будете сердитись, якщо я вас замучу зливою запитань.

— Постараюсь! Витримав,— кажу,— шторм, витримаю і зливу!

Софія Едуардівна на хвилину замислилась,— схоже було на те, що вона робить невеличку розумовну розминку,— а потім я справді потрапив під «зливу».

Наша розмова затяглася аж до обіду. Вона, будучи жінкою цікавою і балакучою, невтомно запитувала, я невтомно відповідав.

Були у неї запитання розумні і більш-менш розумні, але були й безглузді і навіть фантастично безглузді. Коли зайшла мова про Київ, вона раптом спитала:

— Скажіть, правда, що вечорами у Києві отшен страшно гуляти навіть по центральних вулицях?

— ??

— Я читала в наших газетах, що вечорами у місто забігають з околишніх хашів отшен большие стада ведмедів і поліції приходиться одбиватися від них вогнем із автоматів.

Або таке:

— У кінці минулого року в Києві було отшен большое повстання студентів. Скажіть, правда, що в результаті цього повстання деякі квартали Києва були зруйновані?

Матінко моя рідна!

Он яких страшних «ведмедів» розплоджує в їхніх інтелектуальних хашах «об'єктивна», «побудована тільки на реальних фактах» американська пропаганда.

От і поговори з ними! Жуть!

Моя співбесідниця, поінформувавшись, чи я ще не втомився, просить відповісти ще на одне її запитання.

— Я пам'ятаю, мій папá завжди казав, що одвертість — у крові росіян. Так скажіть відверто, ви вірите в те, що Радянський Союз дожене коли-небудь Америку? Ваші комуністи так багато й так самовпевнено про це тепер говорять...

— Відверто?

— О так!

— Не тільки дожене її, але й залишить далеко позаду. Ваша Америка, шановна Софіє Едуардівно, вже відчуває на своїй потилиці могутній гарячий подих нашої країни. І говоримо ми про це не самовпевнено, як ви зауважили, а впевнено, дуже впевнено! І ця наша впевненість ґрунтується не на пісочку, а на дуже міцному фундаменті, що інакше на нашій комуністичній мові зветься законами економічного розвитку людського суспільства.

Бувша росіянка, бувша дворянка й нинішня «стопроцентна» американка енергійно замахала ручками, ніби вона від джмелів одмахувалась.

— Но, но, містер Макіфчук, це вже є комуністична пропаганда. Я отшен не вірю комуністичній пропаганді.

Е, думаю, якщо вже різати правду-матінку в очі, то різати до кінця.

— Капіталісти,— кажу їй,— ніколи не вірили комуністам і, даруйте за гостре слово, не раз через це пошивалися в дурні. Ви дивитесь назад, а не вперед. От ваш папаша, місіс Нобл, теж не вірив комуністам. Чкурнувши з революційної Росії за тридев'ять земель, він глибоко був переконаний, що його втеча за океан — явище випадкове й скороминуще, що комуністи впадуть не пізніше як за три тижні, ну хай за місяць, але впадуть, впадуть неодмінно, а він повернеться й знову стане одним із стовпів імперії, і йому знову усміхнеться доля. З цією надією в серці ваш дорогий папаша, мабуть, і сконав на чужині. А що вийшло місіс? Не падають комуністи, вже сорок років стоять і не збираються падати. Навпаки, беруть усе новий і новий розгін і вже, як бачите, починають наступати на п'яти Америці. Це факт, місіс!

У гарних зеленкуватих очах Софії Едуардівни спалахують іскорки. Не знаю, що це має значити: чи вона починає сердитись, чи готується до нової полемічної атаки.

— Фактам я вірю, але я їх не бачу! Покажіть мені їх.

— На палубі пароплава, серед океану, це важко зробити. Тим більше, коли перед тобою стоїть Хома невірний.

Даю Софії Едуардівні добру пораду.

— Ви ще,— кажу,— жінка молода, грошей у вас кури не клюють. Візьміть та й поїдьте наступного літа в Радянський Союз. От і побачите факти, навіть руками помацаєте. Дозволяємо. До речі, у нас і курорти не гірші, ніж на півдні Франції. За одним рипом і відпочити зможете.

Місіс Нобл сказала, що це «отшен гароша конструктивна ідея» і вона подумає...

Ну хай думає. Думати навіть капіталістам корисно. На цьому й скінчилася моя «отчен гароша» прес-конференція на палубі «Королеви Марії».

17 ВЕРЕСНЯ

Повставали сьогодні з Петром Даниловичем ще на світанку. •

Є на світі багато людей, переважно жителів великих міст, які роками не бачать такої невимовно чарівної картини, як народження нового дня, як схід нашого великого життєдайного світила. Мені, чесно кажучи, жаль цих людей.

Вони самі обкрадають себе, не підозріваючи того, вони не знають і не уявляють, скільки прекрасного, неповторно радісного криється у такому простому і, здається, буденному астрономічному явищі, як схід сонця!

Рибалка або мисливець не проживе й тижня, щоб не встати раніше сонця, щоб не помилуватися першими спалахами його малиново-рожевих фарб на темно-голубому виднокрузі, щоб не відчути на своєму обличчі перших дотиків ласкаво-ніжного тепла його ранкових променів. Це вже звичка, з якою кожен, хто мав щастя належати до великого племені мисливців і рибалок, не розстанеться до гробової дошки.

Ліфти ще не працюють, і ми піднімаємось на палубу самопотом. «Еліта» Америки ще спить, а екіпаж уже працює, як чорний віл. Матроси надраюють палуби, підфарбовують корабельне начиння. Стюарди й стюардеси чистять до блиску панські штиблети, туфлі, сандалії, звечора поставлені в коридори, а начистивши, розносять і ставлять під дверима кают, з яких лунає вулканічне хропіння їхніх власників.

— Давай,— кажу,— Петре Даниловичу, хоч раз у житті послугуємо бізнесу британської корони.

— Яким чином?

— Наберемо пару мішків цього начищеного взуття і викинемо за борт. Хай пострибають уранці. Хай дадуть торгувати корабельному універмагові хоч під кінець рейсу.

Лещенко сміється.

— Воно,— каже,— не вадило б згадати літа парубоцькі, але запевняю тебе, що наші труди не увінчаються анітакісіньким успіхом. Це такий народ, що босоніж з пароплава піде, але не викладе з кишені зайвого долара. Кожний долар у руці іншого, як влучно сказав О'Генрі, вони сприймають як особисту образу, коли не можуть сприйняти як здобич.

Спить спокійно, леді і джентльмени! Залізний аргумент славнозвісного О'Генрі, що знав вас як облуплених, зробив своє діло.

Ми пішли зустрічати сонце, не вчинивши замаху на вашу священну приватну власність.

Сонце сходить в океані, як мені здалося, швидше, ніж на суходолі. На суходолі спочатку зарожевіє краєчок неба, потім рожева пляма збільшується, а вже потім потихеньку з-за обрїю починає витикатися сонце. Над океаном

воно з'являється раптово. Р-раз — і вже вискочило з води і повисло над хвилями червоно-гарячою сковородою.

Там, де вискочило сонце, пролягла, завітчана осіннім багрянцем, наша рідна земля. Там чисте, здорове повітря, дзвінка осіня прохолода, а тут парко, як на третій полиці Караваєвської бані,— просто дихати нічим. І це в океані, а що ж буде на отій загадковій землі, що до неї несе нас на всіх парах «Королева Марія»?

Передай, сонечко ясне, найкращі привіти нашій рідній стороні, а ми підемо в каюту читати із словником у руках свіжий номер «Океан таймс». Виходить ця газетка справно, по графіку (о шостій годині ранку стюард укидає її крізь щілину в каюту) і не дуже бреше. В усякому разі, намагається бути об'єктивною. Не тому, розуміється, що її дуже тягне до правди. Ні, того вимагає бізнес. Компанії «Королівських лайнерів» зовсім не вигідно дратувати пасажирів брехливими статейками чи якимись іншими злими випадками проти тієї чи іншої країни. Це однаково, що підрубати сук, на якому сидиш. Так можна відбити клієнтуру, а кому охота втрачати живу копіюку?

Бізнес — штука дуже гнучка. Коли брехня помагає, дає зиск,— він відкриває їй усі шлюзи, а коли шкодить, б'є по кишені,— садовить її на ланцюг і надіває намордника.

На своїх сторінках «Океан таймс» друкує найновішу міжнародну інформацію без будь-яких коментарів, пізнавальні нариси, статті й рекламу. У сьогоднішньому номері вміщений цікавий нарис про Нью-Йорк. Надруковано його, очевидно, з суто інформаційною метою, щоб пасажир, який вперше їде в це місто, мав деяку уяву про нього.

З цього нарису дізнаємося, що Нью-Йорк за всіма показниками далеко переплюнув усі найбільші міста світу.

У Нью-Йорку проживає понад 10 мільйонів чоловік.

Нью-Йорк є першим містом у світі за кількістю негрів-тянського населення.

Нью-Йорк є першим містом у світі за кількістю єврейського населення: тут євреїв проживає більше, ніж у державі Ізраїль.

У Нью-Йорку проживають люди майже всіх національностей земної кулі, а кожний одинадцятий його громадянин володіє російською мовою.

У Нью-Йорку налічується близько 5 мільйонів автомоблів.

У Нью-Йорку найдовші вулиці в світі, а центральна артерія міста Бродвей має 30 кілометрів довжини.

У Нью-Йорку виходять найбільші в світі газети й журнали.

У Нью-Йорку містяться офіси (контори) найбагатших у світі корпорацій, старші адміністратори яких одержують на рік по 500 тисяч доларів зарплати.

Нью-Йорк є найбільшою в світі цитаделлю гангстерів.

У Нью-Йорку функціонує найбільша в світі «Акціонерна компанія убивств», яка постачає своїм замовцям висококваліфікованих майстрів «мокрого діла». Правління цієї шановної компанії визначає ціну вбивства за всіма правилами американської діловитості: кого треба вбити, де треба вбити і як треба вбити. За знищення дрібної сошки платиться 500 доларів, за ліквідацію крупної «риби» — до 20 тисяч доларів.

Фу! Аж дух захоплює від такої циферії!

...«Королева Марія» натискує на всі свої сім гвинтів, щоб прибути в Нью-Йорк точно за графіком. Її вісімдесяти тисячотонне тіло аж здригається від натуги, залишаючи позаду довгий пінявий слід на голубій поверхні океану. В чистому, безхмарному небі яскраво, по-літньому, світить сонце, посилюючи з кожною хвилиною і так нестерпну духоту.

На обрії з'явилася гігантська борона, перевернута догори зубами. Це Нью-Йорк. Це його хмарочоси цупко вп'ялися в небо та так і замерли в димчастій високості.

Ось він ближче й ближче. Він уже не схожий на перевернуту борону. Тобі вже ввижається, що попереду владно виростає з води густий, високий і безглуздий своїми обрисами кам'яний ліс, в якому давно все вимерло й закам'яніло.

Місіс Нобл казала, що Нью-Йорк навіває людині «отшент приятное» відчуття державної величі Америки, її могутності й динамічності. Не знаю, як на кого. На мене він справляє поки що гнітюче враження і навіває почуття остраху й ще чогось такого, що я навіть сказати не можу. Це, мабуть, єдине місто в світі, яке не манить, не притягає до себе людину, а відштовхує її.

На зеленому островку, по саму маківку зануреному у воду, примостилась велетенська статуя Свободи з високо піднятим світильником у правій руці і книгою у лівій. У неї по-вдовиному печальні очі й зажурене обличчя. Чому — не знаю.

— Ну, здорова була, Америко! Дозволь подивитися на тебе відкритими очима й відкритим серцем.

На нью-йоркській митниці зустрівся з першим проявом американської свободи. Два могутні рентгенапарати просвічують чемодани, мішки й усякий інший багаж, що падає по конвейєру з корабля. Якщо в якомусь чемодані лежить непроявлена фотоплівка — амба їй, засвітять, якщо виявиться щось «підозріле», — візьмуть на заміточку, перевірять. Митні службовці в чорній уніформі не менш старанно просвічують очима наші паспорти, обличчя, портфелі, одяг. Все тут насторожує, все викликає хворобливу підозру. Може, саме тому у статуй Свободи зажурені очі й сумне обличчя...

Уже на порозі Нью-Йорка я повірив, що в цьому місті справді є багато люду, який досить пристойно володіє не тільки російською, але й українською мовою. Підстаркуватий, з дуже поношеним, але енергійним обличчям джентльмен, перевіривши мій паспорт, якимось підозріло зиркнув на мене й попросив пред'явити довідку про прищеплення віспи.

Цю злополучну бумаженцію я випадково забув у Москві, але для видимості шарю по всіх кишенях і позираю на старого джентльмена в чорній уніформі. На мене повіяло чимсь до болю знайомим ще з дитинства. «На заре туманной юности» я зустрічав частенько таких людей у старовинних містечках наших українських південно-західних широт. Питаю по-українському:

— Добродій, бува, не з Поділля родом?

— Ол райт! Як ви догадалися?

— Та наче десь бачив вас.

Він аж розцвів і заговорив такою кукібною подільською говіркою, що мені на якийсь час здалося, ніби я опинився в тихих, благословенних Ярмолинцях, під Кам'янцем-Подільським, а не в Нью-Йорку.

— А пан ласкавий теж з подоляків будуть? Звідки саме родом?

— З Козятина.

— Ол райт! А я, слава богу, з Деражні. Дзінь добрий вам! Як там ниньки Деражня поживає? Ну й лепський, пам'ятаю, город був. Не Нью-Йорк, звичайно, але ярмарки були такі гарні. Як той казав — цимис з мармеладом.

Син Деражні, згадавши, очевидно, про своє босоноге дитинство, що безслідно промайнуло колись у нашій яблуневій подільській стороні, зовсім забув про довідку. Він побажав мені «файно чутися в Америці» і гостинно, поземляцькому пропустив у просторий гомінкий зал порту. Уже навздогін гукнув, помахавши рукою:

— Поклін Деражні. Від Арона Співака поклін.

От що значить своя людина! Мала рацію баба Степана Руданського, казавши: «Треба всюди, добрі люди, приятеля мати».

Нью-Йорк мене приголомшив. Не віриш, що на світі можуть бути такі фантастичні поселення, що в них можна жити, дихати, працювати, мислити. У цьому незрозумілому страшному скопищі заліза, бетону, автомобілів, кіптяви, спеки, галасу, божевільного руху почуваш себе нещасною, безпомічною мурашкою...

...На березі широкої похмурої Східної ріки височить найменший брат нью-йоркських хмарочосів, зроблений із скла й залізобетону. Хмарочосик дуже нагадує величезну коробку сірників, поставлену на попа. Він напрочуд красивий, прозорий і невагомий. Це службовий корпус штаб-квартири ООН. Праворуч — приміщення з багатьма великими круглими залами, де працюють комітети й пленарні засідання Асамблеї.

На залізному ажурному паркані, що оточує територію штаб-квартири, тріпотять прапори всіх держав — членів Організації Об'єднаних Націй. У різнобарвному маєві шовку око відразу вловлює пурпурове «серпасте й молоткасте» полотнище Державного прапора СРСР. Праворуч — червоно-лазуровий прапор України, а он трохи далі розмовляє з вітром прапор сестри нашої — Білорусії. Наші прапори — під небом Америки!

По серцю розливається щось тепле й солодке. Тільки той, хто побував далеко від дому, може зрозуміти, яка це радість, яке це щастя бачити на чужині рідний прапор — святиню і честь твого народу, твоєї держави!

О другій годині дня біля головного під'їзду будинку пленарних засідань стає тісно. Під'їжджають один за одним блискучі лімузини глав делегацій і членів делегацій. Опасисті, високі, як дуби, поліцаї ООН ледве встигають відчиняти дверці. Один з них, відчинивши дверці нашої машини, гаркнув:

— Здрасте, дороге товарищи!

Я очі витріщив. Ще один землячок знайшовся!

А коли ми вийшли з автомобіля, він кинув шоферові:

— Давай полный вперед!

Усіх інших шоферів, користаючись тим, що вони не розуміють російської мови, для своєї втіхи криє матом.

Валом валять фотокореспонденти, кінооператори, представники телебачення, телеграфних агентств, газет, стенографістки, перекладачі, спостерігачі, гості.

За півгодини до відкриття сесії у залі засідань Генеральної Асамблеї з'явився високий сивий старик в окулярах, в синьому костюмі, бадьорою для своїх літ ходюю проїшов до стола-парти з написом: «Сполучені Штати Америки». Я впізнав його одразу. Впізнав по карикатурах Кукриніксів і Козюренка. Безперечно, це він — Джон Фостер Даллес, державний секретар і глава американської делегації.

Ціла юрба фоторепортерів газет і агентств на ходу обстрілює своїми бліцами бога «холодної війни», а він сів на хвилину, попозував і пішов у кулуари. Я — слідом за ним. Хочеться побачити його натуральним, — не окарікатуреним. Дивлюсь на нього зблизька і, слово честі, істотної різниці між об'єктом і карикатурами на нього не знаходжу. Такі ж злі, колючі очі, велика вуглувата голова, трохи згорблена спина й поривчасті, різкі рухи. Ну, наче він тільки що зійшов із сторінок наших сатиричних журналів.

У кулуарах знову спалахують лампочки фотоапаратів. Містер Даллес охоче фотографується з японцями, арабами, неграми, по-дружньому обнімає їх, бере за руку. Для цих ідилічних знімків найбільш підходящим і вірним був би такий напис: «В ООН — за руку, а там — за горло».

19 ВЕРЕСНЯ

Старий Даллес непосидючий, як школяр-першогодок. Він весь час совається, крутиться, ніби під нього їжака підклали. Він раз у раз встає із крісла й кудись поспішає. То вискочить чогось у кулуари, то підійде з облесливою посмішкою до когось із своїх слухняних сателітів і щось шепоче на вухо. Неспокійний, видно, характер у злого генія американської дипломатії. А може, трапилося щось лихе на Уолл-стріті? Він-бо ж не тільки перший дипломат Сполучених Штатів і один з провідних достойників республіканської партії — він ще й бізнесмен, партнер найбагатшої у світі фірми «Саллівен енд Кромвелл», яка вершить всю юриспруденцію промислових корпорацій. А може, відчуває, що їде з ярмарку — недавно йому видалили ракову пухлину, — й спішить, спішить, старається до кінця днів своїх якнайкраще послужити братам і сестрам по класу.

Ліворуч від Даллеса сидить Лодж, права рука державного секретаря, постійний представник Америки в ООН, один із стратегів «холодної війни». Цей високий, моложавий, з грубо отесаними щелепами чоловік поводить себе

в ООН по-хазяйському, домовито. На засіданнях сидить чисто по-американському, поклавши ноги на стіл... Мені, грішним ділом, чомусь здавалося, що так можна сидіти тільки вдома, ну ще й в своїй власній банківській конторі, а виходить, що можна й в ООН... Ця поза шокує, здається, навіть відставну голлівудську кінозірку — радницю делегації США, яка сидить позаду Лоджа, але йому на все начхать. Своїми довгими ногами-чепігами він ніби промовляє: «Отак ми сидимо і в міжнародній політиці. Отак монументально ми всядемось і на тому шаріку, що зветься землею кулею».

Сказати б йому:

— Ой, дивіться, містер Лодж. Так і впастоньки можна! Але грець з ним, хай покобениться.

Даллес підбігцем зайшов у зал — знову десь його носило, — сів на своє місце і вп'явся окулярами в папери. Зараз він виступатиме. Американські газети й радіо в один голос кричать, що промова Даллеса, якою відкривається загальна політична дискусія, буде програмним, глибоко аргументованим документом, який розгромить, покладе на обидві лопатки «комуністичний блок» і дасть основний політичний напрямок в усій роботі Генеральної Асамблеї.

«Ясновидець» говорив рівно 28 хвилин. Його промову навіть при великій натяжці не можна назвати програмною; її навіть не можна назвати погромною, — нікого вона не розгромила, нікого навіть не налякала. Це було типове для Даллеса старече бурмотіння, насичене затхлим повітрям «холодної війни». Це був коктейль із сиропу й гадючого яду. Сироп адресувався «вільному, миролюбному Заходові», а яд кобри адресувався «тоталітарному, агресивному режимові Сходу».

Якби оцю старечу нісенітницю перекласти на дитячу мову, вона звучала б так:

«Ми — цяця, а ви — бека! Ми добрі паїньки, а ви злі забіяки. Ми молимося бозі, а ви безбожники. Ми нарobili собі атомних боньбочок, щоб гратися ними в дитячому садочку, а ви нарobili собі атомних боньбочок, щоб кидати на перехожих».

Даллес не сказав, що дві таких «боньбочки» в 1945 році американські паїньки кинули на Хіросіму й Нагасакі, знищивши кількaсот тисяч японців. Йому не було для цього часу. За 28 хвилин він не менше 28 раз молитовно піднімав догори очі (кажуть, що Даллес набожніший за папу римського) і закликав у свідки небо, весь роздутий штат святих, що капіталістичний Захід навіть не помишляє про

війну. То комуністичний Схід денно і нічно думає про неї.

Він хотів, щоб Асамблея побачила за його згорбленою спиною крильця ангела. Але з-за неї стирчала хижка піка американських корпорацій.

У своїй промові глава американської делегації з апломбом сказав:

— Хай не думають російські комуністи, що тільки вони мають міжконтинентальну балістичну ракету. Ми теж уміємо робити ці штуки. Я запрошую всіх учасників Асамблеї бути живими свідками запуску такої ракети, що буде нами здійснений не пізніше перших чисел грудня.

Усі вечірні газети Америки вмістили повний текст промови Даллеса на преших сторінках. Усі телевізійні станції тричі за вечір протранслявали його виступ. На екрані телевізора — то Даллес у профіль, з своїм придушеним, хрипким голосом, то весь склад радянської делегації, то Даллес в анфас, то Андрій Андрійович Громико крупним планом. Це мусить промовляти американським телеглядачам: «Ага! Бачите, як злякався глава делегації Радянського Союзу, бачите, як він пополотнів?»

Ми сміялися. Нічого схожого американці не побачили. Вигляд у Андрія Андрійовича бойовий, впевнений. З його обличчя не сходить весела іронічна посмішка.

20 ВЕРЕСНЯ

Четвертий день роботи Асамблеї. На ранковому засіданні виступатиме товариш Громико. Інтерес до його виступу величезний. Зал пленарних засідань переповнений, ложі для гостей і для преси забиті щерть: біля парадного під'їзду й входу в зал юрмляться цілі череди всюдисущих фоторепортерів і кінохронікерів. Серед них виділяється сухорлява й вертка постать містера Розенфельда, вихідця з наших прибалтійських країн, який уже кілька разів встиг сфотографувати нашу українську делегацію.

— Всього 2 долари за карточку! Ну хіба це дорого?

А он крутиться ще один «землячок», поза «ненькою» сущий. Це колишній львівський баяр, «лицар» розгромленої під Бродами гітлерівської дивізії СС «Галичина» Любомір Ортинський.

Помінявши німецький автомат на автоматичну американську ручку, добродій Ортинський став головним фахівцем з українських питань у нью-йоркському націоналістичному листку «Свобода». З членами української деле-

гації боїться зустрічатися, зате безстрашно оббріхує їх у ці дні на сторінках своєї плюгавої газетки.

Усі ждуть приїзду міністра закордонних справ Радянського Союзу.

Учора засідання почалося з великим запізненням. Голова Генеральної Асамблеї, здоровенний, з квадратним суворим обличчям новозеландець сер Леслі Мунро сердито попросив учасників Асамблеї не порушувати порядку. Сьогодні він стукнув дерев'яним молотком по блискучій поверхні мрамурового стола рівно об одинадцятій ранку й надав слово товаришеві Громико.

В залі запанувала тиша. Громико говорить ясно, аргументовано, без дипломатичних викрутасів. Так говорять тільки люди, яким дано говорити правду.

Радянський представник ставить питання конкретно:

— Давайте виводити війська з чужих країн, давайте кінчати випробування атомних і водневих бомб, давайте заборонимо на віки вічні використання цієї смертоносної зброї. Давайте торгувати, а не ворогувати. Давайте мирно змагатися на благо наших народів.

Нерухомо сидить, надувшись, мов сич, Даллес, але слухає. Слухає уважно й зосереджено, про щось думає. Принишки делегати Ізраїлю, і деякі з них не одягли навіть навушників — розуміють російську мову без перекладача. Слухають, похнюпивши носа, чанкайшисти, посланці одлупцьованого тайванського блазня, слухає худорлявий француз Піно, слухає затягнутий в чорну сутану спостерігач Ватікану, слухає несамовитий уругваєць Віктор Белаундо, слухає глава філіппінської делегації генерал Ромулло.

Слухає вся американська креатура, слухає вся адвокатура прогнилого капіталістичного світу, яка завжди, коли ми кажемо «гречка», кричить «овес», а коли ми кажемо «ну, гаразд, овес», починає кричати «гречка», яка складає, на жаль, поки що більшість в ООН і вставляє палиці в колеса цій міжнародній організації при вирішенні найважливіших проблем миру й безпеки народів.

Вигляд у всіх такий, наче їм щось злегка прищемили дверима. Не знаю, чи транслують це засідання телевізійні центри Америки. А добре було б показати зараз крупним планом оратора, а потім ще крупнішим планом Даллеса і його холопів, що оце шкребуть пальцями лисини й думають, думають...

Думати їм, між іншим, є над чим. Радянський представник говорить настільки ясно, зрозумілі й близькі серцю

всіх чесних людей речі, що проти них не пропрешся з відкритим забралом. Так можна потрапити на слизке.

— Як же вас розуміти, панове? — скажуть їм народи їх же країн.— На словах ви вдаєте з себе миротворців, а на ділі виступаєте проти мирних позицій Радянського Союзу?

Та ще візьмуть, гляди, пошкребуть добренько позолоту й побачать, що ніякий ти не миротворець, а зовсім навпаки. Минув той час, коли можна було сміливо плювати з високого дерева на думку «низів», на їхні настрої і прагнення. Тепер мусять зиратися, хитрувати, крющотворити, викручуватись. От і думають — як?

Після виступу А. А. Громико на трибуну дрібними, нервовими і зовсім не генеральськими кроками піднявся генерал Ромулло в чорному цивільному костюмі. Не знаю, що він за вояка, цей Ромулло, не знаю, в яких кривавих січах здобув він собі золоті генеральські галуни, але начувся багато про нього як про шибайголову в полемічних баталіях, що спалахують часто на асамблеях, як про неперевершеного спеца робити з білого чорне, а з чорного біле.

Ромулло, очевидно, доручили за всяку ціну збити або хоч послабити те сильне враження, що його справила на присутніх в залі промова глави радянської делегації.

Ох і говорить же! Ох і старається! Шаманствує, біснується, часом нагадує епілептика в момент найгострішого приступу чорної хвороби. З його скривленого рота слова вилітають з такою скаженою швидкістю, що, здається, задні налітають на передні, таранять їх і падають разом, як дохлі мухи, тут же, біля трибуни, не долетівши навіть до кабін перекладачів.

Що поробиш,— треба старатися, інакше Даллес вуха накрутить і не подивиться, що ти генерал.

Дивлюся на Даллеса. Він кривиться. Ромулло страшенно переграє, впадає в істерику, а це в багатьох присутніх викликає подив і посмішку.

Збив, називається, враження! Мені здається, що Даллес зараз гірко дорікає собі і думає: застав Ромулло враження збивати, так він лоба собі розіб'є.

21 ВЕРЕСНЯ

Дедалі більше переконуюсь, що американська преса «абсолютно вільна, абсолютно об'єктивна й ні від кого не залежна».

Вранці проглянув свіжі номери найбільших і найвпливовіших в Америці газет — «Нью-Йорк таймс» і «Нью-Йорк геральд трібюн». Промову Ромулло надрукували повністю, навіть з генеральським «пальтретом». Промови Громико не надрукували, дали короткий тенденційний виклад. Мабуть, місця не вистачило — перша газета вийшла тільки на 80 сторінках, друга — на 40.

— Вра! «абсолютно вільній, абсолютно об'єктивній і ні від кого не залежній» американській пресі!

23 ВЕРЕСНЯ

Україно моя, Україно! Скільки приказок і прислів'їв створила ти за свою багатотисячолітню історію. Та яких пахучих і барвистих, іскрометних і веселих, промовистих і завжди влучних! Ходиш тутечки і згадуєш їх на кожному кроці.

Проти високого будинку Об'єднаних Націй стоїть невисокий будинок «обідраних націй». Це навіть не цілий будинок, а лише фронтон будинку, заоренований американцями на час сесії Генеральної Асамблеї для пропагандистських акцій жалюгідної купки відщепенців, утікачів, що ще й досі бундючно іменують себе тут, на чужині, прем'єрами, королями, міністрами, послами.

Щоранку на фронтоні «обідраних націй» з'являються їхні прапори й величезний транспарант з благальним закликком: «Об'єднані Нації, допоможіть нам, визвольте нас! Народи Албанії, Болгарії, Естонії, Латвії, Литви, Польщі, Угорщини, Чехословаччини».

Ну, як тут не спаде на пам'ять ота-о наша веселенька: «Не допоможе бабі й кадило, коли бабу сказило».

Три «ха»!

Політичні мерці — міхаї, миколайчики-забігайчики втішають себе думкою, що їм хтось допоможе, хтось їх «визволить».

Від чого, від кого й для чого?

1 ЖОВТНЯ

Коли затурканий пропагандою американець дізнається, що ви з Радянського Союзу, він дивиться на вас, як ви дивилися б, побачивши вперше в своєму житті людину з Марса. Дивиться й очам своїм не вірить. Він перш за все обмацає поглядом вашу голову — а де ж роги? Потім заїде і подивиться на вас ззаду — а де ж хвіст?

Дивиться, лупає очима і дивується:

«Ти диви! А нам казали...»

«Ти диви! І костюм такий, як і в нас».

«Ти диви! І галстук в'яжуть так, як і ми в'яжемо».

«Ти диви! І їсть так, як і ми їмо».

«Ти бач! А нам казали: з рогами, з хвостами, ходять в овечих шкурах, вовною наверх, їдять білих ведмедів і сирівцем запивають».

Ох і казали! Ох і кажуть ще, ох і кажуть!

З нашою дачею межує садиба якогось заможененького янкі. Він тримає четверо коней, на яких чотири його дочки вправляються кожного дня з верхової їзди. І от я не раз спостерігав таку картину. Як тільки вихователька виводить на прогулянку дітей працівників постпредства, юні наїзники одразу забувають про бар'єри, про скачки й летять галопом до дротяної сітки-огорожі. Під'їдуть, поспинаються на стременах і отакенними очима зирять на наших малюків. Дивляться, як на якесь чудо-юдо. Дивляться й очам своїм не вірять.

— О, рашен бебі! Рашен бебі вері, вері гуд!

Висловлюючись по-американському, я ставлю один доллар проти тисячі, що цим юним американочкам уже встигли втовкмачити в голови версію, ніби «рашен бебі» народжуються з ріжками, хвостиками і в шерсті. А вони дивляться і нічого цього не бачать. Навпаки, вони бачать, що «рашен бебі» точнісінько такі, як і «американ бебі». От і дивуються.

Ніде, мабуть, у світі не розпускають стільки брехень, пліток, небилиць і всяких дурниць про нашу країну, про нас з вами, дорогі мої співвітчизники, як отут, у Сполучених Штатах Америки.

Для чого це і в ім'я чого це?

Не треба мати сивої бороди, не треба бути великим мудрецем, щоб відповісти на це питання.

Коли тхір залазить у курник, він сповнює його нестерпним зловонням. Так йому легше й зручніше курочок дущити. Кури чманіють і не чинять опору. Коли ж йому щось загрожує, він теж воняє.

Це його зброя, це його захист.

Груба, безпардонна доларова пропаганда широко користується тактичними прийомами тхора.

Од її смороду ще чманіють мільйони американців. Але нема на світі таких дамб, що могли б затримати могутній плин нашої правди. Рано чи пізно залле вона й американський материк.

Американська преса охоче й дуже смачно пише про багатство, про розкіш. Складається таке враження, наче американці досі ще не переконані в тому, що краще бути багатим, ніж бути бідним. Преса часто впадає в теляче захоплення від цього свого заняття. Але є в неї ще одна слабкість — вона неохоче й дуже пісно пише про бідність, про злидні.

Вчора в «Нью-Йорк таймс мегезін» читали просторий нарис про найбагатших людей нашої планети. Цікавий, життєстверджуючий нарисок. Думаю, що безробітні, бездомні люди Америки були від нього в захопленні, якщо не на сьомому небі.

Зробив деякі найцікавіші з нього виписки.

На нашій планеті є п'ятеро людей, які володіють багатствами, що оцінюються в п'ятнадцять мільярдів доларів. Серед цих казкових багатіїв — три арабські абсолютні монархи: король Саудівської Аравії Сауд Ібн-Абдул Асіз аль Фейсал аль Сауд (ху-у-у, дай передихнути!), емір Кувейту сер Абдулла аль Салім аль Субах (ху-у-у, дай передихнути!) і Алі бен Абдула бен Кадім аль Тані (ху-у-у, дай передихнути!) — шейх Катару. На четвертому місці стоїть нізам Хайдерабаду Алі і, нарешті, на п'ятому — американець Герольдсон-Лафайет Хант.

Щорічні доходи Сауда від нафти, родовища якої належать йому, складають триста мільйонів доларів, і цими страшними грошима Сауд розпоряджається так, як ми з вами розпоряджаємось власною зарплатою. Король живе в таких розкошах, як ніхто на світі. В Сауда десять тисяч слуг. В гаремі абсолютного монарха більше ста жінок. Від них він має двадцять чотири сини. Скільки дочок — невідомо. Їх ніхто, як пише «Нью-Йорк таймс мегезін», не лічив. Кожний син, як тільки йому минає двадцять років, одержує в подарунок американський автомобіль «кадилак» з особистим шофером.

Сауд має двадцять чотири палаци. Тепер він споруджує двадцять п'ятий. Будівництво цього палацу обійдеться всього-на-всього в п'ятдесят мільйонів доларів.

Король Саудівської Аравії любить похизуватись своїми незліченними багатствами. Під час відвідин Ірану Сауд подарував шахині на дев'ятсот тисяч доларів всіляких коштовностей.

Зовсім не схожий на короля Сауда шейх кувейтський. Живе він у невеличкому будинку на березі Персидської

затоки, має лише одного «кадилака» й фешенебельну яхту, на якій по п'ятницях прогулюється у товаристві американських і британських дипломатів і директорів нафтових підприємств.

Про третього найбільшого багатія світу — шейха Катару Алі бен Абдулла — досі мало хто знав. Його імені не знайдеш навіть у великих енциклопедіях. Його відкрив світовий кореспондент «Нью-Йорк таймс мегезін».

Щорічний дохід шейха від нафтових промислів за найскромнішими підрахунками складає таку собі кругленьку й скромну суму, як 50 мільйонів доларів.

Кореспондент запевняє читачів, що скупим шейха назвати не можна. Він тратить щорічно 11 мільйонів доларів на утримання своїх 400 родичів, не рахуючи витрат на гарем і численних дітей.

Четвертий найбагатший чоловік світу — нізам Хайдерабаду Алі — до кінця англійського володарювання в Індії щорічно збирав із своїх вірнопідданих по 50 мільйонів доларів всіляких податків. Після вигнання англійських колонізаторів і проголошення незалежності країни нізам був позбавлений необмеженого володарювання над 15 мільйонами населення і щорічний прибуток його упав до 2 100 000 доларів.

Тепер нізам вважає себе незаможником. Свої кишенькові гроші він обмежив до 20 доларів на місяць і суворо дотримується цієї економії. Живе він у маленькій кімнаті, де стоїть лиш ліжко й стіл. Свої 34 «кадилаки» нізам тримає в гаражі, а сам роз'їжджає по Хайдерабаджу в старому «форді». Для своєї сім'ї, яка складається з 45 жінок і 33 дітей, безлічі онуків і декількох сотень слуг, нізам особисто складає меню, побоюючись великих витрат.

Все багатство нізама — в коштовностях. Йому, між іншим, належить найбільший діамант світу, оцінений в чотири мільйони доларів. Він має власні золоті копальні, й у його палаці лежать величезні штабелі золотих злитків.

П'яте місце в ієрархії світових павуків займає нафтовий король США, уродженець штату Іллінойс — Герольдсон-Лафайет Хант. Його багатства оцінюють у три мільярди доларів.

Мільярдером Хант зробився, як і все в Америці робиться, просто й легко. Замолоду був лісорубом. Потім позичив 50 доларів, заорендував ділянку землі в Техасі й почав шукати нафту. Протягом кількох років він нажив скажені гроші.

Мільярдер всіляко уникає розмов з репортерами. Вони забирають багато часу, а час — це гроші!

Намотайте собі це на вус, злиденні, знедолені, голодні співвітчизники мільярдера Герольдсона-Лафаєта Ханта! Не тратьте часу на пошуки роботи, не топчіться даремно в чергах за мискою горохової юшки. Позичайте по 50 доларів, орендуйте земельні ділянки, багаті на нафту, й буде вам не життя, а рай. Слово честі!

Нью-Йорк весь у рекламі. Нью-Йорк захлинається від реклами. Нью-Йорк корчиться від реклами. Куди тому Брюсселю! Куди тому Парижу!

Тут ніде від неї не сховаєшся. Тут ніде від неї не дінешся. Вона груба, вульгарна й огидна, як вулична потаскуха. Вона переслідує тебе, чіпляється, лізе в очі, в уші, хапає тебе за петельки, волає, просить, благає:

«Купуйте тільки наші автомобілі!»

«Жуйте гумку тільки нашого виробництва!»

«Фарбуйте губи тільки нашою помадою!»

«Їжте тільки в нас!»

«Лікуйтеся тільки в нас!»

«Страхуйтеся тільки в нас!»

«Петро Ярема! Український погребник! Займається похоронами в Бронксі, Брункліні, Нью-Йорку й околицях. Контрольована температура! Модерна каплиця до ужитку даром! Обслуга — чесна й найкраща! У випадку смутку в родині — кличте як вдень, так і вночі!»

«Хворі! Не втрачайте надії! Не треба довго чекати — заживіть ще сьогодні зілля м-ра Міллера!»

«У нас сейл! Продаж товарів за зниженими цінами!»

І так на кожній вулиці, на кожній площі, на кожному будинку. Особливо шаленіє в рекламному екстазі тридцятикілометровий Бродвей. Коли вперше потрапляєш на цю вулицю, та ще ввечері, то буквально тетерієш. Тобі починає здаватися, що ти вже встиг побувати в модерній каплиці українського погребника Петра Яреми, а з неї без пересадки за гріхи свої тяжкі потрапив у самісіньке пекло. З тобою щось коїться таке, що аж холодний піт на лобі виступає.

Реклама тут скаче, танцює, мерехтить, шумить, б'є морською хвилею, свистить, кувікає, заливає все довкола сліпучо-яскравими неоновими вогнями. У світлі цих вогнів і предмети, і люди здаються якимись химерними. То в них сині обличчя, то зелені, то червоні, то блідо-жовті, як у мерців. До повного враження пекла не вистачає тільки казанів з киплячою смолою і Вельзевула з його рогатою братією.

Реклама — мотор бізнесу.

Американські монополії змушені витратити на рекламу десять мільярдів доларів на рік.

Чим це викликається?

Насамперед конкуренцією, боротьбою за покупця, гонитвою за доларом. Реклама повинна гіпнотизувати, запалювати покупця, будити його вночі, не давати йому спокою вдень. Вона повинна переконати його, що підтяжки фірми Гопкінса значно кращі й зручніші, ніж підтяжки фірми Бобкінса, що туалетний папір «Сяйво місяця» фірми Джермена еластичніший і приємніший для вжитку, ніж папір «Ранкова зоря» фірми Кермена.

Ні в одній країні світу не виробляється стільки реклами на душу населення, як у Сполучених Штатах. Реклама підстерігає американця скрізь: на землі, під землею, в кіно, в театрі, в газеті, в телевізорі, в радіоприймачі, в бані, в громадській вбиральні, в готелі, в ресторані і навіть на... небі. В тиху, ясну погоду кожного дня над Нью-Йорком з'являються п'ять літаків із спеціальними димовими пристроями і дві години підряд пишуть по небу димом:

«Пийте кока-колу!»

«Пийте пепсі-колу!»

Чим нижче падає купівельна спроможність американців, тим вище лізе американська реклама. В цьому я переконався на власні очі. Зайдеш у магазин, є всього до чорта, а покупців — як кіт наплакав.

Справа, бачите, в тому, що в кишенях мільйонів американського громадянства свище вітер. Зростають податки, зростає безробіття, росте розрив між попитом і пропозицією. Торговців бере гризота, стогнуть торговці:

— Не той бізнес, не той виторг, що колись був. Люди стали скупими, кожен зайвий долар складають у панчошу, бережуть на чорний день.

Американці справді стали скупими. Я, розуміється, маю на увазі не рокфеллерів і хантів, не нафтових і гарматних королів, а їхніх підданих, отих американців, що в них від роботи чорні пупи.

Цих райське капіталістичне життя примушує бути скупими. Над цими завжди висить тінь чорного дня. Вони змушені одривати від рота кожен долар, кожен цент і класти, неодмінно класти «в панчошу», бо вилетиш з роботи — капець тобі з покрішкою.

Ми вже теж встигли надихатися духом американської реклами. Вже чхаємо від неї. Проте я з охотою дивлюся, коли вона виступає в ролі шпаги дуелянта. А виступає

вона в цій ролі дуже часто і головним чином у телевізорі. Дивишся який-небудь страшний американський фільм,— американські фільми на дев'яносто дев'ять і дев'ять десятих процента страшні,— і раптом на найгострішому місці картина обривається і на екрані з'являється красуня — «міс Америка минулого року» (в США щорічно влаштовуються конкурси дівочої краси,— це теж реклама — найкращій молодій американці журі присуджує це високе звання).

Спочатку вона робить вам «глазки», посміхається чарівно, а потім починає роздягатися. Роздягається повільно, домовито. Як у себе в спальні. Знімає плаття, знімає сорочку й довго-довго милується нею. Розглядає її і ськ і так, показує вам, прикладається до неї густо нафарбованими губами й промовляє з екрана:

— Я ношу сорочки тільки фірми «Балбес-молодший». Вони красиві й дешеві. Вони дають мені справжню насолоду, я почуваю себе в них, як в обіймах коханого. М-м-м!

Після цього посмішки на обличчі «міс Америки» ви вже не бачите. Ви вже бачите на її милому личку щось схоже на вираз відризи, розчарування і чуєте вже ось що:

— Я принципово не ношу сорочок фірми «Дурбас-старший». Вони псують колір тіла і приводять до раку грудей.

Неважко собі уявити, який вираз обличчя зараз у «Дурбаса-старшого». Пропала його ніч. Що буде, коли покупці його сорочок повірять «міс Америці» і, злякавшись раку грудей, кинуться купувати сорочки «Балбеса-молодшого»? Подумати страшно. Це ж труба, розор, катастрофа, кінець.

Не пізніше як на другий день ввечері ви побачите на екрані телевізора другого дуелянта, але вже в особі якої-небудь відомої красуні і відомого спеціаліста по злоякісних пухлинах.

Балерина теж скине плаття і спочатку продемонструє, як чудесно облягає її тіло сорочка фірми «Дурбас-старший», потім скине сорочку й покаже, що її тіло має прекрасний свіжий колір крові з молоком, а після того скаже:

— Якби я носила сорочки фірми «Балбес-молодший», я була б схожа на стару мегеру. Мене розбив би параліч і я б давно ходила на милицях. Я ношу сорочки тільки фірми «Дурбас-старший». Вони чудесні, дешеві й гігієнічні. Вони ласкають тіло, як подих теплого вітру.

Відомий спеціаліст по злоякісних пухлинах, посилаючись на цілком перевірені й цілком вірогідні дані онкологічної клініки «Рак виліковний», скаже, що із ста хворих жінок, які померли в цій клініці за перше півріччя цього

року,— всі сто хворіли на рак підшлункової залози, печінки й прямої кишки. Серед них не було жодної жінки, яка б носила сорочки фірми «Дурбас-старший», і жодної жінки, яка б хворіла на рак грудей.

Веселі дуелі.

Один американський журналіст сказав мені:

— Коли ви навипускаєте багато товарів, у вас теж буде велика реклама.

Буде чи не буде? Я ніколи не думав про це. Може, і буде. Але мені здається, що навіть тоді, коли ми вироблятимемо всякого добра значно більше, ніж його виробляє Америка, реклама наша буде зовсім іншою.

Насамперед вона буде спокійною, художньою, приємною.

Такого рекламного шабашу, як тут, у нас не витримали б. Побили б і рекламу, і тих, хто її робить. І правильно зробили б!

3 ЖОВТНЯ

У Нью-Йорку стільки всіляких клубів, як на дворовому куделі бліх. Як ступнеш, так і клуб, так і культосвітній заклад.

Клуб духоборів, клуб лесбіянок, клуб собачників, клуб любителів півнячих боїв, клуб ненажер, клуб еговістів, клуб російських імперців, клуб українських націоналістів, клуб сіоністів, клуб лисих жінок, клуб лівшунів і т. д. і т. п.

Йду сьогодні по Сорок другій вулиці, а назустріч суне ватага молодих лобанів. У всіх нафарбовані губи, брови, вії, у всіх на блідих обличчях рум'яна, пудра. Ідуть парами, в обнімку, на ходу цілуються, притискаються, звуть один одного жіночими іменами.

— О Мері, я жадаю вас!

Це члени ще одного тутешнього культурного закладу — клубу гомосексуалістів.

Побий тебе нечиста сила з такою культурою! Цивілізація зветься!

5 ЖОВТНЯ

Америка довгі роки наспівувала знайому всім пісеньку: «Все, що вмію робити я, ти ніколи того не зробиш! Все, що б ти не зробив, я можу зробити краще!»

Америка довгі роки чванькувато одверталася від усього того, що робиться поза межами «динамічного американіза-

му». Одверталася, одверталася і доодверталася до того, що голова в неї так і приросла потилицею назад.

Але Америка не помічала цієї патології. Масними, посоловленими очима вона дивилася назад, а їй здавалося, що дивиться вперед. Вона бачила свій учорашній день, а їй ввижалося, що бачить своє завтра.

Цей страшний самообман, якого не зазнавала жодна велика нація світу, з учорашнього дня почав інтенсивно випаровуватись. З учорашнього дня тут явно вчувається болісний хрускіт шийних хребців — Америка почала повертати голову до нормального стану.

Учора в нас запустили штучного супутника Землі. Він уже кілька разів проспівав над Сполученими Штатами:

— Пі-пі-пі! Пі-пі-пі! Пі-пі-пі!

Ці лагідні, ледве вловимі звуки потрясли й приголомшили Америку. Вони дерелякали її більше, ніж вікопомні залпи «Аврори».

Що тут сьогодні коїться, що тут сьогодні робиться! Даллес приїхав на Асамблею ще задовго до початку засідання стривожений і злий. Вигляд у нього такий, наче його перед цим три дні в розсолі мочили. Хто-хто, а він прекрасно розуміє, які далекосяжні наслідки матиме запуск у космос нашого маленького місяця, який це страшний удар по його політиці, по престижу Америки.

Біля Даллеса юрмиться його креатура, його слухняна машина голосування в ООН. Вигляд у неї теж досить кислий. Про щось радяться, про щось стиха перемовляються.

А над головою знову:

— Пі-пі-пі! Пі-пі-пі! Пі-пі-пі!

Піпікай, супутничку! Піпікай голосніше, бадьоріше! Хай вони слухають. Хай голос твій долине з високості до слуху мільйонів простих американців, яким довгими роками вбивали в голови ідею зверхності й неперевершеності «вільного Заходу». Хай дивуються, хай розводять руками:

— Ти диви, а нам казали...

А у нас сьогодні настрої святковий, веселий, чого ніяк не скажеш про американців. Сьогодні вони розгнівані, сердиті. Сердиті на свій уряд, на свою пропаганду, на свою науку, на весь свій «динамічний американізм».

Сьогодні вже американці не скажуть:

— Це комуністична про-па-ган-да! Нічого вони не запустили!

Не скажуть, бо над головою через кожні 96 хвилин пролітає, піпікаючи, радянський супутник.

Сьогодні, може, вперше за всю історію Нью-Йорка, на його стрітах і авеню звучать фрази й епітети, від яких, смію думати, почервоніли б вуха навіть в осла.

— Лойові голови!

— Чому ж не піпікає Америка?

— Затумбувались по самі вуха!

— Тумба! Тумба!

Читає не зрозуміє, що таке «тумба» й що таке «затумбувались по самі вуха», поки не дізнається про одну історію. А історія ця ось яка.

Колись один американський кандидат на пост президента поїхав проводити передвиборну агітаційну кампанію. По дорозі він заїхав в одне індієське плем'я й почав агітувати.

— Якщо ви віддасте за мене свої голоси,— сказав він,— то я постараюся, щоб кожен з вас мав власну автомашину.

— Тумба! — крикнули дружно індієці.

— І не тільки автомашину,— вів далі оратор.— Якщо я з вашою допомогою стану президентом, то зроблю все, щоб кожна індієська сім'я мала власний котедж вартістю в 10 тисяч доларів.

— Тумба! Тумба! — знову заревів натовп.

«Який ентузіазм! Яка відданість! — зрадів кандидат.— Без усякого сумніву, вони голосуватимуть за мене».

Потім вождь племені повів гостя показувати резервацію. Коли вони прийшли до одного місця на дорозі, ватажок застеріг майбутнього президента: «Тумба! Тумба! Дивіться не вступіть!» Взявши кандидата за руку, вождь племені обвів його навколо того місця, де тільки що пройшли... корови.

Да, діла в них дійсно тепер пішли «тумбуваті»...

6 ЖОВТНЯ

Майже вся американська преса до тих днів відзначалася півнячою войовничістю. Якщо не кожного дня, то принаймні через день вона оголошувала війну Радянському Союзові, закликаючи бравих генералів негайно кинути на нас армади атомних бомбардувальників і знищити все за сорок п'ять хвилин. Точність, як у штабів покійного фюрера. Ті, правда, планували знищити нас рівно за три тижні, а ці запальніші — їм вистачить рівно сорока п'яти хвилин! Не більше і не менше.

Тепер — ніби сім баб пошептало. Навіть найлютіші газети підібгали хвости.

Атомна війна поступилася місцем нашому супутникові. Відгуки на цю подію всі газети вміщують на перших сто-

рінках. Газети «Нью-Йорк таймс» і «Нью-Йорк геральд трибюн» розщедрилися до того, що відводять «радянському місяцеві» по дві-три сторінки. Такого з ними ніколи не траплялося. Забули навіть про Асамблею ООН.

Що вони говорять і що пишуть про нашого супутника? От що говорять, от що пишуть:

«Ніч 4 жовтня має історичне значення для всього західного світу. Всякі сумніви, скептицизм чи применшення наукових досягнень Радянського Союзу раптово розвіялися».

Це вам — раз.

«Ми є країною, яка більше здатна виробляти пральні машини, ніж супутники. Адже супутник не приносить ніяких баришів».

Це вам — два.

«Радянський супутник Землі подає дуже простий сигнал усьому світу: я — продукт радянської техніки, я — продукт радянської науки».

Це вам — три.

«90 процентів балачок про штучний супутник Землі припало на долю США. Як виявилось, 100 процентів діла припало на Радянський Союз».

— Це вам — чотири!

«Радянський Союз пішов далі, ніж будь-кому здавалось можливим, а Захід відстав більше, ніж здавалось мислимим».

Це вам — п'ять.

«Переживаючи сильне потрясіння внаслідок успішного запуску радянського супутника Землі, ціни на акції на нью-йоркській біржі впали від шести доларів до одного».

Це вам — шість!

«Лише той, хто очолює прогрес людства, може очолювати прогрес науки».

Це вам — сім!

А це вам — вісім:

«У смішному становищі зараз професійні антирадянці, які постійно представляли СРСР як відсталу країну...»

Ох і в смішному! Кури від реготу за боки беруться. Але нічого не вдієш. Самі винні. Ми тут ні при чому.

7 ЖОВТНЯ

В кулуарах ООН зі швидкістю лісової пожежі поширюється такий жарт:

— Ти знаєш, як американці назовуть свого супутника, якщо зуміють випустити його на шпацір у космос?

— Як?

— Шпетник. Від німецького слова «шпет» — пізно.

Спробуй після цього запереч, що в цьому жарті є доля правди. Як той казав — слабо!

Вся Америка говорить про наш супутник. Заздрить нам розжирила, зарозуміла Америка. І вже починає робити бізнес на цьому.

Сьогодні вранці власник ресторану «До третіх півнів» містер Перельман розповсюджував по Нью-Йорку блакитні (мабуть, колір космосу) рекламні картки. Одна така картка потрапила й мені до рук. На картці — красуня американка з бокалом якогось напою в руці й внизу написі «Шедеврально новинка! Коктейль «Sputnic»! 90 центів бокал! Спішіть покуштувати! Наш «Sputnic» — це радість, це здоров'я, це життя!»

Другий бідовий янки — фізик за освітою і пройдисвіт за вдачею — відкрив у Каліфорнії контору по продажу землі на Місяці. Американці клюнули за цю наживку й за кілька днів розкупили більше десяти тисяч акрів землі. Пройдисвіт міг би нажити грубі гроші, та поліція передчасно прикрила його контору.

Але продавець землі на Місяці лишився на волі. Він, як дипломований фізик, довів суддям, що після запуску радянського супутника Землі міжпланетні сполучення не є вже проблемою, а землі на Місяці ще не стали будь-чиєю приватною власністю — продавати її має право кожен, — отже, нічого протизаконного в його діях немає, якщо на них дивитися навіть крізь лупу.

Чисто законний бізнес і ніякого шахрайства!

Редактор канадської прогресивної газети «Українське життя» Степан Устимович Мацієвич написав мені, що в канадській пресі в зв'язку з цією sensationною подією з'явилася багато в'їдливих колючок.

Зміст однієї з них такий:

Ейзенхауер і Даллес, почувши, що продається земля на Місяці, купили й собі по кілька акрів. Сіли в ракетоплан і полетіли на Місяць, щоб захопити найкращі землі під свої майбутні латифундії. Летять і втішаються:

— Отут нас і Совети не обставлять! Га? Як ти вважаєш, Джон?

— Не обставлять, ваша ексцеленція. Тут уже ми будемо першими! — відповідає Айкові Даллес. — Це їм не супутник!

Прилітають, вилазять з ракетоплана, і очі їм рогом по-

лізли... На площі біля ракетодрому стояв величезний пам'ятник Володимиру Іллічу Леніну.

Спробуй запереч, що в цьому жарті є доля правди, Як той казав — слабо!

8 ЖОВТНЯ

Два дні усі американські газети не писали «супутник», а писали «сателіт». Тепер пишуть «Sputnik». І вимовляють усі по-російськи — «спутник». Ще одно російське слово стало міжнародним. До нього звикли з такою ж швидкістю, з якою маленький «радянський місяць» обертається навколо Землі.

Кажуть, що в Австралії дівчата почали називати супутниками своїх наречених.

— Мій любий супутнику, піпикни мені, де ми з тобою зустрінємось увечері?

— Пі-пі-пі! Під вербою, біля кладки, моя мила!

От наробили ми ділов, аж не віриться!

9 ЖОВТНЯ

Ну й весела ж країна ця Америка! Кожного дня вбивства, самогубства, гвалтування, насильства, грабежі. Грабежі із застосуванням гарячої зброї, грабежі із застосуванням холодної зброї, грабежі із застосуванням найновіших отрутохімікатів, грабежі зі зломом і без злому.

Якби записати хоч одну третину газетних інформацій і повідомлень з цього приводу за один тільки тиждень, вийшла б велика кримінальна повість, на титульній сторінці якої кожний порядний автор зобов'язаний був би написати: «Якщо в тебе хворе серце — не бери в руки цієї книжки».

Один державний діяч США сказав недавно, що по виробництву автомобілів Радянський Союз не наздожене Америку й за п'ятдесят років. Не знаю, якими економічними прогнозами керувався, роблячи таку заяву, державний діяч Сполучених Штатів, але він стояв би значно ближче до істини, він був би просто пророком у своєму «отчестві», якби сказав, що по виробництву злочинів ніхто й ніколи не наздожене його велику країну.

Тут ми — пас! Тут ми піднімаємо руки вгору.

Америка, яка поки що дійсно виробляє на душу населення найбільше у світі автомобілів, сталі, вугілля, електроенергії, телевізорів, зерна, телефонів, нейлону, реклами й жувальної гумки, з часом утратить пальму економічної

першості. В цьому відношенні її обставляють. І раніше всіх обставимо її ми. Але тільки божевільний, тільки безнадійний шизофренік насмілювався б твердити, що хтось колись обскоче Америку по кількості вбивств, самогубств, насильств, гвалтувань, грабунків.

Поки в Америці пануватиме стихія чистогану, поки володарем всього буде долар, вона лишатиметься найбільшим у світі продуцентом злочинності.

Долар породив жорстокі корпорації і монополії, породив лиховісну економічну й моральну сваволю. Колись він був жовтий. Тепер тут давно вже немає в обігові дзвінкої золотої монети. Її замінив невеличкий блідо-зелений папірець з портретом Джорджа Вашингтона.

Але від цього він не перестав бути тим Жовтим Дияволом. Він спокушає американців, керує всіма їхніми вчинками, він цупко вп'явся своїми отруйними шупальцями в їхні серця і душі, він розкладає їх, гризе, як іржа залізо. Він породив грубу, брутальну, людоненависницьку кінематографію, породив огидні, неперевершені своїм безумством, пошлістю і кровожадністю комікси, якими зачитується американське юнацтво.

А що може бути кращим угноенням, ніж оце все, разом узяте, для вирощення буйних урожаїв кримінального елемента, відчаю, зневаги, зоологічних пристрастей, патології у всіх їх проявах, найстрашніших пороків?

Тут що не день, то й новина, від якої пропадає апетит, а ночами всяке чортовиння сниться. Там, дивись, троє дітей, у яких ще молоко на губах не обсохло, вбили своїх тата з мамою. Причина? Начиталися коміксів. Діти — народ дуже цікавий, і їм закортіло побачити на власні очі, що таке передсмертні конвульсії...

Там збанкрутілий фінансист викинувся з тридцять восьмого поверху хмарочоса, вбився сам і вбив своїм тілом жінку з двома близнюками.

Чотирнадцятирічні коханці Марта Грей і Девід Брандт, змовившись, зарубали Мартину маму. Вона заважала їм у любовних пристрастях. Зарубали, порубали на шматки й викинули в сміттепровід. Через п'ять днів Марта спокійно зайшла на допиті в поліції:

— Викинувши мамині потрухи в сміттепровід, ми прийняли вашу й лежали з Девідом у ліжку. Ми почували себе чотири дні, як у раю. А за це варто заплатити навіть такою дорогою ціною.

Записую ці історії до щоденника, а в самого перо скаче від жаху. Але запишу-таки ще одну. Цю історію американ-

ські газети назвали «Найстрашнішим злочином ХХ сторіччя».

...Літак ішов з Нью-Йорка на Каліфорнію. На борту літака було 46 пасажирів: діти, жінки, священнослужителі, бізнесмени, туристи. День видався тихий, сонячний, і цілком природно, що пасажирів сідали в літак з легкою душею і добрим настроєм. Летіти в таку погоду — всі три задоволення.

Лиш одна пасажирка, жінка років за п'ятдесят, піднімалась по трапу засмучена і вся в сльозах. Вона тільки що попрощалася з єдиним своїм сином, з єдиною своєю втіхою і надією. Вона залишає його на місяць, а для люблячого материнського серця це здається цілою вічністю.

— Утрить, мамо, сльози, все буде газаді! — гукнув на прощання синок, посилаючи вслід матері серію гарячих повітряних цілунків.

На 45-й хвилині польоту всі 46 пасажирів разом з екіпажем колективно відправились у «кращий світ». Не стало дітей, не стало жінок, не стало священнослужителів, бізнесменів, туристів, не стало заплаканої матері, не стало літака.

Що ж сталося?

Дік Грехен без тями любив свою маму. І, може, справді все було б гаразд, якби одного разу Діку не здалося, що мати занадто довго вважає його недосвідченим хлопчиком, якому ще не можна вручити керма фінансового корабля, що лишився їй у спадщину від померлого чоловіка.

А Дік уже чувся в силі, в ньому прокидався геній фінансиста, і нема нічого дивного в тому, що йому дуже хотілося покласти на це кермо свою міцну чоловічу руку.

Мама не розуміла Діка, в одну душу вела своєї:

— Я ще не квола, синку, а ти ще не окріпнув. Підожди. Підростеш, змужнієш, тоді вже візьмешся за справу, а я піду ділити вічний спокій з твоїм батьком.

Від цих материнських слів синаш впадав у відчай. Де гарантія, що любима матуся не відстрочить день зустрічі з батьком ще років на сорок?

І Дік прийняв тверде конструктивне рішення — наблизити благословенний день цей якомога швидше. Він вступив у школу підричників і, старанно навчаючись там, сконструював невеличку пекельну машину з точним годинниковим механізмом і з сильним зарядом вибухівки.

Незабаром і момент підходящий нагодився. Мама зібралася їхати на відпочинок у Каліфорнію. У день відльоту Дік помагав їй укладати чемодани і в один з них непомітно

поклав своє технічне надбання, поставивши стрілку вибухового механізму на бойовий звід.

На аеродромі Дік попросився з живою поки що покійницею мамою і, весело насвистуючи, поїхав у ресторан снідати. У ресторані сів за столик близько біля репродуктора й, попиваючи чорну каву, став ждати радіоповідомлення про наступну повітряну катастрофу. В Америці такі повідомлення передаються блискавично: катастрофа ще не сталася, а про неї вже кричать усі радіостанції.

Була хвилина, коли Дік тяжко засумував. А раптом у пекельній машині він допустив якусь конструктивну помилку й вона не бабахне?

Але дуже скоро сумнів був розвіяний бадьорим голосом радіодиктора, який повідомляв:

— Сьогодні о 10-й годині сорок п'ять хвилин зазнав катастрофи пасажирський літак, що йшов із Нью-Йорка в Каліфорнію. Всі пасажери й екіпаж загинули. Причини катастрофи вивчаються. Слідкуйте за нашими передачами.

Причини були виявлені, і Дік Грехен сконав на електричному стільці. Він допустив, як писали газети, одну необережність. За тиждень до смерті матері Дік консультувався у юриста, як оформляється спадщина на випадок наглої смерті рідних. Це була та нитка, вхопившись за яку, поліції вдалося розплутати весь клубок злочину.

Мораль для американських синків: коли хочете заволодіти спадщиною, консультуйтеся згодом.

Гроші — слабкість багатьох людських індивідуумів. Але для американця гроші — це альфа й омега, це «Отче наш», це філософія, це світогляд і одночасно тяжка, невиліковна недуга.

Один із горьківських персонажів каже, що американець не відмовляється від грошей навіть на другий день після своєї смерті. Повірте, що гіперболи в цьому твердженні не так уже й багато.

Американець до всього підходить з точки зору бізнесу. Він мухи не оджене, якщо операція не дасть йому хоча б десяти процентів. Американець навіть коли знайомиться з вами, то в його очах ви виразно побачите два запитання: «А скільки ти доларів коштуєш, містер хороший? А що мені дасть це знайомство з тобою?»

Одні ганяються за доларом з жадоби накопичення, інші, щоб якось перебиватися з хліба на воду. До одних він лізе в кишеню слухняно, покійно, як кролик у пельку удава, а від інших тікає, мов чорт від ладану.

Доларовий психоз спустошує душу американця, породжує найстрашніші пороки, що їх будь-коли знало людство.

Тепер мені зрозуміло, чому тут так багато поліцаїв. У самому Нью-Йорку їх щось біля 24 тисяч. Кому-кому, а цим роботи стає. Тільки вправляйся!

10 ЖОВТНЯ

Хвороба не друг-приятель і навіть не теща. Хвороба — це напасть. Хвороби всі бояться.

Я ще не бачив на своєму віку такого молодця, який, захворівши на вірусний грип, радісно вигукнув би в ліжку:

— О, змилуйся, моя доле! Пошли мені ще антонів огонь і гіпертонію! Дай мені ще радикуліт у гострій формі. Самого грипу мені мало.

Але я ще не бачив, щоб десь так панічно боялися хвороби, як у Сполучених Штатах. Досить американцеві тільки подумати про хворобу, як він уже нездужає.

Цими днями газети затрубили про епідемію азіатського грипу. В Нью-Йорку піднялася така паніка, ніби місту загрожує не грип, а новий всесвітній потоп. Піддавшись загальній паніці, ми з Василем Козаченком вчора зайшли в аптеку купити щось протигрипозне. На наше щастя, власником аптеки виявився колишній київський провізор Адам Августович Гаєвський, сивий, з соромливою дівочою посмішкою старичок. Він ще не забув, як по-нашому граблі звуться, і нам було легко й приємно розмовляти з ним не тільки про антигрипозні засоби, а взагалі про всяку всячину.

Питаємо:

— Скажіть, Адаме Августовичу, чому так перелякалися тут грипу? Невже такий низький рівень американської медичної науки, що вона не в силі успішно боротися з цією хворобою?

Адам Августович якось дивно подивився на нас поверх золотої оправы окулярів,— так дорослі іноді дивляться на дитину, яка звертається до них з наївними питаннями,— й каже:

— Справа не в низькому рівні американської медичної науки, а в дуже високому рівні плати за лікування. Грип страшний не сам по собі, а страшний своїми ускладненнями, він має погану звичку бити по найслабших органах людського організму. Скажімо, він узяв та й ударив американця по його хронічно хворому апендиксу. Щоб вам ясніше було, що цей випадок потягне за собою, нате вам олівця,

паперу, і ми з вами зараз вирішимо одну арифметичну задачу з віднімання.

Насамперед цей американець змушений викликати карету швидкої допомоги. Запишіть: за це з нього потягнуть щонайменше 30 доларів. Записали?

— Записав.

— Потім з нього потягнуть у лікарні:

- а) за ліжко в палаті 120—145 доларів;
- б) за стіл в операційній 42—45 доларів;
- в) за операцію 200—230 доларів.

До цього додайте:

35—40 доларів за анестезію;

25—30 доларів за лабораторні аналізи.

І, нарешті, додайте до цього ще 5—10 доларів за інші послуги.

— То це, якщо не зраджує мені пам'ять, — кажу, — типова арифметична вправа з додавання. А ви казали, що будемо розв'язувати задачу з віднімання.

Адам Августович посміхнувся соромливою дівочою усмішкою у свої сиві вуса й, нахилившись до нас ближче, тихо сказав:

— В арифметичній науці це так, а в нашій американській практиці — це типовий приклад з віднімання... грошей у хворої людини. Тепер вам, гадаю, ясно, чому американці бояться хвороби більше, ніж смерті.

Ми щиро подякували Адаму Августовичу за популярну бесіду, а він запропонував нам на прощання якісь пілюлі від азіатського грипу.

Ціна дуже кусюча, але пілюлі ми купили. І не шкодуємо. Принаймні на власному досвіді переконалися, як цінується людське здоров'я у благословених Штатах!

11 ЖОВТНЯ

Ще раз схилию голову перед могутнім генієм Горького.

Нью-Йорк можна назвати нелюдським містом. Нью-Йорк можна назвати пекельним містом. Нью-Йорк можна назвати нервовим містом. Йому можна придумати ще сто назв, але ні одна з них не зрівняється по точності й виразності з ударною горьківською назвою — місто Жовтого Диявола. Тільки він, Жовтий Диявол, міг придумати, міг одгрокати на нашій планеті таке викінчене страховидло.

У Нью-Йорку можна робити гроші, можна грабувати, вбивати, з'їжджати з глузду, але жити в ньому не можна.

Як на мій погляд, то це місто взагалі протипоказане людині. Протипоказане своїм диявольським темпом життя, своїм гуркотом і гамором, своїм затхлим повітрям і кіптявою.

Ми вдихаємо за день щонайменше по тридцять кубометрів бензинового перегару. Офіційні довідники свідчать, що в Нью-Йорку щоденно знаходиться в русі понад п'ять мільйонів автомашин. Не знаю — реальна ця цифра чи завищена, але машин тут цілком вистачає для того, щоб зробити це місто стаціонарною душогубкою.

Уже десятий день стоїть нестерпна духота, а вологість повітря не падає нижче 95 процентів, хоч ти її вбий! Вранці одягнеш чисту, випрасувану сорочку, а через півгодини вона має такий вигляд, ніби її корова пожувала.

У вологому повітрі дуже міцно тримається бензиновий перегар, він не піднімається вище трьох метрів від землі, і ми маємо повну можливість дихати цією гидотою на всю потужність своїх легенів. Від цього ми схожі на рибину, викинуту немилосердною хвилею на гарячий пісок. Від цього весь час голова болить.

Якщо з милості всевишнього я не вріжу дуба в цій гігантській душогубці, то, приїхавши в Київ, я перш за все покличу сажотруса. Хай почистить мої легені.

Киеве, Києве! Як ти часто в снах являєшся, як ти часто згадуєшся тут. Ти не знаєш цього божевільного клекоту, цієї задухи, цієї нервогрьопки, цього гарמידеру й смороду. Ех, подихати б оце годинку-другу на своїх кучерявих дніпровських схилах, і одразу відчув би себе, як після кисневої палатки.

Чогось мені так здається, що коли Америка заб'є здорового осикового кілка на могилі капіталізму й піде по шляху до комунізму, вона закрие Нью-Йорк, як непридатний для здорового людського життя населений пункт. Вона перетворить його на музей своєї недавньої історії і біля входу власною рукою зробить напис:

«Хай буде проклятий капіталізм!»

12 ЖОВТНЯ

Нью-Йоркські матері тримають своїх дітей мало не на прив'язі. Вони бояться появилися з ними на вулиці, в парку, сквері.

У нас кожний зелений оазис міської території кишить малечюю. Діти вільно собі граються, бігають, катаються,

а їхні матері, сидячи на лавочках, читають собі книги, теревені правлять, плетуть, вишивають.

І нічого лихого з ними не трапляється.

У Нью-Йорку це немислимо. Якщо вже американка наважується вийти з дитиною на вулицю, а тим більше в парк,— вона не відпустить її від себе ані на крок. Вона очей з неї не спустить. Гав тут ловити не можна. Даси зівка — й дитину вкрадуть. Вкрадуть серед білого дня, й собаки не загавкають.

У Нью-Йорку діє велика зграя викрадачів дітей. Полкують вони в першу чергу на дітей заможних американців. Більше зиску. Заполює який-небудь Ерік Одноокий дитину з багатої сім'ї й одразу посилає листівочку: «Дорога місіс! Дорогий містер! Ваш прекрасний ангелочок хоче додому. Пожалійте його гарячі слізки, не будьте жорстокими! Десять тисяч доларів, і ангелочок в той же день буде у ваших батьківських обіймах. Не турбуйте тільки поліцію. Це може нашкодити ангелочкові...»

І вважайте, що десять тисяч доларів лежить уже в боківій кишені Еріка Одноокого.

Дитина бідних батьків теж знайде покупця. Її продадуть десь у Чикаго за 2—3 тисячі доларів якій-небудь бездітній парі з династії свинячих королів. Була б вона гарненька та здорова. В Чикаго, як твердять тутешні газети, є навіть спеціалізовані магазини, які торгують дітьми.

Страх втратити дитину починає переслідувати американку ще в палаті родильного будинку. Серед нью-йоркських дітокрадів є до того натреновані домушники, що їм легше винести з лікарні крадене немовля, ніж нам з вами викурити цигарку.

Крадіжка дітей — це бізнес всеамериканського масштабу. Але найбільше він процвітає в Нью-Йорку.

Нью-Йорк по праву вважається найбільшим у світі чорним ринком по збуту крадених малюків.

Через свою необізнаність я вважав, що дітокрадіство, як і конокрадіство, діла давноминулих літ американської історії. Відсталий я елемент!

17 ЖОВТНЯ

Американські газети летять на сенсацію, як оси на виноград. Редактори навіть таких солідних органів, як «Нью-Йорк таймс», твердять, що сенсація — це хліб газети, що без сенсації американський читач не візьме в руки газету.

Яку ж сенсацію вони підсовують своєму читачеві? Ось типовий візирець.

Оголошення в газеті: «Терміново продається новий «кадилак». Ціна 200 доларів. Звертатися за адресою...» — і т. д.

Це оголошення впало в око молодому робітникові. В нього на книжці було рівно двісті доларів, а бажання стати власником нового «кадилака» було більше, ніж на тисячу доларів. Але в душу його закрався сумнів. Він думав: новий «кадилак» коштує 6 тисяч доларів. Чому ж цей продається за двісті? Тут з двох одне: або в продавця машини не всі дома, або затівається якась махінація. Проте бажання швидко взяло гору над сумнівом, і молодий робітник поклав у кишеню свої заощадження і поїхав за вказаною адресою.

Приїхав, натиснув кнопку електричного дзвоника. Йому відчинила двері досить симпатична особа.

— Ви продаєте автомобіль? — спитав молодий робітник, не переступаючи порога.

— Я продаю автомобіль, — відповідає симпатична особа.

— «Кадилак»?

— «Кадилак», — відповідає симпатична особа.

— За двісті доларів? — питає молодий робітник.

— І ні цента більше, — відповідає симпатична особа.

Далі пішло все, як у веселому гумористичному оповіданні. Молодий робітник, побачивши, що симпатична особа не проявляє ніяких ознак шизофренії, захотів переконатися, чи нема тут якогось обману.

Симпатична особа спустилась з молодим робітником у гараж і показала йому новенького «кадилака». Він так виблискував нікелем і чорним лаком, наче тільки вчора зійшов з конвейера.

Молодий робітник уважно оглянув машину, сів за кермо й завів мотор. Мотор працював прекрасно. Він глянув на спідометр і мало не зомлів. Він побачив цифру: 2005 миль. Тільки 2005 миль пройшла ця чудесна машина-казка!

Молодий робітник не вірив своєму несподіваному щастю.

Не вимикаючи мотора, він віддав симпатичній особі двісті доларів і спитав на прощання:

— Скажіть, місіс, чому ж так дешево ви продали цю чудесну машину?

І він почув із вуст симпатичної особи таку відповідь:

— Я продала вам цю чудесну машину так дешево з поважних моральних причин. Помираючи, мій чоловік залишив мені в спадщину всі свої гроші й майно, а «кадилака» заповів продати й гроші віддати його любовниці. Я не могла не виконати заповіту свого покійного друга.

Якщо ви думаєте, що ця сенсаційна історійка потрапила на сторінки газет так собі, задля «ха-ха», то ви глибоко помиляєтесь. Американська преса нічого не вміщує без певного прицілу.

Яка ж мораль цієї байки? А ось яка: в Америці не життя, а суцільна безпрограшна лотерея. Щастя падає на голову американця, як манна з неба. Тільки не одвертайся, греби, хапай його, як казав Попандопуло, «в обе жьмені».

18 ЖОВТНЯ

Стою біля вітрини величезного ювелірного магазину й дивлюся на малюсінкі розцяцьковані діамантами платинові жіночі годинники. Мою увагу привернула ціна — 9 тисяч доларів годинничок! Є за 10 тисяч, є й за 11 тисяч. Скромна й загальнодоступна ціна. Один годинник завбільшки з квасолину коштує стільки, скільки чотири автомобілі середнього класу.

Просто в голові запаморочилось. Одриваюсь поглядом від цієї божевільної розкоші і бачу іншу картину. Чоловік і жінка, років тридцяти — тридцяти п'яти, запрягшись у двоколісний дерев'яний візок, тягнуть кудись своє добро. Між старими каструлями, ковдрами, мисками вместилося двоє дітей: хлопчик років п'яти й дівчинка років трьох.

Мовчки тягнуть візок батьки, мовчки сидять у візку їхні діти. Вони схожі на замучених, зголоднілих мишенят, мати яких потрапила в мишоловку, і давно вже не приносить їм їжі. У них не по-дитячому байдужі й загострені обличчя, не по-дитячому засмучені оченята. Тяжко на цій розрекламованій авеню, серед цього багатства дивитися на горе дорослих. На горе дітей дивитися неможливо.

Візок щільно притискається до тротуару, його обганяють швидкохідні блискучі «понтіаки», «форди», «імперіали», «доджі», «лінкольни», мимо нього байдуже проходять пішоходи, і ніхто не зупиниться, ніхто не спитає, що стряслось з цими людьми, звідки вони, куди добираються.

Та й навіщо питати? Це звичайне тут явище. Це зайві руки й зайві роти Америки. Це типова сім'я безробітного, яка, може, обійшла вже пішки п'ять штатів, ніде не знайшла роботи й знову повернулася у місто хмарочосів без цента в кишені, без надії в серці.

Пригадався недавній виступ Лоджа в ООН.

— Комуністи твердять, що в Сполучених Штатах панує сваволя трестів і монополій, в результаті якої мільйони американців терплять нестатки й злидні. Це вигадка! Це

підривна комуністична пропаганда! — вигукував Лодж, впадаючи в риторичний раж. — Де вони бачили ті монополії і трести? Де? — я питаю. Їх давно нема. Їх ще на початку двадцятого століття розгромив покійний президент Теодор Рузвельт. То був старомодний капіталізм, і від нього не лишилося й сліду.

Далі Лодж впав у ліричний тон і відкрив нам таку Америку, про існування якої ми й не підозрівали.

— В Америці давно процвітає, — сказав він, — народний капіталізм. Америка — єдина країна у світі, яка підійшла найближче до ідеалу скрупульозно справедливого розподілу матеріальних і духовних багатств між усіма громадянами країни.

...З вашою справедливістю! Один купує годинник за 11 тисяч доларів, а другий не має за що фунт хліба купити.

Один «народний» капіталіст має мільярдні багатства, а другий, крім двох голодних дітей, жінки й старого двоколісного візка, нічого не має. Навіть роботи!!!

20 ЖОВТНЯ

В Америці жебрацтво заборонено. Жебрацтво в цій багатій країні вважається злочином. Якби хтось насмілився тут простягнути на вулиці руку й жалібним голосом заскиглити, біля нього, як із води, виріс би поліцай, згріб би ручиськом за комір, увіпхнув би ік лихий годині в машину й одвіз би в участок. А там розмова коротка: плати штраф або — в каталажку. Не смій канючити, не компрометуй американського способу життя! Подивиться на тебе, рознещасного обірванця, який-небудь іноземець — бозна-що подумає. А то ще, дивись, сфотографує тебе — красавця — і поїде додому та напише в газеті, що в Америці теж не всі їдять коржі з маком, трясця його матері!

— Чому, каналія, жебрачиш?

— Діти голодні, ваша ексцеленція, мушу.

— А-а! В тебе діти голодні? А чому не продаси свого фешенебельного «імперіала»? Хочеш на дурничку, паразит, прожити?!

— Я бідний. У мене ніколи навіть старенького автомобіля не було.

— А-а! Так ти займаєшся підривною діяльністю, ллеш воду на комуністичний млин! А ти забув, розпроканальська твоя душа, що за всіма офіціальними даними у нас на 50 мільйонів сімей припадає 56 мільйонів машин? Ти забув, розсучий ти сину, що в Америці кожна сім'я має змогу

купити на рік у середньому 9 чоловічих костюмів, 12 жіночих суконь і 14 пар взуття? Ти забув, волоцюго невмитий, що в Америці нема злиденних, що всі, буквально всі американці з високо піднятою головою, з гідністю і гордістю у серці пасолоджуються найвищим рівнем життя, якого не досягав ні один народ в історії людства? Забув? Ти що, безбожнику, газет не читаєш, промов наших лідерів не слухаєш? Га?

— Я бідний, я не купую газет, у мене нема радіоприймача.

— Як так нема? Ти що — не знаєш, окаянна твоя душа, що в Америці на кожну сім'ю припадає по три радіоприймачі: один у їдальні, один у вітальні й один у вбиральні?

— У мене нема жодного приймача. Я бідний.

— А-а! Так ти навмисне не купуєш! Ти хочеш посіяти невіру в те, що у нас на 50 мільйонів сімей припадає 143 мільйони радіоапаратів? Он ти який! У каталажку! У Федеральне бюро розслідувань! Там хлопці Гувера навчать його уму-розуму.

Щоб поліцей не згріб за карк і щоб після того не потрапити на більш-менш тривалий строк за грати, американська злидота маскується під артистів, художників, пророків. Цих нещасних пасинків долі зустрічаєш у Нью-Йорку на кожній стріт і на кожній авеню.

Вони чимось «торгують», щось малюють, щось грають і співають, щось пророкують. А раз ти при ділі, то й поліції нема до тебе ніякого діла. Промишляй собі на здоров'я.

Недалечко від штаб-квартири Об'єднаних Націй, в районі багатоповерхових готелів Тюдора, кожного дня стоїть худорлявий, благообразий дідок і продає старезні-престарезні, засиджені мухами літографські картинки, видрукувані, видно, ще за часів Джорджа Вашингтона.

На дерев'яному щитку, де поприколювані ці художні скарби, висить табличка з написом: «Купить з моєї галереї хоч одну картинку, інакше я пропаду з голоду». «Бізнесмен» стоїть мовчки, нерухомо стоїть так з ранку до вечора, ніби назавжди присох до сірого бетону тротуару.

Ніхто в нього не купує цих брудних літографій, тільки дехто, та й то зрідка, кине в заржавілий кухлик-касу пару центів. Кине й піде собі далі.

А він стоїть, як привид, як німий докір цьому розхваленому способу життя, і жде, поки прийде ще одна добра душа й кине дрібного мідяка. Від його мовчазної постаті, від його вологих, нерухомих очей і від цього фанерного щитка з старими побляклими літографіями віє такою тра-

гічною безнадійністю, таким невимплеканим горем і моральними муками, що страшно стає.

Один з найбільших буржуазних революціонерів Америки й один з найвидатніших її президентів Авраам Лінкольн колись писав: «Я бачу в найближчому майбутньому наступ кризи, яка змушує мене здригнутися за долю країни... Володарі грошей намагатимуться зміцнити свою владу на шкоду народові, поки всі багатства не зосередяться у небагатьох руках і поки республіка не буде розладнана».

Великий американець як у воду дивився!

Це сталося!

22 ЖОВТНЯ

Швейцарія прославилася себе на весь світ своїми першокласними годинниками. Америка держить пальму світової першості по виробництву автомобілів і кількості автомобільних крадіжок.

У Сполучених Штатах, за даними Федерального бюро розслідувань, кожні дві хвилини крадуть один автомобіль. Значить, за годину крадуть 30 автомобілів, за добу — 720, за місяць, якщо він має тільки 30 днів, — 21 600, за рік, якщо він не високосний, — 7 884 000!

Хто краде? Крадуть гангстери для своїх оперативних цілей, крадуть звичайні злодюжки, крадуть клептомани, крадуть молоді люди, які стали на порі того легковажного віку, коли вже тягне на любовні шашні в загородній гущавині, крадуть підлітки, надивившись вітчизняних фільмів і начитавшись гангстерських коміксів. Одне слово, є кому красти і є що красти. В Америці страшенно багато автомобілів. У всякому разі, їх тут не менше, ніж пацюків у трущобах Нью-Йорка.

Від автомобілів тут повернутися ніде.

Ми живемо, вірніше ночуємо, за 60 кілометрів від Нью-Йорка. Щоденно колеса нашого швидкохідного «стейшена» накручують 120 кілометрів — шістдесят у Нью-Йорк і шістдесят з Нью-Йорка на дачу.

Здавалося б, що така незначна відстань для прекрасних, рівних, як стріла, американських автострад, на яких рух іде тільки в одному напрямку, — це суцзя іграшка. Отак «тьху» — та й проскочив! Між тим дуже часто витрачаємо по дві-три години на те, щоб подолати невелику відстань з центру міста до його околиці. Гуцикаємо, як на волах... Хвилину їдемо, а п'ять хвилин ждемо, поки розрядиться пробка.

Автомобільна індустрія є найдосконалішою, найрозвинутішою і найпотужнішою галуззю американської промисловості. Автомобільні заводи Сполучених Штатів досягли такого виробничого потенціалу, що можуть щорічно викидати на внутрішній і світовий ринки 7—8 мільйонів першокласних легкових автомашин. За вірогідність цих даних не можна ругатися, бо вони взяті з американських джерел, але що від автомобілів тут в очах мерехтить, — це факт.

Між іншим, цей факт серйозно непокоїть багатьох американських лікарів і педагогів. Вони б'ють на сполох, закликають американське громадянство тверезо глянути на зворотний бік цієї медалі.

Автомобіль стає ворогом американця! Безконтрольні автомобільні корпорації, твердять вони, у погоні за прибутками можуть перетворити таку зручну й хорошу річ, як автомобіль, у національне лихо Америки.

Чим це аргументується?

По-перше, десятки мільйонів автомашин жорстоко й планомірно отруюють повітря кіптявою і бензиновим перегаром. Свіже, здорове повітря стає гостро дефіцитною справою. Люди систематично вдихають кінські дози шкідливих для здоров'я речовин, вкорочуючи собі віку.

По-друге, американці значно більше їздять, ніж ходять, а тому робляться фізично кволими, передчасно старіють.

Я мало тямлю в медицині, але мені здається, що в цих аргументах є багато правди.

Якось по телебаченню один лікар добре сказав:

«У старій Англії вівці пожирали людей. У новій Америці це діло з успіхом починають робити автомобілі».

23 ЖОВТНЯ

Ох і деруть! Ну й деруть! Аж пальці знати. Розболівся вчора кутній зуб. Ніколи в мене не боліли зуби, а тут на тобі — так закрутив клятий, хоч гвалт кричи. Зайшов до зубного лікаря на Сорок другій вулиці.

— Зробіть щось, — прошу, — а то живим на небо полізу.

Дантист подивився, помацав пальцями хворого зуба, взяв шприц і запузирив мені в ясна кілька кубиків якоїсь прозорої рідини. Зуб одразу занімів.

— Хау матч? — питаю.

— Твелв доларз.

Тепер уже я занімів. Зідрати дванадцять доларів за один копійчаний укол — це вже, вибачте, свинство. За ці гроші можна купити пару досить пристойних черевиків. Але нічо-

го не напишеш. Виклав на стіл дванадцять зелених асигнацій і пішов, втішаючись тим, що нажив собі тут хворого зуба, а не грижу.

За операцію по видаленню грижі в Америці беруть 1000—1100 доларів. Це, хай буде вам відомо, майже чотиримісячний заробіток висококваліфікованого робітника. Збожеволіти можна! Але божевілья в Америці — це дуже дороге «задоволення». За піврічне лікування у психіатричці американець платить 6500—7000 доларів, і ні цента менше.

Якщо всевишній бородань жалує цією хворобою багатого американця, то це ще сяк-так, а коли йому заманеться послати це лихо на голову американця-незаможника, — співай тоді Лазаря.

Народження дитини теж влітає американській сім'ї в небияку копійчку. Якщо американка народжує дитину не під копою, як у нас колись народжували, а в родильному будинку, — це коштуватиме щонайменше 500 доларів.

Де ж народжують матері, в яких нема грошей? Біля ніг постового поліцая. Це не жарт, це факт. Гуманне американське законодавство гласить: якщо роди почалися на вулиці, то черговий поліцай зобов'язаний негайно відвезти породіллю на поліцейській машині в госпіталь, де вона й народить вільного громадянина чи громадянку «вільного світу», й це коштуватиме їй всього-на-всього 25 доларів. Багато американок стараються потрапити під цей благодійний закон. А поліцаї кривляться...

Перекоаний, що відома істина: краще бути здоровим, ніж хворим — є істиною американського походження.

Ухопив американця інфаркт — гони 2000 доларів за лікування.

Хочеш вирвати гланди — гони 400 доларів або носися з ними до гробової дошки.

Вирізали американцеві виразку шлунка — викладай на бочку 600 доларів.

Коли вам випаде бути в Сполучених Штатах, то будьте мені здорові! Інакше без штанів останетесь.

24 ЖОВТНЯ

Життя багатьох американців нагадує мені бджолу, що потрапила в бочку з медом і повільно, але невідворотно тоне в густій солодкій рідині, створеній її ж власним каторжним трудом.

В Америці все можна купити на виплат. Буквально все, аж до труни й Бруклінського моста включно! Мистецтво

збуту товарів тут доведено до найвишого рівня. Ви знайдете в колосальний нью-йоркський універмаг Мейсі, щоб купити пару шкарпеток, а галантні, вишколені продавці докладатимуть всіх зусиль, щоб ви купили ще пару нейлонових шуб.

Якщо декому вдається іноді вийти сухим із води, то нікому ще не вдалося вийти з американського магазину без покупки. Тутешні працівники прилавка володіють якоюсь дивовижною силою умовляння. Як тільки ви переступите поріг магазину, ви одразу потрапите в самий фокус їхньої найпильнішої до вас уваги. Вони розшаркуватимуться перед вами, сипатимуть найсолодші компліменти й лестощі, вони переконуватимуть вас, що тільки в цьому магазині можна дешево купити порядну річ, і неодмінно щось вам всучать. Хай дюжину хусточок до носа, хай десяток лез до бритви, хай брошку за 30 центів, але всучать.

У багатьох магазинах Нью-Йорка я бачив напис: «Покупець завжди правий!»

У перекладі на мову бізнесу це значить: гроші ваші будуть наші.

Але я трохи відхилився од основної теми.

Якщо ви не безробітний, при незначних формальностях (довідки, що не сиділи в криміналі і не є пацієнтом психіатрички) ви можете купити на виплат будиночок на околиці міста, можете купити автомобіль, холодильник, телевізор, пральну машину, меблі.

З цього дня ви на довгі роки, а може, й до кінця днів своїх втратите спокій, і ваші нерви будуть натягнуті, як струни балалайки.

З цього дня ви станете рабом, невільниким своїх покупок. З цього дня ви по вуха заліжете в борги й вас постійно переслідуватиме кільканадцять страшних «а що?..».

— А що, як втрачу працездатність і зроблюся банкрутом?

— А що, як захворіє моя донька і всі гроші доведеться витратити на її лікування?

— А що, як підприємець уріже мені зарплату?

— А що, як я втрачу роботу?

Це найстрашніше в Америці «а що?».

Якщо ви втратите роботу, ви не зможете сплатити чергових внесків фірмі, яка продала вам будинок, яка продала вам автомобіль, фірмі, яка продала вам холодильник, фірмі, яка продала вам телевізор. І за якийсь місяць-два вас обскубуть, як індику перед національним американським святом — днем благодарення.

Фірма, яка продала вам будинок, одного прекрасного дня викине вас на вулицю, а котеджик продасть з молотка щасливішому. Фірма, яка продала вам автомобіля, забере його у вас. У цей же день у вас не стане холодильника й телевізора.

Дехто може спитати:

— А гроші, внесені за придбані речі, повертають у таких випадках?

Відповідаю:

— Дудки!

Американці, потрапивши в кабалу фірм, що торгують всякими речами на виплат, часто кажуть:

— Навіть поганий жир кращий за добру чахотку.

Але ще частіше цей поганий жир вимотує їхні нерви, їхню психіку, їхнє здоров'я значно дужче, ніж старий добрий туберкульоз.

28 ЖОВТНЯ

У складі канадської делегації завівся у нас друзяка.

Познайомилися ми з ним більш ніж оригінально. Ще на початку жовтня, коли надворі стояла нестерпна парнота й ми навіть під час перерв не покидали прохолодного приміщення ООН, за нами ув'язався якийсь молодий широкоплечий суб'єкт, схожий на боксера середньої вагової категорії. Він ходив за нами по п'ятах, і ніде ми від нього не могли сховатися. Куди ми — туди й він. Ми в буфет — і він у буфет. Ми в ресторан — і він у ресторан. Ми в кімнату для куріння — і він за нами. Сяде поблизу і пильно-пильно прислухається до нашої розмови.

Мене це почало вже дратувати.

— Дивись, — кажу Василеві Козаченку, — він навіть не приховує свого гострого інтересу до наших з тобою скромних персон. Чи не збрело, бува, в голову містеру Гуверу приставити до нас когось із своїх хлопців? Але навряд щоб кваліфікований агент діяв так очевидно й необтесано.

Козаченко скептично махнув рукою.

— Підривно діяльністю ми не займаємось, тримаємо себе в межах лояльності, і хай ходить, коли йому ніг не жаль.

А він ходить і ходить. Що воно за їден, думаємо, чого він до нас причепився? Загадка розгадалася через три дні. За хвилин двадцять до початку засідання прогулюємося широким тихим коридором, коли бачимо — назустріч іде, посміхаючись, наш переслідувач. Підходить, як кажуть, ніс

у ніс, простягає широко, міцну руку й каже чистісінькою тернопільською говіркою:

— Дозвольте, шановні добродії, відрекомендуватися: Амвросій Головач, член канадського парламенту, українець.

— Дуже приємно, — відповідаємо, — але чого це ви, шановний земляче, так довго прицілювалися та прислухалися, перш ніж зважитися на цей крок?

— Та най його шляк трафить. Знаєте, чим горщик накипів, то тим і пахне. Втовкмачили мені в голову, що на Україні дискримінуються українські кадри, що навіть у делегації України на Асамблеї сидять самі москалі, от я і повірив.

— А потім вирішили перевірити?

— А то як же! Я хлопак відвертий і говоритиму з вами, як на сповіді. Як уздрів я вашу делегацію в залі засідань та як прочитав на таблиці «Юесесер», то мені одразу й залоскотало, й заболіло. Залоскотало від того, що Україна посідає гідне місце в цьому міжнародному форумі, а заболіло від того, що в складі її делегації самі чисто москалі. А потім кажу сам собі: «Слухай, Амвросію! Інших слухай, а свій баняк на плечах май. Ти будеш туманом вісімнадцятим, коли не пересвідчишся на власні очі й на власні вуха — українці вони чи не українці». От я й причепився до вас, як та шевська смола.

— Ну й що — пересвідчилися?

— Та вже трохи пересвідчився. Файно говорите по-нашому.

— А нісенітницю про москалів утовкмачили в голову єдинокровні братчики?

— Та вони ж, най їх когут дзьобне!

Єдинокровні — ті можуть! У брехливому своєму ремеслі вони так уже накваліфікувалися, так набили руку, що сам барон Мюнхгаузен їм і в п'яту не годиться. Живемо ми тут недавно, але вже начиталися у тутешніх націоналістичних рептильках стільки всякого глупства про себе, що іноді самого починає сумнів брати. «А може, й справді ми — це не ми? Може, перед від'їздом у Нью-Йорк нам нашвидкуруч почіпляли в Москві українські прізвища, а насправді всі ми чистокровні вологодці, які не знають навіть десяти українських слів і на паляницю кажуть «паляніца»?

Нью-йорська брехуха «Свобода», що видається накладом багатого американського вуйка, в замітці «Який склад делегації УРСР до ООН» писала недавно, наприклад, таке: «Теперішній склад делегації УРСР на чергову Асамблею

ООН різняться багато від попередніх тим, що в ньому є більшість осіб з українськими прізвищами, які мають бути декоративним прикриттям для російсько-більшовицьких виступів і політики Москви».

Правду кажуть: як не має чим зовк напаскудити, то напаскудить ликом. Така вже професія падлюча!

Ми дали Головачені повну можливість не «трохи», а добре пересвідчитися в тому, як зухвало й безсовісно ошукує його і таких, як він, забрехана верхівка еміграційного політиканства. Це вкрай потрібно було зробити ще й тому, що Головач є досить помітною і досить впливовою постаттю серед українського населення Канади. Він член парламенту й бізнесмен, отже, до його слова там прислухаються.

Ми познайомили його з главою нашої делегації Лукою Паламарчуком, з усіма членами й радниками делегації. Він усіх нас мало не обмацував, до всіх придивлявся, розпитував, перепитував, цікавився, хто й звідкіля походить, прислухався, як хто говорить,— а може, все-таки «москалі», тільки вишколені по-українському?

Тепер, як мені здається, у нього не лишилося жодного сумніву щодо нашого національного походження. Зате тепер він добряче мучить нас своїми ненаситними розпитами про Україну. Все його цікавить, до всього він доскіпується.

Часом при зустрічі з нами на його очах поблискує сльоза. Є підстави думати, що в серці цієї людини вже поселилися віруси ностальгії—тяжкої недуги емігрантського люду, яка простіше зветься ще тугою за рідним краєм.

Якось питаю Головача:

— Скажіть правду: тягне на Україну?

— От ніколи не бачив її, не відчував пахощів її землі, але тягне. Тягне, як злодія вкрати,— відверто признався він.

Головач справді дуже відверта й реалістична людина. Він нічого не приховує, відверто сперечається з нами, коли йому щось здається спірним або неясним, не хитрує, говорить про те, що думає, і, по всьому видно, щиро прагне зрозуміти наше життя, наші досягнення, наші прагнення.

До речі, його потрає наш супутник.

Сьогодні каже мені:

— Ви собі не уявляєте, якого файного легініка післали ви в космічний шпацір. Америці аж у носі дригає! Як пішлете ще одного, то Америка зовсім звар'ює.

Ще донедавна писали про нас таке, що й на голову не натягнеш. Писали, що ми безнадійно відсталі й «тьомні», як дванадцять годин ночі; писали, що до Америки нам так далеко, як куцо́му до зайця, писали,— бодай їх, як казала моя покійна бабу́на, нагаями писало,— ніби наша наука «поневолена диктатурою комуністів» і тому не здатна ні на відкриття, ні на подвиги.

А тепер — поворот на 180 градусів. Тепер он як заговорили:

— Своїм завоюванням міжпланетного простору Росія раптово перенесла світ з двадцятого у двадцять перше сторіччя з випередженням на 50 років.

— Другий радянський супутник розвіяв будь-які сумніви в тому, що Росія є першокласною науковою державою.

— Нове досягнення СРСР є неймовірним, воно захоплює подих!

— Вага другого штучного супутника Землі є майже неправдоподібною. Ми всі були вражені вагою першого штучного супутника...

— Ми очікували, що штучні супутники такого розміру будуть коли-небудь запущені, але ніхто не сподівався, що це станеться так скоро...

— Необхідно покінчити з манією величності Сполучених Штатів! Престижу Америки завдано ще одного, наймогутнішого удару. Надмірно оптимістична віра в ресурси США, тенденція до використання успіхів авансом і майже постійна недооцінка можливостей і цілеспрямованості СРСР зазнали такої поразки, яку бачать усі народи світу.

У мене не вистачить ні часу, ні паперу, щоб занотувати хоч одну десяту всього того, що тут сьогодні пишуть і говорять про другого космічного «легініка».

«Блаженна ложь,— казав Возний,— егда биваєть в пользу ближніх... а то біда — тее-то як його,— що часто лжемо ілі ради своєя вигоди, ілі на упад других».

Їхня «блаженна ложь» ніколи не була блаженною. В Америці виходить біля тисячі тільки щоденних газет. Вони довго і злісно брехали ради вигоди «своєя» боса, на упад других, у першу чергу — нас.

Наші супутники посадили їх у калюжу і змусили наступити на горло власній брехні.

Років вісім тому поїхали ми з Юрієм Васильовичем Шумським у Броварський район на відкриття охоти.

Надигнали ми біля села Гоголеве величезний масив ріллі, зарядили рушницю й, побажавши один одному ні пуху ні пера, почали прочісувати зяб. Було нас шестеро, і — повірте, уклінно прошу вас, повірте, — п'ятеро з нас за якусь годину мали вже по одному, а то й по два трофеї. Погода стояла сонячна, тепла, як у найкращу пору бабиного літа, і зайці спали так міцно, що деяких доводилось підіймати свистом.

Не вбив ні одного зайця тільки Юрій Васильович, хоч підняв він їх, пригадується, аж три.

На краю ріллі сіли під скиртою соломи перепочити. Настрій у всіх хороший, а Юрій Васильович якийсь невеселий. Дивиться на нашу здобич і стиха помугикує:

— Мг-мг...

— Що сталося, Юрію Васильовичу? — питає жартома Яків Баш. — Ви ж ніби й не завжди мажете, а сьогодні як наврочив хто...

— Буває, — кинув хтось із гурту. — Іван Сергійович Тургенев часом теж порожняком з охоти повертався.

— А ви анекдота про циганчука чули? — хитро посміхаючись, питає нас Юрій Васильович. — Не чули? Ну, то послухайте. У неділю, десь так надвечір, черідка сільських дітлахів побігла на край села зустрічати батьків з ярмарку. Малий Ванько, підскакуючи на одній ніжці, примовляє: «Мені тато новенького картуза привезе! Ага! Мені тато новенького кар-ту-за при-ве-зе!» Оленка теж підскакує на одній ніжці й щечече: «Мені мама канахвет пливезе! Мені мама канахвет пливезе! Ага!» Отож кожне радіє й чимсь хвалиться. А бідне циганеня знає, що йому гостинця ніхто не везе й крити йому нічим, давай і собі підскакувати. Підскакує, суче дітлахам дулі і приказує: «А я, мать васу так! А я, мать васу перетак!»

Під скиртою соломи гримнув такий розкотистий регіт, що аж виляски по ріллі пішли.

— Ну, тепер ви в курсі дела? — хитро підморгнувши, спитав Юрій Васильович. — Отож-то й воно!

Я навіть не скажу, чому мені пригадався цей веселий епізод з нашої мисливської бувальщини. Може, тому, що в Нью-Йорку потяглися погожі сонячні дні, дуже схожі на той хороший деньок пізнього українського листопада, коли

ми реготали під соломою, слухаючи великого артиста. А може, тому, що «бистронога, вславлена» Америка змушена виступати тепер у ролі бідного циганчука.

Крити їй проти наших супутників нічим, і вона почала викидати такі коники, що можна зо сміху вмерти.

Вчора на заклик всеамериканської собачої ліги,— є тут і така поважна інституція,— біля Організації Об'єднаних Націй була влаштована... собача демонстрація.

Почалося все це так. Президент всеамериканської собачої ліги місіс Кібі Рідель, дізнавшись, що в другому нашому супутникові кружляє навколо Землі живий песик, вжахнулася і знепритомніла. А коли президентшу одходили, її пополотнілі вуста прошепотіли слова, сповнені відчаю і рішучості:

— О мій боже, щюцька в шпутнику! Який жах, яке варварство! Кликати всіх собачників до Об'єднаних Націй. Хай виводять на вулиці всіх своїх четвероногих друзів. Хай протестують проти більшовицької жорстокості!

Клич Кібі Рідель підхопили ранкові й вечірні газети. Його передавали по радіо й телебаченню. А Нью-Йорк, треба вам знати, славиться не тільки хмарочосами й гангстерами,— він ще славен і тим, що займає перше місце в світі по кількості собак. І от вчора з самого ранку на прилеглі до Об'єднаних Націй вулиці почали стікатися нью-йоркські собачники.

Ні, таке можна побачити тільки один раз у житті і тільки в Америці! З блискучих лімузинів, з таксі, з автобусів поважно виходять леді і джентльмени. У кожного на поводку по одному, а то й по два, а то й по три пси — гордовиті доги, бундючні бульдоги, задержуваті фокси, манірні і по-смішному величаві такси, легковажні пуделі, грайливі болонки, зосереджені спаніелі, якісь голошкурі, схожі на мініатюрних слоників, африканські потвори, сухоребрі борзяки і т. д. і т. п.

Я бачив колись по наших селах великі собачі «свайби», я не раз бував на виставках собак, але такого фантастичного псиного скопища навіть уві сні не побачиш.

Четвероногі друзі людини безцеремонно «розписуються» під усіма стовпчиками й стінами, обнюхуються, гавкають, заїдаються, скавучать, нервують. Нервують і їхні хазяї. Вони хочуть, щоб демонстрація прозвучала солідно, а виходить смішно. І сильно смердить. До затхлого міського повітря домішався такий густопсовий сморід, що навіть веле-терпеливі нью-йоркські поліцаї, що приставлені слідкувати

за порядком на демонстрації, демонстративно починають відвертати носи.

Невдовзі собачники вишикувались у ряди й рушили до ООН. Попереду колони четверо: малюсінька, сухенька, як замордований клоп, старушка з величезним чорним догом на поводку, високий, тонкий, як жердина, лисий суб'єкт з кривоногою таксою на руках. Це, очевидно, найстаріші ветерани собачої ліги, і їм випала висока честь очолити демонстрацію.

На шиї в дога висить багатоколірний транспарант з написом: «Поверніть мені мою подружку!» На скромній табличці, що висить на шиї кривоногої демонстрантки, напис короткий, але сердитий: «Я протестую!»

Старушка і лисий суб'єкт починають вигукувати якісь слова. Їх підхоплюють наелектризовані колони собачників. Собачників підтримують собаки. Вони вищать і валують, як перед нещастям. Відьомський шабаш на Лисій горі, мабуть, приємніший, ніж оця дика какофонія.

Фрідріх Великий кинув колись жорстоку фразу: «З тих пір, як я пізнав людей, я полюбив собак». Мені здається, що коли ці безсердечні зловісники німецького монарха переадресувати на оце смішне збіговисько, то вони прозвучать справедливо і навіть гуманно.

У цей час, коли біля ООН шаманствує собача ліга Кібі Рідель, трудова Америка слухає бадьорий голос вже другого радянського супутника й настирливо шукає відповіді на такі питання:

Чому Америка пасе задніх у розвитку науки й техніки?

Куди поділися ті колосальні суми доларів, що їх стягають з нас у вигляді податків? Куди?

За 156 років існування Сполучених Штатів Америки, починаючи з уряду президента Вашингтона і до уряду Франкліна Рузвельта включно, загальна сума податків, стягнутих з населення, складала 244 мільярди доларів. Уряд же Гаррі Трумена стягнув за сім років і дев'ять місяців свого урядування 342 мільярди доларів, а уряд Ейзенхауера — 373 мільярди!

Американцям добре відомі ці дванадцятизначні цифри, й вони мають право так категорично ставити питання. Але правдиву відповідь на нього вони навряд чи почують.

Значно легше відповісти на питання, куди дірка дівається, коли бублик з'їдається...

В реакційному емігрантському жабурині третій тиждень підряд твориться такий гармидер, хоч гвалт кричи. Тут ділять шкуру невбитого ведмедя і гризуться при цьому, аж дрантя летить.

Гризуться «благородії» з «добродіями». І чим ближче до Жовтневих свят, тим напруженіша обстановка. На повному серйозі точиться запекла дискусія на тему: яким буде державний і політичний устрій в Радянському Союзі після того, як «вільний світ» переможе комуністичний світ?

Бувші «благородії» — нафталінні царські генерали, полковники, барони, адмірала, протрухлі «стовпи імперії» — на своїх зборищах одноставно декларують:

— Буде єдина неділима! Буде все чисто так, як за батьшки білого царя було.

Бувші «добродії» — протрухлі петлюрівські отамани, курінні, УНРівські «державні мужі», донцовська «інтелектуальна еліта», бандерівські і мельниківські потрошители категорично стоять на своєму:

— Ні, Україна буде самостійною і ні від кого не залежною! Буде все чисто так, як за батька Симона Петлюри було!

— Ніц не бендзе, пся крев! — встряють у перепалку підсудчики й інші білопольські відщепенці. — Бендзе Жеч Псуполіта. Од можа й до можа бендзе, хулера ясна!

Цими днями вхопилися за чуби білоемігрантська газетка «Россия» з націоналістичним «Гомоном України» (прогресивні українці дали їй влучнішу й точнішу назву — «Г... України»).

«Россия» вміщує підвальну статтю: «Гол, кума, не журися», в якій доводить, що після того, як Ради будуть повалені, на їх руїнах знову підніметься «єдина неділима», і походя знущається над домаганнями самостійників, обзиваючи їх маховщиною, безглуздя і чим тільки хочете.

«Г... України» не залишається в боргу й відповідає «России» ще більшою статтею під самобутнім націоналістичним заголовком: «А дулю з маком!» Зміст цієї гостро-полемічної статті-відповіді зводиться в основному до того, що «ми ще покажемо, чий батько вищий!».

Щоденно збори «протесту», мітинги «опору», богослужіння, «патріотичні» посиденьки в клубах і шинках. Одні «за чашкою чаю», другі — «за чаркою оковитої».

Ох і шалені ж голови! Їм лишилося три чисниці до смерті, їм пора про упокій своєї немічної душеньки думати, а

вони ще чубляться, гризуться, як павуки в банці, погрожують, повертаються збираються. От уже справді не рад лях, що спіймав по зубах, то ще й ногами соває!

7 ЛИСТОПАДА

У нью-йоркських газетах вміщено коротеньке повідомлення:

«Сьогодні, у зв'язку з роковинами Жовтневої революції в Росії, біля приміщення постпредства Радянського Союзу при ООН, 680 Парк Авеню, Нью-Йорк, о шостій годині вечора відбудеться стихійна демонстрація. Поліція вживе всіх заходів, щоб демонстрація пройшла організовано».

Це своєрідна шифровка американських властей нью-йоркській емігрантській босоті: ніяких, мовляв, змін не буде, демонстрація, як і домовлено, почнеться рівно о шостій.

«Демонстранти» в них штатні, натреновані, перебувають на обліку в поліції, і за участь у демонстраціях їм платять по 5—7 доларів за годину,— в залежності від політичної цілеспрямованості цієї акції.

Все йде за планом «холодної війни». Сьогодні ввечері в радянському постпредстві відбудеться великий прийом, і вони вирішили зіпсувати нам свято.

До дванадцятої години дня сидів і працював на дачі, а потім поїхав до Нью-Йорка. Дивний і якийсь незрозумілий стан буває у людини, коли в неї на душі свято, а в місті, де вона перебуває, зовсім цього не відчувається. У цей день завжди нас радісно хвилює шовкове маєво прапорів, пісні і музика святкових демонстрацій, добрі, веселі людські обличчя, щирі товариські поздоровлення й обійми, нарядні, завітчані вулиці і площі. А тут зараз все якесь буденне, строго ділове, насторожене й нудне у своїй буденній заклопотаності.

Свята найкраще святкувати дома.

О пів на шосту був уже в нашому постпредстві. Собачу демонстрацію вже бачив, хочю подивитися ще на «стихійну».

Біля постпредства хазяйнує кінна і піша поліція. Вздвож тротуарів ставляться довгі дерев'яні бар'єри, виставляються пости, відводяться місця для кінохронікерів і фоторепортерів. Аякже! Все чин чином, все продумано, все передбачено...

Без п'яти шість до будинку постпредства посунули розріджені групки російських білоемігрантів, українських і білоруських націоналістів, пілсудчиків, чанкайшистів,

мадярських шибеників, що втекли сюди після розгрому фашистського заклоту 1956 року, і всякої іншої, прости господи на слові, наволочі.

Несуть колишні державні прапори, гугнявлять колишні державні гімни, понатягли на себе смугасті халати каторжників, в руках несуть пляшки з червоним чорнилом, — це має символізувати кров, пролиту ними в боротьбі з комунізмом.

А рівно о шостій, коли до постпредства почали з'їжджати гості, ніби за помахом диригентської палички, заздалегідь підготована «стихія» розпочала свій божевільний концерт. Все в одну мить заверещало, занявало, закувікало, запінилося, забризкало слиною і... заматюкалося. Постановники «концерту» навчили демонстрантів неросійської і неукраїнської національностей нецензурної російської лайки і взагалі нецензурних слів, а ті, не розуміючи змісту цих слів, стараються, як дурень на весіллі.

Он якась присадкувата дурепа в потертій нейлоновій шубці виригує з себе такі мерзопакосні словечка, що коні під верховими поліцаями шарахаються. Горласту дурепу намагаються перекричати миловидні дівчатка з нафарбованими губами. Вони настільки правильно й настільки виразно матюкаються, що можна подумати, ніби вчили їх цьому мистецтву не американські режисери, а колишні одеські биндюжники.

Наматюкавшись до хрипоті в горлянці, мадярські молдочки починають вигукувати:

— Рушкі башка дольой!

— Рушкі башка дольой!

Поруч ідуть білогвардійські недоноски, посміхаються і собі щось викрикують. На варварські заклики хортистів навіть не реагують. Йолопи царя небесного! Ви ж теж носите «рушкі башка» на плечах. Хай навіть формально, але носите, то чому ж ви не даєте по морді оцим головорізам, чому не повибиваєте їм зубів? Ой лишенько! У них вже здохло все національне.

Розшаленілий каламутний вал накочується на кожну машину, що прибуває до парадного під'їзду нашого постпредства, намагається зім'яти поліцейські заслони. Атлетично складені поліцаї пускають в хід гумові дубці. Отак: хрясь дубцем по черепку, а «демонстрант» тільки ойкне і ноги вгору. Молотять артистично, енергійно, аж гума свистить. Хрясь! Ой! Хрясь! Ой! Хрясь! Ой! Любо-дорого дивитися! Аж крикнути хочеться: «Давай, демократія, давай! Гамселіть свій свого, щоб чужі духу боялися!»

Найбільш темпераментні й завзяті типи кидаються в бійку і в свою чергу пробують перевірити міцність поліцейських щелеп. Але на голови зухвальців обрушується стільки немилосердних замашних дубчиків, що за якусь хвилину забіяки стають схожими на соковиту відбивну котлету. Умитих червоною юшкою, майже непритомних, їх кидають у кузов «чорного ворона» й відвозять у поліцію. Таким випробуваням способом охолоджують надмірний темперамент.

Ходять навколо постпредства вже другу годину підряд. І верещать, як недорізані свині. Відхилив на вікні штору й показав трьом розчервонілим подонкам дулю. Це були, видно, єдинокровні, бо одразу зрозуміли цілеспрямованість мого жесту й моментально зреагували на нього: жбурнули пляшкою чорнила у вікно. На мое щастя, влучили в раму. Скло не розбилося і не повибивало мені очей.

Завдяки цьому я мав можливість додивитися до кінця «стихійну демонстрацію», а потім побачив і сам прийом, і людей, яких давно хотілося побачити. Гостей, незважаючи на витівки американських властей, прибуло на прийом багато. Приїхав навіть Генрі Лодж. Але не в ньому діло. Його я бачу майже кожного дня.

Ще в Києві, перед від'їздом у Сполучені Штати, ми домовилися з Василем Козаченком, що будемо вважати нашу поїздку неповноцінною, якщо не зустрінемося з Етель-Ліліан Войнич і Полем Робсоном — цими видатними діячами світової культури, імена яких такі близькі й дорогі серцю кожної радянської людини.

В одному із залів у різноголосій суєті святкового прийому я побачив високого огрядного негра з тарілкою в руках. Він закушував і з кимсь розмовляв. Дивлюсь і намагаюсь пригадати, де я бачив цю красиву, посивілу голову на міцних, широких плечах, ці чорні розумні очі, цю сліпучу білизну рівних зубів, ці поривчасті, енергійні рухи. Таким я його бачив на портретах, у хронікальних фільмах. Безумовно, це був він.

Підходжу й кажу йому:

— Коли не помиляюся — ви Поль Робсон.

— Так, ви не помилилися — я Поль Робсон.

Ми міцно потисли один одному руки й пішли до буфету випити по чарці «Московської» за цю приємну й дорогу мені зустріч.

Поль Робсон добре розуміє російську мову й трохи володіє нею, і ми могли обходитися без перекладача. Дізнавшись, що я з України, він ще раз міцно потис мою руку

й запропонував випити ще по одній чарчині за здоров'я України, за здоров'я Києва, за здоров'я і щастя українського народу.

— Я знаю: ваш народ дуже співучий,— каже Поль Робсон,— і мені хочеться вірити, що настануть кращі дні, коли я зможу побувати на Україні, послухати її чарівні пісні, а їй заспівати пісні мого народу.

Про Москву, про зустрічі з радянськими людьми знаменитий співак згадує з проникливою теплотою і сердечністю.

— Ви собі не уявляєте,— каже Робсон,— як мені хочеться ще раз побувати у вашій гостинній країні. Хоч один день, хоч одну годину.

В його добрих розумних очах спалахують гарячі іскорки, а по обличчю, як мені здалося, пробігла ледь помітна тінь смутку.

Коли Поль Робсон дев'ять років тому відвідав Радянський Союз, дорогою ціною довелося заплатити негритянському співакові за цю звичайну, загальноприйнятую в міжнародних культурних відносинах поїздку. В «новому демократичному світі» сприйняли її як страшну крамолу. Робсона цькували, переслідували. Американська преса звинувачувала його в «підривній діяльності» і мало не в «зраді».

Був час, коли перед Полем Робсоном були закриті двері всіх концертних залів Сполучених Штатів. Реакційні кола Америки втішали себе надією, що їм вдасться приректи могутній талант Робсона на сконання в чорному нью-йоркському Гарлемі — цьому жакливому негритянському гетто, де життя і без того гірке й жорстоке.

Але Поль Робсон не здається. Коли дивишся на нього, чуєш його веселий розкотистий сміх, розмовляєш з ним, відчуваєш міцний потиск його великої руки — віриш: цього велетня не зламає навіть американський «демократизм».

Нагодився якраз всюдисущий фотограф з ООН містер Розенфельд і сфотографував нас на згадку.

На цьому ж прийомі познайомився з Миколою Миколайовичем Тарновським — українським робітничим поетом Америки й одним з редакторів прогресивного нью-йоркського тижневика «Українські вісті». Читаю його давно, а побачив уперше. Народився він і до десяти років жив на нашій Тернопільщині, а потім злидні погнали за океан. Тут і живе вже півстоліття.

Милый, привітний чоловік. Проговорили з ним аж до кінця прийому. Мріє повернутися на Україну.

— Що там,— каже,— ще лишилося мені прожити, хочу

дожити під рідною стріхою, на рідній землі. Вона й м'якша, і пахучіша, і привітніша!

Щасти ж йому, доле, благополучно повернутися у рідні пенати!¹

8 ЛИСТОПАДА

У ранкових газетах вміщено інформацію про вчорашню «стихійну демонстрацію». Результат: поранено тридцять два «демонстранти» і три поліцаї. Шістьох «демонстрантів» у важкому стані відправлено до шпиталю. Їм, видно, дали такого прочухана, що їй на старість пам'ятка буде. А загалом непогано вийшло. Нас лякали, а самі без зубів осталися.

Але в такому великому ділі без накладок не обійдешся. Політика, як і мистецтво, вимагає жертв.

Газета «Нью-Йорк таймс» вмістила навіть фото, на якому зображено кульмінаційний момент вчорашнього мордобою на Парк Авеню.

Треба віддати належне цій газеті — вона ніколи не просить карася в ющі й дуже оперативно вміщує все те, від чого найдужче гхне антирадянщиною. Та й уміщувати є де. У буденні дні газета виходить на 60—70 сторінках, а по неділях... Ні, ви не повірите, якщо я скажу, що по неділях разом з додатками вона має до 400 сторінок і важить, якщо її покласти на терези, більше двох кілограмів. Купиш два примірники й, поки донесеш додому, — добре руки натрудиш.

Так що вистачає газетної площі і для реклами, і для антирадянських опусів, і для біржових вістей, і для кримінальної хроніки.

«Нью-Йорк таймс» є найстарішим і найбільшим пропагандистським підприємством американських корпорацій. Вона займає чотири хмарочоси, має величезний редакційно-видавничий апарат, широко розгалужену по всій земній кулі кореспондентську мережу і власну радіостанцію.

Їй пішло вже на друге століття. Кажуть, що колись це була досить порядна газета — в міру правдива, в міру чесна. Більше займалася бізнесом, менше політикою.

Тоді девізом її були слова: «Факти — насамперед!»

Гріхопадіння «Нью-Йорк таймс» почалося, коли вдарила революція. Революція вдарила у нас, а заокеанську газету ніби хто скипидаром натер.

¹ В 1958 році український письменник М. М. Тарновський повернувся на Батьківщину. (Прим. ред.)

І спитати б: чого? Де іменіє, а де наводненіє!

Але факти — насамперед. «Нью-Йорк таймс» чи не першою з американських друкованих органів оголосила молоду Радянську владу незаконною, одразу випустила проти неї всіх своїх скорпіонів, почала пророкувати неминучу й близьку її загибель.

Один американський публіцист, який вивчає історію вітчизняної преси, дослідив, що тільки за три роки — з 1917 до 1920 — «Нью-Йорк таймс» більш як сто разів публікувала екстерні повідомлення під такими бадьорими заголовками:

«Радам приходить кінець!»

«Ради падають!»

«Ради протримаються не більше двох тижнів!»

«Ради впадуть як не тепер, то в четвер!»

Що в рокфеллерів було на умі, те в «Нью-Йорк таймс» на язиці. Але пророк з неї, однак, вийшов приблизно такий, як із собачого хвоста сито. Навіть не почервонівши, а, навпаки, ще дужче розпасіювавшись, газета почала виступати в ролі невтомного сіяча стандартних антирадянських пліток і вигадок. Вона не сходить зі сцени в цій ролі вже більше сорока років.

Плата дуже висока. Невеличка стосовно до цього довідка, взята з офіціальних американських джерел. З десяти мільярдів доларів, що витрачаються бізнесовою Америкою щорічно на рекламу, — п'ять мільярдів припадає на долю газет і журналів. Скільки ж мільйонів доларів із цих субсидій перепадає щорічно в загішник «Нью-Йорк таймс»? Я не можу назвати точну цифру, бо видавці газети вважають за краще не писати про це, щоб не дуже видно було, звідки в неї ноги ростуть, але думаю, що перепадає куш добренький, якщо не найбільший. А раз тобі платять, і добренько платять, то скачи вже, враже, як пан каже, гопки скачи.

«Нью-Йорк таймс» часто приголомшує мене своєю версткою. Я не перше десятиріччя працюю в пресі, але такого оригінального розміщення матеріалу, як у цій газеті, я ще ніколи не бачив.

У п'ятницю, 25 жовтня, у буремному житті Сполучених Штатів сталося дві потрясаючі події. Ось подія номер один, яку американці назвали так: «Носив вовк, понесли й вовка». Два поки що невідомі гангстери серед білого дня прикінчили Умберта Анастасію — знаменитого гангстера, ватажка банди убивць, яка наганяла на весь Нью-Йорк страх, починаючи з 1931 року. Насильна смерть спіткала Анастасію на 55-му році життя у «барбаршпал» (перукарні) готелю

«Парк-Шератон у місті Нью-Йорку. Вбивці вистрілили в Анастасію десять разів. П'ять пострілів були фатальні. Вбивці втекли на автомобілі. Припускають, що грізний отаман загинув від куль професіональних убивць, найнятих якимсь конкурентом, що хоче посісти місце Анастасії.

А ось подія номер два. У цей же день до Вашингтона прилетів на важливі державні переговори прем'єр-міністр Англії Гарольд Макміллан. Вранці 26 жовтня взяв я «Нью-Йорк таймс», глянув на першу сторінку й мало не отетерів від подиву. Отак праворуч вміщено фото глави англійського уряду на весь зріст, а поруч, ліворуч,— фото вбитого ватажка американських убивць, і теж на весь зріст.

Фотографії абсолютно однакового розміру й заголовки над повідомленнями про ці дві події набрані абсолютно однаковим шрифтом.

Ставити на одну полицку прем'єр-міністра й матерого гангстера — це просто хуліганство. Спитав я якось в кулуарах ООН кореспондентів «Нью-Йорк таймс»:

— Невже не перепало на горіхи?

У відповідь почувся веселий сміх:

— Хе, дрібниці! Все нормально.

...Я досі не можу второпати, що в цьому «вільному світі» вважають нормальним, а що ненормальним.

9 ЛИСТОПАДА

Георгій Миколайович Зарубін — посол Радянського Союзу в США — запросив нас до Вашингтона. Сьогодні на світанку сідаємо в автомобіль — і в путь-дорогу.

Лонг-Айленд — довгий острів, на якому ми живемо вже другий місяць, ще солодко дрімає, укрившись густим теплим туманом, на дорозгах ще тихо, і ми досить швидко проскочили до Нью-Йорка.

А в Нью-Йорку засіли. Залізобетонний велетень вже клекотить, бряжчить усім своїм залізаччям, гуде нескінченним потоком вантажних і легкових автомобілів. Він, здається, і вночі не спить, по-моєму, він страждає на важку форму хронічного безсоння.

— Нам аби тільки з Нью-Йорка вибратись,— зітхає водій нашої машини, молодий зосереджений москвич Толя Свиридов,— а там підемо з вітерцем. Автострада на Вашингтон — хоч яйце коті.

А щоб веселіше вибратися, він вмикає радіоприймача й ловить хвилю «Русского голоса», що в міру своїх сил

і можливостей тримає в курсі подій тутешнє російське емігрантство.

З репродуктора полилася роздольна, як степ, «Ой, да ты, калинушка» у виконанні ансамблю імені Александрова, і на нас одразу повіяло пахощами рідних просторів.

Так вони починають кожну передачу. Спочатку прокручують пластинки, потім кілька хвилин передають останні вісті з відвертим антирадянським забарвленням, потім знову російські народні пісні, а потім, уже на закінчення, диктор каже:

— Дорогі руські радіослухачі! Якщо комусь із вас треба купити пристойну річ а чи послати за залізну завісу добрий подарунок своїм родичам — все це дуже дешево можете придбати у магазині колишнього одесита Арона Бекенштейна, Нью-Йорк, Даун-Таун. Спішіть, і то негайно спішіть! У магазині Арона Бекенштейна розмовляють російською, українською і польською мовами. Відвідайте магазин сьогодні ж! Купуйте тільки в Арона Бекенштейна. Пам'ятайте, — він фінансує наші радіопередачі.

Ми теж побували в цьому магазині. Появу кожного нового покупця тут зустрічають вигуком:

— Моріц, бістро!

По східцях, що ведуть з другого поверху магазину, дрібно тупотить штаблетами низенький, старенький чоловік і, побачивши «свіжака», ще із східців строчить:

— Будьте уверочки, Моріц тутка! Зрасте! Добрідень! Дзінь добжий! Как будем из'ясняться? Добро пожаловать, будь ласка чи, може, бардзо проше?

Обслуга першокласна — ледве вирвались. Спитав, між іншим, Якова Львовича — Бекенштейна-молодшого, який заправляє тут усім бізнесом:

— Навіщо ви фінансуєте радіопропаганду цих чорносо-тенців і погромників? Хто знає, може, вони пролили колись на брук одеських завулків кров ваших близьких і рідних, а ви їм подачки робите!

Яків Львович відповів не задумуючись, наче його спитали про те, що він сьогодні їв за сніданком:

— Всі ми ходим під бізнесом. Вони рекламують наш товар, і за це ми їм платимо, а їхня радіопропаганда нам осьдечки...

Бекенштейн-молодший не встиг показати, де саме, бо з'явився новий покупець, і він крикнув:

— Моріц, бістро!

Бізнес насамперед.

У сьогоднішніх останніх вістях сенсаційне повідомлення: о другій годині дня по американському телебаченню виступатиме «перший прем'єр першого соціалістичного уряду Росії...». Хто ж би ви думали? Престарілий Сашка Керенський. Як «знавець» російського життя, він відповідатиме на запитання кореспондентів газет і телеграфічних агентств: чому Радянський Союз випередив Сполучені Штати в ракетобудуванні і дослідженні космосу?

Тю! Я думав, що лицар «жіночої спідниці» давно вже там, де Макар телят не пасе, а виявляється, що ще живий курилка. Американський клімат прийшовся по нутру «першому прем'єру першого соціалістичного уряду». Шкодуємо, що в машині нема телевізора, але компенсуємо себе тим, що вибрались на рівну широку автостраду й рвонулись зі швидкістю 120 кілометрів на годину.

Американські автостради — мрія автомобіліста. Вони широкі, зручні, упорядковані. Тут не побачиш переїзду, перехрестя, не побачиш зустрічної машини, не побачиш перехожого дядька з клунком за плечима, не побачиш замріяної корови, яка має звичку переходити дорогу перед самим радіатором автомобіля. Тут царство коліс. Тут рух відбувається тільки в одному напрямку.

Автострада обліплена бензоколонками, барами, ресторанами, кафе і маленькими «хапчиками», де можна швидко з'їсти порцію гарячих сосисок. Американці чомусь дали їм назву «хот дог» — гарячий пес, але їсти можна. Не гарчить. Через кожні два кілометри стоять двоповерхові й одноповерхові, обвиті диким виноградом «Моторс отел», скорочено «Мотел», готелі для автомобілістів. Це дуже зручна штука. Ви можете зробити зупинку й прийняти душ, пообідати, відпочити, скільки вам захочеться, а тим часом вам «викупають», заправлять машину, а в разі потреби дуже швидко зроблять профілактичний огляд і навіть поточний ремонт.

Правда, це коштує не так уже й дешево, як дехто гадає, і не кожному він по кишені. Ми ще не доїхали до Вашингтона, не скористалися ще з послуг жодного «Мотела», а вже заплатили чотири долари тільки за проїзд тунелів і мостів.

Обабіч автостради розкидані фермерські господарства — великі, середні, малі, скупі на зелень і сади, відкриті для всіх вітрів. І тільки за Балтімором — великим промисловим центром — пейзаж різко міняється. До автостради підступають заповідні соснові бори і соковиті, густо-зелені діброви, судячи по дорожніх знаках «Увага — олені!», багаті на

дичину. Ліси тягнуться аж до Вашингтона. На цьому відрізьку дороги зовсім забуваєш, що ти на чужому континенті. Здається, що їдеш по Брест-Литовському шосе, десь у районі чотирнадцятого кілометра від Києва.

Київ видно здалека по лаврській дзвіниці. Париж — по Ейфелевій вежі, а Вашингтон — по гранчастому «олівцю» — знаменитому пам'ятнику Джорджу Вашингтону, що владно паує над містом, врізаючись своїм відточеним вістрям у блідо-голубе небо. Обеліск трошки нижчий від трьохсотметрової паризької красуні, але напрочуд стрункий, динамічний і тому здається дуже високим і дуже схожим на сторч поставленого олівця.

Вашингтон — дуже гарне місто без хмарочосів. Це вигідно відрізняє його від багатьох американських міст, а особливо від Нью-Йорка. Найвищі будинки — восьмиповерхові. Чисті, широкі вулиці, бульвари, проспекти. Багато парків, скверів, газонів, клумб. Він менший від Києва, але своїм багатим зеленим убранням, пагорбами, урівноваженим темпом міського руху дуже нагадує Київ.

У посольстві нас зустрів Георгій Миколайович Зарубін і звелів поварові негайно нагодувати нас гарячими млинцями з кетовою ікрою.

— Поїсте з дороги, а потім покажемо вам американську столицю. Тільки сьогодні час вже буде лімітовано, — по дружньому попереджає товариш Зарубін. — О шостій вечора прошу прибути на товариський вечір працівників посольства.

У другій половині дня вирушаємо в екскурсію. Наш ліміт складає всього чотири години — отже, сьогодні ми не встигнемо оглянути найбільш визначні місця столиці. Будемо надолужувати завтра.

Недалечко від Радянського посольства, на одній з авеню, ми побачили зразок живої реклами. У широких вітринах магазину молоденькі дівчатка яким матіцька доля дала гарненькі личка й фігурки, але не дала кращого заняття, артистично демонструють публіці останні моди жіночих пальть, бюстгальтерів і нічних сорочок. Таких фокусів з переодяганням ми не бачили навіть на Бродвеї, але довго не затримуюсь тут.

У Вашингтоні багато пам'ятників. Вразили нас своєю величчю пам'ятники президентам Аврааму Лінкольну й Томасу Джефферсону. На пам'ятнику Джефферсону викарбувана цитата з його політичного кредо: «Я до останнього свого подиху буду боротися проти тиранії». Хороші слова!

Мільйони негрів, особливо тих, котрі живуть у південних

штатах, очевидно, й досі широко шкодують, що Томасу Джефферсону не судилося пробути на посту президента хоча б ще років сто п'ятдесят.

...Виїжджаємо по бетонній дорозі на високий пагорб. Праворуч височить пам'ятник героям морської піхоти, ліворуч — могила Невідомого солдата. Горить вічний вогонь, а біля нього в урочистому мовчанні карбує крок живий високий солдат у синій парадній формі з автоматом на плечі. Десять кроків вперед, десять кроків назад. Десять кроків вперед, десять — назад.

Співробітник посада, що супроводжує нас, радить подивитися широкоекранний мотокінотеатр, де фільми дивляться без відриву од автомобіля. Дивитися — так дивитися. Поїхали.

Надворі ще починало тільки вечоріти, й нам не пощастило бути в ролі автокіноглядачів. Фільм тут починають крутити, як уже стемніє, але театр побачили. Це відкрита забетонована площа проти неба на землі, розкреслена строгими лініями й густо втикана тонкими металевими прутиками, на яких висять динаміки. В кінці площі стоїть величезний екран. Автокіноглядачі, придбавши квитки, заїжджають машинами на площу, займають місця і, сидячи в автомобілях, віддаються чарам кіномистецтва. Зображення на екрані, звук — біля машини на прутику. А хочеш, щоб краше було чути, — зніми з прутика динамік і перенеси в машину.

«Моторс отелі» — розумію. «Моторс кіно» — це вже якийсь футуризм! Але я цю думку лишаю при собі, пам'ятаючи, що в чужий монастир зі своїм уставом не лізуть. Хай собі відкривають навіть «Моторс церкви». Це діло хазяйське.

...Іде вечір художньої самодіяльності в посольстві. У просторому залі зібралася вся радянська колонія. Виступають співаки, танцюристи, скрипалі, читці. Є серед них по-справжньому обдаровані виконавці.

— А зараз, — оголошує конферансьє, — працівник посольства товариш Антонов прочитає гумореску Остапа Вишні «Зенітка». Антонов спробує прочитати «Зенітку» українською мовою і тому просить українських гостей пробачити, якщо трапляться в нього деякі мовні огріхи.

У нас залоскотало під ложечкою. Он куди, аж у далекий Вашингтон, долинуло чарівне слово нашого великого сміхотворця.

Слухав я «Зенітку» разів п'ятдесят у виконанні самого автора, чув не раз, як читав її неперевершений виконавець творів Остапа Вишні — народний артист СРСР Юрій

Васильович Шумський, але знову сміявся до сліз, ніби почув її вперше.

«Зенітка» у виконанні Антонова була, як кажуть, коронним номером вечора. В залі не вщухав регіт і оплески, а Георгій Миколайович Зарубін весело поглядав у наш бік і, здається, хотів сказати:

«Ну, як? Повірите після цього, що язик в дипломата існує тільки для того, щоб приховувати думки?»

10 ЛИСТОПАДА

Рано-вранці їдемо за місто, на ферму першого президента Америки Джорджа Вашингтона. Дорога стелиться понад широкою, повноводною рікою Потомак, врізаючись то тут, то там в незайману гущавину приміських лісів.

— Зверніть увагу направо,— каже Толя Свиридов і притишує хід машини.

Метрів за сто попереду виїжджає з лісу поліцейський автомобіль, тягнучи на буксирі старого погнутого «форда».

— Що,— питаємо,— знайшли крадену машину?

— Ні, таких «Ноевих ковчегів» тут не крадуть. Це автомобіль-підкидьок,— пояснює нам Свиридов.— В Америці існують спеціальні автокладовища, де хороняться такі «лайби». Похорон старого автомобіля обходиться від 60 до 90 доларів. Щоб уникнути зайвих витрат, декотрий хитрий американець, не очікуючи, поки автомобіль зовсім богу душу віддасть, сідає за кермо й відвозить свою «прейват» власність у найглухіший лісовий закуток. Роздивившись гарненько, чи нікого немає поблизу, власник машини знімає номери і дає дьору.

Але ці хитрощі здебільшого кінчаються дуже сумно.

Он бачили?

Запевняю вас — поліція вже точно знає адресу хазяїна цього фордика. Завтра доведеться платити поліції за розшуки і доставку автомобіля і відвідати суд, де йому припечуть штраф за навмисне забруднення приміської зеленої смуги.

Їй-право, не скучно їздити по американських дорогах. Заговорившись з Толею Свиридовим, ми навіть не помітили, що в'їжджаємо вже на ферму Вашингтона, яка розкинулася у мальовничій місцевості на схилах Потомаку.

Одразу приєднуємось до багатолюдної групи екскурсантів, яку супроводить жінка гід, і йдемо з нею у старовинний двоповерховий будинок, де прожив свої останні роки «великий Джордж».

Все тут дише американською старовиною, граничною скромністю і простою. Меблі, книжкові шафи, вся обстановка, одяг, посуд говорять про те, що Вашингтон був в рогом розкоші і вів спартанський спосіб життя. Збереглося його рибальське начиння, кінська зброя, яку він робив своїми руками, збереглася піч з широким димарем, де він власноручно коптив рибу й свинячі окороки.

Через дві години повертаємось у Вашингтон і зупиняємось біля Білого дому — резиденції американських президентів.

Білий дім — це досить приємний, білий як сніг особняк, обгороджений високим металевим парканом. У Білий дім ми не змогли зайти: сьогодні неділя, і вхід сюди закритий.

Обійшли його навколо, щоб нічого не приснилося, сіли в машину й поїхали на Пенсільванія-авеню. Тут на високому пагорбі стоїть Капітолій, в якому міститься конгрес — законодавчий орган американського уряду.

Гід пишномовно виголошує:

— Тут народжуються закони.

Мені здається, що він помиляється. Закони народжуються за 500 кілометрів звідси — на Уолл-стріті, а тут їх піддають тільки певній юридичній шліфовці і надають новонародженим імена.

Але нехай буде гречка!

Після конгресу — Національна картинна галерея. Багато західноєвропейської класики, найбільше Рембрандта, і зовсім мало відвідувачів, хоч по неділях вхід сюди безплатний. У Третьяковській галереї у вихідні дні протовпитися ніяк, а тут безлюддя, пустка...

На місто спадає ранній осінній вечір.

На вулицях тишина, як на хуторі. І тільки в парках ша-леніють у своїх невтомних забавах тисячі білок.

Будь здоров, Вашингтон!

12 ЛИСТОПАДА

Представник делегації СРСР на Генеральній Асамблеї ООН запитує Генрі Лоджа:

— Чому ви не забороняєте пропаганду війни у своїй країні? Чому американська преса так охоче надає свої сторінки для зухвалих людожерських закликів до нападу на соціалістичні країни, до розв'язання ядерної війни?

Радянський представник не перебільшує. В Америці дійсно є ще чимало впливових груп і кіл, є ще багато військових діячів, які відверто пропагують війну, які закликають

до «ядерного штурму комуністичної фортеці», до «атомного катаклізму» і т. д. В Америці справді є багато друкованих органів, і навіть досить впливових, які стали трибуною цієї сатанинської пропаганди. Вони рясніють заголовками: «Атомний конфлікт неминучий», «Вільний світ першим нанесе удар», «Ядерна міць Америки неперевершена», «Американські атомні бомбардувальники ждуть наказу». Вони пишуть про можливу атомну війну з таким смаком і з такою неймовірною грайливістю і легкістю, немовби мова іде не про катастрофу, а про бейсбольні змагання на кубок Америки. Чогось подібного не досягав навіть гумор самовбивць! Прощу мене правильно зрозуміти,— це не стосується американського народу. Прості роботящі американці не хочуть війни, вони, розуміється, не поділяють маячні очманілих пропагандистів війни. Але слід сказати — поки що і не затикають їм пельки, поки що не чути тут масового протесту проти людиноненависницького бузувірства атомних і водневих маніяків.

Пояснюється це, очевидно, тим, що дев'яносто вісім процентів американців не бачили жахів війни. На Сполучені Штати Америки за всю їх історію не впала жодна фугаска, жоден снаряд. Вони уяви не мають, що таке масові нічні бомбардування населених пунктів. У вогні війни не згорів ні один їх хмарочос, ні одна ферма, від розпеченого рваного осколка не загинула жодна їхня дитина.

Але я не про це хотів сказати. Я хочу повернутися до відповіді Лоджа. Він заявив:

— У нас демократія. Американський уряд не контролює діяльності преси, радіо і телебачення. Вони можуть робити, що хочуть. У нас свобода слова.

Американський представник говорив по-телеграфному лаконічно і, як йому здалося, аргументовано й переконливо. Але переконав він хіба що самого себе, а більше нікого. Кажу це не для красного слівця, а на підставі певного досвіду.

Рівно рік тому редакція американського сатиричного журналу «Баунті» звернулася до групи радянських письменників, що працюють у жанрі сатири і гумору, з проханням відповісти на деякі запитання редакції.

Видавці журналу дали слово джентльмена, що відповіді радянських письменників будуть надруковані без будь-яких поправок і скорочень, що в них буде збережено кожне слово, кожна кома.

«Баунті» звернувся з запитанням і до нашого видатного гумориста Остапа Вишні. Його просили не затягувати з від-

повіддю, бо вона друкуватиметься в черговому номері журналу.

На другий день приїжджає Павло Михайлович у редакцію «Перця», посміхається і показує мені три сторінки машинопису.

— Оце так я відповів на запитання американського побратима. Прочитай, будь ласка.

Читаю і регочу. Вишня взагалі рідко писав не смішно, а цю свою річ для «Баунті» він написав просто блискуче.

— Посилайте, — каже, — нічого не міняючи. Відповідь правильна. Американці люблять гумор, і вона їм сподобається. Надрукують.

— Чи лі да, чи лі не, — жартує Павло Михайлович.

— Та що ви? — не погоджуюсь з ним. — Ну, може, викреслять тільки оте місце в кінці вашої відповіді, де ви радите американцям знайти толкового психіатра, щоб Даллеса за голову помацав. Але й то не повинні б. Пообіцяли ж не правити, слово джентльмена дали.

— Ну, аллах з ним! Хай буде, як той грек мовив: краще живий хорунжий, ніж мертвий сотник. Хай навіть не надрукують, зате не скажуть, що не вистачило пороху відповіді на їхнє запитання.

Пішла відповідь Остапа Вишні за океан і наче у воду впала. Ждемо місяць, ждемо три місяці, ждемо півроку, ждемо рік — ні гугу! Мовчить «Баунті», не каже ні «да», ні «ні».

Аж тут, в Америці, я довідався, що скоїлось. Прочитали видавці журналу відповіді радянських письменників і за голову схопилися. Що робити? Як бути? Надрукувати? Як це розцінять у держдепартаменті, у відомстві Гувера? Не надрукувати, покласти під сукно? А як це розцінять радянські письменники? Ми ж слово дали. Залізне джентльменське слово.

Радились-радились, думали-думали й рішили звернутись за відповідними вказівками у відповідні інстанції. Там довго не думали. Прочитавши відповіді наших письменників, порадили видавцям «Баунті» так:

— Знаєте, джентльмени, що? Щоб не було ніяких кривоотоків і розмов, не вагайтеся і негайно.. прихлопніть свій журнал. — І ногою тупнули.

От і все. Так загинув наш безстрашний заокеанський сатиричний колега «Баунті» при спробі довести, що в Америці процвітає демократія і нічим не обмежена свобода слова. А містер Лодж переконує, що американський уряд не контролює преси.

Може, у відповідях Остапа Вишні, Давида Заславського й деяких інших письменників, до яких звертався небіжчик «Баунті», було щось нелояльне, підривне, недозволене? Може, в них говорилось щось недобре про американський народ, про американський уряд?

Щоб не було ніяких сумнівів, я дозволю повністю навести відповідь Остапа Вишні — оригінал, на щастя, зберігся.

Ось запитання «Баунті»:

«Чи правда, що шляхом поширення комунізму Росія прагне до світового панування?»

Ось відповідь Вишні:

«Правда!

Ідея світового панування з'явилася в Росії на другий день Жовтневої соціалістичної революції, тобто 8 листопада 1917 року, ріно о 18-й нуль-нуль.

Володимир Ілліч Ленін після обіду,— обід був якраз дуже розкішний: 25—30 грамів чорного сухаря і дві столових ложки пшоняної каші без масла,— отож товариш Ленін, ситно пообідавши, замислився, щось потихеньку наспівуючи.

Коли дружину Леніна, Надію Костянтинівну Крупську, запитали, об чім замислився вождь світового пролетаріату, Надія Костянтинівна відповіла:

— Хіба не догадуєтесь? Бачите, Володимир Ілліч сидить у кріслі,— голова закинена трохи назад, очі примружені,— він у глибокій задумі наспівує:

Весь мир насилья мы разрушим
До основанья, а затем
Мы наш, мы новый мир построим,
Кто был ничем, тот станет всем.

Це й була негласна директива В. І. Леніна до світового панування. «Мы наш, мы новый мир построим!» — в цьому полягала задача.

За перші два тижні Радянської влади більшовики не змогли запанувати над всесвітом, бо, як ви, очевидно, пам'ятаєте, вони протягом зазначених двох тижнів увесь час збиралися впасти.

Пам'ятаєте, розуміється, тодішній прогноз всього капіталістичного світу:

— Більше як два тижні більшовики не продержаться,— впадуть!

Ну, а коли ж їм було взятися за світове панування?

Не впали і запанувати у всесвіті не встигли!

Потім,— ви це теж, очевидно, пригадуєте! — чотирнадцять капіталістичних держав з ініціативи Уїнстона Чер-

чілля почали допомагати руському народові,— як вони казали,— здобути свободу і користуватися тою свободою разом із поміщиками і капіталістами. Свободу ту чотирнадцять держав везли до нас на танках, на гарматах і несли на вістрях багнетів.

І це, а також те, що більшовики вчилися їсти маленьких дітей (закордонна інформація), і було причиною до того, що світове панування довелося трохи відсунути.

Індустріалізація країни, якій капіталістичний світ дуже «допомагав», підтримуючи всілякими способами саботаж спеціалістів, шкідництво на шахтах, фабриках і заводах,— все це не дуже сприяло світовому пануванню.

Далі взялися за колективізацію сільського господарства. В цей період найскладнішою для Радянської влади проблемою (про це багато говорилося й писалося в капіталістичних країнах) була проблема спільної ковдри.

Основною ознакою колективного життя,— як ви глибоко там, у капіталістичному світі, переконані,— є усупільнення жінок.

«Сплять усі разом, хто з ким потрапить, діти від матерів одбираються і випоюються комуністичним молоком тільки від корів червоної масті!» — так про колективне життя писала тоді «об'єктивна» капіталістична преса.

Спати разом для нас не було проблемою, ми зразу навчилися, а от де взяти таку спільну ковдру, щоб усіх разом укривала,— на це було витрачено дуже багато часу.

Були організовані спеціально науково-дослідні інститути спільної ковдри (НДІСПІКО).

Спільну ковдру було винайдено порівнюючи за недовгий час, а от добитися того, щоб цю ковдру вночі, під час сну, не перетягували на себе сильніші члени колективу,— над цим билися дуже довго, аж поки одному кандидатові текстильно-ковдрових наук не стукнула в голову блискуча ідея: на тому краю ковдри, що вкриває ноги, робити дірки, куди кожний колективіст, вкриваючись спільною ковдрою, просунув би великий палець правої ноги. Тому серед членів колективу зберігались *liberte, egalite, fraternite*¹.

Світове панування відкладалося!

Потім друга світова війна. Запахло Гітлером.

Ну, розуміється, на цей час ми приховали ідею світового панування, бо, самі ж ви розумієте, було не до того.

Закінчилася гаряча війна, розпочалася війна холодна, ми знову взялися здійснювати світове панування.

¹ Свобода, рівність, братерство.

Як?

Ну, ясно, що тільки шляхом поширення комунізму!

Як ми експортуємо у капіталістичні країни комунізм?

Це, розуміється, секрет, але поскільки соціалістична система вже не є монополією Радянського Союзу, можна цей секрет відкрити.

Найкращим способом експортування ідей комунізму в капіталістичні країни є упаковка комунізму за допомогою каракулевих смушків.

Як це робиться?

Дуже просто: береться комуністична ідея, скручується у тонісіньку трубочку і завивається у завиток каракулевого смушка.

Коли ви пильненько придивитесь до каракулевого смушка, ви помітите, що один вовняний завиток завинено раз, а другий двічі. Отам, де завиток завинено два рази, там і закручено комуністичну ідею.

Потрапляючи за кордон, такий смушок з комуністичними ідеями ні в кого не викликає ніякої підозри. Людина носить каракулевий комір чи шапку або ціле каракулеве манто (жінки), завитки поволі розкручуються, комуністичні ідеї звідтам випорхують, входять за допомогою жуйної (жевательної) гумки в організм, і людина починає вигукувати, щоб містера Даллеса який-небудь толковий психіатр за голову полапав.

Ясно?»

Бачте, яку страшнющу бомбу знешкодили?

Тепер можете самі судити, дорогі читачі, що то за демократія і свобода слова.

Хай процвітає! Амінь!

16 ЛИСТОПАДА

У нас сьогодні вихідний. Після трьох штормових днів знову встановилася тиха, тепла погода. Щедро світить сонце, лагідно, по-літньому синіє небо, але дерева вже майже голі й одноманітні. Повільно спадає з них останнє жовто-червоне листя, що якимось дивом утрималось на гіллі після злого кількадечного штормового вітру, і з легким шелестом лягає на зігріту сонцем землю.

На дачах Лонг-Айленду ще цвітуть пізні чорнобривці, точнісінько такі, як по наших українських селах, але наші відцвітають на початку жовтня, а ці ще в соку. Американці кажуть, що це добра прикмета. Пізно чорнобривець цвіте — пізно зима прийде.

Поживемо — побачимо. А зараз ідемо з Козаченком у Нью-Йорк. Подзвонив Микола Миколайович Тарновський і запросив до себе на українські вареники.

— А перед варениками,— сказав,— покажу вам краєчок трущоб.

Казавши правду, екскурсія в трущоби нас більше цікавить. Що таке вареники, ми знаємо, їли їх не раз, а от трущоб навіть не нюхали. Ми весь час бачимо Нью-Йорк бродвейний, Нью-Йорк банковий, Нью-Йорк рекламний з новітніми металевими хмарочосами, а про Нью-Йорк трущобний тільки дещо чули. І раптом така нагода. Людина, яка проживає в цьому місті з 1912 року і знає його, як свої п'ять пальців, згодилася бути нашим гідом. Їхати негайно! Сідаємо у маршрутний автобус, опускаємо в залізну скриньку-автомат по 15 центів і ідемо в Даун-Таун — нижнє місто, поділ. Тут, власне, зароджувався Нью-Йорк, тут знаходили пристановисько емігранти — українці, росіяни, євреї, поляки, пуерторіканці, італійці.

Проїжджаємо повз витягнутий, обнесений низенькою огорожею майдан. На майдані багато людей, переважно чоловіки. Одні сидять навпочіпки й про щось розмовляють, другі кидають дерев'яну кулю — якась гра, треті, попритулявшись до стін будинку, стоять проти сонця і слідкують за цією грою.

— Що за люди, Миколо Миколайовичу?

— Можу вас запевнити, що не мільйонери. Це безробітні й бездомні громадяни Америки. У цих вже немає навіть 25 центів, щоб заплатити за нічліжку.

Сумно зробилося, і ми замовкли.

— В'їжджаємо в лоно трущоб,— порушує мовчанку Микола Миколайович.— На наступній зупинці вийдемо й підемо пішки.

...Америку називають країною страшних контрастів, країною, де сплелося в одному чудернацькому клубку фантастичне багатство й фантастичні злидні, неймовірна розкіш і неймовірна убогість. Всю глибину цього визначення з найбільшою гостротою відчуваєш у районі трущоб.

Ви собі і не уявляєте, ні, ви навіть уявити не зможете, що таке трущоби.

Ходимо вже дві години, але ніяк не звикнемося з думкою, що все це не сон, не страшне марення, а жива, реальна дійсність. Боже мій, який тут бруд, які злидні, який сморід! Ніде не бачиш ні травинки, ні деревинки, ні квіточки,— тільки вкриті кіптявою, мохом і цвіллю перекосячені аварійні будинки, камінь, бетон, бруд і люди, що

живуть у цих будинках. Та ще міриади пацюків. Їхній огидний писк виривається з темних смердючих підвалів, вони копошаться на звалищах сміття і покидьків, у тісних, захарашених двориках, серед білого дня бігають по вузьких вуличках і тротуарах, лякаючи дітей.

Вночі вони зграями пробираються в житла й на смерть загризають немовлят.

У книзі англійського журналіста Джека Картена «Така Америка» я вичитав такі слова: «Америка є протестантською країною з єврейською і католицькою проблемами». Картен випустив чомусь з уваги проблему трущоб, а вона в цій країні є значно пекучішою і болючішою, ніж проблема єврейства й католицизму.

Трущоби — ганьба і нещастя Америки, розсадники хвороб, вороги дітей, що зроду не бачать тут зеленої трави, живих квітів, не кажучи вже про ясла і дитячі садочки.

«Спостерігаючи, як виростають нові будинки,— бідкався недавно «Нью-Йорк таймс мегезін»,— дехто може подумати, що житлова проблема хай навіть повільно, але впевнено розв'язується. У дійсності ж це не так, в усякому разі, коли мова йде про трущоби. Нічого не скажеш — проблема дійсно не з легких. Тільки в самому Нью-Йорку трущоби займають більше чотирьох тисяч гектарів з населенням у півтора мільйона чоловік. А по всій Америці в трущобах проживає до двадцяти двох мільйонів людей, майже кожен восьмий американець. Я написав «проживає», а рука сама тягнеться закреслити це слово й написати: «скніє». Так, скніє, бо ці жахливі місця навіть умовно не можна назвати людським житлом, скоріше напівзруйновані живі кладовища.

Микола Миколайович зупиняється біля підсліпуватої сірої чотириповерхової кам'яниці, покраяної широкими блискавками-тріщинами, й каже:

— А оце вам ще один притулок для бездомних і безробітних. Тут ви можете побачити щось гірше, ніж горьківське дно. Це, повірте мені, щось таке, від чого посивіти можна. На третьому поверсі цього будинку є великий напівтемний чулац — нічліжка, де можна перебути ніч, заплативши 25 центів. Тут нема ні ліжок, ні нар, ні матраців, ні подушок, ні ковдр. Люди сплять на голій, брудній підлозі, сплять покітом чоловіки й жінки, здорові й хворі, старі й молоді. Тут часто вмирають і кінчають життя самогубством, трупи часом лежать по кілька днів, і ніхто не звертає уваги.

— Ця нічліжка належить якомусь благодійному товариству?

— Ні, власникові цього будинку. Може, заїдемо подивимось? — питав Микола Миколайович. — Я тут бував, дорогу знаю.

Я глянув на Козаченка, Козаченко — на мене. Ну, як — заїдемо чи ні?

— Ходімо!

Входимо у напівтемний коридор і одразу натикаємось на вузенькі, покручені залізні сходи. Один за одним піднімаємось угору, обережно ступаючи, щоб не посковзнутись, бо вичовгане залізо сідців вкрите якимось липким слизом. Вибрались на другий поверх, а далі — стоп, машина! Далі йти не вистачає духу. В груди, в ніс, в обличчя вдарило таким нестерпним смородом, що голова пішла обертом.

Не змовляючись, повертаємо голоблі назад і вискакуємо на вулицю.

Досить! Ми вже знаємо, чим пахнуть трущоби.

Високо, високо в синьому небі пропливають над трущобами черідки білих хмарин.

Хмароньки чисті, хмароньки білі! Може, ви мені скажете: доки так житимуть люди?

Хмароньки високо, хмароньки не чують. Вони наче бояться спуститися нижче, щоб не забруднити своєї незайманої білизни. Хмароньки мовчать, тікаючи кудись на південь.

— Зараз ми вийдемо на Уолл-стріт, — говорить Микола Миколайович.

Мені здалося, що він жартує. Даун-Таун і Уолл-стріт! Де йому тут узятися?

Але Уолл-стріт справді виявився поруч. За кілька хвилин ми вийшли на його нижній кінець і... пригадали шолом-алейхемівського Піню.

«Америка, — гаряче ораторствував Піня, — єдина країна справжньої свободи, справжньої справедливості. В Америці ось тут можеш сидіти ти, а поруч тебе — президент, трошки далі — старець, жебрак, нікчема, а ще далі — граф, князь, мільйонер! Прогрес! Колумбус!»

Колумбус! Піня правий: тут дійсно все сидить і лежить поруч. Ось тобі трущоби, безпросвітна чорна злидота, а поруч Уолл-стріт, фінансовий бастион капіталізму, штабквартири рокфеллерів, морганів, бездонні сховища золота й коштовностей.

Уолл-стріт — гола, вузька хмарочосна вулиця, схожа на височезну камінну просіку. Сюди навіть сонце не заглядає.

— Років триста тому, — розповідає Микола Миколайович, — на цьому місці стояла кріпосна стіна, що охороняла перших поселенців острова Манхеттену від наскоків тубільців. Вздовж стіни тяглася вузька вуличка з дрібними крамничками й базарчиками. Звідти й пішла назва Уолл-стріт: уолл — стіна, стріт — вулиця.

З королівства казкових товстосумів йдемо пішки на галасливий Бродвей, а з Бродвею — на «кінець світу» — так тут прозвали місце на узбережжі Атлантичного океану, де зустрічаються води Іст-ріверу з водами Гудзону. Це найзатишніший і найприємніший куточок Нью-Йорка. Його охоче відвідують іноземні туристи, бо звідси найкраще видно зелений Ліберті Айленд — маленький круглий острівець, з якого вічно дивиться в безмежну океанську далечінь статуя Свободи — безцінний дар Франції заморському «Новому Колосу».

Від берега до острівця регулярно ходить туристський катер. Всяк, хто хоч один раз побував на «кінці світу», не встоїть перед спокусою скористатися з послуг цього скромного суденця і подивитися на статую зблизька.

Те саме статую і з нами.

Смію вас запевнити, що те саме сталося б і з вами. Статуя Свободи і хмарочос Емпайр Стейт білдінг — це дві пам'ятки Нью-Йорка, які гіпнотизують своєю популярністю кожного іноземця, хоч би йому було навіть протипоказано задирати голову вгору.

Статуя Свободи заворожує красою форми і ліній, втіленою в бронзу її талановитим творцем. Її висота, разом з постаментом, дорівнює висоті двадцятиповерхового будинку.

«Елеватором» — ліфтом — піднялися у її порожнє нутро, а далі ліфт не йде. Далі вже йдуть металеві гвинтові сходи, по яких можна добратися в саму голову статуї і через віконця її діадема зирнути на океан.

Ми не полізли — це майже двадцять поверхів — серце не витримає.

Трущоб статуя не бачить. Вона стоїть спиною до матеріка.

Подумалось мені чомусь: якби вона могла хоч на хвилинку повернутися до нього лицем, з її холодних сумних очей потекли б гарячі жіночі сльози.

В центрі Нью-Йорка, в старовинному жовто-коричневому будинку, міститься ФБР — Федеральне бюро розслідувань, очолюване Едгаром Гувером.

ФБР — не суд Лінча й не трест платних убивць. Це досить солідний державний заклад демократичної Америки, але американський «демос», проходячи повз цей мирний зовні будинок, навіть удень скаже вам: «Добрий вечір!»

«Демосу» на цьому відтинку дороги в очах темніє.

Навіть наш шофер, до чого вже чоловік бідовий і, як кажуть, третій калач, але й він кожного разу, коли ми проїжджаємо мимо цього закладу, нервово зіщулюється, піддає газу й вимовляє ту фразу, яку вимовляють усі шофери світу, коли проскакують попід страшною, навислою над шляхом скелею.

— Пронеси, господи!

ФБР — таємна американська охрнка з головною штабквартирою в Нью-Йорку й головною тюрмою на Тірз Айленд — острові Сліз поблизу Нью-Йорка. Як дивитися з берега на океан, то це трошки праворуч від Ліберті Айленд — острова Свободи.

В картотеках ФБР, за свідченням американської преси, вже зареєстровано шістдесят мільйонів чоловіків, жінок, юнаків, дівчат і підлітків, лояльність яких викликає певні сумніви охрнки. Як бачите, «мисливцям за відьмами» — багатотисячній армії агентів Гувера — ніколи горобцям дулі давати. Роботи в них ціла прірва. Тільки вправляйся.

Розуміється, ці побіжні нотатки ще мало вам скажуть, що таке ФБР і які там порядки. Хочете знати більше, прочитайте роман молодого американського письменника Джея Дайса «Вашінгтонська історія».

Аж після цього ви зрозумієте, чому в «демоса» в очах темніє.

Молодість до вінця веде, а старість — до могили. Логічно? Факт.

Та тільки не в Америці. В цьому предивному світі нерідко старість видає себе за молодість і, бадьоро поскрипуючи ревматичними суглобами, поспішає не в похоронне бюро, а в загс.

У розділі судової хроніки багатьох газет з'явилась така сенсаційна замітка. Чоловік подав до суду скаргу на

свою жінку. Він обвинувачує її в жорстокому обмані. Виходячи заміж, вона присяглася, що старша за нього всього-на-всього на п'ять років, а потім виявилось, що на всі двадцять. Він ще ого-го, йому тільки сорок, а їй — шістдесят!

— Як же ви посміли приховати таку диспропорцію в літах? — питає суддя. — Навіщо ви так грубо обманули свого чоловіка?

— Я не обманювала. Всевишній тому свідок, пане суддя, що я цілком відповідаю всім якостям двадцятирічної дівичі.

Суд її виправдав.

Ця самовпевнена шістдесятирічна «молодуха» дуже нагадує мені деяких нинішніх політиків «вільного» Заходу.

Вони твердять, більше того, вони готові притягти за бороду всевишнього у свідки, що їх теперішній зовнішньополітичний курс цілком відповідає всім якостям розумної реалістичної політики, що він цілком відповідає сучасним думам і прагненням народів.

Ще в перші дні засідань Асамблеї делегація Радянського Союзу внесла на розгляд ООН Декларацію про принципи мирного співіснування держав. Ви, очевидно, пригадуєте, що в цій Декларації пропонувалось, щоб Генеральна Асамблея закликала держави будувати свої взаємовідносини на п'яти принципах, що виражають непохитну волю народів жити в згоді і дружбі, без гонки озброєнь і воєн. Я дозволю собі нагадати ці принципи:

1) взаємна повага територіальної недоторканності й суверенітету один одного;

2) ненапад;

3) невтручання у внутрішні справи один одного з будь-яких мотивів економічного, політичного або ідеологічного характеру;

4) рівність, взаємна вигода і

5) мирне співіснування.

Чи можна придумати щось краще, розумніше, реалістичніше? Мир дорогий не тільки нашому народові. Миру хочуть усі народи світу. Значить, треба дотримуватись цих п'яти принципів, значить, треба йти шляхом мирного співіснування. Тільки на цьому шляху усім віє весняний попутний вітер. Тільки на цьому шляху можлива сприятлива й здорова політична атмосфера, можливий непорушний мир, процвітання країн і народів, спокій трудівників, радість юності, радість материнства, радість творчості, впевненість у завтрашньому дні.

Політиків «вільного» Заходу цей шлях явно не влаштує. Вони одверто й цинічно відкидають принципи мирного співіснування, протиставляючи їм свою зловісну політику «холодної війни», політику балансування на грані війни.

Їм кажуть: ця антинародна політика провела глибоку борозну через Європу й інші континенти, вона штучно розірвала нормальні взаємовідносини між державами й перетворила світ на гігантський військовий табір. Погляньте: території десятків держав вкриті густою сіткою військових аеродромів, арсеналів, казарм, полігонів, напоготові стоять багатомільйонні армії, оснащені найновішою смертоносною зброєю. Уявіть собі, що весь цей колосальний механізм знищення буде пущений у дію, і перед вашими очима виникнуть картини тих жахів, до яких кінець кінцем веде ця політика.

Їм кажуть: народам світу, в тому числі й народам Заходу, осточортіла «холодна війна», їм не дає спокійно спати ваше безумне балансування над проваллям війни.

Їм кажуть: давайте мирно співіснувати! Зрозумійте — краще торгувати, ніж ворогувати, краще посилати один одному хороші кінофільми, виставки картин, видатних співаків і балерин, ніж атомні снаряди й міжконтинентальні ракети.

На все це вони відповідають: «Ні!» На трибуну ООН вилазять їхні адвокати, філософи, історики і просто крикуни й знімають галас про «агресивність комунізму», всіляко роздувають ними ж вигадану «комуністичну небезпеку», висувають всілякі домоткані концепції, ніби мирне співіснування вимагає якихось особливих умов, які ще не назріли, і водночас підносять до небес зашкарублу політику Заходу, видаючи її за єдино надійну панацею від усіх бід на землі.

Найбільш гарячі з них кричать:

— Мирне співіснування — це трюк, це тимчасовий тактичний прийом комуністів, розрахований хитрими більшовиками на те, щоб приспати пильність вільного Заходу й таким чином досягти всесвітнього панування комуністичної системи.

Хтось з американських журналістів сказав:

— Захід охоче прийняв би тільки ту форму мирного співіснування, яка здавна існує між конем і вершником, але при тій умові, розуміється, що в ролі коня буде Схід.

Нема дурних, на старухах поженилися. Понімейшен?

Ніхто не хоче закрити двері ООН без надії на краще. З іменем цієї поважної організації народи світу зв'язують багато своїх найкращих сподівань.

Розуміється, ООН не світовий уряд і не організація одностайних заходів, і було б наївно чекати від неї якихось вирішальних заходів, а тим більше одностайного голосу у розв'язанні всіх ще не вирішених проблем міжнародного життя. Але вона може бути й повинна бути ефективним і надійним інструментом у вирішенні таких пекучих проблем, як проблема тривалого миру, роззброєння, мирного співіснування, ліквідації залишків колоніального режиму і всіх тяжких несправедливостей, породжуваних цим режимом.

Кожна помилка є тимчасовим явищем, але це ще не дає підстав для зняття відповідальності за неї. Проте я широ хотів би помилитися, твердячи, що Організація Об'єднаних Націй ще не стала таким інструментом, принаймні у розв'язанні згаданих вище чотирьох проблем, що мають першочергове міжнародне значення. Не стала і не стане ним, осмілюся сказати, до тих пір, поки в ній буде верховодити західний блок, поки в ній крутитиметься колесо англо-американської машини голосування. Правда, ця машина з кожним роком все дужче й дужче зношується, покривається іржею, починає давати перебої, але ще крутиться, ще збирає у підходящий момент більшість голосів і досить надійно помагає західному блоку використовувати цю міжнародну організацію у своїх корисливих вузькополітичних цілях, спрямованих, м'яко кажучи, не на об'єднання, а на роз'єднання націй.

На підтвердження цього я міг би навести десятки разючих прикладів, але в інтересах економії часу наведу тільки два.

У Спеціальному політичному комітеті на порядок денний поставлено питання расової дискримінації у такому «демократичному» царстві-государстві, яке скорочено звється ПАС, а повністю — Південно-Африканський Союз.

Це питання має вже досить сумну історію, воно не сходинкує з порядку денного ООН цілих одинадцять років, а становище в ПАСі не змінилося ні на одну йоту. «Білий уряд» Південно-Африканського Союзу продовжує насаджувати ганебні, варварські порядки, які були властиві найдикішим, найчорнішим і найжорстокішим колоніалістським режимам давнинибулих часів.

Нам, радянським людям, вихованим на благородних ідеях дружби й рівноправності народів, просто не віриться, не вкладається у свідомість, щоб у наш час мільйони людей могли мучитись усе своє життя тільки тому, що вони народилися не білими, що колір їх шкіри прийшовсь ко-мусь не по нутру. Але дійсність є дійсністю.

Корінному, не білому населенню Південно-Африканського Союзу, яке становить три чверті (більше 9 мільйонів) усього населення цієї країни, дозволяється вільно тільки вмирати, все останнє — «о!» — забороняється.

Жорстокими, нелюдськими законами «білого уряду» корінному населенню ПАСу категорично забороняється:

- а) брати участь у громадському житті країни;
- б) посідати будь-які службові пости;
- в) вступати до профспілок і страйкувати;
- г) володіти власністю поза своєю резервацією і виїжджати із своєї резервації;
- д) пересуватися по країні без особливих перепусток;
- е) відвідувати театри й готелі, що їх відвідують білі;
- є) сідати на лавочки з написом: «Тільки для білих»;
- ж) їздити в тих вагонах і автобусах, у яких їздять білі;
- з) учитися в учбових закладах, де вчать білі;
- і) вступати в шлюб з білими...

Мені не вистачить літер у нашій абетці, щоб перелічити хоч половину потворних расистських законів, що роблять життя тубільного населення безпросвітним і мученицьким. Ці закони в однаковій мірі поширюються і на осіб індійського походження, які внаслідок певних історичних обставин у далекому минулому змушені були покинути рідну землю і переселитися в Південну Африку. Їх тисячами, десятками тисяч насильно переселяють з обжитих місць у непридатні для життя райони, в результаті чого діти лишаються без даху над головою, без школи, а дорослі — без роботи й без хліба.

А «білий уряд» безсоромно й цинічно заявляє всьому світові, що союз білих і кольорових у Південно-Африканському Союзі скріплений такими узами, що й зубами не розірвеш, що кольорове населення сприймає закони білих як вищий дар неба.

Прем'єр-міністр «білого уряду» ПАС містер Стрейдом давав недавно інтерв'ю кореспондентові американського журналу «Юнайтед Стейтс ньюс енд уорлд ріпорт» містеру Клейну. На запитання містера Клейна: «Чи не побоюються білі вимушеного повстання тубільців?» — містер Стрейдом, не кліпнувши оком, відповів у такому бадьорому

англосакському дусі: «Що ви? Що ви? Широкі маси тубільного населення задоволені своїм становищем і щасливі».

Цинізм містера Стрейдома, засвідчений жирним шрифтом на сторінках впливового журналу з довгою назвою, не являється якимсь відкриттям для людства. Цинізм — це друга натура колоніалізму.

Колоніалізм завжди видавав нещастя за щастя, а злочини за добродійство. Таким він був, таким він є, таким він і здохне.

Але вернемось у круглий зал ООН, де засідає Спеціальний політичний комітет.

Як тільки голова комітету, ударивши дерев'яним молотком по столу, сповістив, що на обговорення делегатів ставиться питання про расовий конфлікт у Південно-Африканському Союзі, делегація цього Союзу бундючно піднялася із своїх місць і, ні на кого не глянувши, покинула зал засідань.

Захід дав південноафриканським расистам команду: інсценізувати ображену гідність, іти в бар жлуктити коктейлі і не хвилюватися. Захід дав їм гарантію, що з великої хмари не випаде навіть малого дощу.

Так воно й сталося. Більше двох тижнів убив комітет на гарячі і навіть різкі дискусії, а вінцем була абсолютно ледача резолюція, яка не тільки нікого й ні до чого не зобов'язує, а навіть не осуджує расистів.

Англо-американська машина голосування зробила своє чорне діло. Питання про жорстокий расовий конфлікт у ПАСі спущено на гальмах і знову повисло в повітрі. А мільйони людей терплять нелюдські муки, а тиранія благоденствує...

Другий приклад.

У першому комітеті обговорюється алжирська проблема¹. Глава французької делегації мосьє Піно пропонує Організації Об'єднаних Націй парадоксальний парадокс.

Мосьє Піно пропонує вести переговори про Алжир із мосьє Піно.

— Тільки так,— запевняє він,— можна достойно вийти з алжирської кризи.

— Тільки так! Тільки так! — дружно підспівують мосьє Піно його поплічники по західному блоку.

Парадоксальний парадокс французького діяча вони роз-

¹ У 1962 році алжирський народ добився незалежності. Країна була проголошена Алжирською Народною Демократичною Республікою.

хвалюють, як вищий прояв державної мудрості. Вони закликають делегатів подивитись на нього з висоти пташиного польоту.

— І ви побачите, панове делегати, що устами мосьє Піно глаголить свята, непідкупна істина.

Коли виступають представники західного блоку, мені починає здаватися, що ці люди повставали з могил XVIII сторіччя, прийшли в ООН і мислять категоріями того часу і говорять мовою того часу. Вони, наприклад, цілком серйозно говорять про відсталі народи, як ще незрілі для самоуправління, для своєї державності. Вони радять цим народам довго і терпеливо вчитися мистецтву державної самостійності у таких досвідчених колоніальних країн, як Франція і Англія. Вони їх так і величають: учителі народів!

По алжірському питанню теж приймається більшістю голосів резолюція, про яку араби сказали словами відомого афоризму: гора народила мишу. Але про неї і цього сказати не можна. Миша все-таки має голову й хвоста, а резолюція, нав'язана ООН західним блоком, не має ні голови, ні хвоста.

Англо-американська машина голосування зробила своє чорне діло. Долю Алжіру вирішуватимуть високі переговори мосьє Піно із мосьє Піно. А мільйони людей терплять нелюдські муки, а гарячий алжірський пісок досхочу напивається кров'ю алжірців.

Але ніхто не хоче закрити двері ООН без надії на краще.

Хочеться вірити, що скоро, скоро ця машина чмихне востаннє їдким, смердючим димом і назавжди вийде з ладу під тягарем власної моральної і фізичної старості.

Тоді в ООН буде порядок!

Тоді в ООН восторжествує лад, який об'єднує, а не роз'єднує нації!

26 ЛИСТОПАДА

Промови, промови, промови... Промови по шпаргалках, промови без шпаргалок. У залі пленарних засідань говорять стоячи, в залі засідань комітетів говорять сидячи. У залі пленарних засідань не курять, у залах комітетів курять. Говорять і курять, курять і говорять. Справа нас підкурюють ядучим сигаретним димом турки, зліва кадять масивними люльками англійці. Сидиш у густому тютюновому диму, як у тумані.

Але краще вдихати нікотин, ніж слухати їхні довгі адвокатські промови. В ораторських змаганнях, як правило, лідерствують американські сателіти. Самі американці говорять здебільшого коротко, телеграфічно, а цих — хлібом не годуй, дай тільки до мікрофона дорватися.

Помітив: чим менша країна й чим більше вона залежна від Америки, тим більші говоруни її представники в ООН. Виступає який-небудь перуанський красобай і починає так: «Містер Чермен! Я високо ціную ваш час, я не буду зловживати вашим терпінням. Я буду говорити дуже коротко й лаконічно». І говорить після цього лиха личина добрих півтори години.

Виступає який-небудь домініканець і каже: «Сеньйор президент! Я звик мислити вголос»,— і починає читати довгу-довгу, як собача пісня, ще вчора написану промову.

Такі ціцерони, такі «орателі», як казав Кіндрат Галушка, що простого смертного в піт уганяють. Не знаю, як хто, а я з незвички після їхніх промов почуваю себе так, наче копу жита змолотив.

Чому вони так подовгу говорять? По велінню свого американського боса вони дуже часто захищають неправе діло, а захищати неправе діло — справа не легка. Треба добре язиком попрацювати.

Індійці з бразильського штату Мату-Гросу з давніх-давен застосовують ефективний засіб боротьби з базіками. Бождь племені має право наказати промовцеві, що порушує регламент, продовжувати виступ, стоячи на одній нозі.

Якби моя на те воля, я вніс би цей сильнодіючий засіб до процедури в ООН першим параграфом.

27 ЛИСТОПАДА

Даун-Таун — це місто в місті. Даун-Таун населяють мільйонери без мільйонів, без автомобілів, без телевізорів і холодильників. Я люблю бродити по його крикливих, непідметених вулицях, слухати його різноголосий шум, спостерігати за його неспокійним життям.

Найбільше мене приваблює в Даун-Тауні торгівля. Торгують тут майже всі. Торгують зіпрілими шкіряними куртками, старими патинками, гребінцями, галстуками, помочами, брезентовими фермерськими штанами, хустками, злинялими кофтинами, оселедцями, жувальною гумкою, лимонадом, кендюхами, картоплею, клістирними банками, поясками, скляним намистом. Цим товаром забиті тісні

крамнички, товар розставлено й розвішано на тротуарах, у провулках.

І скрізь бачиш напис: «Сейл». Це значить — продаж товару за зниженими цінами.

Приваблює ще в Даун-Тауні реклама. Реклама тут здебільшого звукова. У дверях крамнички стоїть її «власитель» і не вгаваючи кричить:

— У нас сейл, купуйте в нас! У нас сейл — просимо до нас!

Якщо «власитель» сильно захрипне, на його місце стає жінка. Якщо захрипне жінка, її замінять дзвінкоголосі діти.

Але це зовсім не значить, що тут нехтують неоновую рекламою. Є тут і неонova реклама, є написи, зроблені звичайною чорною фарбою. Та які написи! Вони аж просяться у записну книжку. Вони благають, молять прохожого: «Зупинися і прочитай! Не полінуйся і запиши. Запиши, бо такого не побачиш ніде в цілому світі. Таке можеш побачити тільки тутечки, тільки в Даун-Тауні!»

Ось напис українською і єврейською мовами на стінах обабіч дверей маленької голярні, розміщеної в напівпідвалі старої чотириповерхової хижі: «На весь Нью-Йорк не знайдеш ліпшого фриз'єра від Соломона Каштан'єра». А трохи нижче і меншими літерами написано: «Обслуговую євреїв, українців та інших порядних клієнтів. Обслуга добра й дешева».

Коли мені вперше потрапила на очі ця оригінальна реклама,— мені аж у грудях лоскотно стало. Мені страшенно закортіло побачить цього феноменального цирульника, швидше відчути на власній бороді чарівні дотики «першої бритви Нью-Йорка».

Не вагаючись, відчиняю благенькі, поточені шашелем двері і потрапляю у вузький, давно не білений коридорчик, на стелі якого жевріє підсліпувата електрична лампочка, з усіх сил намагаючись якомога дужче освітити ще одні двері з написом: «Вхід до фриз'єрні».

Не встиг я зробити й трьох кроків, як двері «фриз'єрні» несподівано розчинилися самі, й перед моїми очима з'явилася середня на зріст людина, освітлена яскравим електричним світлом, з класичною блискучою лисиною й трьома настовбурченими сріблястими щіточками на сухорлявому обличчі: два над очима й одна під носом.

— Ласкаво прошу пана до фриз'єрні,— обізвалася людина, закликаючи гостинним жестом руки йти вперед.

Якби я сам себе не переконав у тому, що зайшов до прославленої «фризьерні», то мені могло б здатися, що я випадково потрапив у непривітний і дуже тісний склеп Байкового кладовища.

Привітавшись, питаю:

— Невже в цій фризьерні працює сам добродій Каштаньєр?

Людина з блискучою класичною лисиною і трьома сріблястими щіточками на сухорлявому обличчі, яке, судячи по густій сітці глибоких зморщок, вперше з'явилося на білім світі років шістдесят п'ять тому, чемно відрекомендувалася:

— Так, прошу пана, я є Соломон Маркович Каштаньєр. У цій робітні працюю рівно сорок вісім років як один день і не марикую. То ніц не важить, що вона трохи тісна. Як у нас там казали: не місце красить чоловіка, а чоловік місце. Важить те, яка обслуга. А кращого майстра від Соломона Каштаньєра, бігме, ви не знайдете на весь Нью-Йорк.

Дізнавшись від Соломона Марковича, що його постійним клієнтом протягом двох десятиріч був покійний мер Нью-Йорка Лагарді, я із спокійною душею вручив долю своєї голови його бритві і ножицям. Рівно за дев'яносто центів я був, як денді лондонський, побритий і пострижений і навіть «напарфумлений» скупими брызками п'ятицентового одеколону.

Не знаю, чи робив Соломон Маркович порізи на обличчі покійного мера Нью-Йорка, а на моєму він зробив їх аж три, але це не перешкодило мені стати його постійним клієнтом.

Потім уже, коли ми добре познайомились, Соломон Маркович пояснив мені причину перших трьох порізів на моїй фізіономії так:

— Коли ви вперше зайшли в мою фризьєрню, я прийняв вас за «ді-пі» і в мене дрижали руки. О, ви не знаєте, що таке «ді-пі»!

Я знав, що таке «ді-пі». Я їх тут зустрічав уже не раз. Я знав, що «ді-пі», або просто «діпістами» в Америці називають так званих переміщених осіб — бандерівських душоубів, власовських клятвовідступників, зрадників і поліцаїв, присмалених вогнем «катюш», вояк з розгромленої під Бродами гітлерівської дивізії СС «Галичина», але удав, що не знаю.

— «Ді-пі», майте на увазі,— це таке золото, що світ ще такого не бачив,— пояснює мені Соломон Маркович.—

Почали вони в нас з'являтися у 1947 році. Газети писали, що це дуже порядні люди, що вони голодні й бездомні і їдуть сюди з України по свободу й ліпшу долю. Ну, ну, думаю, якщо це такі порядні емігранти, як і ми, то, бігме, це не кепсько. Буде в Каштаньєра нова клієнтура, буде й заробіток. А чому б ні? Але, як у нас там казали, дурень думкою багатіє. Так і я. Скільки я від них набрався біди, що й своєму лютому ворогові того не зичу. Приходить, майте собі на увазі, до фризьєрні, сідає в оце крісло, як якийсь поважний пан, закопилює гємбу й велить його стригти-брити. Стрижеш його, песиголовця, бриєш, як щось порядне, кольонською водою оббризкуєш, а коли приходить до платні, «пан біг,— каже,— заплатить» і йде собі геть, як та свиня. А котрий ще й ножаку покаже: «А цим тебе, старий жиду, ще не брили?» Ну, ну, майте собі на увазі, якщо пан біг не скарає їх своєчасно, то одного файного дня він не пізнає того світу, що сам створив його нам на радість.

Соломон Маркович не знає, мабуть, що «песиголовці» залили сала за шкуру не йому одному. Не менше прикростей завдають вони й американській поліції. Америка, особливо Нью-Йорк і його передмістя, ніколи не відчувала недостачі кримінального елемента, а з тих пір, як американські власті з певною метою гостинно відкрили ворота у свою країну «песиголовцям», крива злочинів різко підскочила вгору. Але уже тут, як кажуть, Гнат не винуват, а винувата хата, що впустила Гната.

«Песиголовці» теж їсти хочуть, і хай американська поліція ремствує тепер на Джона-Фостера й Аллена Даллесів, на американські «золоті галуни», які приголубили цей збрід, сподіваючись, що ось-ось проб'є бажана година нової воєнної пожежі й він знову буде закинутий до нас у ролі лазутчиків, диверсантів, тлумачів, вішателів і потрошителів.

А сталося не так, як гадалося. Бажана година не пробила. Відомство Аллена Даллеса, звичайно, відібрало найбільш підходящих для вишколу в шпигунсько-диверсійних школах. Але це краплина в морі. Декотрим пощастило стати служачками або просто «котами» в домах заможних американських удовиць-еротоманок, вишибайлами в нічних барах. Але такі злачні місця пофортунило знайти теж дуже небагатьом, і то наймолодшим, найвродливішим.

А решті куди діватися? Працювати? Але тут і своїх безробітних дівати нікуди. Вихід один — грабувати, красти, шахраювати. Слава богу, цим ремеслом «песиголовці»

досконало оволоділи ще вдома, й воно їм пригодилося в гостях.

Місцем зборищ «песиголовців» української національності є корчма «Лис Микита», що міститься у так званому національному українському домі на Другій авеню в Нью-Йорку. До речі, за бартендера (виночерпця чи буфетника) тут править дуже поважний переміщенець, небезталанний і відомий до війни на Україні артист Йосип Гірняк. Він потрапив колись своєю грою в «Березолі» серця харківських театралів. Тепер він потрясає перед кожним фіолетовим носом «ді-пі» пляшкою оковитої і, зігнувшись поштиво, як і годиться всякому порядному бартендеру, припрошує красенько:

— Хильніть, добродію, ще одну чарчину й тим фінансово поможіть великим нашим змагам за визволення уярмленої неньки України.

Сп'янілим «песиголовцям» колишній слуга Мельпомени артистично недоливає і за їх кошт напивається сам. Набравшись по саму зав'язку, забуває про «змаги», плаче гіркими сльозами, примовляючи:

— О тумане вісімнадцятий, нащо тобі здалася була ця Америка? Хто ти такий є, о нещасний бартендере? Ти мав талант, ти мав театр, ти мав батьківщину, ти мав інтелігентних друзів, ти мав поклонників. А що тепер у тебе є? Тяжка гризота на серці тепер у тебе є, чорна безвість тепер у тебе є! Ти спився, розклався, зійшов на пси. Ти втік від своєї будучини, ти міг стати Гнатом Юрою, Мар'яном Крушельницьким, Амвросієм Бучмою! А чим ти став? Скитальською гряззю, сміттям, курячим послідом!

За ці хмільні монологи «діпісти» часто б'ють Гірняка, але все повторюється знову. Закон є закон: що в тверезого на умі, те в п'яного на язичі.

У шинку «Лис Микита» зосереджується і політичне життя «песиголовців». Тут виробляються і приймаються «державні маніфести», «відозви», «декларації», тут визнається стратегія і тактика «змагів за визволення уярмленої неньки».

Не вдалося мені побувати в цій «стольній» корчмі. А так хотілося хоч краечком ока глянути на її державних мужів, на її політиків! Розраїв Микола Миколайович Тарновський:

— Не ходіть,— каже,— до них, бо, як дізнаються, хто ви,— приріжуть. Не ходіть, хай їх грім поб'є.

Хай поб'є, хіба я проти? Хай поб'є, тоді в Соломона

Марковича не будуть тремтіти руки і він не робитиме порізів на фотокартках своїх порядних клієнтів.

В Соломона Марковича я буваю частенько.

Своїм зовнішнім виглядом, своєю мудрістю і своїм гумором «крізь сльози» Соломон Маркович страшенно нагадує мені когось з героїв нашого неперевершеного Шолом-Алейхема. Мені навіть часом здається, що це він, добираючись з бідної повітової галицької Бібрки в багату Америку, по дорозі несподівано застряв у Лондоні «з чорним небом, бритими мордами, з чудовим Уайтчепелем» і, не знаючи англійської мови, не підозріваючи навіть, що «файф» — це не свистіти, що «файф» — це по їхньому — «п'ять», вигукнув у відчаї знамениту шолом-алеяхемівську фразу: «Лондон, чому ти не згориш?»

Він мудрий, як філософ, і красномовний, як проповідник. Його можна слухати годинами. І можна тільки дивуватися, як він зумів зберегти на чужині протягом майже півстоліття соковитий галицький діалект у всій його незайманості і привабливості.

Ми зустрічаємось з Соломоном Марковичем, як давні друзі. Він любить мене за те, що я люблю його слухати, я люблю його за те, що він уміє розповідати.

Я вже знаю його біографію краще, ніж свою власну. Я вже знаю біографію його старенької дружини Нехи краще, ніж біографію своєї власної жінки. Я вже знаю біографії доброго десятка його друзів і знайомих у Даун-Тауні краще, ніж біографії своїх київських друзів і знайомих.

Збудіть мене вночі, і я вам скажу, що «найліпший фризьєр Нью-Йорка» народився 13 лютого 1892 року в колишньому повітовому місті Бібрка, нинішньої Львівської області, що батько його був фризьєром цісарського війська, що сімнадцятирічним юнаком Соломон Каштаньєр без згоди батька покинув рідний галицький край і переїхав в Америку, щоб «процвітати», зробитися мільйонером і бути на короткій нозі з Рокфеллером і Морганом, що «процвітає» він тут і робиться мільйонером скоро п'ятдесят років, але не зміг покласти в банк і п'ятдесяти доларів.

Завдяки знайомству з Соломоном Марковичем я вже маю досить пристойну уяву про Даун-Таун і його громадян. Я вже знаю, що Даун-Таун — це Вавілон. Тут побачиш представників усіх племен і національностей, які будь-коли населяли нашу стареньку планету.

В Даун-Тауні переплітаються у різноголосому гаморі, особливо в недільні дні, коли тут кипить торгівля, усі мови

й говірки світу. Але найчастіше тут чуеш єврейську й українську мови.

Зайдіть тут у першу-ліпшу крамничку, зайдіть у першу-ліпшу обжорку-центовку, де на очах зголоднілих відвідувачів смажаться «найсмачніші стейки» з старої дешевої конини, зайдіть у кожную другу кравецьку майстерню, голярню і спитайте:

— Звідкіль будете родом, властителю?

— З Гайсина! — почувте у відповідь.

А якщо не з Гайсина, то з Вінниці, якщо не з Вінниці, то з Житомира, якщо не з Житомира, то з Одеси, якщо не з Одеси, то з Балти, якщо не з Балти, то з Бердичева, якщо не Бердичева, то з Деражні, якщо не з Деражні, то з Борислава, якщо не з Борислава, то з Коростеня...

І кожен з них, так як і Соломон Маркович, збирався процвітати тут, стати на коротку ногу з Рокфеллером і Морганом. Але на весь Даун-Таун доля подарувала щось схоже на усмішку одному лише Арону Бекенштейну. Всі інші не зазнали й цього.

Соломон Маркович жартома називає Даун-Таун «Королівством синіх злиднів».

— Але майте собі на увазі, що всі ми втішаємо себе думкою, що Даун-Таун в Америці не перший і не останній, і нам легше живеться.

Хай навіки благословенний буде гумор, якщо він здатний втішати навіть підданих «Королівства синіх злиднів»!

28 ЛИСТОПАДА

Кожен американський громадянин, починаючи з раннього дитинства й кінчаючи гробовою дошкою, весь час щось зосереджено жує. Жує в «собвеї» (метро), в автомобілі, на роботі, в школі, на вулиці, в кіно, на похороні, в магазині.

Новачка це дивує і навіть дратує.

— Ну, невже не встигають дома поїсти? — дивувався і я в перші дні перебування на цьому континенті.

А потім допетрав: це національна гімнастика щелепів за допомогою жувальної гумки. Жувальна гумка, як і автомобіль, кріпко-накріпко ввійшли в побут американців. Гумку споживають навіть негри Гарлему. Вона дешева й загальнодоступна, чого не скажеш про автомобілі.

Американці зжовують за день десятки тонн жувальної гумки. Нею запльовані тротуари, автобуси, вагони метро.

Часом ідеш, як по розтопленій смолі, ледве ноги одриваєш від густої клейкої маси.

Гумка приємно освіжає рот, зміцнює ясна й одвертає від курива. На собі випробував. Зжуєш одну гумку й одразу за кишеню лап: а де мої сигарети?

Дуже смачно після жувальної гумки куриться. Мабуть, тому майже в кожному американському роті, навіть жіночому, в перервах між жуйкою апетитно димить сигаретка. Курять навіть 12—14-літні учениці середніх шкіл. Мені вже не здається дикістю те, що в багатьох із них густо наквацьовані фіолетово-бузковою фарбою губи. Проте я ніяк не можу звикнути до того, що в цих ще майже дитячих губках теж часто стирчать сигарети.

Може, це тому, що я ще мало гумки зжував?

Пожуємо — побачимо.

29 ЛИСТОПАДА

Крихітна, буквально на три рядки петитом замітка в газеті під немудрящим і надто спокійним для американської періодики заголовком: «Читав не поспішаючи». Хотів уже було перегорнути газетний аркуш, але щось ніби шепнуло мені: «Не поспішай, прочитай цю замітку». Повернувся до замітки й прочитав. Прочитав і розсміявся. «Один читач вашінгтонської міської бібліотеки, — сказано в замітці, — недавно повернув назад книгу, взяту ним у 1908 році». Довго неборака читав, п'ятдесят років читав!

Я більше ніж упевнений, що ця замітка розрахована була на сенсацію. Але сенсації вона не викликала. Я також впевнений, що вона не викликала навіть посмішки на устах пересічного американця. Подумаєш — дивина.

Пересічний американець від душі розреготався б, якби йому сказали, що цей читач за п'ятдесят років прочитав сто п'ятдесят романів. Оце була б дивина.

— Ну й чудило! — щиро дивувався б пересічний американець. — Скільки дорогоцінного часу собаці під хвіст викинув.

Час — це гроші!

Американці дуже мало читають своїх письменників і майже зовсім не читають письменників зарубіжних. Байдужість, відсутність смаку до літератури є характерною рисою для капіталістичної Америки. Я, звичайно, маю на увазі Літературу з великої літери, а не злочинні комікси й кримінально-сексуальні романи, якими тепер запруджений книжковий ринок цієї країни. Ця «література» тут

тепер у моді, особливо в середовищі жовторотого американського юнацтва.

Я анітрішечки не перебільшу, коли скажу, що в нас, у Радянському Союзі, в сто раз більше читають Джека Лондона, Марка Твена, Драйзера, Хемінгуея, ніж у самій Америці. Можете перепитати тисячу американців, чи прочитали вони хоч один роман Теодора Драйзера, і мінімум дев'ятсот з них, знизавши плечима, скажуть вам:

— Ні, такого джентльмена ми не знаємо.

Я знову-таки не перебільшу, сказавши, що й серед тих ста американців, яким знайоме ім'я Драйзера як літератора, немало знайдеться таких, що часто плутають його творчість з творчістю Марка Твена або Хемінгуея.

Коментарі зайві!

3 ГРУДНЯ

Пригадуєте, в перші дні роботи Асамблеї глава американської делегації Джон-Фостер Даллес казав: «Хай не думають російські комуністи, що тільки вони мають міжконтинентальну балістичну ракету. Ми теж уміємо робити ці штучки. Я запрошую всіх учасників Асамблеї бути живими свідками запуску такої ракети, що буде нами здійснений не пізніше перших чисел грудня».

На щось таке тут уже закандзюблюється. Усі сьогоднішні газети повідомляють, що завтра на світанку Сполучені Штати запустять у космічний простір «бейбі-мунчика» — штучного супутника Землі. Американського «місяченька» винесе на орбіту балістична ракета «Авангард».

«Бейбі-мунчик», як твердять газети, буде трошки більшенький за гусяче яйце, але тут і такому будуть раді. Хай маленький, хай сопливенький, зате свій.

На місце запуску виїхало більше тисячі кінооператорів, кореспондентів американських і неамериканських газет, телеграфних агентств, радіо, телебачення.

Повеселішала американська креатура в ООН. Ходять гоголем, хвіст держать трубою. В кулуарах улесливо ручкаються з американцями, вітають їх з наступним запуском «бейбі-мунчика».

Ім полегшало. Нарешті гряде той день, про який згадував у своєму виступі Даллес. Нарешті й Америка матиме свого супутника.

Запуск супутника транслюватимуть по телебаченню і радіо.

4 ГРУДНЯ

Ще чорти навкулачки не билися, як Америка прикипіла до телевізійних екранів. Америка, затамувавши подих, чекає запуску супутника.

Ми теж не проспали світанку. Сидимо біля телевізора в невеличкому залі на першому поверсі й ждемо.

Ждемо годину, ждемо другу.

Уже зажеврів малиновими барвами схід, уже прозорий ранок розвіяв сині сутінки за вікном, а про запуск ні слуху ні духу.

Нарешті повідомлення: запуск переноситься на день.

Повідомлення вдень: запуск переноситься на вечір.

Ці «завтраки» починають нервувати американців.

5 ГРУДНЯ

Вранці не запустили. Повідомили, що запустять удень.

Удень не запустили. Повідомили, що запускатимуть увечері.

Увечері не запустили. Повідомили, що в зв'язку з несприятливими кліматичними умовами запуск переноситься на ранок 6 грудня.

Хтось з наших товаришів жартома кинув:

— Як не вміє дівка танцювати, то на фартух зверне.

Але не будемо поспішати з висновками. Підождемо до завтра, тим часом подивимось, що каже з цього приводу американська преса, яка все знає і бачить на п'ять метрів під землею. О! Преса не падає духом. Преса запевняє:

— Усе гаразд, прекрасная маркіза! Усе гаразд, усе гаразд!

Мені найбільше сподобався виступ якогось Ікера в газетці «Свобода».

«Фактично Совети,— пише Ікер,— мають право забивати кілки на Місяці, бо вони перші запустили в космічні простори своїх супутників. Вони дедалі крутяться собі навколо Землі, ще й якісь законспіровані сигнали бумбкують. І, як на глум, крутяться нахаби над нашою Америкою. Американцям, звичайно, трохи омкно — раз, тому що це трапилось під час бейсбольної гарячки, а по-друге,— що Совети перегнали їх. Але президент Айзенгавер не тратив холодної англосакської крові і навіть не перервав партії гольфа, коли його повідомлено, що Совети дістали ще одного сателіта.»

Потім президент потішив народ, що в нас іде все по плану; в грудні ц. р. випустимо на шпацір одного «бейбі-мунчика», а в березні наступного року вилетить другий, здоровий, і такий, що балакатиме».

Далі Ікер потішає своїх читачів:

«Цей день уже настав. Він буде. До такої конклюдії повинен би сам дійти кожний порядний янкі».

6 ГРУДНЯ

Знову не запустили. Не запустили ні ранком, ні вдень, ні ввечері. Повідомлення по радіо: у зв'язку з технічними неполадками запуск супутника переноситься на 7 грудня...

Ці «завтраки» нервують американців. Вони схиляють їх до зовсім небажаної «конклюдії».

Але не будемо поспішати з висновками. Тим більше, що преса в один голос кричить:

— Усе гаразд, прекрасная маркіза! Усе гаразд!

7 ГРУДНЯ

Зустрічі з хорошими книгами, як і зустрічі з хорошими людьми, залишаються в пам'яті на все життя. Книга «Овод» вперше потрапила мені до рук ще тоді, коли багатьох із нинішніх читачів на світі не було.

Це було влітку 1924 року. В зелену червневу неділю по нашому селу пішла чутка, начебто вранці приїхали шефи з Козятинського залізничного вузла й привезли багато книг для хати-читальні. Не роздумуючи довго, ми, босоніг дванадцятирічні школярі, здіймаючи куряву, наввипередки погналися до колишньої попової хати, в якій напровесні була відкрита чи не перша в районі хата-читальня.

І які веселі бісики заграли в наших очах, коли ми побачили спочатку шефів, а потім заклопотаного бібліотекаря комсомольця Панаса Юренка, який порався біля подарованих шефами книг.

Треба сказати, що Панас Юренко взагалі був нашим кумиром: він перший у селі мав у нас на той час закінчену семирічну освіту, багато знав, багато читав, але сьогодні в цьому стотомному царстві нової літератури в наших очах він затьмарив навіть такого «богатиря» нашого села, як Микола Турок, що міг, побившись об заклад, з'їсти привселюдно у сільській крамниці десять фунтів халви, не випивши жодного ковтка води.

Цієї неділі ми вже до крамниці не побігли, хоч чули, що Микола знову їстиме халву «на спір», а побігли на леваду гуртом читати «Овода». Так нам звелів Панас Юренко.

— Книга одна, а вас цілий гурт. Хай один хтось читає вголос, а всі хай слухають.

Читали ми запоем, читали... Але ні, слово «читали», як мені здається, тут не підходить, воно просто тут безсиле, воно нездатне вмістити в собі ту велику гаму найскладніших почуттів, що їх переживали ми, лежачи животами на пахучій траві і слухаючи нашого читця. У ті години ми забували про все, для нас існував єдиний світ — світ книги, життя героїв книги, їхні радощі, їхні печалі, їхні високі благородні пориви.

Ми раділи і сумували, не раз тикалися обличчям у траву, щоб приховати пекучу сльозу, що наверталася на очі, але зрадливе сопіння носів з головою видавало справжній стан п'яти розбурханих хлоп'ячих сердець, що так боляче сприймали трагедію красивого і мужнього, далекого і близького італійського юнака-революціонера Артура.

Ні, ми не читали «Овода», ми в нього впивалися, ми вбирали кожне його слово всіма клітинами мозку, серця, усією душею.

І нікому з нас у ті далекі дні навіть не снилося, що через тридцять років одному з цього гурту хлоп'ят-селяків поталанить побувати на квартирі письменниці, бачити її, розмовляти з нею... Нам тоді навіть не вірилося, що такі люди живуть на землі і так, як оце ми, толочать траву на леваді, купаються в річці, їдять борщ з молодю лободою і пшоняну кашу з молоком. Нам здавалося, що тільки хтось неземний може написати таку чарівну книгу, як «Овод».

Від'їжджаючи до Америки, ми з Василем Козаченком прихопили кілька примірників «Овода», що вийшов якраз у видавництві «Молодь» у перекладі українською мовою, та кілька мініатюрних книжечок «Заповіту» Тараса Григоровича Шевченка, перекладеного дванадцятьма іноземними мовами. Одну з цих книжечок ми теж везли для Войнич, бо і в цій книжечці було її ім'я, але вже як перекладачки «Заповіту» нашого великого Кобзаря англійською мовою.

Цілих два місяці нам не щастило зустрітися з Етель-Ліліан Войнич. У жовтні вона захворіла на азіатський грип, а після грипу ускладнення — гостре запалення легень. Письменниці дев'яносто три роки — чи витримає її серце тяжку хворобу?

Старались не втрачати надії. За нашим проханням Микола Миколайович Тарновський підтримував постійний телефонний зв'язок з секретаркою Войнич Енн М. Нілл і не менше як раз на тиждень інформував нас про стан здоров'я письменниці.

Нарешті сповістив Тарновський! Войнич одужала і може прийняти нас.

Сьогодні субота, на Асамблеї вихідний, зустріч у Войнич нам призначена на четверту годину дня, поспішати начебто нічого, але ми поспішаємо. К чорту запуск «бейбі-мунчика»,— запустять і без нас, к чорту погану погоду і все на світі! Нам хочеться швидше переступити поріг, за яким поцілуємо руку старенькій Етель-Ліліан Войнич, будемо розмовляти з нею.

А погода й справді сьогодні дуже плаксива. З самого ранку засльотило. Січе, не вгаває дрібний колючий осінній дощ вперемішку з снігом і крупюю. Нью-Йорк з його сірими, одноманітними кам'яницями, голими і брудними вулицями навіть у сонячну погоду не дуже веселить душу, а в сльоту він наганяє таку чорну нудьгу, що хочеться тікати світ за очі. Здається, що плачуть сірими брудними сльозами велетні хмарочоси, здається, що ти потрапив у глибочезну, мокру камінну яму, в якій копошаться мокрі люди, машини, коні, шукаючи виходу з неї і не знаходячи його.

У Нью-Йорку зустрічаємось з Миколою Миколайовичем і їдемо в західний район міста. Настрій в усіх, незважаючи на сльоту, піднесений, бадьорий. Микола Миколайович ще в машині починає ладнати фотоапарат, до якого вчора купив новітніші японські лампочки і якийсь також найновітніший пристрій, з допомогою якого — так його запевняли в крамниці — можна робити прекрасні знімки навіть у погребі.

Фотограф трохи хвилюється, але це зрозуміло. Микола Миколайович відчуває всю відповідальність за сьогоднішню зустріч. Він має зробити знімки, яких ще не встиг зробити жоден фоторепортер світу.

Це будуть історичні знімки про зустріч українських письменників з Етель-Ліліан Войнич, яка так багато зробила для світової літератури, літературна і революційна діяльність якої так тісно була переплетена з революційним рухом в Росії і на Україні, з українським літературним життям!

Аж ось і той величезний похмурий будинок, в якому живе Войнич. Заходимо в ліфт.

— Нам до містрис Етель-Ліліан Войнич,— каже Микола Миколайович.

— Сімнадцятий поверх, квартира 17ф, — відповідає сивий, вусатий, низенький дідок-ліфтер.

Швидкісний ліфт піднімає нас на сімнадцятий поверх. Ліфтер показує рукою:

— По коридору вправо треті двері ліворуч. Там і живе містрис Войнич.

Ідемо до цих дверей і хвилюємося, як перед першим виступом на Асамблеї. Микола Миколайович якось так обережно торкається пальцем кнопки електричного дзвоника, і по якійсь хвильці ми вже бачимо у відчинених дверях миловидну, струнку і тоненьку, як лозина, секретарку Войнич Енн М. Нілл. Вона одразу защебетала добірною англійською мовою і, усміхаючись на весь рот, енергійно, як це роблять американки, простягла маленьку ручку своєму давньому знайомому Миколі Миколайовичу. Знайомимось і ми.

— Містрис Войнич жде вас,— щебече Енн М. Нілл.— Прощу роздягатися.

Ми похапцем скидаємо плащі у маленькому передпокої, не в силі відірвати очей від великої господині цього дому, яка он за три метри від нас сидить на м'якій канапі, в теплому зеленкуватому халаті, в хутрових пантофлях, сидить, і її світлі, виразні очі всміхаються крізь окуляри щирою, доброю посмішкою.

Заходимо до вітальні. Войнич простягає нам білу сухеньку руку й, наче вибачаючись, заговорила хорошою російською мовою:

— Я сожалею, что не говорю по-украински, но я понимаю украинский язык. Покойный Степняк-Кравчинский когда-то учил меня вашему прекрасному языку.

Немовби на підтвердження сказаного, секретарка письменниці дістає з шафки великого зеленого конверта й виймає з нього вже поживклий від часу томик. Вона показує нам книгу, і ми читаємо на обкладинці: «Поезії Т. Гр. Шевченка, заборонені в Росії. Женева, 1891 р.» З цього томика, що став уже унікальною річчю, Ліліан Войнич чи не першою в світі почала перекладати на англійську мову вірші нашого геніального земляка.

— Это очень дорогая для меня память,— тихо, але виразно промовляє письменниця, обережно перегортаючи поживкли сторінки Тарасової книги.

Войнич дуже знесилена після хвороби. Вона час від часу заплющує очі і замовкає. Відчувається, що їй навіть

розмовляти важко. Але по короткій паузі вона знову розповідає про свої зв'язки з Україною, про подорожі у Львів і Петербург, про зустрічі з Павликом і Іваном Франком. Я запитую:

— Скажіть, будь ласка, а в Києві вам не доводилося бувати?

— К большому моему сожалению, нет.

I, замислившись, вже сама питає:

— Я слыхала, что на Украине собираются издавать произведения Павлика. Вышла ли уже его книга? Если вышла, то я бы очень просила выслать мне один экземпляр. Это будет для меня большой-большой радостью.

Ми обіцяємо неодмінно прислати цю книгу, а невтомна Енн М. Нілл уже кладе на стіл «Огонек», «Україну», де вміщені нариси про письменницю, показує нам фотопортрет молодій Войнич. Ми довго не можемо відірватися від привабливого, ніжного й водночас вольового обличчя дівчини-англійки, від її красивих світлих очей, а тим часом вона сама зараз посміхається нам з канапи і каже:

— Мне этот снимок обещают перефотографировать, и я непременно пошлю его всем моим друзьям на Украину.

Уже минуло сорок хвилин невимушеної сердечної розмови, а нам здалося, що пройшли тільки лічені хвилини.

Господиня дому ще раз розглядає подаровані книги, бере велику лупу і вчитується в напис, зроблений моєю неоковірною рукою на титулі її роману. Але вчитатися у мій далеко не каліграфічний почерк їй, очевидно, дуже важко, навіть при допомозі лупи, й вона просить, щоб прочитав Тарновський. Микола Миколайович повільно, урочистим тоном читає:

«Дорогий Е.-Л. Войнич, авторові славних, знаних усім українським народом творів, перекладачці нашого великого Тараса Григоровича Шевченка, людині, яка навіки зв'язала своє ім'я з українською культурою і є найулюбленішою письменницею на Україні, з вдячністю і пошаною письменники Радянської України».

Час минає невловимо швидко, кризь відчинене вікно вітальні вже закрадаються свинцеві сутінки непогожого надвечір'я, і Микола Миколайович починає готуватися до найвідповідальнішого моменту нашої зустрічі — до фотографування. Поки він возиться з фотоапаратом, а симпатична Енн М. Нілл бідкається, що містрис Войнич занадто багато працює для своїх дев'яноста трьох років, що вона мало спить, що їй не дають спокою герої її нового твору, я тим часом крадькома оглядаю вітальню, стоси книжок

у вузьких стінних шафках, картини, гравюри, скульптурні портрети, піаніно. Письменниця після смерті свого чоловіка, відомого польського революціонера Войнича, через матеріальні нестатки змушена була довгі роки працювати викладачкою у дитячій музичній школі. Талановита письменниця виявила себе і талановитим педагогом-музикантом. Вона написала близько двох десятків дитячих пісень, широко використавши любі її серцю мелодійність і музикальність української народної пісні.

Але наша «українська година», як її жартома охрестила Етель-Ліліан Войнич, на превеликий жаль, кінчається. Ми просимо господиню дому дати згоду сфотографуватися з нами, і вона охоче погоджується. А тут, як на зло, не спалахують хвалені японські лампочки. Микола Миколайович починає нервувати, мінє лампочку за лампочкою, а «японки» не спалахують, хоч ти їх убий. Енн М. Нілл підбігає до стола і включає настільну лампу, але світло її дуже слабеньке і про фотографування не може бути й мови. Чи то сталося ще одно чудо, чи, може, японці не завжди випускають стопроцентний брак, але доля нам знову усміхнулася. Спалахнула, нарешті, одна лампочка. Потім вона спалахнула вдруге, потім — втретє. Третій знімок робила вже Енн М. Нілл, а Микола Миколайович фотографувався разом з нами.

Пора прощатися. Сердечно дякуємо за зустріч, за щирі гостинність, ще раз цілуємо її сухеньку натруджену руку, а вона, наша дорога господиня, піднявши свою побілілу, по-старечому красиву голову, каже на прощання:

— Завтра я напишу несколько слов привета великому українському народу. Нілл передаст вам это приветствие.

Вусатий дідок-ліфтер спускає нас униз, а ми стоїмо, мовчимо, і нам не віриться, що ми бачились з відомою письменницею, авторкою «Овода».

8 ГРУДНЯ

Становище у них зараз гірше губернаторського. Усі без винятку газети, що ще вчора вранці продовжували весело наспівувати: «Усе гаразд! Усе гаразд!» — сьогодні поміняли пластинку. Сьогодні вони рясніють убивчими заголовками:

«Ганьба Америки!»

«Падіння, якого не зупинити!»

«Престиж Америки тріщить по всіх швах!»

«Кінець надії!»

«Це — політична катастрофа!» і т. д. і т. п.

Так надія запустити «бейбі-мунчика» розвіялася разом з димом і полум'ям вибухлої ракети. «Авангард» вибухнув за метр від землі, мало не повбивавши конструкторів, кореспондентів, кінооператорів, а «бейбі-мунчик» упав недалеко від стартової площадки, зарився у ґрунт і, ніби на глум, піпікає, нахаба, з тверді земної ті сигнали, що мав би передавати з космосу.

Америку знов трясє лихоманка. Конгресмени й інші державні діячі у своїх статтях і виступах по радіо, телебаченню звалюють усю вину за цей провал на вчених, на конструкторів «Авангарду». Вони вимагають негайного розслідування, називають вчених і конструкторів неуками й нездарам, з яких треба стягти штани й публічно всипати березової каші.

Вчені, конструктори, у свою чергу, дають чортів конгресменам і іншим державним діячам, атестуючи їх як політичних авантюристів і безвідповідальних вискочок.

У такому серйозному змаганні, кажуть, треба спішити повільно, а ви нас в шню підганяли: «Запусти, хоч лопни!»

Найбільше дістається у цій нервовій потасовці американській пропагандистській машині, що вчинила такий шум і гам навколо «бейбі-мунчика». Один вчений-ракетобудівник, виступаючи сьогодні по телевізору, привселюдно назвав її «дурною куркою, яка почала кудкудакати, не знівши яєчка».

В кулуарах ООН — печаль і воздыхання. Американці ходять сумні, невеселі. Їхня креатура знову підібгала хвоста й повісила носа. Збираються печальними групами в холах, барах, про щось стиха гуторять між собою. Глава іспанської делегації, старий франкіст з фіолетовою фізіономією склеротика, бігає від групки до групки і втішає.

— Нічого, — каже, — під час Дюнкерка було важче.

Одним словом, неважнецька конклюдія!

А Даллесові в цей час, мабуть, здорово гикається.

9 ГРУДНЯ

Вдень зустріли в Нью-Йорку Миколу Миколайовича. Вигляд у нього такий, наче він тільки що відповів на всі сто запитань вікторини американського телебачення і в його лівій кишені лежить перша премія в сумі 15 тисяч доларів.

Ми зрозуміли все без слів. Знімки вийшли! Микола Миколайович дістав з портфеля шість дорогих нам фотогра-

фій, і ми з Козаченком по черзі міцно, може, вже навіть занадто міцно потиснули йому руки.

— А ось вам, друзі мої, ще два листи.

Просимо Миколу Миколайовича перекласти їх українською мовою, бо в англійській мові ми не такі вже сильні, і він охоче виконує наше прохання.

«Дорогий містер Тарновський! Ось вам привітання українському народові, яке ви обіцяли містрис Войнич перекласти українською мовою і вручити містеру Козаченкові та Маківчукові. Вона просить вибачення, що, зважаючи на стан її здоров'я, не має сили написати по-російськи або по-українськи. Їй (як і мені) була дуже приємною українська година, яку ви влаштували. Прошу вас, перекажіть обом згаданим письменникам ще раз, що містрис Войнич дуже задоволена з автографованих ними примірників українського видання «Овода» і маленької книжечки перекладів на різні мови одного із славних творів Шевченка...

з щирістю *Енн М. Нілл*

Другий лист написаний власноручно Е.-Л. Войнич:

«Приємний візит, що його зробили мені сьогодні українські письменники Василь Козаченко і Федір Маківчук, дає мені нагоду переслати через них мої теплі вітання і найкращі побажання українському народові».

Під листом підпис Войнич англійською і російською мовами.

Не треба говорити, що ми відчували в ті хвилини. Якби нас хтось спитав тоді: «Як вам подобається Нью-Йорк?» — ми б, очевидно, сказали: «Нью-Йорк — це найкраще курортне місто в світі!»

Отаке в нас творилося на душі.

12 ГРУДНЯ

Радянський уряд пропонує:

— Давайте повністю роззброюватись, давайте перекуємо мечі на орала!

Англо-американський блок виступає проти цієї пропозиції.

Чого проти? Бачите, вони за «справедливий мир», а повне роззброєння його не гарантує. «Справедливий мир», на їх думку, може існувати тільки під захистом атомної бомби.

Слухаєш цих «миротворців», а тобі ввижається диявол з євангелієм у руках. Зараз послухаємо ще одного — на

трибуну чимчикує згорблений франкіст з фіолетовою фізіономією склеротика.

Кожного разу, коли він просить слова, делегати Асамблеї починають нервово соватись на стільцях. Він уже замучив усіх своїми довгими промовами. А головне — він завжди говорить з заплющеними очима, дуже кричить, дається власними словами й від того ще більше синіє.

Підозріло красиві молоденькі радниці темпераментних латиноамериканських дипломатів весь час здригаються під час його виступу, наче їм за пазуху мишу впустили. Франкіст невтомно жбурляє у зал афоризми, порівняння й алегорії.

— Коли одному державному діячеві однієї великої країни сказали про сильний політичний вплив папи римського, він спитав: «А скільки в нього дивізій?» Цим сказано все, панове делегати. Тільки зброя, тільки сила здатні забезпечити спокій і мир! — викрикує оратор. — Ми живемо на невеликому півострові, але на цьому півострові ми не перестанемо молитися за сильну Америку, за її атомну могутність, що є надійним фундаментом справедливого миру.

За іспанцем на трибуні витійствує міністр закордонних справ Італії Пелла. Російський перекладач в ООН граф Орлов помилково назвав його «іноземним міністром Італії», але в цьому помилковому перекладі є щось схоже на правду. Пелла говорить не з голосу свого народу, який на власному гіркому досвіді знає, до чого призводить гонка озброєнь. Пелла глаголить з чужого голосу. Пелла твердить, що роззброєння ще не являється благом, а навпаки.

— Роззброєння, — каже він, — це однаково, що самогубство. Роззброюватись — це все одно, що боротися з пожежами шляхом знищення протипожежних засобів.

Он яка філософія!

Слухаю я цих американських гучномовців і приходжу до висновку: поки державні діячі Заходу не роззброють своїх умів, своїх голосів, — про роззброєння їхніх армій не може бути й мови.

13 ГРУДНЯ

Сьогодні в мене, не проти ночі згадуючи, страшний ювілей. Сьогодні ввечері дивився сотий американський фільм. Виключив телевізор, піднімаюсь на другий поверх, а перед моїми очима корчиться в пекельних передсмертних муках в палаючому старому вітряку артист Кар-

лов, який грав у сьогоднішньому фільмі роль вовкулаки й за одну годину двадцять п'ять хвилин встиг задушити шість чоловіків, вісім молодих красунь жінок і четверо дітей віком від трьох до п'яти років.

В ушах досі звучить його жахливий нелюдський крик:
— А-а-а! А-а-а-а! А-а-а-а-а!

Від цього крику холодне кров і починає колотити в потилиці. «Ну,— думаю,— почалося. Якщо я не знайду дверей в нашу кімнату,— значить, все, пісенька моя одспівана». Але двері я знайшов і навіть потрапив у кімнату. Ніби все нормально. Бачу: на ліжку лежить Василь Козаченко. Бачу, що ще не спить, читає книжку. Підходжу до ліжка і прошу його:

— Васю, ану ущипни мене.

Він одірвався від книжки і зміряв мене довгим проникливим поглядом.

— Ти що,— каже,— «цивілізованої» нализався?

(«Цивілізованою» хтось тут прозвав «Smirnowsku vodku», на етикетці якої під золотою царською короною написано по-російськи: «Продается во всем цивилизованном мире»).

— Ні, не пив ні грама.

— А чого ж на тебе така блаж найшла?

— Ущипни, тоді скажу. Тільки добре ущипни.

Козаченко, спасибі йому, сумлінно виконав мою просьбу, і я в ту ж мить згадав добрим, щирим словом моїх батьків, що дали мені міцні нерви й більш-менш стійку психіку. Тільки тому я не потрапив під опіку американських психіатрів, які, до речі, мають всі підстави спорудити золотий пам'ятник вітчизняній кінематографії, викарбувавши на його п'єдесталі слова: «Завдяки їй ми не знаємо, що таке безробіття».

Це без жартів. Американське кіномистецтво, крім того, що породжує бандитів, убивць, еротоманів, садистів, крім того, що оскоплює і спустошує людські душі, стало ще надійним поставником пацієнтури для психіатричних лікарень «вільного світу». Тут що не день, то й десятки вискаржків божевільня на ґрунті кіноманії, і лікарі-психіатри не скаржаться на свою долю. Роботи їм хватає.

На підставі власного досвіду я міг би розбити американську кінопродукцію на чотири категорії:

1. Криваво-мордобійні фільми.
2. Фільми з сексуально-соромітницьким напрямом.
3. Параноїко-садистські фільми.
4. Фільми пристойні і майже пристойні.

Пристойні і майже пристойні фільми я відніс до останньої категорії, зважаючи на кількісні показники. Із ста проглянутих мною фільмів можна згадати добрим словом кінокартину «Війна і мир», поставлену за відомим твором нашого геніального російського письменника, та ще одну-дві веселі комедії, а все інше — жуть і морок.

Яку картину не подивишся — суцільний мордобій, стрілянина, гвалтування, трошіння кісток, розтління, грабунки, вбивства, самовбивства і кров, кров, кров. Видно, привчають американців до калюж крові поки що на екрані, щоб вони не боялись її потім, на полях війни.

Ще жахливіші фільми третьої категорії. Вони просто не піддаються описові. Це щось безнадійно хворобливе, фантастично потворне, це щось гірше, ніж маразм, — це трупний яд. Коли я, не будучи ще акліматизованим, подивився вперше фільм «Любов на кладовищі» (сама назва чого варта!), я не міг заснути три ночі підряд. Я ковтав на ніч подвійні дози люміналу, але сон як рукою знімало. Мені весь час ввижалася пара закоханих кістяків серед похмурих тихих могил, освітлених місячним сяйвом, їхні обійми, їхні страшні поцілунки, торохтіння їхніх кісток у хвилини найбільшого любовного екстазу.

Фільми цієї категорії після хвили рішучих протестів педагогів, прогресивної інтелігенції, батьків демонструються тепер тільки після одинадцятої години вечора, коли вже діти сплять. Фільми ж соромітницько-сексуального напрямку крутять з ранку до пізньої ночі й протестів поки що не викликають, хоч вони не менш тлетворні й не менш інтенсивно розкладають американську молодь.

Про ці фільми нічого записувати не буду: папір не витримає. Занотую собі тільки, що в центрі Нью-Йорка є кінотеатр «Таймс», де за півтора долара глядачеві показують всю жіночу топографію.

Мені давно казали, що тут є таке «культурне вогнище», але я це вірив, думав: жартують. А потім, за професійною вже звичкою, вирішив перевірити. Факти повністю підтвердились. За півтора долара я продивився повнометражний кольоровий фільм за участю чотирьох десятків «герлс» — танцюристок і двох мужчин. Мужчини грають в чорних фракних парах, «герлс» — в костюмах Єви райського періоду її життя.

Сучасне американське кіномистецтво є найбруднішим з усіх мистецтв, що його будь-коли породжував капіталістичний світ. Відцвів і відійшов у безвість «золотий вік»

Голлівуду, що міг давати такі фільми, як «Вогні великого міста», «Нові часи». Ідейна криза, криза людської думки, в сучасному американському кіномистецтві переросла в легалізовану гидоту, в узаконене злочинство.

Факт.

16 ГРУДНЯ

Моква, моква, як кажуть у нас на Поліссі. Вона не вгамовується третій день. То хлющить холодний, пронизливий дощ, то валить мокрий сірий сніг, а до цього всього ще б'є в обличчя і продуває до кісток різкий, холодний вітер. Від цього, здається, хмарочоси похитуються. В таку навісну погоду добрий хазяїн собаку на вулицю не випустить, а Нью-Йорк, як завжди, кишить пішим і моторизованим народом.

Американці, особливо котрі не в авто, мокрі як хлющ, а тому похмурі й сердиті. Наближаються різдвяні свята, передсвяткові клопоти женуть з домівок в магазини, а погода наче здуріла. Весело тільки живим дідам-морозам, що походжають у червоних мокрих кобеняках біля універсальних магазинів.

У них служба така весела.

Вони перегукуються бородатими дотепами, голосно речуть і невтомно калатають дзвониками, закликаючи хрещений люд купувати пластмасові ялинки, іграшки й тому подібний різдвяний дріб'язок.

І ще кому весело в цю прокляту непогодь — то це нам. По-справжньому весело. Сьогодні ми їдемо додому.

Розумієте? До-до-му! Сьогодні ми прощаємось з Америкою, з Нью-Йорком, останні години човгаючи мокрими ногами по сірому бетону його брудних тротуарів.

Ми мали виїхати ще позавчора, але в океані гуляє такий шторм, що навіть семигвинтова «Королева Марія», яка має доставити нас звідси до берегів Франції, два дні не наважується одчалити від дев'яности другого пірса Нью-Йоркського порту.

А сьогодні в агентстві «Королівських лайнерів» нам твердо сказали:

— Страхи не ляхи, а пароплав ввечері піде. Час — це гроші, шановні містери! Хватить простоювати.

О восьмій годині вечора сідаємо на «Королеву», а о дванадцятій ночі відпливаємо. «Королева», здригаючись усім своїм могутнім корпусом, набирає ходу.

Позаду, в мокрій, чорній імлі, лишається мокрий, промозглий Нью-Йорк з міриадами бляклих від сльоти вогнів у піднебессі, а попереду розшаленілий і грізний у штормовій люті океан.

П'ятнадцятиметрові гори-хвилі все дужче й дужче б'ються об борти, й від цього на кораблі стоїть безперервний неприємний гул. Бували стюарди з проникливими очима агентів «Інтелідженс сервіс» і жилавими руками роботяг, розносячи по каютах багаж, крутять головами, прицмокують і багатозначно посміхаються. Мовляв, веселе буде плавання.

Чорт з ним, а нам весело. У нас на душі бринить справжня радість, бо ми їдемо додому. Розумієте? До-до-му!

Прощай, Нью-Йорк!

Гуд бай, Америко!

Спи спокійно і давай іншим спокійно спати.

От і все.

Більше від тебе нічого не вимагається.

1957—1960

І ТРОШКИ ДОВШЕНЬКА ПІСЛЯМОВА

Что касается меня,
то я бы
лично —
Я б Америку закрыл,
слегка почистил,
а потом
опять открыл —
вторично.
В. Маяковский

В одній українській народній усмішці розповідається:
«Циган-конокрад піймався на гарячому.

— Цигане, ти навіть кобилу вкрав? — питають селяни.

— Що ви, людоньки добрі? Та нащо б я її крав. Іду ото я селом, вулиці вузькі-вузькі, а ніч темна-темна. Аж гульк — кобила шлях перегородила. Лежить лиха личина впоперек вулиці — між двома тинами застряла. Хотів переступити проклятушу і тільки ото ногу заніс, а вона як підхопить мене, як понесе, аж до самісінького лісу. А тут ви, спасибі вам, нагодилися та й затримали.

— А де ж вездечка взялася?

— Та хіба я міг роздивитися, коли вона мене так несла...»

Коли бундючна й зарозуміла американська вояччина була впіймана на гарячому в районі Уралу, правителі Сполучених Штатів, за наказом яких повітряний шпигун Френсіс Гаррі Пауерс на висотному літаку «Локхід У-2» забрався в наше небо, почали викручуватися приблизно так, як викручувався вищезгаданий циган-конокрад.

— Та що ви, люди добрі? Та нащо б ми посилали у ваше небо військовий шпигунський літак. То був собі такий суто науковий аеропланчик, на якому суто цивільний і мирний Гаррі набирав у пробірочку висотне турбулентне повітря, збирав відомості про конвективні турецькі хмари, про вітровий зсув, про струменеві течії над нашими турецькими друзями і про такі дуже поширені метеорологічні явища, як тайфуни. А тут, як на зло, зіпсувалося кисневе приладдя, бідний Гаррі почав задихатися і впав у непритомію. Де не візьмись — тайфун. Підхопив літака та як поніс, та як поніс! А ви взяли його та і збили. Збили суто цивільну, суто наукову машину з непритомним суто цивільним і мирним янкі на борту! О боже наш милостивий, подивись, що коять безсердечні більшовики! О матка боска, будь свідком, що вони не щадять ні науки, ні цивілізації, ані нещасних непритомних янкі!

Вони лицемірили, брехали, прикидалися скривдженими божими овечками, не підозріваючи навіть, що через два дні їх спитають:

— А де ж вуздечка взялася?

Вони не знали про ювелірну роботу наших бойових хлопців-ракетників. Вони не знали, що «Локхід-2» був збитий з такою філігранною майстерністю, що він навіть не загорівся, що в ньому уціліла значна частина шпигунського причандалля, а повітряний шпигун мав змогу приземлитись на парашуті.

Вони були певні, що станеться саме так, що Пауерс увімкнув пекельну машину, штрикнув собі в сонну артерію шпилькою з ціаністим калієм і благополучно відправився в інший світ, де вже ніхто ніколи не говорить, а тим більше не підписує протоколів слідства.

Вони були певні, що станеться саме так, а не інакше. Вони платили капітану Пауерсу скажені гроші — дві з половиною тисячі доларів на місяць — і розраховували, що він проявить на знак вдячності відданість і героїзм, піде на самопожертву. Але як з тисячі бліх не зліпити одного

орла, так з тисячі пауерсів не зробити одного героя. Героїзм доларами не прищеплюється!

Шпигун Пауерс виявився жалюгідним боягузом. В критичну хвилину, перелякавшись, він зрадив їх, а може, розраховував на те, що золоті персні, годинники, великі суми грошей, що йому всучили в небезпечну дорогу, дадуть йому змогу підкупити наших людей і за їх допомогою пробратись до своїх. Американці типу Пауерса думають, що на золото можна купити все, все, все, до людської совісті включно. Так їх виховують.

Але що б там не було, шпигун вирішив за краще лишитися поки що на цьому світі.

І це вилізло їм боком. Кожна більш-менш порядна людина, коли їй боком вилазить якийсь гріх, необдуманий крок чи навіть злочин, болісно кривляючись, починає усвідомлювати тяжкість своєї вини, кається, вибачається і просить прощення. Нинішнім американським правителям не властива така добротність.

Коли стало відомо, що Пауерс живий і здоровий сидить у в'язниці і думає гірку думу про свою долю, американські правителі показали вовчий оскал. Вони заявили:

— Літали й будемо літати. Шпигунські польоти нам потрібні для захисту «вільного світу».

В їхній заяві прозвучала нахабність чикагських гангстерів і цинічна самовпевненість товстосумів із Уолл-стріту. Мерзенне шпигунство вони проголосили державною політикою Сполучених Штатів.

Такого прецеденту не знала ще історія міжнародних відносин, але знову ж таки це може здивувати тільки того, хто не знає, що таке американський імперіалізм. Я вже посилався один раз на відомого англійського журналіста Джека Картена, який дуже добре вивчив післявоєнну Америку, й саме тому дозволю собі послатися на нього ще раз. Кільканадцять років тому Картен писав у своїй книзі «Така Америка»: «Якщо американська економіка спонукає правителів США пожадливо зазирати за рубежі своєї країни, то Америка буде чинити експансію не за рахунок якихось віддалених просторів на Місяці, а за рахунок територій, населених людьми, які не є американці і можуть, керуючись власними міркуваннями, чинити опір американізації».

Мені прийшлося значно пізніше слухати набожного Джона-Фостера Даллеса, але з його промов впливало те саме.

— «Вільний світ» ніколи не прийме ідеї недокрівного нейтралізму,— нахвалявся вершитель американської дипломатії.— «Вільний світ» ніколи не відмовиться від ролі загальноновизнаного лідера. «Вільний світ» буде вести за руку весь світ!

Біснуватий Даллес помер, а самозванці осталися. Роки, як показують останні події, не зменшили агресивного запалу американського імперіалізму.

Але роки не проходять даром. Роки докорінно змінили політичну карту світу, докорінно змінили співвідношення сил миру й сил агресії на землі.

Тут хоч круть-верть, хоч верть-круть, а розперезані американські політики змусять зрозуміти, що не завжди коту масляна.

Під завісу хочу сказати, що слова В. В. Маяковського взяті мною в епіграф без будь-якого злого наміру. Ніхто, звичайно, закривати Америку не збирається. Але ніхто не захоче розстатися з надією, що американський народ проявить політичну мудрість і в своїх же власних інтересах почистить Америку від забіяк, що зухвало розмахують смолоскипом у пороховім погребі, і вдруге відкриє світові свою велику країну вже без вовчого оскалу і без агресивного шалу.

Хочеться вірити, що це станеться. Станеться як не тепер, то в четвер.

1957—1960

ПІКІНЕРИ З ЧОРНИЛЬНИМИ СПИСАМИ

ПІКІНЕРИ З ЧОРНИЛЬНИМИ СПИСАМИ

Учора ввечері заходить до мене додому мій давній хороший приятель Іван Іванович Калина. Це заслужений київський будівельник і пристрасний театрал. Він не пропусає жодної прем'єри в київських театрах і розуміється на тонкощах драматургічного мистецтва не гірше від деяких театральних критиків. Правда, в його мові теж є

штамп, але це штамп дуже симпатичний. Він часто вживає фразу «отакі діла, голубе».

— Отакі діла, голубе. Оце зайшов поспитати тебе, чи нема у твоїй бібліотеці якоїсь книжечки про пікінерів.

— А чого це тебе потягло, друже, до воєнної історії?

— Хотілося б почитати. Вчора почув це слово, а що воно означає, чесно кажу, не знаю. Отакі діла, голубе.

— Нема в мене такої книжки, але знаю, що пікінери — це були воїни, озброєні піками, списками. Пригадуєш, в «Енеїді» Івана Котляревського троянці співають: «Як в пікінери набирали, як мандрував козак всю ніч». Пікінери прославили військо Запорозьке своєю безстрашністю і бойовою доблестю. Одне слово, давали прикурить і туркам, і татарам, і іншим зайдам-поневолювачам. І так давали, що пір'я з них летіло.

Іван Іванович похитав головою і досить сердито, як мені почулося, сказав:

— Ну й самозванці! Ну й герої у маминій кофті!

Кліпаю очима й нічого не розумію.

— Це ти про кого? — питаю.

— А їхнє «вільне радіо» тобі доводилось колись слухати? Отакі діла, голубе.

— Доводилось, — відповідаю. — Доводилось не раз. Оце зовсім недавно три тижні був у Канаді і Сполучених Штатах Америки, так наслухався вже по саму зав'язку.

— А я вчора вперше почув. І, знаєш, така благодать лягла на серце, що мені здалося, наче хтось узяв і пригорщу холодних пуголовків усипав мені за пазуху. Отакі діла, голубе.

— Я тебе прекрасно розумію. Але при чім тут пікінери, скажи, будь ласка?

— От слухай. Виступив учора по їхньому радіо Стецько чи Грицько — біс його знає, не розібрав. Але почув би ти, що воно мололо! Мололо, що ми тут, на Україні, голодні і що ми тут обірвані й холодні, безправні й гноблені. А як закінчив! «Ми тут на еміграції, — каже, — є вірними й безстрашними пікінерами української нації і не пошкодуємо ні духу свого, ні тіла свого для визволення України».

— То тобі з незвички все те пуголовками холодними обернулося. А як звикнешся, то вже не стільки гидуєшся, скільки смієшся.

Фантастичні в своєму примітивізмі антирадянські вигадки, ефірні бульки, надуті густопсовою лжею і злобною антирадянщиною, разом з тим носять у собі такий потуж-

ний заряд анекдотизму, що можуть розсмішити навіть мертвого. Ідемо у неділю, 21 жовтня, автобусом по Монреалю, милуємося сонячним осіннім днем, цим гарним місцем, і раптом подає голос водій нашого автобуса, молодий українець канадського походження.

— Може, хочете послухати «годину вільного українського радіо»? Зараз починається передача.

— Валяй, вмикай! — гукаємо. — Цікаво послухати.

Я не допускаю думки, що молодий українець-канадець увімкнув на повну потужність радіоприймач автобуса з пропагандистською метою, але своєю послугою він створив найкращу обстановку, щоб ми могли показати йому справжню ціну пропагандистським бульбахам «вільного українського радіо».

У салоні автобуса звучить трохи шепелявий голос «вільного сина ефіру». В його голосі бринять нотки суму і навіть трагізму. Так треба, бо «вільний син ефіру» розповідає страшну історію про те, як у столиці України поглинулися над великою поетесою Лесею Українкою. «Пам'ятник Лесі, — каже «вільний син ефіру», — поставили на глухому пустирі, в найдальшому закутку Києва, а на саме відкриття були допущені лишень партійні й урядові достойники.

Ми розсміялися так гучно і весело, що водій з несподіванки аж пригальмував автобус. Ми попросили зупинити на хвилинку машину і показали йому кольорові фото, зняті під час урочистого відкриття пам'ятника Лесі Українці. Він уважно вдивляється у фотографії велелюдного мітингу, ще і ще раз дивиться на фото пам'ятника, на прекрасний майдан, де височить у бронзі ніжна і мудра Лєся, і теж починає сміятися.

Далі «вільний син ефіру», теж майже крізь сльози, бубонить про переслідування віруючих українців на Україні, про безправність і відсутність будь-якої демократії на Україні, про русифікацію української мови. На підтвердження цього «незаперечного» факту каже:

— В українській мові вже є дуже багато слів, які є чужими й не властивими їй. Так, наприклад: «аероклуб», «завод», «спутник», «космос», «космонавт» та інші.

Отакі діла, голубе Іване Івановичу! Значить, виходить так: літати українцям Поповичу й Береговому в космосі цілком властиво, а слово «космонавт» і «космос» українській мові чужі й не властиві. Справді, треба думати п'ятами, щоб дійти до таких диких парадоксів.

Але, кажуть, чим далі в ліс, тим більше дров. У Вінніпезі, Едмонтоні й Торонто нам ще більше поталанило. Тут ми чували й читали такі феноменальні зразки махрової антирадянщини, що, повірте, щось подібне навіть у поганому сні не присниться.

Був у нашій туристській групі Сашко Силкін — шахтарський бригадир з Ворошиловградщини, — так його теж канутило од їхньої пропаганди. З незвички він і плювався, і чортихався, а коли у нас відбувалися дискусії з «біснுவатими» (Сашко інакше не називав націоналістів), то він готовий був кулаки в хід пускати.

— Сашо! — було, заспокоюємо його. — Пам'ятай, що кулаки не аргумент. Більше іронії, більше гумору. Бог і так жорстоко покарав їх, встановивши їм, замість очей, криві дзеркала, а ти ще бити їх станеш.

До речі, хвальковиту самоатестацію — «Ми — пікінери української нації» — я вперше почув у Вінніпезі на вечірці в одному українському домі, господар якого ласкаво запросив нас до себе на чашку кави. Якось так сталося, що на вечірку прийшло кілька докторів і професорів з націоналістичного середовища. Не знаю, граніт яких наук вони гризли, де захищали високі наукові звання, але серед націоналістів — що не діяч, то неодмінно доктор або професор. Мабуть, для солідності.

У розпалі розмов і суперечок до мене підходить елегантний облісаний суб'єкт із золотим пенсне на тонкому носі, по-офіцерському стукає за каблуками чорних начищених штиблетів, робить артистичний кивок головою і відрекомендовується:

— Доктор Амвросій Дунака, вільний український журналіст і політичний діяч на еміграції.

— Дуже приємно, — відказую, — познайомитися з таким поважним добродієм.

— Він ще раз вклонився і спитав:

— А то правда, що ви є головним редактором «Перця»?

— Правда.

— То, значить, це ви Федір Маківчук?

— Правда. Можу показати паспорт.

— То знаєте, що я вам хочу сказати, колего Федіре (він так і сказав — Федіре)?

— Я вас уважно слухаю.

— То майте на увазі, добродію, що нація ніколи не простить вам тих пасквілів і карикатур, які ви вміщуєте у своїм «Перці». Не забувайте, що ми є пікінери нації! Не забувайте, що ми є нині батьки нації!

Я хотів, було, помацати його за голову і запитати: «А ви часом не Александр Македонський? Чи ви, може, Наполеон Бонапарт? Таке часом людям ввижається».

Але тільки подумав: якби я був на місці нації і мене спитали, чи згоден я мати такого батька, а чи, може, волю за краще блукати попідтинню сиротою, то я, не роздумуючи довго, пристав би на другий варіант.

То був типовий біснуватий. З кожної клітинки його тхнуло холеричною ненавистю до всього нашого, до всього радянського. Це був живий прототип отого горезвісного винниченківського типу, який, сидючи в кутузці, вигукував патріотично-національне гасло: «Геть кацапів з українських тюрем!»

Було б помилкою засвідчувати, що таких лишилося вже мало. Таких ще тут досить густо. Такі, як мені здається, навіть з могил своїх волатимуть, що вони є «пкінерами» нації, що вони є батьками нації, що вони, і тільки вони, є справжніми виразниками «духу і генія українства».

Отакі діла, голубе Іване Івановичу! А тепер запитання: чи всі вони біснуваті? Оце я вдруге зустрічався з українськими націоналістами. Вперше я бачив їх зблизька шістнадцять років тому в Сполучених Штатах. Мушу сказати, що тоді вони були біснуватіші. Тепер не той коленкор. Час робить своє діло. Потепління політичного клімату на землі, могутній розквіт економіки й культури нашої держави, значне поліпшення добробуту радянського народу помітно й невідворотно розхитують націоналістичний табір. Чимало є вже там таких, що їх можна б уже назвати попами, які не вірять у бога, але ще за інерцією тупцюють по старих облудних стежках. Є й такі, що приходять до тями, зрозумівши, що їхні ідейні коні вже давно з'їздилися і дзвенять ребрами. Фатальне гамлетівське «бути чи не бути?» висить над ними чорною хмарою, а тут ще ностальгія — туга по рідній землі — день і ніч точить багатьом серця. Одна викладачка української мови в одній із шкіл Монреаля (родом з Добропілля, Донецької області) щиро, як на сповіді, призналася нам, що туга за Україною вимотує їй душу, що вона не спить по ночах.

— А ви взяли б та хоч у гості приїхали б у рідний край, — кажу їй.

— Думаю, хочу, але боюся, що, як тільки стану на рідну землю, — серце не витримає, розірветься.

А є і такі, які цілком ясно усвідомили, що антирадянщина й антикомунізм — це вже навіть не донкіхотство, навіть не розмахування кулаками після бійки, а чорна зрада

свого народу, тяжкий злочин проти свого народу, усвідомили й гучно гримнули дверима, порвавши будь-які зв'язки із своїм табором.

Часом найбільш помітного розмежування сил у закеанському націоналістичному тирлищі був 1973 рік. І мушу сказати, що велика вина за це лягає на нашу Радянську Україну.

У чім же річ? А річ у тім, що із самої весни 1973 року націоналістичні «п'ікінери» з чорнильними списками вдарили в усі свої антинародні дзвони, віщуючи неминучий «страшний голод» на Україні. Вся їхня «вільна» преса, радіо, виступи й попівські проповіді, немов ковбаси, були начинені виссаними з пальця «голодними прогнозами», всілякою фальшивою інформацією з «вірогідних джерел», яка мала переконати українську еміграцію в тому, що ми тут, на Україні, ще до Нового року простягнемо ноги з голоду. Кінець нам прийде, як пить дати, прийде!

І раптом — о пане Йсусе! — восени весь світ облітає страшна для них звістка: Радянська Україна збрала небувалий за всю свою історію урожай. Радянська Україна засипала в засіки Батьківщини мільярд пудів добірного зерна. Та ще з яким ваговитим гаком!

Ця звістка була для них рівнозначна ударові обуха по лисому тім'ї. Ми мали насолоду милуватися їхніми кислими фізіономіями і щиро поздоровляти їх з черговою купіллю у брудній калюжі власної ж таки антирадянської лжі.

Так, це був найбільший за останні роки їхній політичний і моральний провал.

А бачили б, який переполох, який рейвах зчинився у націоналістичному тирлищі! О пане Йсусе, такого тут ще не було!

Мальбруки у маминій кофті, чи то пак, «п'ікінери» з чорнильними списками, які ще зовсім недавно збиралися в похід, щоб, як афішували вони, добратися до «під'яремної» України й принести українцям «нові ідеї», надихнути їх духом свободи,— раптом почали крутити зовсім іншу пластинку.

— Українські емігранти, не їдьте на Сопітську Україну! — заволатала непаче на пупа націоналістична преса.

— Всіляко утримуйтесь відвідувати своїх родичів на Україні! — галасують услід за газетками «вільні сини ефіру».

Озався й слуга божий митрополит Мстислав, а помирському просто Скрипник. Той самий Скрипник, який

свого часу посадив собі на лоба не одну гулю, ревно б'ючи поклони «великому європейцеві» Адольфу Гітлеру.

Він виступив із статтею у бандерівському «Гомоні України», в якій писав: «Раджу вірним нашої церкви стриматися від поїздок в Україну, а священикам рішуче забороняти такі поїздки».

З якого ж дива — питається — вчинилася ця несподівана шура-бура на тирлищі? Чому раптом божі слуги заговорили мовою указів?

Відповідь на це питання дала нью-йоркська «Свобода». «Побувавши на Україні, туристи не хочуть говорити правду про становище там і навіть відходять взагалі від активної участі в політичному житті еміграції», — нарікає націоналістична репилька. Але «Свободі», як «вільній і ні від кого не залежній» газетці, не вистачало духу дати повну відповідь і сказати всю правду, чому українським емігрантам «не радиться» і «рішуче забороняється» відвідувати Радянську Україну і Радянський Союз взагалі.

А ларчик відкривається просто. Повернувшись додому, заокеанські туристи починають розповідати правду про нашу країну, про наше життя, про успіхи. Більше того, не один з них ілюструє свої розповіді родичам, сусідам, знайомим власними фотокартками і любительськими кінострічками.

Більше того і страшніше того, у багатьох туристів, навіть у тих, які беззастережно вірили націоналістичним бредням, після поїздок до нас спала полуда з очей, і вони не тільки відходять од активної участі в політичному житті еміграції, а починають брати за петельки жовтоблакитних «вождів» і їхніх радіогазетних підголосків.

— Де ж той голод? — питають. — Де те переслідування, де ті утиски, де те ярмо? Покажіть, бо ми його на Україні не бачили.

— Досить вам, — кажуть, — брехати, досить туману напускати!

Отакі в них діла, голубе Іване Івановичу. Отак правда вилазить їм боком.

...В одній українській народній усмішці розповідається досить невесела історія про те, як один чоловік повіз пшоно на базар продавати.

— Повеземо, Івасику, — каже він своєму семирічному синкові, — три мішки пшона, продамо та на гроші розживемося.

Поїхали на ринок. Стали.

Батько й каже:

— Я буду, Івасику, важити й відпускати пшоно, а ти будеш гроші брати й здачу давати.

— Добре, тату,— охоче погоджується Івасик.

Торгували собі та й торгували, але коли вичерпувався вже останній мішок, Івасик гукає батькові:

— Тату, швидше кінчайте пшоно продавати, а то нічим уже здачу давати!

Щось дуже схоже на цю історію сталося на політичному базарі «вільного світу». Панове імперіалісти довгодовго покладали надію на своїх поплічників — українських буржуазних націоналістів, роками вірили, що вони стануть надійними помічниками в розпродажу наших українських земель. Але й пшоно вже продано, і здачі нічим уже давати. Одне слово, думалося з шиком, а кінчилось пшиком. Правда, біснуваті «Івасики» ще не гукають: «Тату, кінчайте пшоно продавати, бо нічим уже здачу давати». Що ні, то ні. Навпаки, вони ще й досі запевняють свого «тата», що в політичному й фінансовому альянсі з ним вони ще можуть бути ого якими «пікінерами».

Ну, що ж, усякий Івась має свій лас. Але життя переконливо підтверджує глибоку правдивість і мудрість відомої української приповідки: не допоможе бабі кадило, коли бабу сказило!

Отакі діла, голубе Іване Івановичу!

ШУРА-БУРЯ В ПОМИЙНИЦІ

З чужої миски хлебчуть суп
І сперечаються донині,
Який підходить Україні —
З хрестом чи без хреста — тризуб.
Дмитро Павличко

I

Але про суп і чужу миску потім. А поки що цитьте, людоськи, і не диште!

Цитьте, щоб було мені тихо, як у вусі! Замрїть і слухайте. Слухайте уважно, бо такого ви ще не чули.

Сорока на хвості принесла нам із-за океану новину. Та яку новину?! Пальчики оближеш! Як той казав — усе віддай, і мало. Так слухайте ж. Зовсім оце недавно в Нью-Йорку відбувався «світовий конгрес «вільних українців».

Чули, га? Це вам не бека на патику, це вам не якесь

там «гала-бала» місцевого масштабу, а світовий конгрес! Розумієте — сві-го-ви-й!!! Та чий, питається, конгрес? Не якихось там уярмлених, пригноблених нетяг, а свобідних і вільних, як син ефіру, українців, ні від кого не залежних гордих лицарів, нескорених символів нації!!! Зрозуміли?

Як запевняє свобідна і теж ні від кого не залежна тамтешня преса, двадцять століття ще не знало подібних світових форумів: Чого там тільки не було! Було богослужіння в католицькій і православної церквах Нью-Йорка, були привітання американських і канадських державних достойників, котрі ночами не сплять, а за наше з вами визволення уболівають, були доповіді і запальні промови, були маніфести і комунікати, були кличі «Гур-ра!» і «Най жиє!». Була навіть опера «Запросожець за Дунаєм», що мала на меті якомога дужче підкреслити національний дух конгресу.

Словом, це було всесвітньо-історичне віче, і чільний його маніфест, прийнятий одностайно під гомові овації «вільних» конгресівців, теж суто історичний. Дух і зміст цього маніфесту можна звести до єдиного слова:

— Визволяти!

Визволяти нас з вами, шановні мої читачі. Визволяти будь-що і то негайно! Визволяти, незважаючи на гіркі уроки «визвольних» змагів блаженної пам'яті фюрера Адольфа Гітлера. Хай там земля репне, але визволяти! Визволяти, хай навіть грім гримить, хай навіть небо розколюється.

А що ви думаєте — вони можуть. Там один тільки «прем'єр» Ярослав Стецько чого вартий. Як свисне своїм бандерикам, та як скочить на коня, та як піде, як піде, так од «більшовицького ярма» і занози не лишиться.

Я собі вже уявляю, що це буде за похід, яка це буде всесвітньо-історична катаклізма. Ху, аж подих перехоплює!

Я вже бачу, наче в динамічних кінокадрах, як летять навпростець через поля і гони просто на Київ визвольні Стецькові полки і курені — і кінні і піші, і на тачанках, і на латчанках. Летять мов ураган, летять мов буря, і спину їм ніякого немає, і не видно їм ні кінця ні краю. Просто хмара! Просто хмара! Попереду на білому коні летить сам «прем'єр» Стецько, а за ним преславне його воїнство поспішає. Стецькові очі вогнем палають, а в правій руці шаблюка булатна іскрами на сонці виграє. Він тією шаблюкою то сюди мах! то туди мах! то сюди мах! то туди мах! І летить, і летить, і летить. Стрічним вітром уже з сідла його видуло, ось він уже на кінському крупі ледь трима-

ється, ось уже за кінський хвіст вчепився, а таки летить та шаблокою то сюди мах! то туди мах! то сюди мах! то туди мах! Махає, махає і в шалі вояцькім на джур своїх гукає:

— Джури, не зівайте! Давайте другого коня, бо цей уже кінчається.

Йому дають нового коня, і він знову весь у нестримному леті, весь у бойовому пориві. А шаблюка булатна наче блискавка: то сюди мах! то туди мах! то сюди мах! то туди мах!

Летять курені за куренями, летять полки за полками, а визволений народ український «Слава! Слава!» їм кричить і радісні сльози втирає, а кругом дзвони дзвонять, а кругом оркестри гримлять, та гомін, гомін по містах і селах українських покотився:

— Волимо Стецька!

— Хай правує!

— Слава нашому визволителю!

Ху, аж дух перехоплює.

II

Та сміх сміхом, а «конгрес» у Нью-Йорку таки справді відбувся і на повному серйозі «голосно гукнув»:

— Визволяти!

Між іншим, треба сказати, що націоналістична спільнота не могла розродитися цим «конгресом» довгі-довгі десятиріччя. Ще в 1938 році у Львові було створено «організаційну комісію» для підготовки і проведення «світового конгресу», але взаємна гризота, взаємна зненавида націоналістичних скорпіонів, котрі завжди несамовито чубились за більшу ложку й за найближче місце коло чужої миски, взяли верх над їхньою спільною чорною злобою до Радянської влади, до Радянської України, і «конгрес» так і не народився.

У 1947 році, вже за океаном, знову почали вовтузитись з цією ідеєю, але вона знову впала в летаргію аж на двадцять років. Причина та сама: взаємна зненавида, самоїдство, розбрат, групова конкурентна боротьба за політичне верховодство.

«А що, як не наше, а їхне буде зверху? А що, як не ми, а вони позахоплюють найбільші ложки? А що, як їм, а не нам, дістанеться найтлустіший маслак з чужої миски?» Тут, брате, девіз такий: не зівай, Хомко, на те ярмарок.

Волею провидіння «конгрес» відбувся аж тільки оце нещодавно. Провидіння в образі і оплоті Центрального розвідувального управління США сердито цикнуло на «вождів» націоналістичної спільноти:

— Або конгрес, чорт вас побери, або посаджу на голу воду й сухарі. Гризетесь тут, каналії, як скорпіони в банці, а користі з того — як із свині шерсті. Ану ша! Ви що — посліпли? Ви що — поглухли? Ви що — не бачите, що в світі твориться? Теж мені політики. Там готуються до свого ювілею, їх вітає, їм аплодує чи не весь світ, а вони за чуби тут водяться.

Провидіння без всяких церемоній звеліло націоналістичним «вождям» зібрати «конгрес» саме в ті дні, коли вся трудова планета перебувала під сильним враженням великого і славного ювілею Радянської влади.

Зрозуміли, де собака заритий?

Націоналістичним «вождям» так було й сказано:

— Треба збити, треба послабити це враження. Пойняли? Треба гучно продемонструвати на весь світ, що у «вільній самостійній дірці» ще не вмер дух антикомунізму, а навпаки — посилюється і зміцнів, треба гучно продемонструвати на весь світ, що «вільна самостійна дірка» готова хоч і тепер положити душу й тіло за визволення Радянської України від московського ярма.

III

А щоб надати цьому «гукові» якнайбільшого відлуння і політичної помпезності, нью-йоркське збіговисько націоналістичних злиднів було наречене «всесвітнім конгресом вільних українців», а його монополістичні організатори і дирижери старалися, як могли, щоб усе вийшло, як по писаному, щоб усе виглядало перекожливо, бучно і навіть погрозливо. Справді, було богослужіння в католицькій і православній церквах Нью-Йорка. Був хуліганський шабаш коло будинку Радянського представництва в ООН. Були доповіді і маніфести, були привітання від усіляких «достойників» і мужів. На «конгресі» виступив з провокаційно-палійською промовою колишній прем'єр Канади, нині одставної кози барабанщик, а на громадських засадах наш «ослобонитель» Джон Діфенбейкер.

Була й делегатура на високому державному рівні: всі живучі члени української Центральної ради і члени «урядів» 1917—1920 років, zdeгенеровані «генерали україн-

ських військ» і «голови проводів» націоналістичних організацій і партій, «визначні діячі», такі, як «прем'єр» Ярослав Стецько, і «символи» нації, такі, як порохнява донька горезвісного гетьмана Павла Скоропадського — гетьманівна Єлисавета.

Коли я читав у націоналістичних газетках склад делегатури цього «конгресу вільних», мені невпрошено прийшов на згадку один класичний польський анекдот.

— Пане Ковальський, а де це ви вчора пропадали, що я вчора цілий вечір знайти вас не міг?

— О, вчора я дуже гарно провів час в одній компанії.

— І велика компанія зібралася?

— Компанія була не вельми велика, але вельми порядна: пан біскуп, пан сажотрус, дві пані повії і я...

За рівнем порядності склад конгресової делегатури, звичайно, не поступився компанії анекдотичного пана Ковальського. Були тут і біскупи, були і свої сажотруси, були і пані повії, політичні, розуміється, і їх було найбільше. Але за кількісним складом націоналістична конгресова компанія значно й значно перевершила компанію згаданого пана Ковальського.

Як свідчить «Життя і слово» — газета прогресивних українців Канади, на це збіговисько націоналістичних зведених, крім вищезгаданих «символів» і «визначних діячів», сповзалися недобиті добровольці гітлерівської дивізії СС «Галичина», обсмалені радянськими «катюшами» під Бродами воєнного літа 1944 року, бандерівські сокирники і мельниківські різуні, що знайшли собі схованку під чужими тинами в США, Канаді, в Латинській Америці, Європі й Австралії.

Але «гуку», та ще й великого, так і не вийшло. Жалюгідний, сміховинний нью-йоркський балаган «вільних» — вільних од совісті, вільних од копійчаного глузду, вільних від елементарного розуміння обставин, котрі давно склалися у світі взагалі і в Радянському Союзі зокрема, — пагадував собою швидше шуру-бурю в помийниці, котра паробила багато смороду, та й більше нічого. Цілком зрозуміло, що найбільший сморід стояв біля самої помийниці.

Отже, і нюхати цей сморід довелося самим «вільним» конгресівцям і їхнім шефам. Нюхати на всю потужність своїх сизих нюхавок! Нюхати до непритомії, нюхати до одуру.

IV

Я не люблю затулятися чужими цитатами, а ще більше не люблю експлуатувати чужий талант. Тож хай мені красенько вибачить шановний наш поет Дмитро Павличко за те, що я тут процитую ще чотири його рядочки:

Фашистські слуги й шпигуни,
Вам наша воля очі коле?
Ні, не повернетесь ніколи
На златоносні лани!

Ій же богу, точніше не скажеш!

ГАЛАС У ЖАБУРИННІ

У зарубіжному націоналістичному жабуринні зчинився великий галас. У мюнхенських забігайлівках, де зосереджено все політичне, наукове і громадське життя української скитальщини, часом здійсмається такий гармидер, що нервові німкені аж вуха затуляють:

— Майн гот! Що там за шабаш?

— Обережніше, фрау, на поворотах! — люто процідить на те який-небудь недобитий лицар розбитої дивізії СС «Галичина». — А от як пришабашу, то й зубів не позбираєш! Шабаш! Ач, темнота чортова!

«Темнота чортова», піднявши спідницю вище колін, дає драла, так і не зрозумівши, як глибоко вона образила національне почуття скитальців.

Таке й скаже — шабаш! Який-бо це шабаш? То клекоче вільний дух «еліти нації», яка вийшла на великі змаги не тільки в політиці, але і в науці.

Галас почався ще тоді, коли мюнхенські націоналістичні газетки потрясли публічну опінію сенсаційним повідомленням про те, що на «честь возз'єднання ОУН-с і ОУН-р¹ в єдину ОУН» буде запущено в космос «українського супутника».

Відтоді у Мюнхені тільки й чути:

— Най жие возз'єднання!

— Най ніколи не повториться та лиха година в наших національних потугах, коли бандерівські різунки дубасили

¹ ОУН-с — по-нашому, націоналісти-сокирники, а ОУН-р — націоналісти-різунки: Себе ж вони іменують: перші — соціалістами, другі — революціонерами.

мельниківських душогубів, а мельниківські душогуби вивертали щелепи бандерівським різунам!

— Най жие спільнота в усіх наших акціях! Най жие і квітне українська наука на скитальщині!

— Най жие наш супутник!

Преса подає вже найдокладніші ревелаяції про цю історичну акцію. Публічній opinію уже відомо:

що в лабораторіях українського технічно-господарського інституту, які містяться у підземеллі Фюріх-шуле, будівництво супутника вже йде повним ходом;

що будують його такі світочі технічної думки, як сам ректор П. Савицький, доцент Шабельський, доцент Пеленський та інші сили УТГІ;

що, згідно з фінансовими спроможностями, цей супутник буде мінімального виміру;

що все ж таки він матиме можливість взяти з собою, побіч відповідної радіоапаратури, також і муху;

що супутник буде запущений ще до кінця року.

Кажуть, що коли виникла ідея «українського супутника», то малося на увазі робити його таки чималеньким, щоб можна було помістити в нього хоча б недоростка-собачку. Кажуть, що ректор П. Савицький уже був дав команду гицлям з Цепелінштрассе, щоб ті ловили йому по Мюнхену відповідного розміру собак, але хазяїн дуже врізав фінансові спроможності.

— Грошей,— сказав містер янкі,— багато не дам, однаково підуть собаці під хвіст. Досить з вас і блохи!

Ну, що ж. Досить — так досить. На чиему возі їдеш — того й пісню співай.

Кинувши собачі лови, «еліта» переключилася на бліх.

Полювання на цих комах ішло успішно, бо, як відомо, скитальщина останнім часом здорово заблошівіла — там на одному Стецькові їх назбираеш на добру сотню супутників, не кажучи вже про старі кожухи й кобеняки.

Одним словом, за кілька днів у лабораторію УТГІ блохологи притирили кілька сулій бліх. Та яких бліх — одна одної добірніша, одна одної моторніша, одна одної кусючіша!

Проти блохи категорично заперечив «прем'єр-міністр» Ярослав Стецько, якому, власне, і належить ідея запуску «українського супутника».

— Блохи не підходять для такої всесвітньо-історичної акції, як запуск першого національного супутника. Я проти блохи! Це — непатріотично,— сказав Стецько і сам спробував уласкавити хазяїна.

— Що ж нам блоха! Не поскупіться, ваша ексцеленція! Ми запустимо у космос таку собачу буду, що цілий світ очі витріщить. Ми докажемо, що не тільки Совети можуть запускати супутники. Ми, ваша ексцеленція...

Але «ексцеленція» грубо обірвала Стецька:

— А оце бачив? — І під державним «прем'єровим» носом заворушилася здоровенна комбінація з трьох пальців.

— Бачив, ваша ексцеленція, не раз бачив. Але дайте хоч на трошки більшенького. Щоб у нього хоч муху можна було посадити. Це ж така національна акція, ваша ексцеленція!

— Досить з вас і блохи! Даеш вам, гевалам, даеш, а пуття — як зі свини шерсті.

Проте «прем'єрові» після довгих умовлянь і чоломкань у ручку вдалося схилити хазяїна до думки, що муха в супутнику — це все-таки патріотичніше, ніж якась там вульгарна блоха.

Тепер українські націоналісти ловлять німецьких мух, а науковці з УТГІ б'ються над проблемою: що його придумати, щоб мухи не виздыхали до кінця року.

Як повідомляє мюнхенський «Український самостійник», крім цієї проблеми, ще не розв'язаними є два питання: назва супутника і сигнали, які він має передавати з космосу.

Ну, за цим діло не стане.

«Мухопер» — чим погана назва для такого супутника? І велично, і національно, й оригінально. І сигнал підходящий можна придумати.

Наприклад: «Ко-валь ко-ня ку-е, а жа-ба но-гу на-ставля-є».

СОН РЯБОЇ КОБИЛИ

У гармидерному Нью-Йорку — місті велетенських газет, трущоб і хмарочосів — видається на американський кошт така собі вошивенька репилька, що зветься «Новым русским словом».

Ця плюгавенька білоемігрантська газетка за своїм обсягом приблизно у сто раз менша від таких отруйних друкованих колосів, як «Нью-Йорк таймс» чи, скажімо, «Нью-Йорк геральд трібюн», але в змаганні «хто дужче збреше» білоемігрантська вошивенька репилька намагається не відставати від своїх товстих американських сестер. Я скажу

більше: у поширенні низькопробних антирадянських пліток вона часто перепльовує навіть найбrehливіших заокеанських борзописців.

Розбійники пера з багатьох нью-йоркських газет часом потилицю шкребуть від професійних заздросців.

— Де цей недолугий листок, чорт забирай, такі фітілі добуває? — дивуються розбійники пера.— Кореспондентів своїх за кордоном не має, радіостанції своєї не має, зв'язків міжнародних ніяких не має, а як утне, бува, так голова дуріє.

Чого нема, того нема, а що є, то є. Не знають американські розбійники пера, що газетка «Новое русское слово» має свою власну інформаційну агенцію — старезну-престарезну рябу кобилу, яка з успіхом заміняє і кореспондентську мережу, і телеграф, і телефон, і радіозв'язок.

Років сорок тому ця кобильчина була ще білою та баскою і мала виконати найповажнішу історичну роль: верхи на ній збирався в'їхати в Москву головнокомандуючий визвольного білого війська «Коли Ради впадуть».

Час ішов, а Ради не падали. Сконав від розпуки «головнокомандуючий» білого війська Христового, а біла кобильчина зістарілась передчасно від чужинницької малокалорійної січки, вкрилась брудом і від того стала рябою, як сорока.

Стелилась дорога нещасній в пекельні казани миловарні, але редактори «Нового русского слова» купили рябу за півдолара.

— Вона ще нам знадобиться,— сказали.— Ми ще на ній поїздимо.

І от уявіть собі, що старезна-престарезна ряба кобила справді стала в пригоді «Новому русскому слову». Стоїть вона тепер у сирому, напівтемному стійлі трущобного нью-йоркського Даун-Тауна, жує беззубим ротом притухлу солом'яну січку й двадцять годин на добу спить. Спить і бачить чудернацькі сни.

Біля рябої кобили безвилазно чергує один із провідних репортерів «Нового русского слова» А. Некрасов, що досконало оволодів кобилячою мовою і майстерно перелицьовує її на мову своєї газети.

Смиконе рябу за облізлий цурпалок-хвіст, розбудить від глибокої дрімоти і допитується:

— Ану повідайте, шановна леді, що там вам наснилося?

Ряба розповідає, а Некрасов записує її сновидіння і друкує на сторінках «Нового русского слова».

.. Нещодавно ряба кобила повідала А. Некрасову таку чудернацьку історію.

— Задрімала я, — каже, — навстоячки, бо вже мої старечі боки пролежнями взялися. Коли бачу — щось валом валить з Америки за океан. Що воно, думаю, таке? В ящиках, у мішках, у чамайданах і так шматками. Коли придивилася, а то посилки. А в тих посилках іде все-все: патфонні голки, мило, костюми, килими, сахарин, сигарети, ліки, жувальна гумка. Еге, думаю, дай-но я простежу, куди ті посилки нескінченим валом валять. Зіп'ялася на свої старечі ноги та слідом за ними — культиг, культиг. Кості скриплять, суглоби болять, а я зціпила свої беззубі щелепи та слідом за посилками, та слідом за посилками. Кутильгаю, кутильгаю, аж бачу — Радянський Союз. Придивляюся — іго-го-го! Повірите, нема ні одного там села і міста, де б не одержували посилок від родичів з Америки. Хай мене вовки з'їдять, коли брешу. А в таких величезних містах, як Київ, Мінськ, Тбілісі, Ленінград, Москва, Харків, Одеса, Янушпіль і Гайсин, на головпоштамтах існують навіть спеціальні вікна, де видаються американські посилки. А в години видачі цих посилок біля контрольно-пропускних вікон збираються натовпи роззяв, котрі з цікавістю розглядають американські штампи, адреси й розкішну упаковку. Появились навіть нелегальні приватники, які тут же, на пошті, пропонують за кожную посилку по 3—4 тисячі карбованців. Розкупувають, аж б'ються, та все язиками цмокають, та все приказують:

— Оце голочки! Оце сахаринчик! Оце веш!

Але міліція пильно стежить за утічкою американських речей на товкучку. Як когось злапають — розстрілюють на місці. Бах! — і нема, бах! — і нема. А відібрані речі конфісковують, за що працівники міліції одержують кварталні винагороди.

Особливо гоняться чини міліції і карного розшуку за шкірками хрому та шевро, тому що ці товари конфісковуються на користь міліції і розподіляються серед осіб командного складу.

Не приведи господи, що там робиться! Ж-жа-ах! У міських Радах поприймали спеціальні постанови про боротьбу з особами, котрі одержують посилки з Америки. За їх квартирами денно і нічно слідкують двірники, листоноші, комсомольці, кербуди. Найменша необережність тягне за собою негайну репресію. Ж-жа-ах!

Я зовсім була б перестрашилась, а тут ви, спасибі вам, за цурпалок мене — смик! — а я й прокинулась.

Сон рябії кобили А. Некрасов опублікував у «Новом русском слове» під заголовком «Посылки на родину» і побіг у православну нью-йоркську церковку вимолювать многії літа рябій кобили.

А що ви думаєте? Здохне ряба кобила — подохне й «Новое русское слово», а разом з ним простягне ноги і репортер А. Некрасов. Бо де ж тоді на шмат хліба заробить?

НЕ ПОМОЖЕ БАБІ КАДИЛО

*Вітальний лист гувернерам
американської монополістичної старухи,
котрі за пеньками лісу не бачать*

Містери хороші!
Паночки яснії!

Пишуть вам цього листа не парламентарії, не дипломати і не міністри, а прості собі хлібороби, механізатори з українського колгоспу «Зоря комунізму» Олексій Чайка, Петро Моторнюк, Іван Янюк, Прокіп Швайка, Герасим Яровий, Микола Степовий, Григорій Яремчук, Володимир Данильчук та Степан Мельничук. Так що не гнівайтесь, паночки яснії, за просту нашу річ, за розмову без усяких фіглів-міглів, без дипломатичних реверансів.

Так-от, зібралися ми оце цілим кошем наш радісний Первомай зустрічати. Така вже в нас заведенція — вкупі працюємо, вкупі відпочиваємо, вкупі свята зустрічаємо.

Настрій у нас, доложимо ми вам, такий, що дай бог усякому. Як у вас там кажуть: «Ол райт!»

Тож краса яка кругом, якби ви знали! Співають солов'ї, цвітуть сади, ніби рожевою піною забризкані, дружно зішли ярі, а озимина так пішла в ріст, що аж дзвенить. Так що журитися не доводиться, а зовсім навпаки. Як той казав: «Голову тримаємо високо, а носа не задираємо». Так далі видно!

Зійшлися ми, значить, до одної хати, до Олексія Чайки, — він недавно в нову простору хату перебрався, — сидимо, гомонимо, жартуємо, а Степан Мельничук і каже:

— А знаєте, хлопці, що?

— А що? — питаємо.

— Поки там суд да діло, поки наші жінки коло святкового столу пораються, поки в печі всякі ковбаси шкварчать, давайте і ми щось ушкваримо.

А в самого, бачимо, вже лукаві бісики в очах скачуть. Він у нас не тільки перший тракторист, а й перший гуморист. І коли вже його очі веселими чортиками променяються, то так і знайте: щось зараз утне. Недаремно в нас його доморощеним Остапом Вишнею прозвали. Як уже скаже, то ніби зав'яже.

— Давайте,— каже,— хлопці, напишемо теплого вітального листа деяким американським політичним діячам. Давайте зробимо їм приємність!

— А з чим ми їх поздоровляти будемо, чоловіче добрий? — так ото делікатненько інтересується Гарасим Яровий.— З мільйонами безробітних чи, може, з провалом кубинської авантюри? ¹

— А ти, Гараську, не поспішай, не лізь поперед батька в пекло,— теж дуже делікатно відповідає йому Степан.— Послухай для початку старших. Я, к приміру, тепло поздоровив би їх з Юрієм. Хоч це свято й квітневе, але одне одному не заважає. Я б їм, к приміру, написав би отак:

«Паночки ясні! Ваша екселенц! Дуже тепло й сердечно вітаємо вас з першим польотом людини до зоряних висот. Вітаємо й поздоровляємо вас з історичним подвигом радянського громадянина Юрія Гагаріна, що облетів усенький світ на нашому ж таки космічному кораблі «Восток». Пролетів Юрій Олексійович над небесною канцелярією всевишнього та тільки весело ручкою йому помахав. Мовляв, тепер ти, господи, не один «еси на небесі». І над Америкою він пролітав, спокійно, бадьоро з Землею перегукуючись:

«Полет проходить нормально. Чувствую себе хорошо!»

Компетентні люди розказують, що від цих російських слів на душі вам зробилося дуже погано і відчули ви себе в стані цілковитої невагомості. А декотрі з вас зробились просто ненормальними й почали молоти таке, що й на уші не натягнеш. Як той казав: «Ні в тин ні в ворота, судариня криворота».

Радянський Союз, мовляв, обігнав нас у науці й техніці тому, що там встановлено тоталітарний режим і все робиться за наказом більшовиків. Знімають, мовляв, кому там положено знімати, телефонну трубку і наказують, кому там слідє наказувати:

— Сьогодні ж, рівно о 12.00 за московським часом, викличте до себе в кабінет геть-чисто всіх учених, інженерів, техніків і космонавтів.

¹ У квітні 1961 року американські імперіалісти намагалися шляхом інтервенції повалити революційний уряд Куби.

— На предмет?

— На предмет запуску людини в космос. Хватить уже цуциків запускати.

— Слухаю, товаришу начальник! Все буде зроблено тютілька в тютільку.

Рівно о 12.00 у кабінеті кого там слідує наро-о-оду — битком набито. На столі в кого слідує по праву руку лежить наган, по ліву — маузер. Бліді, перестрашені вчені, інженери, техніки й космонавти полохливо зиркають то на зброю, то на кого слідує, то знову на кого слідує, то на зброю. Зиркають і тремять, як осиковий лист перед неодою.

А той, кому слідує, кидає пронизливий погляд то на присутніх, то на зброю, то на зброю, то на присутніх. А потім я-а-ак крикне:

— Щоб завтра ж Гагарін літав у космосі! Пойнятно? Затра рівно о 9.45, і ні на секунду пізніше. Інакше — душа з вас геть! Пойнятно?

І другого дня рівно о 9.45 Юрій Гагарін — уже на орбіті. А що, мовляв, поробиш, коли тоталітарний режим.

Але ті ж таки компетентні люди кажуть, що ефект од цих «тоталітарних» побрехеньок вийшов зворотний: до упаду реготали кури, а пристойні американці з сорому раків пекли.

Обігнали ми вас у науці і техніці, обігнали в культурному будівництві, доженемо й обженемо і в економічному розвитку. По всіх статтях обскачемо. Це вже як двічі по два — чотири, це вже як пить дати! А по цій мові будьте здорові».

— Хвилиночку, — обізвався Григорій Яремчук. — Треба їх ще з перемогою на Кубі поздоровити.

— Аякже! — лукаво посміхнувся Степан Мельничук, граціозно підкручуючи непокірні пшеничні вуса. — Я, к приміру, написав би їм отакечки:

— «А ще здоровимо вас з вікторією на Кубі. Казали ж вам кубинці: «Куба — сі! Янкі — но!» На звичайній мові це значить: не суньте, янкі, носа в чуже просо! Здається ж, ясно! А ваша господиня — американська монополістична старуха — люто скреготала почорнілими старечими зубами й молила бога, щоб він милостиво наслав страшну кару на революційний народ Куби за те, що він вирвався з тенет доларової «свободи» й знать її більше не хоче.

Не поміг їй бог і цього разу, й вона здуру кинула на Кубу своїх сірих годованців. І що ж, ваша ексцеленц, ви-

йшло? Подибала старушенція по шерсть, а осталась стрижена!»

— І охота ото вам у таке свято з ними в дискусію вступати! — перебила Степана хазяйка дому Варвара Максимівна. — Хай їм біс! А коли б уже я їм щось писала, то написала б так, як ото писав один поет у «Перці» їхньому відставному президентові: «Не сходьте даром паром! Недаром крутиться Земля, і ми живем недаром!» Теж мені діячі — за пеньками лісу не бачать!

— А можна ще коротше, — засміявся Петро Моторнюк. — Можна так, як у нашій українській приказці сказано: «Не поможе бабі й кадило, коли бабу сказило». І власноручно й підпишемось: Олексій Чайка, Петро Моторнюк, Іван Янюк, Прокіп Швайка, Гарасим Яровий, Микола Степовий, Григорій Яремчук, Володимир Данильчук та Степан Мельничук.

А й справді, можна й так.

СЕНК'Ю, ПАНОВЕ!

Живемо ми собі, товариші, та поживаємо на білім світі, трудимося, вчимося, співаємо своїх чудових, задушевних пісень, будуємо заводи, шахти, палаци культури, засіваємо родючі ниви, захоплюємось спортом і зовсім не догадуємось, що нам чогось бракує. Та не якоїсь там мізерії, дрібниці бракує нам, а чогось дуже важливого, без чого і життя наше — не життя, і успіхи наші — не успіхи.

Нам здавалося, що все йде добре, все йде правильно, аж ні!

І чого ж, ви думаєте, нам бракує?

Передач Бі-бі-сі українською мовою!

Виявляється, що ми й досі не здобуємо користі з «об'єктивного викладу правди», яка невичерпним фонтаном б'є у закордонних передачах англійської радіокорпорації, яку у нас на Україні іронічно нарекли «бабою Бібісихою».

Ой, які ж ми недогадливі люди!

Спасибі нашим піклувальникам з англо-українського товариства — днями вони ~~о~~казали нам про це. Ще раз спасибі! Сенк'ю добрим джентльменам, бо ж ми навіть уявити собі не могли, що на далеких островах туманного Альбіону існує така почесна інституція.

Кажуть, що в тому товаристві все пахне Україною, що там в усьому відчувається її дух, її колорит, навіть мова

там в ужитку чисто українська, з співучою полтавською вимовою. Як зберуться члени товариства, то тільки й чути:

— Гуд дей!

— Гуд дей!

І керують товариством ширі українці. До того вони щирі, що навіть сплять і бачать Україну, її незліченні багатства, її неосяжні чорноземні масиви, її працьовитий народ. Бачать і облизуються...

Так ось зовсім недавно президент цього товариства Крістіан Хескет (читай Харитон Хескетенко), голова товариства Комптон Маккензі (читай Конон Макензенко) і заступник голови Обертон Герберт (читай Оверко Гербертенко) надрукували в газеті «Дейлі телеграф енд Морнінг пост» листа, в якому вимагають, щоб Бі-бі-сі у своїх передачах про Радянський Союз передавала свою «об'єктивну правду» також і українською мовою. Навіщо, мовляв, кривдити нашу милу Україну? У тому листі говориться: «Здається дивним, що ця країна, яка займала район, що має важливе стратегічне значення (он куди вони гнуть! — Ф. М.), є однією з відносно небагатьох країн, які не здобувають користі з об'єктивного викладу правди, як ми її розуміємо, з закордонних передач Бі-бі-сі».

Автори листа далі пишуть: «Питання про передачі українською мовою порушується не вперше. Досі заперечення пояснювались, головним чином, причинами ощадності, дрібними технічними перешкодами, а також тим, що в цьому не відчувається невідкладної потреби. Проте в світлі того, що відбувається у Східній Європі, останні з цих міркувань більше не знаходять виправдання».

...Чи буде передавати «баба Бібісіха» свою «об'єктивну правду» українською мовою, чи не буде,— від цього нам, українцям, ні холодно ні жарко. Проте панам хескетам, маккензі, гербертам, які деруть рота за ці передачі і водночас виношують якісь свої надії «в світлі того, що відбувається у Східній Європі», можна передати цілком об'єктивну правду словами мудрої української приказки: поки в баби посіють книші — в діда не стане душі.

Гуд бай!

Р. С. Що таке книші? Книші, панове керівники так званого англо-українського товариства,— це дуже смачний святковий хліб, вроді ваших англійських сандвічів, а що таке «не стане душі» — думаю, вам і так ясно.

ОЙ СПАСИБІ ВАМ, ФАЙНИЙ ПАНОЧКУ!

Послухайте, містер Діфенбейкер, послухайте, файний паночку! Приходить до мене вчора мій сусіда, старий заслужений слюсар, що теперечки перебуває вже на пенсії, чи, як він любить висловлюватись, на «вольних хлібах», і питає:

— Радіо слухали?

— А що таке, Устиме Степановичу?

— Виступала в ООНі канадська примара.

— Яка примара? — здивувався я.

— Та їхній головний правитель. Прізвище в нього якийсь таке мудрецьке, що й не запам'ятаєш.

— Діфенбейкер?

— Еге, еге, він самий.

— Та яка ж то примара? То,— кажу,— прем'єр, глава канадського уряду.

— Може, для когось він і прем'єр, а для мене примара! — відрубав старий заслужений слюсар.

Я вдаю, ніби нічого не чув, ніби нічого не знаю.

— А що він там наговорив такого?

— А мовов таке, що й слухати бридко.

— А все-таки?

— Та плів хармани про «радянський колоніалізм», про поневоленних та пригночених українців, які ждуть і ніяк не діждуться, поки він... ну, як його нечиста сила?

— Діфенбейкер.

— Еге, Діфенбейкер, прийде та визволить нас із більшовицького ярма. Так-от ви мені тепер скажіть: який це поважний прем'єр дозволить собі привселюдно таке молоти? А я так вам скажу: таку маячню може плести тільки примара, сліпа капіталістична примара, якій наша правда давно очі коле. Ось я йому і відповідь написав. Прочитайте, будь ласка, може, щось не так, то підправте.

Скажу вам, заморський паночку, що читав я цю відповідь і реготався до сліз. Ох і кріпкенький же лист! Не знав я, що Устим Степанович такий мастак на гостре слово. Якщо ви знайомі з першим дипломатичним документом нашої славнозвісної Запорозької Січі — з листом запорозьких козаків турецькому султану, то смію запевнити вас, що відповідь старого заслуженого слюсаря написана на такому ж рівні.

Але не буду забігати наперед. Одержите — самі прочитайте. Так, гадаю, цікавіше буде.

Я лише хочу сказати вам кілька слів від себе.

Кілька років тому я мав честь слухати вас на дванадцятій сесії Генеральної Асамблеї Організації Об'єднаних Націй. Перед вами виступав нині покійний уже фельдмаршал «холодної війни» Джон-Фостер Даллес. Коли голова Асамблеї, похмурий новозеландець Леслі Мунро, надав вам слово, ви енергійно вийшли на трибуну й енергійно почали свою писану промову. А я, признаюсь вам, не менш енергійно почав кліпати очима. Я дивився на вас, на вашу посивілу кучеряву голову й очам своїм не вірив. Невже на трибуні знову Даллес? Що за чортовиння? Сам же бачив, що на трибуну виходив прем'єр-міністр Канади, а чую голос державного секретаря Сполучених Штатів.

Так, його голос, його слова, його інтонації. Даллес сказав «а», і ви кажете «а», Даллес сказав «б», і ви кажете «б», Даллес сказав «в» і ви кажете «в», Даллес говорив «г», і ви говорите «г», Даллес пускав крокодилячі сльози, патякаючи про «рабів комунізму», про «визвольну місію демократичного Заходу», і ви про те патякаєте, пускаючи крокодилячі сльози.

Я подумав тоді: «Якби в цьому залі були присутні канадські українці, вони б спитали вас: «Чого ви, файний паночку Діфенбейкер, пхаєте свого носа туди, де вас не просять? Чому ви не заопікуєтесь долею українців, що живуть у вас під боком, в країні, якою ви правите? Чому у хваленій, райській Канаді українці змушені виконувати найчорнішу й найважчу роботу, чому їх тут досі презирливо називають чужинцями, хоч на кістках і крові цих «чужинців» вирости ваші міста, ваші залізниці, ваші автостради, ваші заводи й фабрики? Чому? Скажіть, файний паночку?»

Вони б вас неодмінно про це спитали. Вони мають на це право. Хто-хто, а вони добре знають, скільки українського люду передчасно звели в могилу туберкульоз, нещадна капіталістична експлуатація, хронічні злидні, недоїдання, безробіття. Хто-хто, а вони на власному хребті відчули, чого варті розрекламовані «блага» вашого капіталістичного «раю».

Проїшли роки. Час немалий для того, щоб дечому навчитися, щоб до життя на землі придивитися. Але видать по всьому — час для вас поганий учитель. Ви знову ведете своєї, ви знову розпатякуєте про «радянський колоніалізм», про «визвольну місію» розпропрекрасного «демократичного Заходу», стаєте у сміхотворну позу нашого «ослободителя».

Ну що ж, патякайте собі на здоров'ячко! У нас, на Україні, кажуть: говорила стара, поки й дуба дала! Говоріть і ви, нам це, як той казав, до лампочки. Ми спокійні. Не «ослобонив» нас покійний Даллес, не «ослобонить» нас і Діфенбейкер.

Бачили ми таких «ослободителів».

А за те, що на старості літ людей насмішили,— спасибі. Ой спасибі вам, файний паночку!

ЯКЩО ГЛУХА НЕДОЧУЄ...

А то дурень розказує
Мертвими словами...

Тарас Шевченко

Наш великий Кобзар Тарас Григорович Шевченко не був знайомий з американським сенатором містером Кіттінгом. Це незаперечний історичний факт. Коли Шевченко був уже великим поетом, містера Кіттінга не було ще на білому світі. Тому є всі підстави твердити, що наведені в епіграфі до цього маленького фейлетону слова Тарас Григорович сказав не про сенатора Кіттінга. Вони були адресовані комусь іншому.

Але чому ми згадали сьогодні про містера Кіттінга?

А тому, що вельмишановний державний муж США вирішив згадати, спасибі йому, про Тараса Григоровича Шевченка.

Містер Кіттінг виступив з промовою в американському сенаті у зв'язку з відкриттям пам'ятника Т. Г. Шевченкові у Вашингтоні.

Правду кажучи, досі ніхто з нас і не думав, що містер Кіттінг такий великий шевченкознавець взагалі і такий колосальний ерудит зокрема. Кожна фраза, кожне його слово промови — це відкриття, це новина в науці про Шевченка. Ми, наприклад, до цього часу не знали, що Тарас Григорович був державним діячем. А містер Кіттінг заявив про це привселюдно з високої трибуни американського сенату.

Містер Кіттінг, правда, не сказав прямо, що Тарас Шевченко посідав пост міністра освіти за царювання «обожаемого» Миколи Палкіна, але що вершив при ньому державні справи — американський сенатор довів переконливо й аргументовано.

Що то значить ерудиція, знання предмета!

Але це ще не все. Ми, наприклад, не знали й не відали, що в Радянському Союзі було категорично заборонено святкування 150-річчя з дня народження Тараса Григоровича Шевченка.

Ми, розуміється, чули, що по всій нашій багатомовній країні відбувались грандіозні всенародні торжества, присвячені цій вікопомній даті. Ми чули, що в Києві відбувся Всесвітній форум діячів культури, присвячений 150-річчю з дня народження Тараса Шевченка. Ми чули і навіть читали в газетах, що у дні ювілею в Москві відбулося урочисте відкриття монументального пам'ятника великому Кобзареві.

Зрештою, ми самі були учасниками Шевченківських торжеств.

А містер Кітлінг категоричним чином узяв і спростував усе це. Містер Кітлінг авторитетно заявив з високої трибуни американського сенату:

— Вражаюча статуя, котра височить сьогодні в столиці нашої країни, служить нагадуванням для всіх нас про тиранію Совітів, бо вона нагадує про всі їхні намагання заборонити будь-яке святкування його дня народження за залізною завісою.

Ось так і заявив!

Категорично!

Авторитетно!

Незаперечно!

По-сенаторському!

...У нас, на Україні, кажуть у таких випадках: якщо глуха недочує, то видумає.

Промова сенатора Кітлінга зайвий раз нагадує нам, до чого ж правильні і до чого ж сильні бувають народні прислів'я. Як уже стрельне, то в самісіньке око!

Що ж іще можна сказати про виступ американського сенатора? Але давайте краще ще раз прочитаємо слова Тараса Григоровича Шевченка, взяті нами за епіграф до цього маленького фейлетону.

Хоч ці слова сказав поет про когось іншого, але містеру Кітлінгу гикнеться. При умові, якщо він не втратив хоч цієї властивості...

СКОРОБРЕХИ З ЛОНДОНА

Давно-давно, ще за царя Панька, коли була земля тонка, у нас на Україні молодь розважалася дуже веселою грою: хто краще збреше. Зійдуться, бувало, в неділю парубки з усього хутора, посідають на колодках і давай:

— Ану, хлопці, хто краще збреше?

— Ану, хто серед нас найкращий скоробреха?

Господи, скільки ж на тих гришах реготу та веселощів було! Скільки дивовижних небилиць видумувалось, скільки страхотливих, «істинно правдивих» бувальщин розповідалось!

— От побий мене нечиста сила, коли брешу!

— Ось вам хрест святий, своїми очима бачив!

Пальму першості учасники гри віддавали тому, хто в цьому безгрішному змаганні виявляв найбільше фантазії і вигадки, хто брехав — наче на цимбалах грав.

Повторюємо, так розважалася молодь ще за часів царя Панька, а пригадалося це тому, що подібні змагання брехунів, як виявилось, і тепер проводяться багатьма органами жовтої буржуазної преси.

Зберуться з усього капіталістичного хутора «парубки» з продажними перами, посідають на колодках коло своїх редакцій, і починається:

— Ану, джентльмени, хто дужче збреше!

— Ану, хто з нас найкращий скоробреха!

— Давай, давай, братця, хазяїн вимагає чогось неймовірного, запаморочливого!

А починається безсоромна, безсовісна гра, починаються осатанілі змагання за лаври, за найбільший хазяйський маслак.

Англійські газети «Ньюс кронікл», «Дейлі мейл», «Дейлі міррор», а слідом за ними і вечірні тегеранські газети «Пастосте Техран» і «Техран» до найостаннішого часу в цих змаганнях пасли задніх. Кожного разу їх обставляли, як хлопчаків, досвідченіші, спритніші в цьому ділі «парубки» — скоробрехи з багатьох американських газет, особливо коли хазяїнові потрібна була найогидніша брехня про «залізну завісу», про «радянську агресію» та інші нісенітниці.

Сказав хазяїн: «Подати утку про єврейські погроми в Києві!»

Трах-бах! — є така утка!

Звелів хазяїн: «Подати звіт про вшанування киянами почившого в бозі Симона Петлюри!» Р-раз! — і є звіт з усі-

ма подробицями і деталями «народних маніфестацій» на Хрещатику.

А ось у лондонських і тегеранських брехунів явно бракувало вигадки і фантазії, особливо в брехнях про нашу Радянську Україну.

— Та що в нас — гарбуз на плечах, а не голова? Та не вже ми не переплюнемо наших заморських колег? — аж розсердились невдахи з «Дейлі мейл» і тегеранських «вечірок». — Ого, ми ще не таке колінце загнемо!

І ось напередодні Нового року, 30 і 31 грудня, коли на залитих святковими вогнями вулицях і площах Києва веселились, співали і танцювали біля яскраво прикрашених ялинок молоді робітники й робітниці, студенти, учні середніх шкіл, — лондонські газети під великими крикливими заголовками вмістили повідомлення про... «страшне кровопролиття в столиці України».

Кореспондент «Дейлі мейл» Антоні Браун повідомив, що становище в столиці України, Києві, «надзвичайно напружене».

«Одна людина, слова якої були наведені в повідомленні західної розвідки, — пишуть англійські скоробрехи, — розповіла, що внаслідок воєнних дій радянських військ, викликаних з півночі і сходу, деякі квартали Києва зовсім зруйновані».

«Парубки» з лондонських газет можуть скопилити губу: нарешті пальма першості, хоч і ненадовго, опинилася в їхніх руках.

«Ну, а як же ми? — заметушилися скоробрехи в Тегерані. — Нас обскакують!»

І тут же вирішили переплюнути своїх лондонських колег і зарепетували на весь голос: «Між київськими студентами і частинами Червоної Армії точаться кровопролитні бої. Російські військові частини оточили Київ. У Києві скупчено багато танків. У Києві — кровопролиття...»

Увінчайте лаврами свої голови, панове скоробрехи і борзописці!

А якщо ви хочете знати, що насправді відбувається в Києві, припадіть своїми довгими осялячими вухами до землі, прислухайтесь пильненько, і ви почуете дружний, гомеричний регіт. Це сміється київська молодь, це сміються київські студенти, дізнавшись про те, що їхню кров так рясно пролито... на сторінках ваших газет. Це вони з вас сміються, панове скоробрехи!

КОВАЛЬ КОНЯ КУЄ, А ЖАБА НОГУ НАСТАВЛЯЄ

I

У «вільному світі» не вщухає гомеричний курячий сміх. А на птахофермах Сполучених Штатів Америки, Канади й Західної Німеччини, як свідчать очевидці, коїться щось неймовірне, щось страшне. З раннього ранку до пізнього вечора тут стоїть такий регіт, що аж виляски йдуть.

З раннього ранку і до пізнього вечора тільки й чути, тільки й чути:

— Ха-ха-ха-ха-ха! Ой, не можу!

— Ой, сміхачі! Чиста тобі комедія!

— Хи-хи-хи-хи! Ой, не витримаю! Ой, боки вже болять!

— Ой, ой, держіть мене, бо лусну зо сміху!

Тамтешні телеграфні агентства, газети, радіо й телебачення повідомляють, що ця нечувана досі епідемія сміху у «вільному світі» вже звела зі світу сотні тисяч курей.

Користуючись цим моментом, монополії, котрі торгують м'ясом птиці, різко знизили закупівельні ціни на курей. Власники птахоферм запанікували й не знають, що робити, бо не знають справжньої причини цього несподіваного вибуху курячого реготу. Кинулись до вчених зоотехніків і ветеринарів, а ті теж головами крутять, руками розводять.

— Це, мабуть, якась хвороба,— кажуть,— а яка — чорт її знає. Треба вивчити.

Несподівано пояснив цю трагікомедійну картину зозулястий півень на одній птахофермі в канадській провінції Манітоба.

Зозулястий півень, незважаючи на те, що лишився вдівцем (усі кури порвали боки од сміху, і їх довелося у пожежному порядку прирізати), стояв на воротах у червоних чоботях і реготався мов навіжений. Убитий горем фермер підбіг до зозулястого, ухопив його за горлянку й кричить:

— Кажи, дурню, що на вас найшло! Зараз же кажи, бо я тобі голову одбатаю! Узяв чорт дитинку, то хай бере й колиску. Однаково я вже цілковитий банкрут!

— Та невже ви не знаєте? — прохрипів зозулястий півень.— Одпустіть мені шию, я все розкажу.

— Кажи, дурню, кажи мені всю правду, бо рішу тебе тутечки ж!

— Та невже ви не чули, що утнули «президенти в екзилі» Лівницький і Стецько?

— А що ж вони такого утнули?

— Ой, не можу! Ой, згину! Не од вашої сокири, хазяїне, згину. Зо сміху згину!

І покотиться зозулястий півень, крильми об землю б'є і регочеться безугавно, наче йому під крила два лоскотунні залізли.

Заспокоївся зозулястий півень тільки після того, як побачив у руках фермера блискучу сокиру.

— Не рубайте, хазяїне, зараз розкажу. Але сокиру не кидайте, бо я можу знову розсміятися. Тож слухайте. Лівницький і Стецько вимагають, щоб в Організації Об'єднаних Націй були репрезентовані «достойники» націоналістичної еміграції, а не представники Радянської України. «То наше законне місце в ООН,— пишуть вони,— і ми його займемо. Най там грім гримить, най там каміння з неба падає, а таки займемо». Ой, лус... ой, лус... Ха-ха-ха! Ой, держіть мене, хазяїне, бо зараз лусну! Пресій-бо, лусну!

— Я тебе лусну! Розповідай, де це ви, дурихвости, вичитали таке фантастичне марення?

— У «Гомоні України», хазяїне, вичитали. І в нью-йоркській «Свободі», і в мюнхенських націоналістичних газетах теж про це на повному серйозі гомонять. Ой, лус... ой, лус... Ой, держіть мене, хазяїне, бо, пресій-бо, од сміху лусну!

Тут уже й фермер розреготавсь. У нього горе, кури пропали, лишився один зозулястий півень, а він сміється, аж за боки хапається.

Отакого шелесту наробила у «вільному світі» чергова «державницька» акція націоналістичної «еліти», на чужинських землях шудої.

II

А коли говорити справді на повному серйозі, шановні читачі, то в націоналістичному жабурині дійсно почали гучно квакати про «незаперечне право» самостійницьких банкрутів зайняти крісла в ООН і представляти в цій шановній інституції український народ.

Квакають про це на своїх збіговиськах націоналістичні «вожді».

Квакає про це ж бандерівський «Гомін України», наречений у середовищі української трудової еміграції значно точніше і влучніше — «Г... України». Квакає про те ж нью-

йоркська «Свобода». Квакають усі без винятку націоналістичні рептилії. Квакають, аж очерет гнеться.

А що мають робити? Треба! Квакати наказав їм вседержитель доларового мішка.

— Квакайте, а то супу не дам! Квакайте гучніше і погрозливіше, щоб аж у Києві вас почули. Наганяйте побільше страху на них!

— Та ми вже й не так квакали, а вони не бояться, ваша екселенція. Та ще й посміхаються. Кажуть, моська гавкає на слона.

— А я кажу — квакайте! — гримає вседержитель доларового мішка.— Квакайте, чорт вас забирай, і не забувайте, що й мала блоха спати не дає!

Прикро націоналістичним «державникам», що вседержитель доларового мішка рівняє їх з блохою, кривляться от такого принизливого і зовсім не державного порівняння, але надуваються і натужно квакають: «Щонайшвидше виключити з ООН УРСР, а також БРСР і впровадити на їх місце справжніх представників українського і білоруського народів».

Бачили таких «справжніх представників»?! Ну, як тут, скажіть на божу милість, не розсмієшся — коваль коня кує, а жаба ногу наставляє.

Правду кажучи, вони вже й самі бачать, що з них навіть кури сміються, але іншого шляху у них немає. Мусять квакати, бо тут залізно і невмолимо діє відомий принцип: хто платить, той і музику замовляє. Нічого не попишеш. Хоч круть верть, хоч верть круть, а квакай. Тримай хвоста державницькою трубою і квакай, інакше замість миски супу схопиш дулю з маком.

* * *

...Жаль мені тільки курочок загиблих. Курочки все-таки корисна птиця.

АНФАС І В ПРОФІЛЬ

СВИНІ НЕ ВИННІ

Наприкінці сорокових років Онисим Жуйка, бувши ще штатним нарисовцем сільськогосподарської газети, написав роман «Свині не винні», у якому широко зобразив боротьбу за розвиток свинарства в одному передовому радгоспі. На досвіді свиноферм цього господарства Онисим Жуйка переконливо довів, що кожна свиня шестимісячного віку, поставлена на відгодівлю, легко може дати один кілограм приросту живої ваги на добу, якщо по-хазяйському взятися за підготовку кормів і комплексну механізацію виробничих процесів.

Це відкриття було квінтесенцією роману.

Виробничі романи в ту пору ще тільки зароманювалися, були, так би мовити, літературними Колумбами в цьому жанрі, і «Свині не винні» дістали схвальну оцінку критики. У зоотехнічному журналі «Тваринництво і життя» молодий критик Яць Пильний, широко привітавши появу першого художнього твору Онисима Жуйки, висловив тверду впевненість, що саме таким книгам належить майбуття. Прина-

гідно критик відзначив: «Дуже прикро, що таких творів, як «Свині не винні», у нас ще обмаль. Я глибоко переконаний, що коли б їх більше з'являлося на наших книжкових полицях, то в найближчі два-три роки колгоспи й радгоспи республіки успішно виробляли б по 160 ц свинини на кожні 100 га сільськогосподарських угідь».

Невдовзі Онисима Жуйку прийняли до Спілки письменників, після чого він, розуміється, залишив чорноробське, клопітке газетярство й перейшов на «творчі хліба».

Не бачив я після того Жуйку, мабуть, років з п'ятнадцять. І нових творів його не зустрічав. Взагалі його ім'я якось зникло зі сторінок преси. Правда, років два тому в літературній газеті промайнула така заміточка:

«Висловлюю сердечну подяку всім організаціям, установам, а також усім шанувальникам мого таланту, які щиро привітали мене з моїм славним п'ятдесятиріччям і побажали мені нових плідних творчих успіхів. Онисим Жуйка».

А після того знову — ні слуху ні духу.

А вчора зустрів Жуйку персонально, зустрів у шумному підземному переході на Хрещатику.

— Безпрецедентно! — вигукнув автор роману «Свині не винні». — Безпрецедентно, матері його ковінька! Живемо в одному місті, а не бачились цілу вічність.

— Такі прецеденти, — кажу йому, — у великих містах стають нормою і нікого вже не дивують. Київ — це тобі не Крижопіль, де всі на виду, а третє місто в Союзі за кількістю населення. Тут буває, що живеш з людиною в одному будинку, в одному під'їзді, а не бачишся з нею по два-три роки.

— Да, ти як у воду дивився! — погодився Жуйка, міцно, навіть задуже міцно стискаючи мою руку своєю п'ятірнею. — Вік подивів одійшов у небуття.

Мудро сказав Онисим Жуйка, але все-таки він мене здивував і навіть вразив. Незважаючи на свої ювілейні літа, автор роману «Свині не винні» був свіжий, як гідропонний огірочок. По-модерняцькому зодягнутий, чисто поголений (мій приятель Василь Минко чомусь зве таких «дішовими піжонами») — Жуйка аж пашів енергією і козацьким здоров'ям. Американці в таких випадках завжди захоплено вигукують:

— О'кей! Ви маєте вигляд на десять тисяч доларів!

Я, признаюся, теж не міг стримати свого захоплення:

— Тебе, — кажу, — Онисиме, ніби законсервували. Не беруть тебе ні роки, ні пороки.

Жуйка гучно зареготався і так лягнув мене п'ятірнею по плечі, що я присів.

— А якої холери вони мають мене брати? Хай вони беруть моїх ворогів. А мені, брат, молодіти треба, бо мені, брат, творити треба.

— Правильно кажеш, Онисиме. Краще бути молодим, ніж старим, здоровим, ніж хворим, багатим, ніж бідним. Це дуже мудра істина, і ти, бачу, правильно її дотримуєшся.

— Стараюся, брат, але не завжди це вдається. Фортуна, брат, то така відьма, що так і норочить на кожному кроці до тебе задом повернутися. Ти ж, гадаю, читав мій відомий роман «Свині не винні»? Два видання, слава богу, витримав, прекрасну пресу мав, у сільських бібліотеках в чергу на нього читачі записувалися. Успіх, знаєш, окрилює, дає нову паснагу, і я взявся за другу частину роману. Десять років збирав і вивчав матеріал, повіриш, міг би вже захистити дисертацію на звання доктора зоотехнічних наук,— а потім п'ять років каторжної роботи за письмовим столом. Писав, переписував, правив, шліфував. Знаєш, я не належу до тих літераторів, що хапаються, як циган молити, пишуть за принципом: косо-криво, аби живо. А потім ще й хизуються: «У мене вже десять книг вийшло», «А в мене п'ятнадцять!» Я завжди кажу собі: «Не поспішай, Онисиме, пиши фундаментально! Не в кількості щастя. Грибодов написав одну п'єсу «Горе от ума», а став безсмертним. Василь Стефаник написав тільки кілька десятків новел, а став класиком світової літератури».

— Коли ж ти порадуєш читачів своєю другою книгою, Онисиме?

— Боюсь, що не скоро,— сумовито одповів Жуйка.— Уже два роки каменем лежить рукопис у видавництві, без всякого руху. Ти ж знаєш, які типи верховодять тепер у видавництвах! Понабирали туди отих патлатих інтелектуалів, а що вони тямлять у літературі? Їм подавай слиняві віршики модних поетес, їм подавай «мої бронзові хтиві стегна», «мої соски — немов багнети» й тому подібну сексуальну мішуру, а земна, актуальна проза, проза від ріллі і ферми їм у носі крутить. Та й рецензентів на свій копил підбирають. Прислали мені торік рецензію — видно, теж якийсь патлань намурижив,— і, уявляєш, що воно, падлюка, пише? Пише буквально таке: «Роман — це завжди художня література, а художня література — це завжди людинознавство. А в книзі Онисима Жуйки «Сало у свині на язиці» більше свинознавства, ніж людинознавства». Уло-

вив, куди воно гне? Та ще яхидничає, спірохета патлата. Варто, мовляв, порадити авторові, хай запропонує свій твір сільгоспвидавові. Може, там зацікавляться його свинями. Бачив онаніста нещасного! Воно буде роз'яснювати Жуйці, що таке художня література. Мамі своїй, падло, роз'ясни!

Я давно помітив, що роз'ятрене авторське самолюбство страшніше, ніж ревнощі Отелло. Фізично відчуваю, що в Онисимових грудях починає стугоніти і клетотати, як у кратері вулкана, й пробую швиденько перевести розмову в інше річище.

— А ти б,— кажу,— Онисиме, поки проб'єш другу книгу, згадав би молодість та пішов би знову в газету. Ти ж, здається, непоганим нарисистом був.

Але мій неоковирний маневр тільки підлив масла в огонь. Жуйка зміряв мене таким поглядом, що мені під ложечкою залоскотало. Йому знову прорвало:

— Може, ти ще порадиш мені піти літпрацівником районної газети? — сердито одрубав Онисим.— Ні, брат, Жуйка ще не впав так низько, щоб корпіти в прокуреній редакції і строчити замітки про вивозку гною. Газетярство для Жуйки — давно пройдений етап. Жуйка насамперед людина творча. Жуйка — відомий романіст, а не жовторотий початківець. Та й взагалі, де це ти в чорта бачив, щоб солідний літератор десь у канцеляріях штани протирав?

— А що ж тут поганого,— пробую заперечувати.— Панас Мирний все своє життя на державній службі свої генеральські штани протирав, а які твори лишив нам. Золота класика! А згадай біографію Михайла Коцюбинського...

— Ха-ха-ха! — злорадно розсміявся Онисим Жуйка.— Згадала баба дівера, що хороший був! Не ті, брат, часи!

— Ну, да, але ж жити на щось треба і в наш час.

— А ти думаєш, що я сиджу склавши руки й жду милости від патланів з видавництва?

— А що ж ти робиш?

— А я виступаю на платних літвечорах, пропагую художнє слово.

— І вистачає на прожиття?

— Та жити можна. А весною, літом та й восени відомий письменник взагалі нарозхват. Особливо на периферії. Візьми Одесу або Крим. Знаєш, скільки там санаторіїв, пансіонатів, будинків відпочинку,— тільки встигай, аби тільки пороху вистачило. Часом чотири виступи в день тягнеш.

— А що ж ти читаєш?

— Читаю уривки з свого роману «Свині не винні».

— І не набридає?

— Та бува, що й набридає.

— І що ж ти тоді робиш?

— Як це що? Розповідаю, як я збирав матеріали до другої частини свого роману «Сало у свині на язиці», на записки відповідаю. Публіка, брат, тепер культурна, до літературного процесу падка,— так що на хліб хватает. Але ти не думай, що Жуйка хлібом єдиним живе на світі. Жуйка ще не збирається здавати своє гостре перо до музею. Я таки проб'ю свою нову книгу, хоч би ті патлані там гопки скакали. Жуйка так просто не здається!

Онисим глянув на годинника і простяг мені свою п'ятірню.

— Ну бувай, брат, бо спішу на виступ. Тут проходить республіканський семінар інструкторів по боротьбі з шкідниками садів, і в мене о шостій вечора творча зустріч з ними.

І вже одійшовши, ще раз оглянувся і вигукнув бадьоро:

— А другу частину свого роману я таки проб'ю. Я тим патланям ще покажу, де у свині сало! Будь певен...

І, мабуть-таки, проб'є. Здоровий же, як дуб, нівроку...

«КОШМАР МОЄЇ ЖІЗНІ»

Це так охрестили в нашому мікрорайоні «Лісовий» Бару Сидорівну — молоду й зваблиту хімічну блондинку, другу дружину доктора археології Африкана Никаноровича Бугая.

Чому так охрестили, скажу трохи погодя, а зараз я хочу зробити одне дружне застереження. Якщо вам доведеться десь зустрітися з Барою Сидорівною Бугай, то я щиро раджу вимовляти її прізвище з обов'язковим наголосом на першій складі. Інакше будуть у вас гострі ускладнення. Та й сам Африкан Никанорович кривиться, між нами кажучи, коли його звать по-простому Бугаем. У таких випадках він завжди дуже чемно поправляє:

— Перепрошую ласкаво, але з коровами я нічого спільного не маю. Я не Бугай, а Б'угай. Запам'ятайте, перепрошую: наголос на першій складі.

На милій нашій Україні подібні трансформації — не є пріоритетом Бугая. Ще славнозвісний Мартин Боруля, як ви пригадуєте, загубив багато грошей і здоров'я, аби до-

вести, що він не Боруля, а Бе-ру-ля. Відтоді не одна вже сотня традиційних українських прізвищ утратила свою первісну сутність і набула зовсім іншого звучання. Така вже традиція. Якщо хтось із наших земляків успадкує од своїх предків, скажімо, прізвище Рева (через одно «ве»), то так і знай, що вже десь на перших щаблях службової кар'єри, а часом ще раніше, Рева вже писатиметься як мінімум через два «ве» — Ревва. Рило (через одне «ли») писатиметься через два «ли» і виголошуватиметься вже, як Риллò (з обов'язковим наголосом на останнім складі), Сало — Саллòм, Баран — Бáрраном, Коваль — Кòвалем і т. д.

Ще перед тим, як стати Барою Сидорівною Бúгай, моя героїня була Варечкою Сорокою, гарненькою, трохи вертлявою товстушкою — ученицею Яснопільської середньої школи. Як це нерідко буває у житті, сталося так, що Варця дуже рано не злюбила шкільної науки, а шкільна наука відповіла взаємністю — не злюбила Варцю. Ще в п'ятому класі Варця вступила в непримиренний конфлікт з математикою і фізикою, а в сьомому її учнівський щоденник рясно зацвів стабільними «цваями» (так на німецький кшталт називала дівчина триклятуші двійки) і з гуманітарних предметів.

Варчин батько Сидір Сорока — потомствений браконьєр-рибалка — і зимою, і літом промишляв на Дніпрі лящів та судаків, отже, не мав часу слідкувати за Варчиними шкільними змаганнями, а мати Горпина Петрівна — відома в Яснопільлі як «Горпинторг» — теж була заклопотана по саме нікуди. Вона енергійно здійснювала економічні зв'язки села з містом: возила в Київ свіжу дніпровську рибу (серед її постійних покупців був і професор Бúгай, великий любитель судака по-польському), а з Києва в Яснопілья привозила хустки, кольорову шерстяну нитку й інші ходові товари. Конкурентна боротьба з місцевою крамницею споживчого товариства поглинала її всю до кінця, як поглинає удав кролика, тож, як бачите, й Горпині Петрівні було не до навчально-виховних проблем, і Варця опинилася поза школою.

Справедливості ради хочу сказати, що років чотири вся Яснопільська школа, починаючи з педколективу й кінчаючи учнями-відмінниками, ревно намагалася підтягти Варцю хоча б до рівня ординарних трієчників, але в неї було для цього стільки ж шансів, як у мене — вкрасти знамениту київську Софію.

Хочеш не хочеш, а довелось-таки педколективові прийняти фатальне рішення. Варцю виключили з дев'ятого «Б» класу за принципове небажання гризти граніт науки.

Варця зустріла цей вирок стоїчно і навіть радісно. Не дуже сумували й батьки.

— Як не бере Мартин циці, то вже йому час переходити на галушки,— по-філософськи резюмував цю подію Сидір Сорока.— Я, к приміру, теж без середньої освіти, не вивчив ні фивралів, ні мимралів, але знаю, що штири неділі — то й місяць. І живу — дай бог кожному. Проживе якомсь і Варка.

— Та вже ж до телят на ферму не піде! — погодилася Горпина Петрівна.— Завтра повезу Варцю у Київ. Професор Африкан Никанорович давно вже напитують домашню робітницю. І в городі житиме, і гроші матиме добрі. Дом-робітниці живуть тепер у Києві краще, ніж міністри.

Чотири роки прослужила Варка «домрою» — так скорочено називала вона свою службу домашньої робітниці,— розквітла, розхорошила на калорійнім професорським провіанті, чого ніяк не можна було сказати про дружину Африкана Никаноровича. Вона ці роки важко хворіла, в'янула, всихала, а згодом назавжди перебралася у кращий світ.

Але й ця сімейна біда обернулася Варці на радість. Пождавши трохи, поки в удовілому серці професора змовкнуть траурні струни, вона пішла в наступ і завоювала його з ходу, як завойовує хоробрий воєначальник намічену стратегічним планом фортецю. Відтоді й стала Варка — Барою Сидорівною. Так почав величати на людях старий професор свою законну молоду жінку.

Ну, а тепер, здається, можна вже перейти до питання — чому Барі Сидорівні приліпили таке чудернацьке прізвисько у нашому мікрорайоні. Та я думаю, що ви й самі одразу догадалися б, якби доля звела вас хоч би на п'ять хвилин з Барою Сидорівною. Ви почули б з її густо нафарбованих вуст такий колоритний, такий жахливий суржик, якого навіть у нас на Куренівському птичому ринку не завжди почуеш. І майже у кожній її фразі, наче зойк душі, як вигук збуреного серця, неминуче прозвучать трагічні слова.

— Кошмар моєї жінки!

Наша двірничка тьотя Фрося одного разу сказала Барі:

— Оце слухаю вас, Баро Сидорівно, слухаю вже, дай боже пам'ять, не перший рік, а ніяк второпати не можу, якою це мовою ви розмовляєте.

Бара закотила очі під лоба й аж спалахнула:

— Єто же кошмар моєї жізьні! Да ти што — з деревні вчєра звалілась сюди! Єто же нада! Она не петраїть, как разгаварівають по-руському!

— А мені чомусь здається, що «разгаваріваєте» ви і не по-руському й не по-малоруському, а просто мало по-руському.

Цей «укол» тьоті Фросі зовсім вивів Бару Сидорівну із рівноваги:

— Кошмар моєї жізьні, она міня іщо вчїть будїт. Мітлу свою учі! Я вот однажди була в турїської заграничної поїздке з однім очїнь ізвестним ленїнградським прохвесором — не тібе, Фрося, чїта, — дак даже он сказал, што я дюже харашо балакаю по-руському. Тьомная, як кірзовий сапог, а тоже учїть лезїт. Кошмар моєї жізьні!

Коли вже згадалося про туризм, то я повинен сказати, що закордонні туристські подорожі є найбільшою стихїєю цієї яскравої постатї.

Якось ще на початку свого другого шлюбного марафону професор археологїї мав необережність взяти з собою Бару в наукову закордонну експедицію. Відтоді й розгорїлися так страшно її туристські пристрастї. Шкрїб потїм професор свою вчену лисину, не раз шкрїб, але був уже безсилий вгамувати їх. Бара Сидорівна бїльше бувала в туристських мандрах, аніж вдома.

От і сьгодні. Сиджу під кучерявим кленом у дворї, коли бачу — біля нашого будинку зупиняється таксі, а з нього виходить Бара Сидорівна. Зодягнута кричуше модерно. В одній руці жовтогарячий шкрїяний чємодан, густо облїплений яскравими наклейками, у другій — строката закордонна базарна сумка.

З Барою Сидорівною у нас нормальні дипломатичні відносини, й вона весело привїталась зі мною, втомлено плюхнувшись на лавочку поруч. Запахло духами «Котї» і цікавим діалогом. Спробую передати вам його по можливостї дослівно.

Б а р а: Кошмар моєї жізьні, так устала, так устала. Вот єто толькі із лайніра.

Я: А де це ви мандрували, Баро Сидорівно?

Б а р а: Била в інтересном курїозе вокруг Європи!

Я: А що це за курїоз такий?

Б а р а: Кошмар моєї жізьні! Зразу відно, што ти дальше Бородянки не ездїл. Ну, туристкая поїздка на пароходє. Ах, какїї города, какая культура! Но больше всего міне понаравїлось в Осле.

Я: У якому Ослі — не чув такого міста? Може, в Осло?

Б а р а: Кошмар моєї жінки! Ну, яка міне різниця. Столиця Норвегії. Там більше тумана, чем в Лондоні. Но Паріж — ето такі да, прелість. Сколькі езділа, сколькі за-граніц віділа, а такой заграници, як Паріж, не віділа.

Я: А що ж ви в Парижі інтересного бачили?

Б а р а: Ого, спрашуй луче, чога я не віділа. Я даже Лавру віділа.

Я: Не Лавру, а, мабуть, Лувр, Баро Сидорівно!

Б а р а: Кошмар моєї жінки! Кака міне різниця — Лавра ілі Лувра. Там картинкі всякі розвешані, а рядом нейлонові і перлонові бюстгальтери продают. Ах, какакой нейлон, какакой перлон! Дак я і говорю нашому гаду...

Я: Якому гаду?

Б а р а: Кошмар моєї жінки! Ну, тому, що нас по городу возіл і все галдел: «Пасматріте направо! Пасматріте налево! Пасматріте направо! Пасматріте налево!..»

Я: Так то ж гід, а не гад!

Б а р а: Для кого гід, а для міня гад. Все время бегом, бегом, некогда даже в магазин зайті. Кошмар моєї жінки! Я ему так і сказала: «Все еті мне лаври, говорю, до лампочки, я, говорю, все равно по-французькому не шпрехаю, а ви міне покажіте что-то жизненное, штоби я пощупать могла!» А продавці в Паріже такіе, що хоч жалобную книгу требуй. Спрашую: «Дайте міне шерсті». Кошмар моєї жінки! — не понимае! «Ля шерсть!» — кажу. Лупае глазами і молчить. «Де шерсть». Не тумкает. Тогда я делаю так... (Показуе над головою ріжки). Ме-е-ее! Сміється дурак, но вьсо равно нічого не тумкает.

Я: А Бастилію бачили?

Б а р а: Ето — какакая тюрма, что лі? Ой, там сидить такий симпатичний французік з усіками, прелість!

Я: В тюрмі?

Б а р а: Та не в тюрме, а рядом. Торгует дамським тріко. У него такие чудние тріко — закачаеся. Прозрачні, аж світяться. Зараз я тебе покажу.

Одкривае чемодан, дістае картонну коробку, відкривае і показуе щось невидиме.

Б а р а: Відіш, яка прелість?

Я: Нічого не бачу!

Б а р а: Техніка! Ето тріко-невідімка. Говорять, что зімою в них холодно, а летом жарко. І прозрачні, як стікло. Мечтаю ішо в Мороку з'ездіть. Говорят, там уже целиї дамські гарнітури-невідімки делають. Мой старікашка говоріть, што

ето вообщє сказочна африканська страна. Ну, покей! Пойду позавтрікаю да сяду свої туристкії впічатлєня записувать. Мой старікашка говоріть, што «вічорка» может напечатать.

Я: А ви ще й пишете?

Б а р а: Кошмар моєї жізьні, а што я, хуже другіх? Я пу-тішєтєувала, може, не менше твого Колуна.

Я: А що це за Колун?

Б а р а: Чудік, той, што много плавал.

Я: Де ж ви бачили, щоб колун плавав?

Б а р а: Кошмар моєї жізьні! Ну, той Колун, што Америку одкрил.

Я: А-а! Тепер допетрав. Колумб, а не Колун. Закінчєння на «мб».

Б а р а: Кошмар моєї жізьні, буду я ещо єво ініціяли пом-ніть. Ну, покей.

Вона пішла у свій під'їзд, поблискуючи розкльошєними штанами, а я подумав: «Боже мій милосєрдний, боже мій всєдержитєлю! Вона ще й пише. А може, дивись, дєсь ще і надрукують... Кошмар моєї жізьні!»

ПРОРОК ІЗ СВЯТОШИНА

I

Іду сьогодні вранці на роботу, а мені назустріч карбує добре одтєнований гвардійський крок сусід, полковник у відставці Григорій Петрович Перепєлиця. Я завжди люблюся його пружким кроком. Як іде, то здаєтьєся, що тротуар під ним угинаєтьєся. Ну, а про жінок я вже й не кажу. Фаїна Кіндратівна, стєнографістка побутової фірми «Радієть», теж наша сусідка, так вона просто без ума від Григорія Петровича.

— Картина, а не мужчина! — так атєстувє Фаїна Кіндратівна полковника, коли дє-небудь заходить про нього мова. Та й не тільки мова. Всє жіноцтво нашого дєв'ятиповерхового будинку одностайно вам підтєрдує, що Григорій Петрович найспортівніший і найєлєгантніший мужчина Києва. Не всім, правда, подобаєтьєся його фантастична пристраєть до мисливства і рибальства. Бухгалтєр нашого ЖЕКу Нора Сидорівна з приводу цієї його пристраєті каже:

— Картина то картина, але я воліла б краще бути жінкою гицля, аніж мисливця та ще й рибалки! Гицлі хоч дома ночують!

Але про смаки не сперечаються.

— Звідкіля це ви так рано? — питаю Григорія Петровича.

— Іздив у Святошин до Каленика Семеновича. Збираюся в Богуслав на риболовлю, то оце про погоду на завтра в нього справлявся.

— А Каленик Семенович що — в Гідрометцентрі працює?

— А ви що — невже не чули про Каленика Семеновича? — широко здивувався Григорій Петрович. — Ну, голубе, це не робить вам честі. Видно, новини доходять до вас із такою швидкістю, як до жирафа нежить. А ще в пресі працюєте! Каленика Семеновича весь мисливсько-рибальський Київ знає. Та й не тільки Київ. Це якийсь феноменальний дід, це пророк, слово честі. Погоду передбачає краще вашого Гідрометцентру. Він уже як скаже: «Буде завтра ясно», — то буде ясно, скаже: «Завтра буде дощ, гроза», — значить, сиди й не рипайся — буде дощ, гроза.

Я розсміявся.

— Вся ця беліберда, — кажу, — є одним із варіантів старого анекдоту про такого ж дідка-чудотворця з придеснянського села. Розказати?

— Ну, ну валяйте, — з неприхованою іронією кинув Григорій Петрович. — Тільки врахуйте, я страшенно не люблю довгих анекдотів. А тим паче не люблю глупих!

— А ви все-таки послухайте. До одного діда в одне придеснянське село приїхали з Києва знайомі мисливці — працівники управління гідрометеослужби республіки, два старших синоптики і ще якась шишка з цієї вельмиавторитетної установи. Приїхали пізенько, повечеряли і просять діда:

— Ви, Тарасовичу, дозвольте нам поспати під копицею сіна у вас на леваді. Ми трохи перепочинемо, а на світанку подамося на озеро качок полювати.

— Не совітую я вам сьогодні на леваді ночувати, — відповідає дід. — Переночуйте краще в хаті.

— Яка ж у хаті романтика, — посміхаються мисливці. — Ні тобі зірок над головою, ні перегуку нічних птахів. Знову ж таки — душно.

— Романтики в хаті, може, й катма, — відповідає дід, — **в**ате дощ не намочить...

Мисливці знову розсміялися.

— Що ви, Тарасовичу. Який дощ? Дощем і не пахне.

Завтра буде божественний сонячний день. Даємо вам повну гарантію.

А дід тримається своєї лінії.

— Не знаю,— каже,— як день, може, й справді буде божественний, а вночі полле сильний дощ. Це я вам теж даю гарантію.

Мисливці знову посміялися над дідовим прогнозом і таки впросилися спати на сні.

А вночі як полив, як полив дощ — наче з відра. Та з громом! Та з блискавицями! Промокли наші мисливці до нитки, поки добігли до дідової хати.

— Казав же вам, що буде дощ,— бурчить спросоння.— Так ні, ще й на сміх підняли старого.

Мокрі як хлющ мисливці не знали, що їм казати. І сміх, і сором! Пророки погоди — і раптом так промахнулися, такого облизня впіймали...

Першим озвався старший синоптик гідрометеослужби.

— Нічого,— каже,— не розумію. Або ви, Тарасовичу, чаклун, або маєте прямий радіозв'язок з самим богом. Ну, ви нам скажіть — як ви вгадали, що вночі дощ піде?

— А це не я. Це вона вгадує. І точно вгадує.

— Хто вона?

— Таж льоха моя. Он, чуєте, у хлівці рохкає. Вона саме порісна, та і вночі мало спить. Але то таке в мене бюро погоди, що хоть по радіо передавай її прогнози. Сьогодні вдень сидю коло хати і ятірця плету. Коли бачу — еге, моя льоха рве зубами старі сніпки коло погрібника та у хлівець носить. А то вже вірна прикмета — коли свиня вдень солому у свою обитель носить — значить, буде уночі дощу.

Тепер уже розсміявся Григорій Петрович.

— Цим анекдотом,— каже,— ви тільки зайвий раз переконали мене, що нашій гідрометеослужбі гріш ціна в базарний день. Мерсі вам великодушне, а водночас і щира порада: скажіть вашим апостолам погоди з гідрометеослужби, хай вони попросяться до Каленика Семеновича на стажировку. Він навчить цих плутаників, як передбачати погоду.

— Ви мене страшенно дивуєте, Григорію Петровичу. Освічена, культурна людина, а вірите бабським побрехенькам. Хіба мало вже чули ми всіляких байок про таких дідів-чудотворців! Той, дивись, втер носа нашій медицині й давно вже лікує рак з повною гарантією, той за тиждень-два якимись травами гіпертонію як рукою знімає, той погоду з абсолютною точністю передбачає. А провіриш — галіматня собака виходить!

— Сумніви й грубощі ніколи не були аргументами! Освіченій і культурній людині це теж належить знати! — кольнув Григорій Петрович. — Святошин — то не Марс і навіть не Магадан. Поїдьте переконайтеся, а тоді вже будете судити — галіматня собача чи дар божий. І, звичайно, горітимете од сорому. Синім вогнем горітимете за свою легковажну поспішність. Це я вам гарантую!

Мене це заїло. Я записав адресу «пророка» й між іншим спитав:

— А скільки цей феномен бере з вашого легковірного брата за прогноз?

— Не хвилюйтеся — більше карбованця він з вас не візьме.

II

Напередодні відкриття охоти на пернату дичину я поїхав до Каленика Семеновича.

На подвір'ї типової святошинської дачки, з почорнілим дерев'яним будинком і кількома старими соснами, порався присадкуватий, досить кремезний мужчина, якого важко й дідком назвати.

— Драстуйте, — кажу. — Чи не ви Калеником Семеновичем будете?

— А вже ж не Ганною Іванівною, а таки Калеником Семеновичем завжди був.

— Чув я, Каленику Семеновичу, що ви, ніби бог, погоду вгадуєте.

— Та бог чи не бог, а вгадувати вгадую. А ви, здається, новенький? — уважно глянувши на мене, спитав Каленик Семенович. — Рибалка?

— Ні, мисливець.

— Та всі ви одним миром мазані. Тільки мисливці — ті буйно помішані, а рибалки — тихо. Було тут вашого брата сьогодні багато. І всі потребують хорошої погоди.

Я звернув увагу, що на одутлому, небритому обличчі Каленика Семеновича домінують синюваті кольори. Як свідчить наша медична наука, носії таких фізіономій дуже люблять «за галстук закладати», і мені здалося, що це та нитка, за яку слід вхопитися, щоб розмотати весь клубок. Заплативши пророкові карбованець за прогноз, я висловив гаряче бажання обмити наше знайомство чаркою горілки.

— Коли ви не заперечуєте, Каленику Семеновичу, то я збігаю. Зустріч з такою дивовижною людиною, як ви,

є для мене великою подією, і не обмити її було б просто грішно. Де тут у вас магазин є?

— Отут за рогом є продмаг, він ще одкритий...

III

Крім півлітри «Екстри», я купив ще пляшку «Сонцедару». Знавці твердять, що це солодке пійло, випите поверх «Екстри»,— бика з ніг валить, а мені треба було будь-що розв'язати Каленикові Семеновичу язика.

Та мій план валився немилосердно. Була вже випита «Екстра», я вже налив Каленикові Семеновичу гранчак «Сонцедару», а наслідки — нульові. Як я вже не старався, як не хитрив, з якого тільки флангу не заходив, а пророк твердить одне:

— То в мене, птахо, від бога. А що кому бог дав, того ніхто не забере.

Я хотів уже одкланятись, коли до хати заходить якийсь губатий дядя.

— Чує кішка, де сало лежить! — не зовсім весело пожартував Каленик Семенович.— Сідай, Степане, та випий стакан кріпляку, раз уже зайшов. Це, птахо, мій менший брат. Бач, який губошльоп! Йому бог нічо не дав, так дурнем і помре.

IV

«Губошльоп» вийшов на вулицю разом зі мною. Озирнувся якось насторожено й каже:

— І охота вам було тратитись на цього шарлатана?

— Ну, то ви даремно! Он усі в один голос твердять, що він точно погоду вгадує. Як пророк!

— Хе! — злорадно хекнув «губошльоп». — А ви й вірите? Ну й народ, ну й народ! А знаєте, як він її вгадує? Якось напився і все мені розп'якавав. Ще й мене агітував іти до нього в помічники, але нема дурних. Не хочу в кутузі сидіти, бо за шарлатанство теж стаття є.

— Ну-ну, розкажіть, у чім же тут секрет?

— Який тут у чорта секрет! Каленик давно вже випишує «Київську правду» й читає там погоду. Коли в газеті пишеться, що завтра по області буде хмарно, будуть проходити дощі, то він переінакшує по-своєму. «Не вірте,— каже,— тому, що в газеті пишеться. Завтра по області буде сонячна тепла погода і ніякого дощу навіть не капне». І ви знаєте — часто вгадує. Так він перелицьовує прогнози

й на цілий місяць. От і посунули до нього такі чудики, як ви. От і наживається тепер на вас, ханига! Тільки ви Каленикові нічого не кажіть, а то він мені хату спалить.

Я вдячно потис руку «губошльопові» й, наче на крилах, полетів фейлетон писати. Не знаю — чи горітиме його хата, чи не горітиме по опублікуванні цього фейлетону, але що горітиме Григорій Петрович — це я вам гарантую. Горітиме синім вогнем.

Ото буде картина!

НЕ БУЛО Б ПЕЧАЛІ...

У колгоспі «Ясні зорі» раптом керівництво засумувало. Ще зовсім недавно ходило веселе, життєрадісне, беручке, працювате, а оце недавно взяло та й засумувало, чорно засумувало, а на голову колгоспу Миколу Івановича Гармаша та на голову ревізійної комісії Степана Степановича Гострого — просто дивитися тошно.

Вже й колгоспники дивуються:

— Що це з нашими головами,— кажуть,— скоїлося? Ходять наче неприкаяні, аж з виду поспадали.

Голова ревізійної комісії ще ськ-так держиться, хоч теж зблід добряче, але він ще втішається тим, що був тільки виконавцем волі голови колгоспу. «Мені, може, ще й нічого не буде,— думає,— мені сказано, от я й зробив». А от на Миколу Івановича Гармаша так дивитися боляче. Він має такий замучений вигляд, ніби по ньому цілими ночами довивок товчеться.

Розпинає себе Микола Іванович кожної білої днини, кожної години. Куди не поїде, куди не піде, а в голові голови буравчиком свердлить одна думка:

— Ну й влип! Ох і влип!!!

Миколі Івановичу останнім часом починає здаватися, що навіть сусідський дворняжка Чапа, зирячи з хвіртки своїми веселими й безмежно глупими очима, ось-ось візьме та й гавкне: «Ну й влип! Ох і влип!!!»

За що ж так безжально розпинає сам себе Микола Іванович Гармаш, де ж і у що він влип?

Послухайте — розповім.

На складі Козлівського спирто-крохмального заводу довгенько орудували собі та шахраювали два пройдисвіти — Гуцуляк і Притуляк. Такі вже «хіміки», такі вже ловкачі, що спробуй пошукати таких. Користуючись тим, що на за-

воді контроль і не ночував, Гуцуляк з Притуляком дуже ловко обжулювали на вагах здавачів картоплі і таким робом зуміли створити на заводському складі сотні центнерів «лівої» сировини. Не для заводу, розуміється, старалися Гуцуляк з Притуляком, а для особистого бізнесу, для власної наживи. На державному підприємстві вони відкрили таке торжище, що тільки держись.

Торговельна агентура Гуцуляка з Притуляком бродила по селах і нашіптувала:

— Все буде шито-крито. Ви нам гроші, ми вам квитанції, а картопля хай вдома остається. Що вона вам — завидить?

Клюнув на цю наживку й Микола Іванович.

— Та це ж просто геніально! — сказав він Степанові Степановичу. — Та кращого варіанта й придумати важко. Картопля собі лежить у кагатах, а в тебе на руках офіційні квитанції, що ти продав її державі.

— Мудро анахтемські шарамижники придумали! — одповів голова ревізійної комісії. — Що мудро, то мудро!

— Мудро то мудро, але дивіться, щоб не влипнути в неприємну історію, — похмуро зауважив головний бухгалтер колгоспу Семен Кирилович Кісточка. — Не раджу я вам зв'язуватись з цими елементами.

Але Микола Іванович був непохитним, і йому таки вдалося зламати песимізм головбуха. Тут же було домовлено, що Степан Степанович бере з каси гроші і їде до шахраїв на торг.

— Купуй там якомога більше квитанцій, — порадив Микола Іванович, — а картопля і нам знадобиться.

За перший же заїзд голова ревізійної комісії купив за 1500 карбованців 20 безтоварних квитанцій, котрі печаткою й підписом свідчили, начебто колгосп «Ясні зорі» здав державі 600 центнерів картоплі. А другий заїзд зірвався. Знаєте, на всяку старуху буває проруха! Шахраїв, слава всевишньому, взяли за шкірку, а підпільне торжище закрили. От і обернулася радість на печаль. Як кажуть, не було б печалі, так чорти накачали.

От і карається тепер Микола Іванович тяжко, промовляючи сумно:

— Ну й влип! Ох і влип!!!

А голова ревізійної комісії Степан Степанович Гострий ще таки втішає себе солодкою думкою: «А може, мені й нічого не буде. Мені сказано, от я й зробив». Тільки головбух Кісточка песимістично твердить:

— Ой буде, та ще як буде! І голові буде, і вам буде, і навіть мені буде.

Не знаю, що там кому буде, а глупому дворняжці Чапі вже перепало на горіхи. Ішов учора вранці Микола Іванович у контору, думу свою важку думаючи, а тут де не візьмись Чапа! Вискочив з хвіртки, як Пилип з конопель, задрав свого рижого хвоста бубликом і давай тявкати на Миколу Івановича. Тявкав весело, незлобиво, а проте Миколі Івановичу здалося, що він кепкує над ним, що він, сучий син, на всю вулицю викрикує:

— Влип, влип, влип! Ох і влип! Ох і влип!

Ну, голова спересердя і стукнув чоботиськом Чапу під дихало.

Лежить тепер Чапа у своїй буді й жалібно скиглить. Ну, і хай скиглить! Хай не підливає пального в огонь. Хай знає, придурок, що афера з картоплею — це, зрештою, не його собаче діло!

ЧИ ЗАВЖДИ ЩЕДРІСТЬ — БЛАГО?

Казка для дорослих

Я остаточно вирішив не писати більше фейлетонів. Особливо на фактичному матеріалі. Досить з мене! Все життя фейлетони писав і сам собі ворогів наживав. Тепер жуди не поткнешся, так, дивись, за плечима й чуєш:

— А-а, це той писака, що про нашого Хведора Хвилімоновича пашквіля накалякав, в тюрму його загнав! У-у, нагаями б тебе писало!

Думаєте, приємно таке слухати?

Правда, не всі висловлюються в такій різкій і категоричній формі. Часом доводиться слухати й симпатичніші репліки. Один герой одного мого фейлетону, так той, наприклад, давав мені чесне слово, що пришле на мої похорони вінок із живих квітів, якщо я вріжу дуба раніш положеного мені строку. А громадянка Євдокія Микитівна Федорченко, «дохтурка» з Чернігівщини, про яку був свого часу надрукований фейлетон «Чудотворна Явдоха», так та просто зворушила мене своєю гуманністю і доброзичливістю. Вона мені сказала:

— Хоч і острамив ти мене, гад сикучий, написавши, ніби я лікую своїх пацієнтів тавотом і машинним маслом, але

зла на тебе не маю. І коли тебе, нехрещений ти лоб, розіб'є параліч і покорчить тобі обое руки й ноги,— дай мені тоді знати, і я спасу тебе, стерво собаче, хоч ти й писака!

Таким чином — до феньки фейлетони! Особливо на фактичному матеріалі. Однині писатиму тільки казки. Воно, правда, й казки писати — це не лико в'язати, але казкарів принаймні хоч не лають, а коли часом трохи й поскубуть, то виключно літературні критики і виключно в тих випадках, коли казкар щось там не так «відобразив» чи когось не так «зобразив». Але це ще можна пересопіти.

Цю першу свою казку я написав для дорослих, щоб вони, прочитавши її на дозвіллі, подумали: чи завжди щедрість є благом? Чи може статися так, що за певних обставин благо обертається злом та ще й великим?

Але краще послухайте казку, а потім самі міркуйте.

...Не за високими горами, не за синіми морями, не в тридев'ятому царстві-государстві, а в нас-таки, на Україні милій, є один колгосп. Не дуже багатий і не дуже передовий колгосп, та гріх сказати би, що бідний і відсталий колгосп. Як нині кажуть — середняцький собі колгосп.

За голову у тому колгоспі правує дуже добрий та дуже щедрий чолов'яга Степан Сильвестрович Серденько. Ну до того щедрий та добрий, що хоч до рани його клади, хоч весь колгосп розтягни — слова поганого не скаже, а ще й на плечі піддасть і промовить ласкаво: «Беріть на здоров'ячко, а завтра ще приходьте».

Покотилася слава про того щедрого та доброго голову по всьому району, і почали до нього вчаштати всякі ловкі хлопці-молодці, що на дурняка жити звикли. А хлопців-молодців тих, богу дякувати, поки що хватає, і голоду на них не скоро ми відчуємо. А отаким тільки свисни, тільки гукни, як одразу вигадуються черга аж до самого обрію.

У понеділок, дивись, підкочує на грузовику хлопець-молодець з районного відділення «Сільгосптехніка» й таким собі шивертом-вивертом до голови:

— Здоровенькі були! Хоч і кажуть, що понеділок важкий день, але думаю, що ви мене виручите. Випишіть, будьте ласкаві, для моєї корівчини тонни три жому! Знаєте, до того любить, стерво, жом, що аж мукає, як їсть! Так ви вже зласкавтеся!

— Про що мова, чоловіче милій? — одказує хлопець-молодець щедрий та добрий голова.— Та хто ж і виручить твою бідну корівчину, як не я. На тобі доручення та їдь на цукрозавод і бери жом. Хай їсть на здоровля!

У вівторок рано-вранці, дивись, появляється молодець із райспоживспілки і таким тобі хитрим лисом до щедрого та доброго голови:

— Мое вам шануваннячко-вітаннячко. Знаєте, моя Рябушечка страшенно лугове сіно любить. Ну, як день ото не даси сіна — ревом реве і матюкається. Так ви вже не відмовте...

— Та що ти, чоловіче хороший! Та хіба я для твоєї Рябушечки якусь там тонну сіна пожалію. Та я їй останню сорочку віддам.

— Вона сорочок, перепрошую, не їсть, сіна хоче.

— Так у чім річ! Раз хоче, то їдь он на луг до скирт сіна та й бери, скільки тобі треба.

У середу, дивись, з'являється у колгосп завідуючий нафтобазою і таким собі солодким колобком до доброго та щедрого голови підкочується.

— Як ся маєте-поживаєте? Тисну вашу ручку й зичу доброго здоров'я! Така пригода в мене сьогодні приключилася, що страшно й згадувати! Пішла вранці жінка корову доїти, а за якусь хвилину вбігає до хати бліда, вся трясеться, з носа кров тече, а в руках погнуту дійницю тримає.

— Що таке? — питаю.

— Біда, — каже, — корова сказала! Тільки я сіла доїти, а вона як хрясне ратицею по дійниці, так дійниця в один бік полетіла, а я в другий! А вона як зареве:

— Жо-м-му! Не дасте, — реве, — жому, то холери я вам дам, а не молока!

Так я оце швиденько до вас. Виручіть, будьте ласкаві, випишіть пару тонн жому, хай жере, бодай вона йому подавилася!

— Що ти, що ти, чоловіче хороший! Хіба можна таке про бідну тваринку казати? На ось тобі доручення, їдь на завод і бери, скільки там тобі треба. А собі на вус намотай: про корівку гріх таке казати. Вона тобі моню дає, а ти «бодай вона йому подавилася». Худібка теж душу має.

У четвер прилітає ловкий молодець із «Сільелектромережі» і бочком, бочком до щедрого та доброго голови:

— Хи-хи-хи! Мое вам шануваннячко-вітаннячко! Завів, знаєте, на свою голову корівку. Та якби хоч корова як корова, а то ж чистісінька коза, тільки й того, що хвіст довгий. А їсть — не повірите — наче в прірву кидає. І дай їй тільки кормових буряків! Воно й так дає того молока, як кіт наплакав, а не даси кормових буряків, зовсім не доїть-ся. Так, може, зласкавитесь та випишете якусь тонну.

— Об чім річ, чоловіче хороший, — одказує щедрий та

добрий голова.— Скільки тобі треба — тонну, дві тонни, будь ласка! Знаєте, добро людям робити, то завжди благо творити. Присилай, голубе, машину та й бери, скільки там тобі треба.

І так мало не щодня.

«Паслися» гарненько на артільній кормобазі і свої, дорослі хлопці-молодці. «А ми як — у бога теля з'їли, чи що? Коли можна виписувати корми зальотним чужакам, то випишуйте й нам». І щедрий та добрий голова випишує. Тим паче, що один рідним братом доводиться, другий — дядьком, третій дівером, четвертий ще якимось родаком.

А знайшлися й такі, що й виписувать не стали, а самі брали. Благо ночі осінні темні й довгі, а совість куца, так що тільки вправляйся...

* * *

Вельмишановні читачі й читачки! Якщо, не приведи господи, може, у вашому колгоспі такий щедрий і добрий керівник правує, то раджу вам провести з ним публічний диспут на тему: «Чи завжди щедрість — благо? Чи бува й так, що навпаки?»

Тільки не гайтеся, не баріться, бо швидко казка кажеться, та ще швидше корми розбазарюються.

БЕЗ ШПАРГАЛКИ...

Сидимо з приятелем рано-пораненьку на березі лісового озера й вудимо карасів. Карасі тут рідкісні — золотаві. Виважиш його із води, і він так сяйне у проміннях ранішнього сонця, що тобі здається, ніби ти упіймав не карася, а самородок живого золота.

Картина просто божественна! Та ще коли нагадати, що це чародійство відбувається у супроводі солов'їних трелів, то ви зрозумієте мене, що до райського блаженства лишається тут буквально один крок.

Один лісовий соліст сів на гілочку верби, під якою я вмовстився на пеньку, і смачно купається у теплому сонячному промінні. Він зовсім близько од мене — два метри, не більше.

— Богдане, — тихо шепчу своєму приятелю, який сидить трошки далі, — іди глянь на живого солов'я. Тільки обережно — не сполохай.

Богдан підкрався до верби, глянув на соловейка й іронічно усміхнувся.

— Зараз, — кажу, — він заспіває нам свою ранкову серенаду зблизька.

Богдан ще раз глянув на співуна й ще раз іронічно усміхнувся.

— Не заспіває, а зацвірінькає.

— Чому зацвірінькає?

— А тому, що це такий соловей, як я турецький султан. Це звичайний польовий горобчик.

— Ні, соловей! Польові горобці в ліс не залітають.

— Кажу тобі, що польовий горобець. Можу закластись на дві пляшки вірменського.

І, немовби рятуючи мене од неминучого програшу, сіренька птаха тріпнула крильцями, зажмурила оченята-намитинки і зацвірінькала так весело, так завзято, що на вербовій гілці затремтіло листячко. Зацвірінькала класично! Зацвірінькала чисто по-гороб'ячому, уберігши в моєму гаманці шістнадцять трудових карбованців, а може, й більше.

Але я не меркантильний і не про гроші подумав у ту мить на березі лісового озера.

Я подумав, повірте мені, про інше. Я подумав: що то значить, коли виступають не по шпаргалці. Одразу видно, що то за птах!

НЕДОПИСАНИЙ ФЕЙЛЕТОН

Новорічна згадка

Пригадайте найсмішніший випадок, що трапився з вами в минулому році. Спробуйте описати його.

(Замовлення редакції)

Десь наприкінці серпня подзвонив мені один мій приятель — працює він у республіканській прокуратурі — та й каже:

— Слухай, є багатющий матеріал для фейлетону. Приїдь, не пошкодуєш.

— А що за матеріал? На кого? — питаю.

— На одного бумагомараку. Ну, знаєш, замучив уже всіх своєю підлою писаниною. Спасу вже од нього немає.

— А хто ж він такий, де працює?

— На це питання важко відповісти, бо він більше паразитує, ніж працює. Це така людина, котра все своє свідоме життя керується одним принципом: де б не працювати,

аби не працювати. А прізвище його — Вкусисобака Яків Григорович.

— На кого ж він пише?

— На всіх пише. Можу наперед сказати, що й на тебе напише, якщо погладиш його супроти шерсті. Та краще ти приїдь. Ми тобі покажемо, яку гору паперів породили кліаузи цього типа. Ти за голову візьмешся.

Мене зацікавив цей суб'єкт. У прокуратурі мені показали п'ятнадцять томів-товстунів, у котрих були підшиті листи і скарги громадянина Вкусисобаки, та сотні актів, висновків, пояснень, доповідних записок комісій, інструкторів та інспекторів, які в поті лица свого цілими місяцями займалися епістолярною творчістю громадянина Вкусисобаки.

За своє життя мені довелося прочитати не одну тисячу скарг: листів, анонімок, навіть дуже сердитих, навіть лютих, але такого концентрату дьогтю, слини й жовчі я ще не бачив. Три дні перечитував скарги Вкусисобаки, і три дні мене не залишало почуття, що я сиджу у зловонній пащі крокодила, з якої навряд чи вдасться вирватись живцем. Майже кожду свою скаргу Вкусисобака кінчав такими словами: «Я, заслужений трудяга, як і моя сім'я, лишилися без копійки грошей, пропадаємо з голоду. Коли ви теж покладете мою скаргу під сукно, я буду писати в ООН або шукати притулку в іноземному посольстві. Я не збираюся вмирати голодною смертю з ласки розжирілих чинуш і бюрократів».

А всі висновки, довідки комісій, інструкторів, інспекторів твердили діаметрально протилежне: рвач, хапуга, живе на широку ногу, хоч більше валяє дурня, аніж працює. Пропонували йому кільканадцять посад, навіть високооплачуваних, — відмовляється. У висновках однієї комісії я прочитав: «Боїмося, що, коли Вкусисобаці запропонують посаду віце-президента Академії наук УРСР, він теж почне артачитись. «А чому не президента? — скаже. — Дайте мені посаду президента, а то поскаржусь в ООН». А давати б таким оту штукенцію з трьох пальців, що в народі дулею величається. Та здоровенну! Та в самісіньку пику! Та з вивертом!» Це був уже, очевидно, зойк змученої душі.

У моїй уяві вимальовувався різко негативний тип з поріддя кліаузників і злопихателів, котре немало напсувало людям крові, але, перед тим як сісти писати фейлетон, я поїхав на квартиру до Вкусисобаки. Є таке мудре життєвське правило: краще раз побачити, ніж сто разів почути.

Мій візит не викликав помітної зацікавленості з боку Вкусисобаки та його посімейства. По всьому було видно, що в цій хаті, яка нагадувала собою досить устатковане й затишне гніздечко, звикли до зайшлих людей. Посімейство якраз готувалося трапезувати, бо стіл був уже накритий, а з кухні долинали дражливі пахощі якихось смачних страв — здається, шашликів.

Не буду забирати вашої уваги подробицями аудієнції. Скажу тільки,— переді мною був страшний тип. Довідавшись, хто я і що я, громадянин Вкусисобака, здоровенний лобур з блідими очима судака, процідив крізь зуби:

— Може, фейлетончика збираєтесь про мене настрочити, так-не раджу.

— А то чому?

— Я теж грамотний. Як уже розпишу, то потім не одгавкаєтесь. Так що не раджу...

Ну, думаю, зачекай, громадянин Вкусисобака! Я тобі таку клізму поставлю, що ти в мене по-вовчому завиєш. Тут ще й заголовок народився: «Як миша породила гору».

На другий день зранку приїжджаю у редакцію і сідаю писати фейлетон. Відчуваю, що пишеться з настроєм, з перцем. Почав я фейлетон так:

«Громадянин Вкусисобака Яків Григорович корпів над черговою скаргою. Уже котрий раз він її переписує, а вона не витанцьовується, хоч ти гопки скачи. Це починає його злити. Він, Вкусисобака, який уже зуби з'їв на цій літературі, сидить зараз, мов жалюгідний початківець, і не може до пуття фразу зліпити.

На папір, як здається Вкусисобаці, лягають якісь німецькі, рахітичні слова, а йому хочеться, щоб кожне слово його скарги криком кричало, кусалось, дихало пскельним вогнем, хапало за гланди. Йому хочеться, щоб у високій інстанції, до якої адресується скарга, за голову вхопилися, щоб, прочитавши її, крик зняли:

— Боже мій милосердний, що це робиться! Зацькували бідного Вкусисобаку! Довели до ручки всю його родину. Негайно призначити комісію! Суворо покарати винуватців!

«Я, моя жінка, мій син та мій престарілий папа,— писав громадянин Вкусисобака,— доведені вже до крайнього відчаю. Ми все попродали, що було в хаті, й зараз не маємо, за що кіло хліба купити. Мій престарілий папа, який проливав трудовий піт ще за кривавого Миколая, зробився дистрофіком останньої категорії, і лікарі кажуть, що коли йому не погіршає, то навряд чи й помре. Я звертаюся до вас з категоричною вимогою суворо покарати бездушних бюро-

кратів, котрі довели до такого стану мене і мою сім'ю, та негайно видати грошову допомогу. Якщо ж мою скаргу і ви покладете під сукно, я змушений буду писати ще вище».

Але останнє речення громадянинові Вкусисобаці не сподобалося. Воно теж здалося йому безликим і німичним, і він тричі його закреслив, переписавши так: «Якщо і ви не допоможете, я буду звертатися до Організації Об'єднаних Націй або шукати притулку в одному з іноземних посольств у Москві. Я не збираюся бути жертвою бюрократів і чинущ, а тим паче помирати з їхньої ласки голодною смертю».

Поставивши крапку, громадянин Вкусисобака глибоко замислився над черговим абзацом своєї чергової скарги. А в цей час дружина Якова Григоровича смажила на кухні соковиті баранячі шашлики, фаршировані баклажани і ще якісь чудеса східної кулінарії. Вона вже кілька разів подавала з кухні грайливий голосочок:

— Яшунько! Кінчай роботу, та будемо вже обідати. Кінчай, золотко, а то шашлики пересмажаться.

Дражливі пахощі улюбленого шашлика посилювали муки творчості, але громадянин Вкусисобака не здавався. З власного багаторічного досвіду він знав, що після ситного обіду та ще двох-трьох стопок «Столичної» одразу на сон тягне, а йому хочеться одіслати скаргу сьогодні. Та, oprіч того, на голодний кендюх завжди зліше пишеться, і громадянин Вкусисобака знову схилився над аркушем паперу».

Я ще не встиг поставити крапку після цього речення, як задзвонив телефон. Знімаю трубку.

— Вас турбують з управління міліції. Просимо терміново приїхати і зайти в кімнату № 11.

У міліції мені показали заяву громадянина Вкусисобаки, в котрій він писав, що я, будучи в нього на квартирі, украв жіночий золотий годинник і двадцять облігацій трипроцентної позики.

— ???

Мені, звичайно, одразу повірили, що я не злодій, що тут сталося якийсь непорозуміння, але день пропав. Довелося писати пояснення, підписувати протокол допиту...

На другий день вранці сів знову на стіл. Ех, думаю, залю ж я тобі сала за шкуру, чорнильна твоя душа! Але задзвонив телефон.

— Вас турбують з міської прокуратури. Просимо терміново зайти в кімнату № 8, там вас ознайомлять з одним документом. Стосується особисто вас.

У мене очі полізли на лоба...

У кімнаті № 8 мене люб'язно ознайомили з заявою, написаною бісерним почерком, з якої довідався, що, будучи в нетверезому стані, під виглядом працівника прокуратури, я вламався на квартиру громадянина Вкусисобаки і, побачивши, що нікого нема вдома, намагався згвалтувати його хвору дружину, а коли переконався, що діла не вийде, розбив телівізор «Темп-6», поодкривав на кухні газові крани і зник.

У прокуратурі мені, розуміється, одразу повірили, що я не схожий на гвалтівника і громилу, одразу погодилися, що трапилось прикре непорозуміння, але день пропав. Довелося писати пояснення, давати відповідні довідки, бо назовіть мені, будь ласка, хоч один випадок, щоб якась скарга чи заява, навіть явно брехлива, не тягла за собою на манір комети довжелезний хвіст нових паперів, довідок, пояснень, актів перевірки і так далі.

На третій день знову сів писати, але за якусь хвилину знову задзвонив телефон:

— Говорить голова товариського суду при домоуправлінні 765 дріб 15.

Чую, що на голові почала ворухитися чуприна.

— Знову Вкусисобака, будь він проклятий! — кричу не своїм голосом і відчуваю, що ось-ось знепритомнію.

— Ага, значить, знає кішка, чие сало з'їла! — холодно каже трубка. — Не ждали од вас таких коників, не ждали. Просимо завітати о другій годині..

З моєї руки випала трубка. Я кудись провалився.

Фейлетон залишився недописаний. Три місяці я одгавкувався од заяв громадянина Вкусисобаки — писав пояснення, довідки, спростовання.

Це був найсмішніший випадок у моєму тогорічному житті. Але боюся, що найсмішніше ще жде мене попереду. Прочитає громадянин Вкусисобака цю згадку, і Новий рік я почну у тому ж жанрі. Ото реготу буде — хай воно йому сказиться!

ЛЮБОВ І ПАРАГРАФ

В одному колгоспі Сумської області,— не скажу в якому, бо там уже й керівництво змінилося і порядки змінилися,— правління прийняло було постанову про зміцнення трудової дисципліни, а в ту постанову вписало параграф, котрий забороняв молодим колгоспникам виходити заміж у чужі села.

I

Марійка Зоряна якраз на тій порі стала, коли любов без стуку заходить у серце і порядкує там, як у себе вдома. А ми по собі з гіркого власного досвіду знаємо, що робиться з людиною, коли господинею її серця стає любов. І сміється часом та людина без видимої на те причини, і плаче без причини, і не спиться тій людині без причини, особливо коли ясен місяць звисне над горою, солов'їв, що шаленіють у леваді, слухаючи. І не стане вже тоді та людина романів Володимира Кашина читати, а все до Єсеніна, до Сосюри горнеться, до лірики їхньої любовної припадаючи.

Отакі точнісінько штучки почала витворяти любов і з Марійкою Зоряною. І нічого тут дивного немає. Марусі Зориній всього-на-всього двадцять літ.

II

Любові, як і шила в мішку, не сховаєш, тим більше на селі, де «безпроводочний телефон» завжди діє бездоганно, де секрети існують хіба тільки для тієї частини громадянства, котра ще в люльці сосочкою забавляється.

Про Марусину любов теж знали всі на селі, знали, що вона ось-ось заміж вийде. Дійшли про це чутки й до голови колгоспу Василя Івановича Закриничного. Він навіть у своїй записній книжечці нотатку зробив: «При нагоді поговорити з ланковою Марійкою Зоряною, здається, заміж збирається. Може, треба пораду дати, а може, чим і допомгти».

...Марійка сидить у кабінеті голови, і він милується її великими голубими очима, її рум'яним, мов ружа, обличчям, її незайманою дівочою красою і тихо заздрить їй. Йому навіть чомусь здається, що він бачить оце зараз не Марусю Зоряну, а той знаменитий «Портрет дівчини» художника Рачкова, що перед ним годинами товпляться молоді лобурі в обласному краєзнавчому музеї. «Ет, де тебе носило, як я гусаром був?» — мимоволі подумалось Василеві Івановичу,

але він не подав виду, що йому в голову залазять такі крамельні мислі.

— Так що, Марійко, заміж збираєшся виходити? — якось так душевно спитав Василь Іванович.

Дві ружі спалахнули на юному лиці Марусі, як два маленьких сонця.

— Не соромся, не соромся! Зо мною можеш говорити одверто, як з рідним батьком.

— Збираюся, Василю Івановичу,— опустивши великі голубі очі, тихо сказала Марійка.

— Полюбила, значить?

— Полюбила...

— Ну це в кожного буває такий перехідний етап. Це добре. Як кажуть: хоч ох, та вдвох! — пожартував Василь Іванович.

— Він мене теж любить.

— Знаю, знаю. Хлопці в нас не якісь там халапирники. Орли в нас хлопці! Ну що ж — хай щастить! А ми вже таке тобі весілля одчибучимо, що тільки держись! Небу жарко буде. А хто ж твій князь, Марійко, я так і не спитав.

— Та ви його не знаєте.

— Таке скажеш! Я свої парубоцькі кадри наперечот знаю. Говори, говори.

— А він не наш...

— Що, що? — ушам своїм не повірив Василь Іванович і аж побілів.— А звідки ж він?

— Він із сусіднього села.

— Ти що — думаєш, що кажеш? Тобі що ж — своїх хлопців мало? Ти мені кинь ці коники! Такими кадрами, як ти, Марійко, ми розкидатись не збираємось. Так і знай. Хай твій князь у прийма пристає, коли любить, а тебе з села не випустимо.

Дві ружі на Марійчиному лиці раптово зблідли, ніби мороз їх прихопив передчасний.

— Серцю не прикажеш, Василю Івановичу! — тихо промовила Марійка.

— Ти мені кинь ці пережитки! — аж розсердився голова.— Подумаєш, не прикажеш! Ти, здається, ланкова, а не кисейна міщаночка, і дисципліна для тебе — на першому плані!

— А при чому тут дисципліна? — насторожилася Марійка.

— Як то при чому? Ти що, не знаєш, що ми прийняли рішення про трудову дисципліну? А в тому рішенні, щоб

ти знала, є параграф, котрий категорично забороняє дівчатам нашого села виходити заміж за хлопців з чужих сіл. І правильно забороняє. А то вам дай волю, так ви не тільки в чужі села — в чужі області заміж повискакуєте. А ми не збираємося свої кадри розбазарювати. Зрозуміла?

Василь Іванович одкрив шухляду, дістав ту постанову і поклав перед Марійкою.

— На, читай! Читай ось цей параграф.

Але Марійка не бачила вже ні голови, ні постанови, ні того злого параграфа, що хоче розбити її любов. З великих голубих Марійчиних очей струменіли рясні сльози.

III

Забули вже в селі про той зловредний параграф, а коли й згадують, то тільки з усмішкою, з жартом, а от Марійка досі не забула. От уже три роки живе із своїм «князем» у сусідньому селі, уже їхній синочок Михасьо говорить починає, «мамо, хоцу моні»,— казати вміє, а Марійці досі та канцелярська закарлючка згадується. А часом ночами ввижається. Вскочить через вікно в хату — худюща така, зігнута в три погібелі, з ріжками, з вовчими іклами, з довжелезним облізлим хвостом — і підкрадається до Марійчиного ліжка. Підкрадається, підкрадається, та як закувікає по-свинячому, як зарегочеться по-чортячому, та Марійку за ноги іклами ухопить хоче. Марійка від того жаху до стіни тулиться, а закарлючка ще дужче шаленіє. Підскакує, трясеться, мов шаман, жовтими іклами клацає. «Я тобі,— кричить,— ноги поперекусюю! Ти в мене будеш знати, як чужаків кохати!»

Отаке чортovinня ще й досі іноді Марійці сниться.

А що ви гадаєте? Параграф, якщо він не на свіжу голову придуманий, то страшна штука. З ним, брат, не жартуй!

МУРЛО

Весела новела

I

За пашпортом він може бути ким завгодно: Петренком, Даниленком, Козловим, Лошаковим. Може бути Святенком, навіть Богоявленком, а між людьми він — мурло. І тільки. Інакше його не величають.

Зовнішні ознаки мурла, як і офіційні прізвиська, теж досить розмаїті, хоч про нього існує дещо стандартне уявлення. Але тут уже вина сатириків та гумористів. У порядку самокритики скажу, що в нашій сатиричній мордописні мурло завжди робиться на один копил. Харя — розбий і мало. Пащека — чорна клозетна яма. Неголений. Нестрижений. Голос протівний, мов у шакала. Руки довгі й волохаті, як в орангутанга.

А життя є життя. У житті ніколи не здибаєш навіть два абсолютно схожих людських типи. Отож і мурло є всяке, оскільки воно теж походить від людини. Є, розуміється, і свиноподібне, бридке, а є навіть схоже на «ангела во плоті». Є в білосніжній нейлоновій сорочці, а є і в неохайній робі, заляпаній свіжою малярською охрою. Словом, так на так не буває.

Єдине, що є стандартного в цих типів, так це совість, точніше, той куточок, де має гніздитися ця штука. У мурла, якої б він масті не був, у тому куточку завжди безроздільно панує глупа й непроглядна, як петрівчана ніч, порожнеча.

Тому мурло завжди відзначається крайньою хамовитістю, цинізмом і скотською безвідповідальністю. Ні за що ні про що, отак за здорово живеш, він може вилаяти, нахамити вам у трамваї, на пляжі, біля театральної каси, в парку. Мурло може зіпсувати вихідний день цілому колективові, виїхавши з ним на маївку в ліс. Може брутально вилаяти стару жінку, якщо вона ненароком штовхне його в тролейбусі. Мурло може дати волю навіть своїм кулакам, коли відчуває, що йому одразу ж не дадуть здачі.

Але давайте я краще розкажу про одну свою недавню зустріч з мурлом. Це була водночас дуже неприємна і дуже приємна зустріч.

II

Електричка одійшла від київського приміського вокзалу майже з повним комплектом пасажирів, як це часто буває у сонячне серпневе надвечір'я. У вагоні — різноголосий людський гамір, під вагоном — ритмічний перестук коліс, за вагоном — густа рута приміських гаїв і радісне сяйво серпневого сонця. Сьогодні воно, мабуть, вперше за ціле літо так любо та щедро усміхається людям, і це створює у вагоні відповідний настрій. Посміхаються втомлені робітники, що вертаються після зміни додому у приміські селища, посміхаються загорілі дачники, посміхаються дина-

мічні й життєрадісні ірпінські перекупки. Один тільки не посміхається. Він розлігся на лавці й читає газету.

Я звернув на нього увагу ще на вокзалі, під час посадки. Середній на зріст, широкоплечий, чистенький і напрасований, у вагон він зайшов твердою ногою майстра спорту і сів на протилежній вільній лавці. Мені спершу навіть здавалося, що я його вже десь бачив, але де? Та потім пригадав: таких трафаретних красавчиків малюють на рекламних плакатах управління Держтрудошадкас, а внизу аршинним шрифтом ставлять інтригуючий напис:

В сберкассе деньги накопил,
Путевку на курорт купил.

На станції Буча до нашого вагона влилося нове поповнення пасажирів. Самі знаєте, що в таких випадках у вагонах починається щось схоже на гру в «тісної баби», але нікого це не дратує, нікого це не виводить із рівноваги. Подумаєш — проїхати дві-три зупинки можна й у тісноті.

Потурбували новоприбулі і нашого красавчика, але він одповів гордим мовчанням і, видно, не мав жодного наміру ділитись будь із ким своїм тимчасовим лігвом. А тут як на те одна молода жінка стояла біля вікна і тримала на руках маленьку біляву щєбетушку із зворушливим голубим бантом на голівці. Так-от вона взяла й сіла на краєчку «його» лавки.

Сіла, а її білява донечка грайливо нахилилася до красавчика, вхопила ручкою газету і потягла до себе.

— Ану котись отцеда із своїм байстрюком! — промищав красавчик, грубо штовхнувши жінку ногою.

Це несподіване хамство було рівнозначне ударові грому серед ясного неба, якщо не більше. Ми всі буквально оніміли. Навіть дитя перелякано вхопилось за материну кофточку й одразу замовкло.

Першим отямився мій сусід зліва, уже літній, але кремезний вусач у синій робочій спецівці. Він устав, увесь налився кров'ю, а його козацькі пишні вуса настобурчилися, як у розлюченого кота перед боем.

— Сідайте, дамочко, на мое місце, а я його зараз підніму, — на диво спокійним голосом промовив вусач, а в самого вже, бачу, щєлепи ворущаться.

— Зараз же встань, мурло, і проси пробачення! У матері проси і в дитини проси. Ну!

— Тихше на поворотах, батя! — ліниво процідив крізь зуби красавчик. — Не шуми, а то я тобі можу попортити твою вусату фотокарточку.

За цим послідувала добірна матірщина на адресу «всяких», котрі не дають «порядній людині відпочити спокійно».

— Пройдемось, дамочко, у той кінець вагона. Бачите ж, хамить свиня, дитини не соромлячись, а там сидять наші заводські — вони поступляться вам місцем.

Вусач провів молоду жінку у протилежний кінець вагона (очевидно, з міркувань суто педагогічних), а звідти повернувся у супроводі чотирьох молодих хлопців, теж у робочих спеціалках, з-під яких виднілися смугасті моряцькі тільняшки.

А вагон клекотів від обурення.

— Одвести його на першій же зупинці в міліцію.

— Бач, розходився, нахаба, та ще й сквернословить. Хоч би дітей посоромився!

— У міліції з ним поговорять як слід.

— Обійдемося без міліції, не маленькі,— так же спокійно сказав кремезний вусач, кивнувши на красавчика.— Ось він лежить. Підніміть його.

Хлопці в одну мить поставили красавчика на рівні ноги. Поставили так вправно, що в його животі щось навіть квакнуло. Красавчик зло матюкнувся, спробував пручатися, але не на тих, видать, напав.

— А тепер стягніть з нього штани і всипте йому по сьомому розряду.

Кремезний вусач, очевидячки, користувався у хлопців завидним авторитетом, бо красавчик дуже швидко знову опинився у горизонтальному положенні, але вже животом униз і вже... вибачте, без штанів.

— Це самосуд! Не маєте права! — заволав красавчик, але замашні матроські пояси вже з виляском робили своє діло. Складалося враження, що вони не були обізнані з тонкощами юриспруденції.

Пасажири по-різному реагували на цей публічний урок порядності. Одні весело реготалися, як на концерті Юрія Тимошенка і Юхима Березіна, другі, напевно в порядку перестраховки, робили вигляд, що вони взагалі нічого не чують і не бачать (хай йому грець — ще у свідки вскочиш!), треті піддавали хлопцям снаги у їх ділі праведнім.

— Отак його! Отак!

— Провчіть його, негідника, провчіть! — приказувала одна жіночка розпливчатої вікової категорії.— Бачила хамлюків, сама десять років за хамлюгою протраждала, а такого ще не бачила. Лупіть його, поки не попроситься. Отак його! Отак!

Красавчик між тим поки що не подавав якихось видимих ознак прозоріння. Він крутився вужем, бризкав слиною, мотюкався, сипав погрозами, пробував кусатися, а хлопці ще дружніше кресали поясами по тому місцю, котре в порядних людей тільки в дитинстві зазнає подібних впливів прикладної педагогіки.

Електричка, притишуючи хід, наближалася до Ірпеня. І тут красавчик зів'яв, жалібно скиглячи, запросив капітуляції:

— Не буду більше! Ой пустіть! Ой слово честі, не буду!

Капітуляція була прийнята, але красавчик знову повів себе досить несподівано. Як тільки його одпустили, він «быстрее лани» кинувся до дверей і вискочив з вагона, не доїхавши до станції.

— Та викиньте йому штани! — гукнув загорілий дачник з двома авоськами в руці.— Як же він з такою візиткою на люди покажеться!

— Нічого, і в трусиках прогуляється,— заспокоїв дачника кремезний вусач.— Дивись, вітерцем ще його продме, так і зовсім людиною стане.

— Так-то так,— погодився загорілий дачник з двома авоськами,— але ви погляньте у вікно. Бачите, он без трусів у посадку побіг!

Життерадісні ірпінські перекупки з веселими вигуками: «Оце цирк!», «Оце анекдот»,— стовпилися біля вікон, пишать, регочуться, а один з хлопців двома пальцями підняв з долівки напрасовані красавчикові штани, зазирнув десь туди всередину, кумедно зморщив нос і тюкнув лукаво:

— Тю, а труси справді в штанях. Що ж тепер з ними робити?

Він кинувся до вікна, але кремезний вусач зупинив його.

— Не знайде він їх,— далеко вже забіг. Здамо в міліцію. Може, по штанях розшукають та, дивись, до вашої ремінної каші ще казенного борщичку йому всиплють.

III

Перед тим як віднести рукопис в редакцію, я показав його своєму хорошому другу — давньому й досвідченому прокурорському працівникові. У нас з ним є одна спільна риса: він мене часто не розуміє, а я його, і ця особливість наших характерів служить нам ніби лакмусовим папірцем, ніби моральними терезами, котрі допомагають обом критично зважувати наші погляди і наші вчинки.

Прочитав він рукопис і невдоволено похитав головою:

— Погано, дуже погано.

— Краще не вийшло. Як умів, так і написав.

— Та я не про те. Я про хлопців.

— А чим же хлопці погані? Хлопці попалися, як на підбір. Так провчили мурляку, що півроку чхать буде і не вихається...

— Та я не про те,— перебив мене мій друзяка.— Я про самий «метод» їхньої науки. Від цього «методу», розумієш, самосудом папахе. А це вже погано, це суперечить закону.

— Що ж тут поганого? Хлопці достойно, по-робочому захистили честь жінки, честь свого старшого товариша. Молодці! Так і треба хамів виховувати.

— Виховувати треба, та не так. Треба було одвести хулігана в міліцію, скласти на нього акта, і я тебе запевняю, що одсидів би він дів п'ятнадцять, як сусол. А вони реміняки в хід пускають. Не можна так. А тобі я теж не раджу: коли ти вже вирішив друкувати цю історію, то скажи їй на адресу своїх лицарів кілька сердитих слів. Напиши, що вони теж допустили безтактність і недозволене рукоприкладство, бо в противному випадку це може прозвучати як заклик до подібного самочинства. Сам знаєш силу нашої преси, не мені тобі про це казати. А порядок є порядок, і порушувати його нікому не дозволено.

Цього разу він мене, здається, переконав. Так я оце киваю на хлопців пальчиком і кажу кілька сердитих слів на їхню адресу:

— Ну, ну, мої нехороші хлопці! Не можна мурла реміняками кресати. Мурло любить, щоб з ним чемно, по-хорошо му вестися.

Це для порядку. А між нами, щоб не чув мій друзяка-законник, скажу. Якщо мое скромне оповідання надасть снаги ще комусь з хлопців отаким маніром одмурлити ще якогось мурла, то це буде найкращою рецензією на мое оповідання. Я буду вважати, що воно написане дуже дохідливо.

ПАМ'ЯТНИК ТЕЩІ

Комірник нашого колгоспу за вкрадену колгоспну пшеницю побудував пам'ятник на могилі своєї тещі. Так що його ще, мабуть, і судити будуть...

(3 листа до редакції)

А за що, питається, судити? Ні, ви мені скажіть — за що судити? За те, що тещу він любив? За те, що обеліск воздвиг над прахом її тлінним? Боже мій милосердний, і його ще судити збираються!!!

Ні, давайте розберемося серйозно. Давайте розберемося, по-перше, чи багато серед нас таких зятів, як цей комірник. Думаю, що я не перебільшу, коли скажу, що ім'я їм не легіон. І хай мені навіть причеплять бирку «чорניתеля й паплюжника», хай звинуватять мене навіть у найтяжчому — у наклепі на радянських наших зятів, — я буду твердити, що таких, як він, перелічити можна по пальцях, що для цього навіть роззуватися не доведеться.

А по-друге, теща в нас узагалі чомусь стала одіозною фігурою. Дивисься кінокартину, і коли ще на титрах прочитаєш, що в картині діятиме теща, то можеш сміливо йти «в парі» на сто карбованців, що це буде негативний тип. Якщо комусь із драматургів заманеться вставити роль тещі у комедію, то можеш уже не сумніватися, що на кону побачиш не людину, а гримучу зміюку, котра підступно і підло отрує життя прекрасному і позитивному у всіх відношеннях зятеві.

Недавно я був у суді і слухав справу про розлучення. Обоє ще молоді. Вона — приємна, симпатична жіночка, він — абсолютно антипатичний тип. Синюватий ніс, одутлувате обличчя, під очима — два мішки, словом, усі ознаки того, що суб'єкт цей давненько вже з чарухою цілується.

Заяву про розлучення подала вона.

— Не можу, — каже, — жити з ним далі — страшенно п'є.

Він не заперечує.

— П'ю, — каже, — але спитайте її, громадяни судді, чому я п'ю? З горя п'ю, бо мати в неї кобра. Коли її своєчасно не повісять, то вона ще не одного зятя з світу зведе. Можете по мені судити. Коли ми поженилися, я був як ніжинський огірочок, а тепер подивіться, що з мене вона зробила.

Бачте, п'яничка, а й той норовить свою тещу дьогтем обмазати.

Словом, що там не кажи, а далеко нам до того комірника. Він, якщо хочете, зразково-показовий зять. Поїдьте в його рідне село на Волинь, і вам там усі скажуть:

— Хто? Отой, що за комірника був? Золото, а не затюха! Він мав таке добре до тещі серце, що навіть бив її рідко, а коли таке й траплялося, то бив тільки шіткою і тільки волосяним боком.

І його судити збираються... Боже мій милосердний, де ж та правда, де ж та справедливість у чорта поділася!

Я знаю, можуть знайтися читачі, котрі не погодяться зі мною.

— Дозвольте, дозвольте,— скажуть,— так він воздвиг же пам'ятник за крадену колгоспну пшеницю. Так? Так! Значить, він звичайний собі хапуга. Так навіщо ж ви з нього ангела робите?

Не поспішайте, шановні, з висновками, не кидайтеся згачу такими кусючими словами, як хапуга!

Що значить «звичайний собі хапуга»? Я з цим не згодний. Звичайний хапуга, накравши, нахапавши, буде собі дім під шифером або під цинковою жерстю, а коли дім він собі вже вигнав, то записується у чергу на «Москвича» або й на «Волгу». Або знову ж буде кам'яне гніздечко, так кімнат на чотири, для доньки, котра вже на виданні, або для синочка, у котрого вже сіються вуса.

А цей воздвиг пам'ятник тещі. Так питається,— хіба ж можна рівняти цього комірника до якогось пересічного вульгарного деришкури, в котрого одне на умі — розжитися, розбагатіти, розжиріти на краденому? Та ніколи в світі!!!

Комірник справді украв кілька мішків пшениці, але для чого? Не для збагачення ж, а для чисто гуманних цілей, для пам'ятника улюбленій тещі!

Боже мій милостивий, боже мій праведний, його ще судити збираються!

Де ж та правда?

ДУМАТЬ НАДА

I

В одному прекрасному місті одного прекрасного дня — ви вже догадуєтесь, що це був не понеділок і не тринадцяте число,— на одного симпатичного і дуже статечного това-

риша звалилася напасть. Та якби то одна, а то аж чотири напасті. Стільки напастей, самі розумієте, забагато навіть для понеділка.

Прогулювався собі той симпатичний і дуже статечний товариш після роботи у Парку культури та відпочинку, свіжим повітрям дихав, всякі собі думи думав, коли це — гульк — суне на нього якийсь суб'єкт. Суне, суне та хвать за петельки.

— Так я що, по-вашому, — свиня?! Да? Ні, ви мені скажіть, свиня я чи, може, кабан я?

Симпатичний і дуже статечний товариш аж пополотнів од несподіванки.

— Та що з вами! Яка ж ви свиня? Який ви кабан? Схаченіться!

— Ага, значить, я не свиня? Да? І не кабан, значить, я? Да?

— Та хто вам такого наплів?

— Ах, хто? Да? Так чому я у свинячому куті живу, га?

— Та перехрестіться, що з вами!

— Ні, ви мені скажіть, чому я у свинячому куті живу, га?

Ледве одкараскався симпатичний і дуже статечний товариш од причепливого суб'єкта, ледве оговтався трохи, коли це енергійно підходить до нього якась знервсована дамочка і — хвать за петельки.

— Так я що, по-вашому, дика качка? Ну, кажіть, кажіть — дика качка я, значить?

— Та що з вами? Яка ви качка?

— Ах, я, значить, не качка? Так, може, я лисиця? Ану знайдіть у мене хвоста. Знайдіть, знайдіть — я дозволяю.

— Та що ви, громадяночко, бог з вами! При чім тут качка, при чім тут лисиця? Ви натуральна жінщина, наскілбки я ще розбираюся в цьому питанні.

— Я без вас знаю, що я натуральна і що я жінщина! Я тільки не знаю, чому на болоті живу. Так ви мені і роз'ясніть — чому?

— Та на якому болоті? — аж застогнав симпатичний і дуже статечний товариш.

— Це я вас питаю, на якому! Вас! Розумієте?

І так аж чотири напасті підряд.

Перш ніж в'яснити, хто він за один, той симпатичний і дуже статечний товариш, хто й чому його за петельки смикав того прекрасного дня, давайте пригадаємо, як колись давали наймення людям і вулицям.

Не дивуйтеся, прошу вас, такому несподіваному повороту. Далі ви самі побачите, що цей екскурс у минуле має пряме відношення до теми мого сповідання.

Почнемо з людей. Людей завжди хрестили. Куми, як то вважалося, разом з новонародженим приносили до батюшки ще й півня.

— До вашої милості, отче Памфутію... Отець і матінка та й ми вже просимо наректи новонародженого раба божого Іванком.

— А чому це Іванком? — зиркнувши на миршавого когутика, сердито питався батя.

— Та тому, отче, що новонароджений, вибачайте на цім слові,— мужського полу.

Але за прејскурантом отця Памфутія за якогось там зачуханого півня чи мірку жита Івана не полагалося. За таке приношення давався максимум Павсикакій або Хуздазад. Або ще Патермуфій. Або ж Істукарій. Або Дуба, або Сакердон. Або Пуд. Або Лот. Або, зрештою, Пахом... Про Івана чи Миколу і не заікайся.

За добре ім'я добра мзда полагалася, а де її в чорта візьмеш, коли в батьків — ні в горшку, ні в мішку. Так часом і ходила людина всеньке життя Павсикакієм наречена...

Так появлялися на світі білому і всякі Собачівки, Болота, Захлюпанки, Свинячі кути, Кабачні провулки, Обжорні ряди, Хаші, Задрипанки. Все залежало від настрою і творчої фантазії отців міста. Розсердився градоначальник на якогось непоштового купчика, що той забувся до свята пасхи Христової штуку сукна йому прислати,— так і знай, що вже та вулиця, де купчик мешкає, Скупердяжною буде наречена і в офіціальних бумагах так записана.

Тепер не ті часи. Тепер ми самі, на свій смак і на свій розсуд, даємо ймення своїм дітям, своїм вулицям, своїм провулкам, своїм новим містам і селищам. І «приношеній» ніхто за це не вимагає.

Правда, не завжди ми думаємо, вибираючи імена і назви. Часом декотрі папаші з мамашами як підберуть уже своєму нащадкові ім'ячко, так тільки держись. Скажімо, прізвище в нащадка типове українське — Макітра, а ім'я йому притулили чисто англосакське — Джон. От і виходить

такий собі чудернацький гібрид — Джон Євлампійович Ма-
кітра. Та й вулиці наші часом теж носять такі назви, що
потилицю хочеться почухати. Але це вже наша вина. Ду-
мать нада...

III

А той симпатичний і дуже статечний товариш, котро-
го смикали за петельки, кажуть, працює у тій установі, що
мусить про назви вулиць думати і дбати. А ті, котрі смика-
ли, то, кажуть, були мешканці з тих вулиць, що досі чу-
дернацькі назви носять. Одна з них Болотом величається,
а друга Свиначим кутом, а третя Козодоївкою, а четвер-
та — ще гірше.

Ну, й правильно смикали!

Хай думає! Голова на плечах не тільки для того, щоб
пижика носити...

ВІДДАЙ — НЕ ХОЧУ

I

Я — горою стою за автомати. Автомати, на мій по-
гляд, — це геніальна штука. Особливо такі, котрі б'ються.
Оце недавно на Київському метро такі автомати повстано-
влювали, так повірте — любо-дорого дивитися, які вони
чудеса роблять!

Заходите ви собі в метро і простуєте до ескалаторів. Ди-
витесь, а в проходах таблички весело світяться, а на тих
табличках написи горять: «Опусти 5 копійок і проходи». А
ви собі, усміхнувшись, думаєте: «А якого ти мені дідька
зробиш, коли я фуксом проскочу? Подумаєш — ще йому
п'ятачок подавай!» І тільки ви зробили три кроки вперед,
а тут вас як торохне якимись залізяками по ногах, так ви
вже ні вперед, ні назад ступнути не можете.

Недавно і зі мною така історія приключилася. Іду собі,
погоду у «Вечірньому Києві» читаю. Поліз до кишень, зна-
йшов монету, автоматично всунув її у вічко автомата та й
іду. Коли це мене як угамселить щось по ногах вище колін,
так я аж підскочив. А в очах якісь кружала пішли — то
жовті, то сині, то червоні. А поки шок трохи спав, дівчина
в уніформі, спасибі їй, пояснила, що я по «рассеянности»
замість п'ятачка — три копійки у вічко вкинув.

Повірите, тепер перед тим, як опустити в автомат монету, я разів десять подивлюсь на неї — п'ятачок це чи не п'ятачок, а коли наближаюсь до кінця проходу, то затуляюся руками так, як ото затуляються футболісти, коли роблять «стінку», захищаючи свої ворота від небезпечного штрафного удару.

Справедливий автомат халтури не визнає. Положено п'ять — давай п'ять, інакше вдарю!

Компетентні люди кажуть, що кількість «зайців» на Київському метро зведено тепер майже до нуля. Он що може зробити хороший автомат.

II

Іду недавно по Хрещатику, коли це хтось по плечу мене — лась! Дивлюся — Альоша Зух, мій однокашник по інституту. Тепер він у літераторах ходить, уривки з романів пише.

— Здоров, старина!

— Здоров, — кажу, — Альошо!

— Куди це ти голоблі направив?

— Та в універмаг. Хочу деякі рибальські снасті придбати.

— Мені теж треба б пару вудилищ купити.

— То ходім.

— Та ну його в баню! Не люблю я в той універмаг ходити. Народу стільки товпиться, що потім три дні боки болять.

— Та ходім!

— Та ну його в баню, зайду іншим разом. Бувай!

Альоша перейшов на протилежний бік вулиці і подався попід каштанами десь у напрямку Бессарабки...

III

Але до чого тут автомат і до чого тут Альоша Зух? — питаєте ви.

Не поспішайте — все скажу, все роз'ясню.

Наша торгівля почала добре діло — продаж товарів населенню у розстрочку. Приходь у магазин, вибирай, що твоїй душі любо-мило, внось перший внесок — і бери на здоров'я.

Сподобались тобі меблі — бери меблі!

Сподобався тобі костюм — бери костюм!

Сподобався тобі килим — бери килим!

Сподобався тобі годинник — бери годинник!

Сподобалось тобі пальто — бери пальто!

Бери — тільки не забудь борг віддати!

І покупці охоче беруть. Беруть і ретельно потім заборгованість «гасять». Але не всі. Тобто охоче беруть усі, але не всі охоче борг потім віддають.

Громадянин Тягнирядно Никодим Іларіонович, хай йому легенько гикнеться, ще два роки тому набрав на 160 карбованців товарів у розстрочку, а досі не вніс ні копійки боргу.

— Віддайте! — по-хорошому кажуть Никодимові Іларіоновичу.

— Не хочу! — каже він. — На голову вам не капає, підождете.

Громадянин Абдулагатов Абдула взяв у розстрочку килим на 756 карбованців — не сказати би що незаможник, коли в таких коштовних килимчиках кохається, — та коли час розплати настав, громадянин Абдулагатов гірко бідкається почав: «Та як же я той борг погашу, коли в мене тії зарплати мов кіт наплакав. Бідний я, аж синій, повірте на чеснім слові. От трохи розживуся — тоді вже обов'язково розплачусь. Повірте на чеснім слові».

У довгому списку боржників, що мені його показали в центральному універмазі, знайшов я і Альошу Зуха. Він теж, виявляється, купив якусь собі штуку за 800 карбованців. Купив у розстрочку, а думає, що на вічне оддавання. Писали Альоші нагадування, лякали вже судом, а він одбрикується:

— Не плутайте, — каже, — мене з Рокфеллером. Раз я беру у розстрочку, — значить, у мене зайвих грошей немає. Коли будуть — віддам.

Так он чому Альоша Зух переходить на протилежний бік Хрещатика, коли до центрального універмагу наближається. Тепер все ясно.

А вам ще не ясно, при чім тут автомат? Та ще такий, що б'ється?

А ось при чім. Треба швидше сконструювати автомат, який безпомилково вгадував би рівень порядності покупця. Стоїть собі такий автомат у дверях магазину, який торгує товарами в розстрочку, і тихенько собі реагує на пришельців. Іде хороший, порядний купець, — автомат люб'язно впускає його і випускає. А коли на поріг ступне ногою покупець такий, як Альоша Зух, скажімо, автомат із страшним брязкотом і шумом хапа його за комір, чимсь важким б'є

нижче поперека і за якусь мить той сидить уже на тротуарі, нижче поперека синяки зачухуючи.

Ставлю карбованець проти ста, що за якийсь місяць-два кількість злісних боржників буде зведена до нуля.

ПРО ЮХИМА ПОЗИТИВНОГО І ЮХИМА НЕГАТИВНОГО

*Відповідь студентові Львівського
зооветеринарного інституту Миколі Петренку*

Шановний Миколо!

Мені здається, що ви не станете заперечувати того очевидного факту, що на нашій землі живуть, і часом зовсім поруч, Юхими позитивні і Юхими негативні, або, просто кажучи,— Юхими хороші і Юхими нехорощі.

Якщо так, то прошу вас ласкаво, уявіть собі на одну хвилину таку картину. Уявіть собі, що кінодраматург Н. взяв і написав сценарій, в якому зобразив страшенно негативного Юхима, до того вже негативного, до того вже противного, ну, аж чорного.

Кіностудія, скажімо, наша Київська імені Олександра Довженка, взяла той сценарій і, зовсім не міняючи авторського задуму, зробила дуже гостру сатиричну комедію. Кіноглядачі побачили на екрані злого егоїста, хапугу, циніка, який зневажає нашу мораль, наші порядки, наші ідеали, який дбає тільки про свою власну зажерливу пельку. На заводах, фабриках, на шахтах, біля мартенів і конвейерів, на неозорих наших ланах самовіддано трудяться ударники комуністичної праці. Ім'я їм — легіон. Своїм героїчним трудом вони возвеличують рідну Батьківщину, множать її багатства. Їх благородний девіз: «Один за всіх і всі за одного!»

А в Юхима свій девіз, короткий: «Один з усіх». Він тягне й хапає все, що може і де може, він одгрохує з крадених будівельних матеріалів два розкішних котеджі — один собі, другий — своїй доньці, що вже на виданні. Він їздить кожного літа з усім своїм виводком на благодатні кавказькі води, він має власну «Волгу», в нього є найновітніші телевізор, магнітофон, радіола, холодильник, пральна машина і тому подібні досягнення сучасної культурно-побутової електротехніки...

Словом, не Юхим, а паскудний виродок, безсоромний хапуга, на якому й проби вже ніде ставити. Фільм кінчається тим, що Юхима беруть за шкірки й садовлять туди, звідки видно небо «в клеточку».

От я вас і запитую: невже ви допускаєте, що після цього фільму позитивний Юхим Березін, а за ним і позитивний Юхим Мартич, а за Мартичем усі чесні громадяни, наречені Юхимами, прямо після сеансу рвонуть до загусу й крикнуть в один голос:

— Не хочемо зватися Юхимами! Категорично вимагаєм наректи нас Трохимами!

Ви мені зараз скажете: «Е-е-е! Це не аргумент. Ви не туди гнете. У листі до редакції я не про імена писав, а писав про фах, я відстоював честь професії... Справді, у своєму листі до редакції «Літературної газети» ви пишете: «Кожному приємно прочитати твір чи подивитися фільм, героєм якого є брат по професії. Я теж люблю свою спеціальність. Закінчивши ветеринарний технікум, працював завідувачим ветеринарним пунктом, зустрічався з багатьма спеціалістами цієї професії і добре знаю їх часом нелегку працю. В більшості це розумні люди, фізично витривалі, мають умілі руки і є хорошими організаторами. Проте я ще не читав у художній літературі, щоб героєм була людина цієї професії, також не бачив і подібного в кіно. Гірше того, в досить хорошій кінокартині «Чужа біда» показаний мельком ветеринарний лікар, один тільки вигляд якого викликає сміх. Або в кінокомедії «Квітка на снігу» показаний в ролі випускника ветеринарного інституту хлопець, з якого тільки й можна посміятись. Хоч це і комедія, проте не дуже хочеться бачити подібне».

Повірте, Миколо, що я теж люблю свою професію, і ця моя любов анінастілечки не згасла після того, як у деяких літературних творах і кінофільмах почали появлятися негативні образи журналіста. Я не перестав любити свою професію і не поміняв її навіть після того, як Олександр Євдокимович Корнійчук у своїй п'есі «Фронт» намалював такого антипатичного і неприємного журналіста, як Крикун. А чого мені на стінку лізти? Є й серед журналістів негативні типи. Є вони і серед вашого брата ветеринара. Ви самі пишете: «В більшості це розумні люди, фізично витривалі, мають умілі руки і є хорошими організаторами». На знак згоди тисну вашу руку. Але раз є більшість, то є і меншість. Це логічно. Раз більшість хороша, позитивна, то меншість, очевидно, не зовсім хороша або просто негативна. Це теж логічно. Я сам знаю одного ветеринарного

лікаря, який закинув свою хорошу, дуже потрібну нам професію і став рубщиком м'яса на колгоспному ринку. Погнався чоловік за легким хлібом і довгим карбованцем.

Я знаю випускника ветеринарного інституту, файного, скажу вам, легіня, який не поїхав працювати на село, а лишився біля мами в місті, відкрив у себе вдома приватну школу модних західних танців і так перебивається з хліба на сіль...

Скажіть мені, будь ласка, хіба оцей учитель танців з висою ветеринарною освітою не є цілком готовим уже персонажем для гострої комедії, для сатиричного оповідання, для кінотвору? Я розумію вас, «не дуже хочеться бачити подібне», але хто посміє сказати, що поява такого твору була б образою для всіх хороших ветеринарних лікарів? Навпаки, кожен позитивний ветлікар, ознайомившись з подібним твором, з гордістю скаже:

— А я не такий! І ніколи не буду таким. Гидко бути таким!

На закінчення хочу сказати вам, що не ви, Миколо, перший і не ви останній так своєрідно витлумачуєте це абсолютно ясне питання. Часто то там, то там вчуваються часом невиправдано обурливі голоси:

— Бач, якого бухгалтера показали! Хіба в нас є такі бухгалтери?

— Бач, якого лектора нам показали! Хіба в нас такі лектори?

І т. д. по лінії майже усіх професій і посад, до гицлів включно.

Один голова колгоспу, хороший, чесний, хазяйновитий голова колгоспу, якось казав мені:

— Ну чого це наш «Перець» малює голів колгоспів такими вже красавцями, що хоч гвалт кричи? Як не окомилювач, то хапуга, як не хапуга, то п'янюга! Це вже нас, голів колгоспів, починає ображати. Можна подумати, що ми всі такі.

— Та що ви,— кажу,— дорогий Пилипе Дмитровичу? Б'юсь об заклад, що у вашому колгоспі ніхто такого не подумає. Не подумають такого ні в одному колгоспі, де головують чесні, хороші товариші. Це по-перше. А по-друге, «Перець» — це сатира, а сатири й сам бог велів показувати все нехороше, все негативне в ім'я торжества всього хорошого, всього позитивного.

— Воно, звичайно, так,— одповів Пилип Дмитрович,— але коли бачиш карикатуру в пресі чи дивишся на отого

голову Сомы з п'єси Корнійчука «Над Дніпром», то, повірте, якось недобре на душі стає.

Мені хотілося сказати Пилипові Дмитровичу, що наша література, наше мистецтво, показуючи всю неповторну красу і велич радянської дійсності, всю красу й благородство наших людей, не можуть, просто не мають права не помічати в той же час сомів та іже з ними. Витягати їх із темних закутків на ясне світло, розвінчувати їх нещадно — не тільки право, не тільки покликання, а й партійний обов'язок літератури нашої і мистецтва. Але я цього йому не сказав, бо чоловік він розумний і сам дуже добре розбирається у цих речах. Я питання поставив руба:

— А скажіть, хіба вже в нас перевелися соми? Хіба вже відійшли в Лету окомилювачі, хапуги, п'янюги, безгосподарники?

— Ні, не перевелися.

— Так що ж накажете з ними робити? В золоту рамочку їхні портрети вставляти чи, може, руцю їм цьомати?

— Давати їм по шиї! — засміявся Пилип Дмитрович.

На цій конкретній репліці ми й порозумілися.

А вам, Миколо, я скажу таке: вчіться добре, виростайте на позитивного висококваліфікованого ветеринара і весь свій благородний гнів спрямовуйте не проти кінокомедій, в яких зображено негативних ветлікарів, а, навпаки, проти самих негативних ветлікарів, де б ви тільки не зустріли їх.

Так воно справедливіше і корисніше буде. Благородний гнів людський дуже позитивно діє на все негативне.

А писати хороші твори про хороших ветлікарів просто до зарізу треба. Тут я з вами згодний.

Привіт вам і найкращі побажання!

ЦІЛИНА, 1962 РІК

Веселий репортаж

Степ і степ. Степ і степ.

Вперед глянеш — степ...

Праворуч подивишся — степ...

Ліворуч глянеш — степ...

Назад озирнешся — степ...

Неозорій, як море, буйно-зелений степ.

Далекий і водночас близький казахстанський степ.

Правда, далеким колись він був.

Колись діди наші та батьки наші, шукаючи вільних родючих земель, шукаючи кращої долі, добирались у ці краї довго, довго... Два-три місяці тривала подорож з України в степи Кустаная чи Акмоли. Їхалося спочатку в залізничних теплушках до Челябінська або Петропавловська, а там купувалася на ярмарку пара воликів чи конячат, купувалася скрипуча дерев'яна гарба — соб-цабе степами неозорими аж до попередньо облюбованого ходаками місця десь на берегах швидкоплинного Ішиму чи тихого прісноводного озера. Довга і тяжка була ця дорога.

А тепер що? Ми сіли в Бориспільському аеропорту на лайнер ІЛ-18 і через п'ять з половиною годин були вже на цілині. Просто не віриться: в літаку поспідали, а в Цілінограді вже обідали, з апетитом уплітаючи смачний казахський бішбармак.

Але я трошки заскочив наперед. Спочатку треба сказати, чого ми опинилися на цілині. Так-от. В Цілінному краї відбувалися дні української літератури. Прилетіло нас у Ціліноград сімнадцять письменників. Перша наша зустріч з цілинниками відбулася на центральній площі Цілінограда. Близько двох тисяч людей сердечно, по-братньому вітали посланців літературної України. Близько двох годин лунало на майдані художнє слово українських літераторів. Гарячі оплески, вигуки щирих братерських привітань схвилювало нас до сліз.

А коли скінчився виступ, ми опинилися в приемному полі любителів автографів. Ще задовго до нашого виступу на цьому майдані був влаштований ярмарок української книги, і кожному, хто придбав собі книжку, хотілося мати авторський напис. Пішли в хід авторучки, олівці. Доводилося підписувати і свої книжки, і книжки тих письменників, що й не приїхали на цілину. Пробивається до вас студентка з томиком поезій Максима Рильського в руках і просить:

— Підпишіть, будь ласка, на згадку.

— Та я ж не Рильський. Максим Тадейович у Києві лишився.

— То нічого, підпишіть. Я вас дуже прошу...

І довелося брати томик і писати: «Від імені і за дорученням Максима Тадейовича Рильського на добру згадку Ганні Мацієвич». Писали від імені і за дорученням Володимира Сосюра, Олеся Гончара, Андрія Малишка, Андрія Головка, Вадима Собка, Петра Панча. Хай простить нам великодушно Тарас Григорович Шевченко, але ми ставили

автографи і на «Кобзарі» — ми просто не могли не виконати прохань симпатичних цілиноградок і цілиноградців, які придбали в цей день його безсмертне поетичне творіння.

А на другий день ми роз'їхалися по п'яти областях гігантського Цілинного краю, що має в діаметрі більше як півтори тисячі кілометрів. Хто полетів літаком, хто поїхав поїздом, хто — автомашиною.

По приїзді в області між нами й цілинниками виникла одна суперечність: цілинники дуже хотіли, щоб ми якомога більше виступали з читанням своїх творів, а нам дуже хотілося якомога більше побувати в цілинних господарствах, поговорити з людьми, познайомитись з їхнім життям і побутом.

Гору взяли, звичайно, цілинники. Та це й зрозуміло. Вони хазяї, а ми їхні гості, а волі хазяїв гості повинні завжди підкорятися. За дванадцять днів відбулося більше сімдесяти творчих зустрічей з трудівниками цілини. Але й ми не зівали. Незважаючи на далекі переїзди, незважаючи на те, що кожного дня доводилося виступати, ми встигли багато побачити і, як у нас кажуть, помацати пальцями.

Я багато читав про цілину, багато чув про неї, але те, що я побачив, перевершило всі мої сподівання. Тепер я можу сказати, що читати про цю землю і не бачити її власними очима — це однаково, що через скло мед лизати.

Цілина перш за все потрясає і приголомшує новачка своїми масштабами. Ідеш годину, питаєш:

— Чиї землі?

— Радгоспу «Київський!»

Ідеш ще годину, питаєш:

— Чиї землі?

— Радгоспу «Київський!»

Ідеш ще годину, питаєш:

— А це чиї землі?

І знову чуєш:

— Радгоспу «Київський!»

Що не господарство, то сорок-п'ятдесят, а то й шістдесят тисяч гектарів орних земель, сотні тракторів, комбайнів, автомобілів й інших машин. Вже тепер у п'яти областях Цілинного краю піднято 18 мільйонів гектарів родючих земель. Я не обмовився, сказавши «родючих». Це факт. Тутешні землі справді благодатні землі. Тут добре родить пшениця, ячмінь, кукурудза, горох, боби, цукрові буряки, гречка, просо, картопля, кавуви, дині, помідори.

У багатьох радгоспах і колгоспах ми бачили молоді фруктові сади. Деревя буквально обліплені яблуками, гру-

шами, сливами, вишнями. Я дивився на цю благодать і очам своїм не вірив. Мені здавалося в ту мить, що я не в степах Казахстану, а десь у нас на Вінниччині чи на Черкащині.

— Усе в нас росте, усе в нас родить! Не росте в нас і не родить тільки те, чого не посієш або не посадиш! — посміхаючись, кажуть цілинники.— Нема в нас тільки солов'їв, але якби залетіли хоч на одну весну, то й вони б тут прижилися!

Безмежно радує всіх цьогорічний цілинний урожай. Куди не кинь оком — море густої і зеленої, як руга, пшениці, ячменю. Прекрасно вродили кукурудза, горох, цукровий буряк, боби.

Куди не прийдеш, кого не питаєш,— усі в один голос кажуть:

— Зберемо не менше як по сто пудів дорідної пшениці з гектара!

— Візьмемо не менше як по триста центнерів цукрових буряків з гектара!

— Буде по чотириста центнерів зеленої маси кукурудзи на силос!

— Будемо мати вдосталь гороху й бобів!

— Буде вдосталь кормів для тваринництва!

А треба вам знати, що цілина — це не тільки наша всесоюзна фабрика дешевого зерна. Цілина стає гігантською фабрикою дешевого м'яса, сала, молока, вовни й інших продуктів тваринництва. Мільйонні отари овець, стада корів, свиней — це вже не завтрашній день Цілинного краю, це все вже є сьогодні, і незабаром буде ще більше. Невпинно зростають у цілинних радгоспах і колгоспах птахоферми. Майже кожне господарство має власні інкубаторні станції, сучасні механізовані пташники.

Особливо тут добрі умови для вирощування водоплавної птиці — качок і гусей. У Цілинному краї є більше одинадцяти тисяч озер, не кажучи вже про річки,— так що розгулятися птаству тут є де!

Через два-три роки радгоспи й колгоспи цілини стануть високорентабельними, баратогалузевими господарствами. В цьому можна не сумніватися. Ще кращим, ще культурнішим стане життя трудівників цілини. В цьому теж можна не сумніватися. Правда, люди й тепер тут живуть добре. Робітники й спеціалісти мають двокімнатні й трикімнатні квартири, заробляють добре. В кожному радгоспі є хороші їдальні з великим вибором дешевих і смачних страв. Є хороші магазини, бібліотеки, клуби, майже кожного дня де-

монструються кінофільми. Радгоспи електрифіковані й радіофіковані. А незабаром усі вони будуть газифіковані.

У багатьох квартирах цілинників ми бачили холодильники, радіоли, радіоприймачі, сучасні красиві меблі, а на подвір'ях — власні «Волги», «Победи», «Москвичі», «Запорожці», мотоцикли.

Люди добре одягаються, добре харчуються. Здорові, веселі, бадьорі. Ми виступали в Палаці культури радгоспу «Самарський» — директором там прекрасний господар і організатор Іван Григорович Лихобаба, наш земляк з Харківщини. Я подивився в зал і кажу:

— Де це ми, Іване Григоровичу? В цілинному радгоспі чи в Києві?

— А що таке? — питає, посміхаючись, широкоплечий, високий красень Лихобаба.

— Та публіка в залі сидить ніби київська. У всіх модні зачіски, елегантні, красиві плаття, костюми. Дівчата он у модних тувельках на тонюсінських каблучках.

— Недавно в нас виступали артисти Великого театру, — не без погорди відповідає Іван Григорович. — Так вони теж питали: «Де це ми, Іване Григоровичу? В цілинному радгоспі чи в залі Московської консерваторії імені Чайковського?»

В його розумних очах спалахнули веселі іскорки.

— Йдемо вперед. Через два-три роки наші радгоспні селища стануть справжніми благоустроєними степовими містечками.

Він не фантазує, бо так воно й буде. Цілина сьогодні нагадує велетенський будівельний майдан. В який радгосп не прийдеш — він весь у риштованнях новобудов.

— Оце ми будуємо школу-інтернат! — скажуть вам.

— А оце будуються дитячі ясла.

— А оце дитячий садок.

— А он там будуємо нову їдальню.

— А от там — стадіон.

— А оце буде поліклініка і лікарня на двадцять п'ять ліжок.

— А он тамечки будуємо триповерхові житлові будинки з водогоном, каналізацією, ваннами і всіма іншими вигодами.

Отака вона сьогодні — цілина.

Але якби мене спитали:

— А що тебе, шановний товаришу, найбільше вразило на цілині?

Я відповів би:

— Люди!

І якби мені ще тричі поставили це запитання, я тричі відповів би:

— Люди!

— І ще раз люди!

Той же Іван Григорович Лихобаба казав мені, що коли не кожний, то принаймні кожний другий цілинник заслуговує на те, щоб про нього писали героїчні поеми, повісті, душевні пісні, п'єси й романи. І він не перебільшує. Трудівники цілини — українці, росіяни, казахи, білоруси — це люди героїчного трудового подвигу, люди, сильні духом, які мужньо здолали всі труднощі перших цілинних років і змусили мільйони, мільйони колись пустельних земель працювати на комунізм, родити й плодоносити, плодоносити й родити на радість і щастя радянських людей.

Цілинники полюбили нову свою землю великою мужньою любов'ю, вони зріднилися з нею, обжилися на ній назавжди і безповоротно.

...Після виступу в радгоспі «Свободный» їдемо в районний центр Єсіль. За кермом машини сидить літній уже чоловік, дуже схожий на наших українських степовиків. Симпатичний такий дядечко, ще міцний і через кожні два-три слова вживає слово «понімаєте».

— Давно вже в цих краях? — питаю.

— З 1954 року, понімаєте.

— А звідкіль приїхали?

— З Кіровоградської області, понімаєте. Донька моя, понімаєте, закінчила Білоцерківський сільськогосподарський інститут і по комсомольській путівці поїхала на цілину. А потім, понімаєте, прислала листа й пише: «Приїжджайте, понімаєте, та приїжджайте. Чого вам там удвох з мамою сидіти? Приїжджайте, та тут разом і жити будемо». Ну, порадилися з старою та речі на плечі, понімаєте, і в дорогу. Приїхали, понімаєте, і світу божому не раді. Живемо у вагончику, по степу, понімаєте, хуга лютує, завиває, а ми з старою на дочку сваримось: «Нащо ти нас сюди виписала? — кричимо, понімаєте. — Та тут тільки вовкам добре жити», — кажемо. А вона, понімаєте, тільки посміхається. «Нічого, — каже, — тату й мамо, звикнете, то ще й дякувати мені будете». А як дочка на роботі, так у нас, понімаєте, з бабою баталії починаються. Вона кричить: «Це ти мене сюди завіз!» А я кричу: «Це ти мене сюди завезла!» А потім, понімаєте, як заплачемо удвох, так, повірите, — шибки у вагончику дрижать! А тепер, понімаєте, як згадаю часом ті сварки та сльози, так, їй-богу, сам з себе сміюся. Тепер

якби хтось навіть сказав, розумієте: «Ідь, Петро, на свою Кіровоградщину», — так я ще добре подумав би. Полюбив я ці простори, полюбив цю землю. Хороша, розумієте, земля!

Так, земля хороша, і люди на цій землі хороші. Прекрасні люди!

І ще мене дуже вразила тут одна річ. На ціліні добре ростить не тільки пшениця і всяка пашниця, на ціліні повсюди ми бачили високий урожай на маленьких цілинників. Куди не прийдеш — діток цих, як гавенят. У кожній оселі — по троє, по четверо. Та все гарненькі, та все здоровенькі, та все веселенькі. Уже в цьому році піде в перші класи цілинних шкіл більш ста тисяч хлопчиків і дівчаток, що народилися в 1955 році. Це теж дуже добра і радісна прикмета. Хай ростуть вони великими та здоровими!

І ти будь здорова, цілина!

ЛИСТ, ЩО АДРЕСУЄТЬСЯ БАГАТЬОМ

Здоровенькі були, шановні друзі!

Ми давно вже виростили із тих куценських штанців, коли всілякі страшні історії викликали неприємний холод під ложечкою, а ночами спричинялися до відомих з дитинства нічних діалогів:

- Ма-а-мо! Ой ма-а-мо!
- Що тобі, Петрику? Спи — вже ніч.
- Ой, мені страшно.
- Чого ж тобі, Петрику, страшно!
- Ой, баба-яга в бовдурі вие.

Ми — народ дорослий, і нас уже не настрашиш ні бабою-ягою, ні відьмою, ні Синьою бородою, і все ж таки я хочу розказати вам лиховісну новину, котра, може, й не всіх налякає, але, думаю, що мусить насторожити кожного.

Майте на увазі, шановні мої друзі, що в наших краях появилася одна неприємна особа. Але мало сказати неприємна — це озоружна й страшна зайда. Вона вештається по деяких містах і селах, непомітно проникає в установи й організації, колгоспи й на заводи, хитро й непомітно заводить там знайомства, а після того починає викидати такі фортелі, що часом волосся на голові ходором ходить.

Хочу підкреслити, що мітить ця шельма здебільшого на «крупну рибу». І коли ти, розвісивши вуха, дав зівка, коли ти клюнув на її сатанинську вудочку, то вважай себе про-

пащим. Вона затуманить твою душу і твій розум, остудить твою кров і засліпить тобі очі, вона тебе так обплутає, так заїздить, що ти будеш нездатним до будь-якого живого діла. А відтак ти вже не керівник і не працівник, а щось таке інертне, щось таке заживо мертве, щось таке, ніби дерев'яна тумба в шапці. Кажу це вам не для страху й не для ляку, а для того, щоб були ви начеку.

Я ще не знаю точно, звідкіля ця неприємна особа до нас заскочила, не знаю ще, з якого роду-племені вона походить,— я знаю тільки її ім'я і можу дати вам точний словесний портрет злих її викобенювань.

Запам'ятайте: коли в робітничому чи студентському гуртожитку ні з того ні з сього повіяло собачим холодом, вийшли з ладу кухонні плити, не стало гарячої води, замовкли радіорепродуктори, коли тут давно вже не бачили того діяча, котрий за службовим своїм обов'язком мусить дбати про всі побутові гаразди мешканців гуртожитку,— то так і знайте, що це її робота. То вона — ця неприємна й страшна особа — протоптала сюди свою стежку.

Запам'ятайте: коли на базі райспоживспілки є всі товари першої потреби, а в крамниці вашого села, хоч свисни, ні сірників, ні гасу, ні солі, ні макаронів, ні олії і працівники прилавка коли їх питають, чому цього всього нема, похмуро вам скажуть: «А ви беріть те, що є, а не те, чого немає»,— то будьте певні, що це теж її штучки. То вона — ця неприємна й осоружна особа тут походила.

Запам'ятайте: якщо на заводському дворіщі під дощем і снігом лежать навалом, вкриваються іржею і пліснявою дорогоцінні верстати, мотори й найточніші прилади, а керівники підприємства, мов дерев'яна тумба, ані пари з вуст, ані гугу,— то так і знайте, що це теж її робота! Це на її сатанинську вудочку вже клюнули на цьому підприємстві.

Запам'ятайте якщо у вашому місті в похилих і облуплених газетних вітринах висять вицвілі аркуші періодики піврічної свіжості, а на стадіоні весело побрикують кози й рясно цвітуть будяки, якщо в Палаці культури має постійну прописку зелена нудьга, а місцева бібліотека тулиться по-сирітському в напіваварійній хижі,— то так і знайте, що й до вас уже пробралася ця неприємна і підступна особа. Це тільки її робота!

Запам'ятайте: якщо ви поселилися в новому мікрорайоні й не бачите таких буденних, але бажаних вивісок, як «Пе-рукарня», «Аптека», «Громадська вбиральня», «Хімчистка», «Ремонтна майстерня», «Води-соки» і т. д., не бачите р'к,

не бачите другий, то не ремствуйте на свій зір і не поспішайте в інститут імені Філатова. Ремствуйте на неї, шельму. Це теж її робота!

Запам'ятайте: якщо в універмагах роками висять і припадають пилюкою довготелесі темно-землистого кольору пальта-собакевичі, а на швейній фабриці того не бачать і стараються якомога більше нашити таких потвор, то знайте, що це теж художества цієї неприємної і страшної особи.

Я не збираюся робити повного переліку всіх її капостей, — я поспішаю сказати вам, як її звуть.

Запам'ятайте: її ім'я — байдужість. Чуєте? Б а й д у ж і с т ь !!!

Стережіться, товариші, бійтеся цієї неприємної і страшної особи, як вогню, як гонконгського грипу, як смерті!

Бійтеся і стережіться, щоб, бува, і вас вона не зацугундила на свій гачок!

ЩОБ ДОБРІ СНИ СНИЛИСЯ...

Голові Занедбайлівського колгоспу «Сійся-родися» Хомі Хомичу Півторакозі приснився страшний сон. Як воно могло наснитися таке страховисько, Хома Хомич і сам не пойме. Наче ні з ким і не сварився того вечора, наче і з району ніяких таких неприємних дзвоників не було, і не випив, і не переїв на ніч, а, навпаки, ліг спати майже впроголодь — з'їв тільки ячню з салом, миску вареників з м'ясом і випив глечик кисляку. Медицина тепер так радить. Коли тобі за сорок — уникай холестерину й не перевантажуй перед сном шлунка. Інакше клямка — склероз з гіпертонією тобі забезпечені!

Хома Хомич недовго й ворочався, заснув по-хлоп'ячому раптово, як тільки його голова відчула м'яку поверхню великої подушки. А вночі жінка прокинулась від якихось тривожних і приглушених звуків, дуже схожих на мукання корови-первістки, коли вона починає телитися.

— Що це? — з острахом прошепотіла в темряві жінка й у відповідь знову почувла ті ж самі звуки:

— М-м-м-м... М-м-м... М-м-м-м...

— Хомцю, що з тобою?

— М-м-м-м... М-м-м... М-м-м-м...

— Та що з тобою, Хомцю? — аж скрикнула перестрашена жінка і з переляку не зовсім делікатно штурхнула Хому Хомича під бік.

Хома Хомич схопився, як ошпарений, застогнав:

— Ой, не бийте! Засудили, так уже не бийте!
— Та отямся, Хомцю! Що з тобою?
— Ой, я пропав! Ой, за що ж мені така кара, громадяни судді?

— Та що ти верзеш, Хомцю? Прокинься!
— Ой, за що ж мені аж три роки, громадяни судді!
— Хомцю, що з тобою, отямся! Які три роки?
— Ой, на три роки, Настенько, на три роки!

Жінка схопилася з ліжка, засвітила світло й кинулася до Хоми Хомича. Він був блідий, спітнілий і аж тремтів.

— Ну що тобі, Хомцю? Може, в тебе гарячка? — крізь сльози спитала жінка й притулила руку до лоба Хоми Хомича. Лоб був холодний, і це трохи заспокоїло її. А Хома Хомич сидів на ліжку, мовчки кліпав очима і, здавалося, ніяк ще не міг второпати, де він і що з ним коїться.

— Це я в хаті, Настенько? Чи, може, вже не в хаті? — озвався громовим голосом Хома Хомич.

— В хаті, Хомцю, в хаті. А де ж? Он бачиш, і фотографія твоя над дзеркалом висить. Он і шафа стоїть. Он і ружжо твоє на стіні висить. Та ти очумайся! Хомцю, очумайся, а то ти всередині ще спиш.

— Фу-у! — фукнув Хома Хомич з такою силою, ніби він тільки що скинув із своїх плечей якийсь непосильний вантаж.

— Ну, що тобі, Хомцю? — знову знепокоїлась жінка. — Чого ти такий блідий? Може, тобі наснилося щось погане чи, може, справді ти нездоровий?

— Наснилося, гори воно синім вогнем! — уже жвавішим голосом одповів Хома Хомич. — Таке приверзлося, Настенько, що й недопоймеш, хто ото такі дурацькі сни на світі видає. Як тільки ото заснув, так і почалося. Сниться мені, що я виїхав у поле подивитися, як там сімба йде. Виїхав не «бобиком», а бідаркою — «бобик» наш, сама знаєш, «босий» стоїть. Іду собі риссю та Воронька стримую — застоявся сучий син і все на галоп зривається, — а кругом краса, теплінь, у весняному небі журавлі курликають, жайворонки заливаються.

Заслухався я цією небесною самодіяльністю і не помітив, як і Суху балку, що ото за старою грушею, проскочив. Дивлюся, а на ріллі трактор стоїть, а біля нього тракторист — Мотрин Сашко — клопочеться. Дай-но, думаю, зупинюся та піду гляну, що там за пригода трапилась. Підходжу та:

— Здоров, — кажу, — Сашко! Що тут у тебе спричинилося? — питаю.

— Та от — барахлить мотор, — каже. — Почмихає, почмихає і стане. Почмихає, почмихає і стане!

— А якого ж це йому дідька ще треба? — питаю.

І тут сталося страшне. Трактор весь як затрясється, як зареве та до мене. Я навтьоки, а він за мною.

— А-а! — кричить людським голосом. — Так ти ще «дідькаєш», окаянна твоя душа! Зараз, — кричить, — я тобі покажу дідька!

Наздогнав мене та як уперіщить переднім колесом по спині, так я тільки кавкнув! Упав на ріллю і слова вимовити не можу. Ну, думаю, прощай, Настенько, може, не побачимось. А він став дибки наді мною, як дикий коняга, фари його лютим вогнем горять.

— Шкуру з тебе спущу! — кричить. — В землю тебе, варвара, втопчу! — кричить. Та заводною ручкою — хрясь мене по шапці. Так мені й в очах посоловіло і кружала переді мною попливли — то зелені, то червоні, то зелені, то червоні. Аж чую, ще хтось хрипким, простудженим голосом кричить:

— Зачекай-но, я йому ще за нашого брата комбайна влушпелю!

«А це ж хто?» — думаю. Підвів голову, протер очі і, повіриш, перехрестився! Сорок років ні в бога, ні в чорта не вірю, а це перехрестився! Бачу — пре комбайн СК-4, отой, що під Жуковим хутором зимував. Ні одного ската на ньому, весь розкомплектований, а летить, сатанюка, як навіжений, і якоюсь здоровенною залізякою погрозливо розмахує.

— Держи його, браток! — гукає. — Держи, я йому зараз покажу, як над машинами знущатись!

Вже кілька метрів лишилося, ось-ось, бачу, і цей углушить, аж тут Воронько як рвоне з місця та як крикне і теж людським голосом:

— Схаменіться, самашедші! Самосуд у нас заборонений. Пойняли? Тягніть його в районний суд, а там по закону розберуться.

— Е, поки там суд та діло, я його на місці рішу, мені вже однаково втрачати нічого! — прохрипів СК-4 і вже замахнувся було своєю залізякою, але трактор не дав ударити.

— Зачекай, — каже. — Цей коняга правильну думку подав. Потягли його в суд.

Схопили мене поїд ручки та в район. А в районі — суд. А суддя вже вирокі читає: «...За злочинно-недбайливе використання і зберігання ес-ге техніки в колгоспі «Сійся-родися», внаслідок чого трактори, комбайни та інші ес-ге

машини дають низьку продуктивність і передчасно виходять з ладу, засудити голову колгоспу «Сійся-родися» громадянина Півторакозу Хому Хомича на три роки позбавлення волі...»

А тут уже й два міліціонери і синій «бобик» з червоним кантом. Фу-у! А тут ти мене, спасибі, розбудила...

* * *

А тут і мораль. Коли не хочеш, щоб весною погані сні снилися,— добре доглядай за машинами. Притому — круглий рік! Техніка теж ласку любить!

НЕПРИЄМНА ІСТОРІЯ

Від залізничної станції до колгоспу я добирався на колгоспному «бобику». Дорога — гіршої не придумаєш: баюра на баюрі, бакаї на бакаєві, але шофер Васько, молодий кучерявий хлопець з розбійницькими очима, вів машину з такою швидкістю і безстрашністю, що я потім довго дивувався, як це він умудрився не витрясти з мене всю мою душу на цій гемонській «трясі». Машина гоцала й підскакувала, наче ошалілий цап, у мені щось булькало й квакало, а Васько, як нічого не було, весело оповідав мені «сторію з Мечиком», для вивчення якої я, власне, й зібрався в дорогу.

Знаючи з довгорічної практики, що вивчення кожної неприємної сільської новини треба починати з шофера голови колгоспу — ці хлопці добре відають, де що обідають, — я ще на станції «розв'язав» Васькові язика, і він не лишився в боргу. Васько не вмовкав усю дорогу, а я намагався слухати його, хоч це вдавалося мені не легко — я був уже, здається, на грані справжньої морської хвороби на цьому проклятому суходольському тракті і більше думав про те, коли вже скінчаться мої тортури.

— Така сторія вийшла з цим Мечиком, що й досі наш голова раки пече. А ще як напишете,— ото ділов буде! Тільки ви не продайте мене,— застеріг Васько, звузивши свої розбійницькі очі,— а то він живцем мене проковтне. Наш голова страшенно не любить, коли йому нагадують про цю сторію.

Погана дорога теж має свій кінець,— це єдине, що якоюсь мірою скрашує її існування. Нарешті ми доїхали. Я виліз

з машини і, похитуючись, пішов у колгоспну контору. Голова знав про мій приїзд і вже чекав на мене в своєму кабінеті.

Пам'ятаючи Васькове застереження, що голова страшенно не любить, коли йому нагадують про «історію з Мечиком», я деякий час обходив цю делікатну для нього тему. Та й мені самому хотілося трохи очапати після пережитих дорожніх страждань, і я розповідав голові «Червоних зір» київські новини, цікавився ходом сівби ярих, видами на врожай озимих, але в одну якусь мить вловив у його по-дівочому гарних голубих очах не то докір, не то запитання: «І нащо ти мені баки забиваєш, чоловіче добрий? За чим приїхав — так про те й мову веди!»

І я одразу поміняв пластинку.

— А знаєте, чо́го я до вас забрався? — питаю.

— Та вроді догадуюсь,— відповів голова і якось так не зовсім бадьоро одкашлявся.

— Так розкажіть, як це вас об'егорив отой Мечик.

Голова зашарівся весь, аж спалахнув, пошкріб мізинцем за правим вухом, з якого стирчав розкішний пучок волосся — вірна ознака того, що в житті мого співбесідника вже почалася золота осінь,— і неохоче, без всякого ентузіазму сказав:

— Що об'егорив, то об'егорив, сучий син. Повірите, ще й тепер як згадаю, то червонію, ніби хлопчак, що попався на шкоді... Перший раз він появився у нас взимку. Якраз правління засідало, коли заходить, показний такий, в шкіряному пальті, на голові гарна волохата шапка і ще з порога рапортує:

— Веніамін Григорович Мечик, уповноважений облсільгосптехніки. За вказівкою директивних органів прибув у ваше розпорядження.

— Дуже добре,— кажу,— що прибули. Сідайте та розкажіть, як ми вами розпоряджатися маємо, бо до Сільгосптехніки» рахунок у нас великий.

— Використовуйте на повну котушку! Іван Іванович так і сказав мені: опускайся, товаришу Мечик, у колгоспну гущу, вивчай місцеві потреби й оперативно задовольняй їх, як того вимагають останні директиви про поліпшення керівництва сільським господарством.

Ну ми йому й почали викладати свої потреби. Запчастини до машин нам треба, скати нам треба, цегли треба, лісу треба, цементу треба, шиферу треба, цвяхів треба, пилораму треба. А він слухає, записує і тільки посміхається. «Все,— каже,— дістану. Не обіцяю поки що атомного

реактора й лічильної машини, а всякі там машини-запчастини, всякі там цегли-мегли — це для мене не проблема. А щоб ви не купували kota в мішку — ось вам моє посвідчення».

Витяг з портфеля червону книжечку, я подивився — правильне посвідчення. Печатка, фотокарточка, підпис — все на місці.

По тому й по руках ударили. Почав він крутитися, сучий син, як білка в колесі. Дістав нам триста тисяч цегли, десять тонн цементу, пригнав п'ять платформ лісу. Ми радіємо, не знаємо, де його посадити, чим його пригостити. А напередодні сівби пригнав пилораму. А я візьми та й скажи:

— Спасибі вам, Веніаміне Григоровичу, за ваші добрі послуги, але буде до вас ще одна просьба: потурбуйтеся про запчастини і про скати. Сівба ж на носі.

— Про це я вже подумав, — відповідає. — Можна дістати в Ленінграді, є там у мене свій чоловік, і цього добра в нього цілі склади. Але доведеться готівкою заплатити.

Чим все це скінчилося, ви, мабуть, знаєте. Узяв Мечик десять тисяч карбованців — і як корова язиком його злизала. Ні слуху ні духу. А може, ще й об'явиться. Чоловік вроді ж чесний, і посвідчення в нього вроді правильне.

Коли я сказав голові, що вже й Мечика взяли, тільки, на жаль, без грошей, він пополотнів.

— Та не може бути!

— Аферистом-рецидивістом виявився ваш Мечик, і посвідчення в нього було фальшиве.

Настала німа сцена...

* * *

Якщо ви думаєте, що ця неприємна історія трапилась у колгоспі «Прогрес», то ви помиляєтесь. Там, правда, теж недавно гаву впіймали, але там було трохи інакше. До голови колгоспу прибув не «уповноважений «Сільгосптехніки», а «ветлікар». Прибув і відрепортував:

— Ветлікар Федоров приїхав у ваше розпорядження.

Не перевіривши навіть документів, голова колгоспу звелів Федорову одразу ж приступити до роботи. Федоров приступив, а другого дня попросив видати йому кругленьку суму на придбання препарату для інтенсивної відгодівлі свиней. Гроші Федорову видали, а він узяв та й інтенсивно чкурнув у невідомому напрямку.

А керівників колгоспу «Червоні зорі» справді об'єгорив Мечик. Засвідчую це власним підписом.

ПОЦІЛУНОК З ТИГРОМ

Табакерка вийшов на трибуну зовсім не властивою йому рішучою ходою і зовсім не властивим йому рішучим поглядом пройшовся по членах президії. А коли його величкі, глибоко посаджені очі зупинились на Федорі Івановичу — начальнику гавка, в них спалахнули навіть якісь лиховісні зелені вогники.

У Федора Івановича залоскотало під ложечкою. Диспетчера Табакерку він знає вже три роки, знає, що той любить виступати, де треба і де не треба, знає, що в його виступах завжди буває більше ладану, аніж критичних стріл, а от захвилювався. Занепокоїв отой рішучий вихід Табакерки на трибуну, занепокоїли лиховісні зелені вогники в очах його. Чим чорт не жартує — може, й цей почне зараз розносити...

Табакерка налив склянку води, але пити не пив, а тільки пригубив і почав:

— Тут правильно критикували нашого шановного начальника за недостатню увагу до будівництва дитячих закладів, правильно вказували на великий ряд інших недоліків, але вказували якось з оглядкою, вказували, як кажуть, «вдар — боюся». Та це й понятно. Начальство критикувати — це однаково, що з тигром цілуватися: і противно, і страшно. Але Табакерка не з полохливого десятка. Табакерка не побоїться і з тигром поцілуватись. Де корінь усіх цих недоліків, я вас питаю? Я прямо скажу — у самому Федорі Івановичу. Так! Так! Федір Іванович, це я йому прямо у вічі кажу, — грубо порушує постанову уряду про новий розпорядок робочого дня. Ми коли з вами приходимо на роботу? О дев'ятій. А Федора Івановича ви вже у вісім ранку можете застати в кабінеті! Ми коли з вами їмо-обідаємо? З першої до другої! А Федір Іванович часто дозволяє собі зовсім не обідати! кине в рот якогось бутербродика, от і весь його наїдок! Ми коли з вами йдемо з роботи? Рівно о п'ятій! А Федір Іванович дозволяє собі й до півночі засиджуватись у кабінеті. Ми, повечерявши, телевізорами забавляємось, а Федір Іванович працює, як чорний віл. Хіба це порядок, товариші? Ні, так надовго вас не вистачить, шановний Федоре Івановичу! Не ціните ви себе, не бережете, а такі кадри під ногами не валяються, це я вам прямо в вічі кажу. І хай мене виженуть завтра «за власним бажанням», але я не побоюся ще раз поцілуватися з тигром. Федір Іванович, хай буде вам відомо, товариші, збирається завтра в командировку їхати. Бачили таке

неподобство? Ми з вами будемо шампану під Новий рік попивати, а він...

Але на слові «він» Табакерку обірвала репліка з залу. Хтось голосно крикнув:

— Не з того кінця тигра цілуєш!

Зал задрижав від громового реготу.

...Табакерка дав собі клятву ніколи не виступати, ніколи на збори не ходити.

От і чудесно. На одного базіку менше буде.

НЕЧЕСТИВЦІ ПОМОГЛИ

Чорти завжди шкоду роблять. Хочете — вірте, хочете — не вірте, але все погане, все лихе на землі походить саме від них — від нечестивців рогатих. Недавно я був на одному судовому процесі. Судили хапугу-валютника, який довгі роки був королем чорної біржі і ворочав мільйонними операціями. Так цей дядя — своїм зовнішнім виглядом він нагадував мені одного з протодияконів Володимирського собору, перед яким умлівали богомільні молодички, — клявся на суді, що він не винен.

— Не моя тут вина, громадяни судді, — говорив приглушеним баритональним голосом хапуга-валютник. — Я завжди був чесним. Я навіть три роки в жовтенятах був. Я навіть був колись передовиком по збору брухту. І тато, й мама мої були чесними. Чорт мене поплутав, громадяни судді, чорт! Ось у чому причина мого гріхопадіння, громадяни судді!

І я йому вірю. І я головою своєю посивілою ручуся, що справді першопричиною всякого зла на світі є вони, рогаті окаянці.

І крадіжок.

І валютних махінацій.

І законопорушень.

І бюрократизму.

І хабарництва.

І абстракціонізму.

І алкоголізму.

І всяких інших «ізмів».

Але зараз я хочу розповісти незвичайну історію, в якій чортяча братія відіграла не злу, а позитивну роль, за що їй слід із вдячністю копитця потиснути і поміж ріжками варто почухати.

Ви, мабуть, читали або чували про сільськогосподарську артіль «Широка нива». Хороша це артіль.

І керівництво тут хороше.

І люди тут хороші.

І врожаї тут хороші.

І тваринницькі приміщення тут хороші.

І тваринництво тут хороше.

І ставки тут хрощі.

І коропи з линами та карасями тут хороші.

От тільки клуб у цій артілі не хороший. Гірше скажу — поганий у цій артілі клуб. Міститься у колишній поповій хаті, старій, як світ, перекобоченій і знаменитій тільки тим, що в її стрісі вилупилось уже, очевидно, соте покоління горобців.

У селі так і кажуть:

— Ходімо, хлопці, у «попову хату», там сьогодні кіно крутять.

Влітку ще сяк-так.

І кіно в «попові хаті» крутять.

І вистави самодіяльний гурток ставить.

І танці під гармошку бувають.

І часом лекції приїжджі лектори читають.

А взимку у «попову хату» і не потикайся. Взимку у «поповій хаті» замерзає вся культурно-масова робота. Взимку на дверях «попової хати» висить здоровенний замок.

Просила сільська молодь колгоспне керівництво. Благала сільська молодь колгоспне керівництво. Критикувала сільська молодь колгоспне керівництво.

— Ну доки ви будете у «поповій хаті» культуру заморозувати? Колгосп же багатий — міг би й новий клуб побудувати. А коли вже вам так жаль грошей, то допоможіть нам хоч цю кляту хату поремонтувати та звеліть дров хоча б завезти. Що ж нам — вечорниці накажете відроджувати чи в підкидного вечорами різатись?

Колгоспне керівництво все жартами відбувалося:

— А навіщо вам ті вечорниці? Чого це вам у підкидного різатись? Ви до клубу ходіть, книжки та газети читайте, культури набирайтесь. Ходили ж досі, ходіть і тепер.

— Так там же холод собачий!

— А ви в «тісної баби» грайтесь, «раком рила», чи як його там, танцюйте, от і не померзнете. Он у Києві клуб «моржів» заснували, — так там, кажуть, навіть пенсіонери зимою в ополонках купаються і голяком по Дніпру прогулюються, а ви молоді, здорові, а паршивенького холоду злякалися...

Хто його знає, доки б цю волинку тягли в «Широкій ниві», та однієї тріскучої зимової ночі керівництву артілі колективний сон привидівся. Страшний сон, кошмарний сон!

Зійшлося вранці керівництво артілі в контору правління, а вигляд у нього, як той казав, «на море й обратно». Лиця в усіх сірі, змучені, сумні. Здавалося, що по кожному з них домовик цілу ніч товкся.

Сидять, і тільки й мови:

— Ну, ну...

— Ну, ну...

— Ну, ну...

— Ну, ну...

— Якого ви дідька нунукаєте?! — розсердився голова артілі. — Що вам, язика поодбирало, чи що?

— Не згадуйте дідька, — першим озвався секретар. — Не згадуйте, хай йому грець, він і так мене цілу ніч мучив.

— А що таке? — насторожився голова артілі.

— Та сон дурацький наснився. Заснув я, коли чую: щось чимось на шибках — хрясь! хрясь! А скло — дзень! дзень! А тут вони шасть через вибиті вікна в хату. Один за одним, один за одним!

— Хто — вони?

— Та чорти! З вилами, з рогами. Ну штук двадцять їх! Підхопили мене з ліжка і по-о-несли, і по-о-несли! Надворі ніч, холодюка до кісток пробирає, а вони пруть, а вони пруть! Принесли в «попову хату» та бух! — на долівку. Я й очі з переляку вирячив. Коли бачу — і ви тут, і ви тут, і ви тут, і ви тут, і ви тут, і ви тут, і ви тут. Все керівництво тут. Усі в самій білизні сидять на холодній долівці, зубами чечітку вибивають. Аж тут один чорт, швидкий такий, з розбійницькими очима, — видно, старший їхній, — як свисне, як зареочеться, як крикне:

— Зараз, братва, я їм лекцію про увагу до культурно-масової роботи прочитаю. А щоб вони не задубіли тут від холоду, — бачте, як у всі діри задуває, — піддам їм трохи жару.

— Давайте будем ними у волейбола грати, — хихикнув невеличкий широкоплечий чортик з закрученими різками. — Ох і весело ж буде!

Кинувся чортик за лаштунки, знайшов стару волейбольну сітку, чорти миттю перегородили нею клуб, розбилися на дві команди, підхопили нас на руки і давай шпурляти через сітку. То туди, то сюди, то туди, то сюди! Літаємо, як ті м'ячі, мені вже й дух перехопило. Чую, хтось уже кри-

чить: «Ой не витримаю! Ой краще б я в космосі літав!»
А вони регочуться, мов навіжені, і ще дужче шпурляють,
і ще дужче шпурляють...

— Сказалося б воно йому,— перебив секретаря голова
правління.— І мені так приверзлося.

— І мені!

— І мені!

— І мені!

— І мені!

— Так-от! — сказав голова рішучим тоном, кинувши не-
добрий погляд на свого заступника.— Щоб на цьому тижні
клуб був відремонтований! І щоб дрова були завезені!
І взагалі нам треба подумати про будівництво нового клу-
бу. Пропоную зараз і рішення таке прийняти. А то чорти
чортами, а напише хтось у газету — страму не оберешся!

* * *

Чорти мої любесенькі, чортуньочки мої милесенькі!
Зробіть ще одне добре діло. Присніться ще колективно всім-
всім діячам, що про клуби забувають, про культурно-масо-
ву роботу не піклуються, не дбають.

У копитця вас цілуватиму, поміж ріжками вас солодко
чухатиму-лоскотатиму.

СПОВІДЬ НА ЛАВОЦЦІ

Був оце недавно на Ровенщині. Сиджу собі в скверіку
на лавочці, курю, переглядаю свіжий номер обласної газе-
ти, коли це підходить такий собі огрядний дядечко у важ-
кому зимовому пальті і чорних повстяках, каже мені:
«Здрастуйте»,— хриплуватим голосом і сідає поруч. Облич-
чя в дядечка майже інтелектуальне, але несимпатичне, си-
нювато-бліде і майже хворобливе. Такі обличчя бувають у
людей після тяжкого перепою або в результаті хронічної
виразки шлунка.

— Курите? — ні з того ні з сього питає дядечко.

— Як бачите,— кажу.

— А мені можна у вас закурити?

— Будь ласка, закурюйте.

Дядечко закурив, зробив кілька глибоких і нервових за-
тяжок, уважно дивлячись на свої простягнуті вперед і

широко розставлені чорні повстяки, а потім повернув своє обличчя у мій бік і знову недоречно спитав:

- Мабуть, з Ровна до нас?
- Ні,— кажу,— не вгадали.
- А звідкіля ж?
- З Києва.

Дядечко кинув оком на мій дорожній портфель.

- Мабуть, уповноваженим до нас?
- Тепер вгадали.
- По хлібу чи по молоку?

Бувають випадкові зустрічі, коли страшенно хочеться, щоб вони швидше скінчилися. Цього разу мені так дуже хотілося, щоб швидше одв'язався від мене цей дядечко, і я сказав:

— Уповноваженим по організованому набору арештантів.

У дядечка очі чомусь раптово округлилися і почали швидко-швидко кліпати, очевидно, без всякої на те його згоди.

— А ви ж де працюєте? — прохрипів дядечко.

Ех, рішаю, брехать так брехать.

— Мене недавно начальником в'язниці у Києві призначено. Так я приїхав оце до вас по арештантів,— кажу.

Дядечко аж одсахнувся від мене і ще дужче зблід.

Ну, думаю, зараз дасть дьору і лишить мене в спокої. Але моїм сподіванням не судилося здійснитись.

Дядечко помаленьку переборов у собі якесь незрозуміле мені внутрішнє почуття і почав виявляти зовсім несподіваний, я б сказав, хворобливий інтерес до мнимо очолюваного мною богоугодного закладу.

Мені було поставлено більше десятка «А як?» і не менше десятка «Чи правда?».

Чи правда, допитувався дядечко, що режим тепер у в'язницях построгішав, що вже матраців нема, а спати кладуть на твердих нарах і подушки вже не пір'ям набивають, а соломою? А як харчують? Чи правда, що й харчі в заключенні погіршали? А як з передачами? Чи правда, що тепер уже й кіна по тюрмах не показують?

Я старався відповідати з професійним знанням діла, а дядечко, відкривши рота, слухав мене з таким болючим інтересом, з яким слухають малі діти цікаву, але страшну казку.

Мене це почало насторожувати. Чого це, думаю, цей тип в'язницею так сильно зацікавився?

— Чого це вас,— питаю,— ця тема так цікавить? Ви що — у в'язницю збираєтесь сідати?

— Від тюрми та від суми ніхто не застрахований! — прохрипів дядечко.— Може, й сидітиму, пропади воно пропадом!

— Ви що — зарізали когось?

— Бог з вами, товаришу начальник! — знову прохрипів дядечко.— Що я — душогуб якийсь, чи що?

— А все-таки?

— Бригадир будівельної бригади мене поплутав. Поплутав, іророва кров, отак як стій поплутав, як сопливого хлопчика.

Дядечко зробив паузу, про щось думаючи. А потім знову до мене:

— Знаєте, товаришу начальник, що?

— А що? — питаю.

— Може, вже скоро побачимось, то давайте я зараз розкажу, як все було. Звуть мене Іваном Михайловичем, а відаю я ще конторою отут недалечко. Хоче вірте, хоче не вірте, але він усьому вина — клятий бригадир. Сиджу якось літом у конторі, зведення підписую, а тут і його нечиста приносить. Крутиться лисом, і бачу — щось хоче сказати. «Ну, що там у тебе?» — питаю. А він, пройдисвіт, оглянувся сюди-туди й на вушко мені: «Знайшовся покупець на покрівельне залізо. Добру ціну,— каже,— дає, то, може, заженемо?» — «Як це,— питаю,— заженемо?» — «Та так, заженемо, а гроші поділимо». — «Ти що,— питаю,— сучий сину, під монастир хочеш мене підвести?» А він, стерво, регочеться, «Онечки,— каже,— у сусідньому колгоспі старший бухгалтер з касиром вже до п'яти тисяч карбованців замахляли, і ніхто їх не впіймав, а в нас що — гарбуз на плечах?» Знаєте, товаришу начальник, воно вже як піде на біду, то й на сухому посковзнешся. Так і зі мною сталося. Уговорив мене, іророва кров, цей Березнюк. Спочатку продали на 975 карбованців бляхи, а гроші поділили. Потім продали 109 кубометрів будівельного лісу. Отак і пішло. Словом, уже жінка й торбу пошила, і сухарів насушила. Як ви гадаєте, товаришу начальник, засудять же, ге?

Я дзвінко плюнув і пішов.

Він ще питає!!!

ЛИСТ УСІМ ТИМ, КОТРІ БЕРУТЬ. КОПІЯ: УСІМ ТИМ, КОТРІ ДАЮТЬ

Здоровенькі були, малошановні громадяни й громадяночки.

Сів писати вам листа, а на душі почуваю таку красу, наче мені дохлого пацюка за пазуху хтось укинув. Недаремно, мабуть, наш знаменитий гуморист Остап Вишня завжди, коли сідав писати про «всяке,— як він казав,— чорті й що», то на всяк випадок хрестився, промовляючи: «Господи, боже мій! Поможі мені!»

Поможі й мені, боженьку, бо я сьогодні писатиму про дрібні хабарі і дрібні душі.

...Годину тому була в мене на прийомі буфетниця одного київського ресторану. Зайшла знервована, на обличчі вигравали асиметричні червоні плями, що свідчило про крайню людську збудженість, і несамовито почала обстрілювати мене незрозумілими, але досить категоричними запитаннями:

— Та що ж це коїться?.. Доки це буде?.. Коли вже з цим покінчать?.. Коли вже їх саджатимуть у кутузку?

— Заспокойтеся,— кажу,— шановна громадянко. Випийте води й спокійно розкажіть, що вам так муляє.

— Про це не можна спокійно говорити! Сид і страм! Їхала оце до вас на таксі. Привіз мене до вашого будинку, бачу, лічильник настукав рівно 50 копійок. Я даю йому карбованець, він сховав його у кишеню і робить вигляд, що ми з ним квити. А я не виходжу з машини, жду здачі. Він посміхається і ехидно так питає:

— Ви, дамочко, виходите чи думаєте відпочивати у моїй машині? Не забувайте, що в мене план.

— А ви,— кажу,— не забувайте здачу давати.

Він надувся, як миша на пшоно, дістав гаманець з дрібними грішми й сердито жбурнув мені здачу. Та ще, знаєте, що, нахалюра, сказав: «Щоб ти жила на свою зарплату, стара макулатура».

— А ви номер машини запам'ятали?

— У мене в очах потемніло від образи, а ви ще про номер питаєте.

— Співчуваю вам, але цього разу патентований нахаба лишиться не покараним. У Києві таксі багато,— кажу знервованій відвідувачці.

— А ви гадаєте, він один такий гарний? Розвелось їх тепер кругом, як бліх на паршивому собаці. Куди не ступи, то дай, куди не повернись, то дай. Того ж я до вас і приїхала.

Ці безсовісні калимники, уявіть собі, всі нерви мені вимотали. Ви тільки подумайте. Є в нашому ресторані цілий штат слюсарів і monterів. Одержують зарплатню, ніколи не перероблюються, а коли погасне світло чи кран зіпсується, то хоч ти вмри, а мусиш дати на лапу за те, що вкрутить нову лампочку чи прокладку у крані замінить. Та ще й сто грамів йому налий. Вчора, уявіть собі, перегоріли пробки. Погасло світло в буфеті, повиключалися холодильники з продуктами, ну я до телефону й дзвоню монтерам.

«Зараз прийдемо»,— відповідають.

Жду годину, уявіть собі, не йдуть. Дзвоню знову. Знову відповідають: «Зараз, ідемо». Ще минула година, а їх усе нема. Що ж мені робити? Знову беру й дзвоню.

«Хлопці,— кажу,— чого ж ви не йдете сто грамів пити? Та й пиво свіже привезли».

«Зараз біжимо, тьотю Мусю, зараз біжимо».

І, уявіть собі, прибігли. Прибігло аж трое. Полагодили пробки, я налила їм по сто грамів, дала по порції заливного судака, а один питає:

«А де ж пиво, тьотю Мусю, не бачу пива».

«Пива ще не привезли,— відповідаю,— досить з вас і по сто грамів».

«Е, без пива не буває дива,— скалить зуби другий.— В такому разі, тьотю Мусю, з вас ще положена троячка — по рубчику на рило».

Я давай їх совістити:

«Ви,— кажу,— не плутайте мене з Рокфеллером. Я рядова буфетниця і зарплатню маю не більшу, ніж ваша». А вони мені:

«А ви не плутайте нас з Ротшільдами. Ми теж мільйонами не ворочаємо. А не дасте,— то другим разом дзвоніть Черчіллю, хай він вам всякі ремонти тут робить».

І уявіть собі — мусила дати. І уявіть собі, отакечки на кожному кроці, куди не повернись, куди не ступи. То як же це можна таке паскудство їм прощати? Та уявіть собі,— бити їх треба за це у хвіст і в гриву!

— Правду мовите, шановна громадянко,— кажу,— бити за це треба здорово, бити так, щоб аж порохно з них сипалось.

— От-от-от! — повеселіла моя відвідувачка,— за цим я до вас і прийшла. Всипте цим калимникам такого перцю, щоб чухались там, де в них ніколи й не свербіло.

— З величезним задоволенням виконаю ваше замовлення, але за одним рипом і вам, шановна, прийдеться всипати цієї городинки.

— А то за що? — здивовано сплеснула руками відвідувачка.

— А за те, що даєте. З якої це ласки ви їх годуєте-поїте надурняка? Навіщо тичете трочку в лапу, замість того, щоб по старій нашій добрій традиції ткнути їм у безсоромну пику отакенну комбінацію з трьох пальців? Не давайте. Не стане тих, котрі дають, не буде й тих, котрі беруть. Це логіка, притому залізна.

І уявіть собі, відмовилась тьотя Муся навіть прізвище свое назвати, відмовилась дати точні координати ресторації, в якій вона працює, а хуленько схопилася із стільчика, з притиском, сердито кинула: «Хочете, щоб і ці макулатурою мене обзивали!» — і вилетіла з моєї кімнати, наче пробка з пляшки шампанського.

Але я пишу вам не тільки під враженням цього не зовсім дипломатичного візиту. Останнім часом, малошановні громадяни й громадяночки, моя пошта зарясніла листами про подібні неприємні факти з деяких інших широт республіки нашої. Одні пишуть про липкоруких калимників з авторемонтного заводу. Пригнали на завод колгоспну автомашину на ремонт, а заводські прийомщики з ходу в кузов зирять.

— А де ж кабанець? — питають.

— Який кабанець?

— А такий собі, околотом смалений.

— А нащо вам кабанець? За ремонт ми грішми будемо платити, а не свининою.

— Е,— кажуть,— гроші само собою, а кабанець — само собою. Кабанець, щоб ви знали, та ще околотом смалений, дуже позитивно на строки і якість ремонту впливає. А коли ще до кабанця приплюсувати десяток півлітрів та ще бідон гречаного меду, то ще краще робота спориться.

Другі обурюються липкорукими з деяких підприємств сфери обслуговування. Не всунеш у кишеньку закрійникові індлошиву п'ятірки — півроку будеш чекати, поки тобі костюм пошиють. Не даси на чвертку слюсареві житлоуправління — нізашо крана на кухні не полагодить.

Треті пишуть... Але досить! Гидко! Ви самі розумієте, що не в кількості фактів суть, а суть в самому паскудстві. І я цілком поділяю думку тих авторів листів, котрі вважають, що «калим», дрібні побори, дрібне хабарництво — явище не менш огидне, не менш аморальне, ніж хабарництво крупне. Це рідні брати, це близнюки-потвори, тільки не одакові на зріст вийшли.

Я, розуміється, не схильний дивитися на дійсність із дівиниці ресторанної буфетниці тьоті Мусі, я не буду згущувати

фарби, як це робить вона, твердячи, що кругом процвітає калимщина, що куди не повернись, то дай, куди не ступи — дай. Але є ще братія з липкими руками, з безрозмірною кишенею і куцою совістю. Вона ще не перевелася, не зійшла з кону. І тому я всіляко підтримую думку тих читачів, котрі вважають, що настала пора оголосити вашій оскаженілій і розбещеній братії бій. Бій праведний, безкомпромісний і повсюдний.

І, уявіть собі, я навіть згодний з тьотою Мусею: дуже файно було б, коли б за дрібні побори, за дрібне хабарництво почали давати хоча б таку мзду, як за дрібне хуліганство, — ну, хай місяць, хай 15 діб кутузки. І тим, що беруть, і тим, що дають!

ЧУДОТВОРНА ЯВДОХА

Їй уже шістдесят років, а вона, нівроку, ще при такому здоров'ї, що бикові роги може скрутити. Дехто в такому віці вже починає «скрипіти», бо «он і тамечки вже ломить, і ось тутечки вже коле, і дишеться вже не на повні груди, і без окулярів бачиться вже кепсько».

А Явдоха ще вся в соку. Її широке монгольське обличчя, її не по-жіночому дебела постать пашать такою молодечею силою і енергією, що дай боже всякому у сорок літ.

Та Явдосі більше сорока ніхто й не дає. А якщо хтось і дає, то вона не бере. І ще й сердиться.

— А чого це ви, — каже, — так спішите в баби мене записувати? Крекчіть самі, як вам охота, а я ще вечорами од солов'їв млію.

Он яка Явдоха!

І знаєте, в чому секрет її довготривалої молодості? Явдоха — чудотворна. Вона творить такі чудеса, яких ще світ не бачив, відколи він навколо сонця крутиться. Вона винайшла такі ліки, такі панацеї-мазі, що не тільки всі хвороби виліковують та молодість зберігають, але навіть найвірогідніших кандидатів у завтрашні небіжчики на рівні ноги ставлять.

Тільки не посміхайтесь, будь ласка, так скептично! Поїдьте краще на Чернігівщину, і там вам розкажуть про Явдоху такі дива дивнії, що од вашого скепсису й сліду не лишиться. Були вже такі, що не вірили. «Е, — казали, — нова знахарка об'явилася, а дурні їй вірять». А як поїхали та

як наслухались, так тепер тільки руками розводять та язиками прицмокують: «Ц-ц-ц-ц! Оце да! Оце чудотворна!»

І я, правду казавши, спочатку не вірив. А як поїхав, та як наслухався, та як надивився, так і досі очі в мене рогом стоять.

Найбільше мене потрясло чудо, яке сотворила Явдоха над своїм земляком, сімдесятисемирічним дідом Омельком.

Тяжко занедужав дід Омелько. Так занедужав, що й курити перестав і звелів бабі люльку к лихій матері викинути з хати, щоб не воняла, і до чарки вже повернутися не міг, хоч усе своє довге життя частенько причащався саморобною хлібною «шпагатівкою», і їсти вже не їв, і говорити перестав. По всьому видно було, що прийшов дідові неминучий кінець і не буде вже йому ні спасу, ні вороття.

Кинулась баба в район по лікаря, але вже пізно було. Приїхав лікар, оглянув діда, постукав пальцем по грудях, послухав, помацав запалий живіт, а по тому і говорить бабі тихенько, щоб дід не чув:

— Медицина тут уже безсила. Мужайся, бабо, бо як не сьогодні, то завтра він помре. Строк старому вийшов.

Баба — в сльози. Вибігла на подвір'я, руки ламає, голосить.

Позбігалися сусіди, заспокоюють стару, співчують, втішають: «Нічого, мовляв, не вдієш: усі там будемо». А хтось візьми та й скажи:

— Біжіть, бабо, хутенько до чудотворної Явдохи. Вона вже не одного од вірної смерті врятувала, то, може, й вашого діда порятує.

Баба накинула хустку на голову та чимдуж до чудотворної. Тільки поріг переступила — і на коліна впала.

— Ой Явдосю, дід помирає! Ой, врятуй старенького, моя чудотворная, ой, спаси його, моя ясна!

— А що в нього таке? — питає чудотворна.

— Ой, не знаю, бо вже говорити перестав.

— А ще дихає?

— Дихає ще, Явдосю, дихає.

— Ну, коли ще дихає, то пропасті я йому не дам.

Прийшла чудотворна до діда Омелька, подивилася, а в нього вже руки геть-чисто чорнотю взялися і ноги посиніли... Вона кинулась до своєї корзинки, дістала якісь каплі, мазі і давай діда напувати та натирати. Повірите, не пройшло й десяти хвилин, а дід як гукне дужим голосом:

— Бабо! Де моя люлька? Бабо! Налий мені стакан шпагатівки.

А потім як стрибне на долівку та як піде навприсядки по хаті, аж іскри з п'ят сиплються.

Баба тільки: «Свят, свят...» — і знепритомніла. А дід танцює, ще й приспівує:

А помирать нам рановато,
Есть у нас еще дома дела...

Отаке чудо сотворила чудотворна Явдоха! І не дорого й взяла: копу яєць і дві чвертки сала. Правда, баба проклинає тепер і діда Омелька, і саму чудотворну. Після її ліків дід так почувався на силі, що розвівся з старою і оженився на вісімнадцятирічній. Осталася баба солом'яною вдовою, але вини чудотворної я в цьому не бачу. Її діло — чудо творити.

Я питаю Явдоху:

— Скажіть, шановна Явдохо Микитівно, як це ви стали чудотворною?

— Велінням всевишнього, соколику, — відповіла мені чудотворна, — його благословенням. Я, може б, і сама не знала, що я зроблюсь чудотворною, а то лежу якось під грушею, дрімаю, аж чую — щось угорі зашелестіло легенько, наче пташка наді мною крильцями тріпоче, а потім голос мені тихий вчусься. «Чого ти лежиш, Явдохо? Не лежи, вставай, іди в лісі, збирай трави, збирай коріння, купи у шоферів тавот та змішуй це все до купи і давай люду хрещеному. Ти будеш робити чудеса, Явдошко, ти будеш повертати німеччиним здоров'я, а старим — молодість, і буде тобі вічна за те дяка і шана превелика. Слухай, Явдошко, це кажу тобі я — господь бог святий. Слухай і роби, як я велю». От з того дня, соколику, і сотворюю чуда.

— А невже, — питаю, — і справді ви свої чудо-ліки на тавоті робите?

— На тавоті, соколику, на тавоті. Як бог велів.

Все геніальне, як бачите, і все велике разом з тим надзвичайно просте. Іди знай, що звичайний тавот отаку чудодійну силу має.

Після поїздки до чудотворної Явдохи я став найпалкішим її агітатором. Я переконався: медичні академії, науково-дослідні інститути, лікарні, поліклініки, академіки, професори, лікарі проти чудотворної Явдохи — це ніщо, це нуль без палички! І я закликаю: не звертайтеся до лікарів! Звертайтеся до чудотворної Явдохи!

Звертайтеся всі, всі, кому життя... набридло!

ТА БУЛО Б, ТА БУЛО Б НЕ ХОДИТИ...

*Коротка документальна повість
про одного голову колгоспу,
який спочатку не любив тваринництва,
а потім так полюбив, що ця невгасима любов
привела його до великої печалі і воздыханія*

Голова колгоспу Іван Григорович мало приділяв уваги тваринництву. Він просто недолюблював цю клопітку гаузь сільського господарства.

— Тваринництво — то не моя стихія, — говорив часом Іван Григорович у вузькому колі своїх приятелів. — Я люблю рільництво, безмежні поля, п'янкi пахощі злаків.

А коли хтось жартома питався, чи проявляє Іван Григорович таку ж байдужість і до продукції тваринництва, ну, скажімо, до смаженої ковбаси, він скептично махав рукою:

— Та! Можу рік і не дивитися на м'ясо. Овочі мені більш смакують.

Але тут уже Іван Григорович лукавив. Він ніколи не був вегетаріанцем, і коли же говорити начистоту, то слід сказати, що продукти тваринництва були його справжньою стихією. Іван Григорович з превеликим апетитом споживав сметану, молоко, кров'янку, холодець, ковбасу, а борщ із свининою був для нього коронним номером цілоденного харчового раціону.

А тваринництва, повторюю, недолюблював. Вже й колгоспники почали було плечима знизувати:

— Що воно за чудасія з нашим Іваном Григоровичем коїться? На ферми його калачем не заманиш, про молоко та м'ясо згадує тільки тоді, як з району натиснуть...

Довгенько так було. І раптом Іван Григорович наче переродився. Ну, наче хтось узяв та витряс з його душі ту нелюбов, а на її місце всипав кільканадцять пригорщ найчистішої, найпалкішої любові до колгоспної худібки. Особливо до рогатої.

Ну, не впізнати чоловіка, та й годі!

То раніш, бувало, встане вранці, зробить фіззарядку, вмиється, поголиться, поснідає, послухає останні вісті, а тоді вже йде в контору або їде в поле. А тепер — не встигне сонце виткнутись з-за обрію, а його наче вітром здуло. Він уже на фермі, біля корівок.

Пильним хазяйським оком обдивиться кожну з усіх боків, нагнеться і подивиться на вим'я, помацає ратиці, загляне в рот, загляне під хвіст... Та все допитується у доярок:

— А скільки молока дає ота глива сименталочка? А оця рябушечка? А ота білоголова з кривим рогом?

Доярки давали кожній корові докладні характеристики, називали цифри надоїв, проценти жирності молока, а на душі в них було свято. «Тепер,— думали,— піде діло, аж гай зашумить. Раз уже сам Іван Григорович прикував свою увагу до тваринництва,— потече молоко рікою».

Іван Григорович знав уже ім'я кожної корови, її продуктивність, її вдачу. І корови його вже знали. Як тільки він появлявся в корівнику, корови дружно повертали в його бік голови й привітно мукали, немовби промовляючи: «З добрим ранком, шановний Іване Григоровичу! Раденькі бачити вас у своїй хаті».

Одного ранку, коли вже доярки подоїли корів, Іван Григорович узяв за руку завідувача ферми Яковину, підвів до молодой сименталки-рекордистки, ніжно-ніжно погладив її і сказав:

— Бачиш, яка красуня? Ну, чисто тобі королева! Так ти на пасовисько її не виганяй. Хай постоїть в корівнику.

Не знала «королева», якою зрадливою буває іноді людська любов.

У цей же день на її симпатичні роги накиннули звичайну несимпатичну мотузку й повели в село до матері Івана Григоровича. У цей же сонячний серпневий день на місце молодой сименталки-рекордистки поставили стару, ялову, безрогу драбину, приведену від матері Івана Григоровича.

А ще через кілька днів з ферми зникло п'ять найкращих тільних телиць, а на їхньому місці стояли, ремигаючи, старі, зачучверілі створіння, більше схожі на помісь віслюка з рогатим чортом, ніж на корів.

На цьому й обірвалася любов Івана Григоровича до громадського тваринництва. На цьому й обірвалося його головування. Загальні збори колгоспників одноставно гукнули:

— Волимо прокотити Івана Григоровича на тому драбиняччі, що він понатягав на ферму!

Але потім трохи уласкавились і... прокотили на вороних. Сидить тепер Іван Григорович без діла й су-у-мно-сумно співає:

Та було б, та було б не ходити,
Та корівок було б не водити,
Й ні тепер, ні в четвер та й не знати,
Як-то воно з голови вилітати.

Дехто може сказати: Іван Григорович тепер уже одставної кози барабанщик. Навіщо ж про нього ще фейлетон писати? А так, в «назидание потомству». Щоб ніде такого не сталося!

ЗАКУВАЛА ТА СИВА ЗОЗУЛЯ...

Скільки пісень про неї співано, скільки легенд про неї складено, скільки раз її питано:

— Зозуле, зозуле, скажи, моя любя, скільки на цім світі мені жити суджено?

І з завмиранням серця лічилося кожне її «ку-ку!», наче й справді ця сива пташка володіє даром визначати тривалість людського життя.

Одним словом, люблять у нас на Україні зозуль. Люблять за санітарну їхню службу, яку вони ретельно несуть у наших лісах, левадах, дібровах, садах, люблять за їхнє тривожно-оксамовите кування «рано-вранці на зорі», за їхню щиру прихильність до наших країв.

І ось на тобі! Ніхто ніколи не кривдив у нас зозуль, а цього літа у деяких селах їм просто життя не дають. В селі Діброва серед деякої частини місцевого громадянства вже понад місяць лютує справжній зозулячий психоз. Як тільки десь у зеленій гущавині закує зозуля, на її голос збігаються дібровські лобуряки, озброєні петлями, сильцями і, немов коти, починають підкрадатися до своєї жертви. Декому вже й не спиться і не лежиться, так сильно хочеться зозулю вполювати!

Питається: для чого, навіщо?

Виявляється, що якась нечиста сила бовкнула десь, начебто київському зоопаркові до зарізу потрібна жива зозуля. І щоб сива, і щоб кувала. І запрацювало на повний хід агентство ОББ («Одна баба божилася»). А плітки цієї самодіяльної агенції, навіть найбезглуздіші, на жаль, ще сприймаються легковірним людом за чисту монету.

— Баба Текля божилася, що на власні вуха чули, як Карпів Мишко вичитував з газети оголошення, в якому казано, коли хто упіймає живу зозулю, то київський зоопарк дасть за неї мотоцикла або «Москвича».

Це так на Вінниччині. А на Сумщині плітку ОББ розповсюджено дещо інакше:

— Баба Марина божилися, що на власні вуха чули, як говорили радіо, щоб ловити зозуль. Так було й казано — хто привезе в Київ живу зозулю, тому дадуть великі гроші й лісопеда в придачу.

І посипались у київський зоопарк заяви, листи, телеграми, повідомлення.

«Я, Біленко Андрій Петрович, нещодавно знайшов молоду зозулю народженням цієї весни. Бажаю цього рідкісного птаха передати київському зоопарку. Крім того, ми читали в газеті оголошення, що видається за зозулю винагорода. Якщо це правильно, то прошу дати мені відповідь і адресат».

«Непоточнім данім чув, що куда то нужна зозуля і рішив сообщить вас об етом що у мене є зозуленя яке ще не літає, но вскорє должне знятсья. Мий адрес...»

«Здравствуйте товарищ директор киевского зоопарку! Товарищ директор я хочу спросить или правда это что в зоопарке нужна кукушка, и правда что за нее дадут 350 рублей или мотоцикал. Если правда то дайте ответ у міня есть кукушка молодая. Лично в руки директору мой адрес...»

«Директору зоопарка. Если есть нужда в кукушке, я ее поймал. Мой адрес...»

І ще одне повідомлення, в якому бринять ноги відчаю:

«Директору зоологического парка г. Киева. Мною было написано о том что в меня имеется для продажи зозуля. Сообщаю не выезжайте потому что зозули нету учителя».

Слідом за малечю, підлітками на влови зозуль вирушили подекуди й вусаті вже лобуряки і підтоптані дідки. Забувши про все на світі, кинувши печене й варене, вони сновигають по лісах, по левадах, по дібровах і насторожено прислухаються, чи не кукне десь зозуля.

Громадянин Пилипчук Григорій Іванович упіймав зозуленя і жде не діждеться, коли йому дадуть за нього мотоцикла або «Волгу». Він пише в своєму листі: «Так що прозьба вас дать мені ответ чим поскорей еслі вам нада зозуленя то я буду держать а еслі не потрібне то я его випусьтю!»

Слухайте, Пилипчуки і не Пилипчуки! Випускайте швидше зозуль і не мучте їх. Облиште своє нерозумне полювання, бо не буде вам за те ні мотоцикла, ні «Волги», ні великих грошей, ні «лісопеда» у придачу. А буде вам за те..

«ОТЕЛЛА»

Влітку минулого року невідкладне службове відрядження закинуло мене в село поблизу нашої благословенної Полтави.

Надворі лютувала така спека, що навіть недремні сільські кунделі, забившись у густі присадибні кущі, лежали мов непритомні й рішуче відмовлялися виконувати свій предковичний обов'язок — зненацька хватати за штани незнайомих і командировочних.

Від спеки, здавалося, є тільки один порятунок — глибокий погріб. Але знайомих і родичів у цих краях, на превеликий жаль, у мене не було, й усі мої шанси скористатися такою благодаттю дорівнювалися нулю.

Мені лишилося одне: пригадати, що при таких температурних надмірностях мудрі узбеки п'ють гарячий чай і таким чином полегшують своє становище.

І пішов я, «солнцем палимый», у районну чайну. Була вже обідня пора, і в невеличкій скромній залі стояв різноголосий людський гомін, супроводжуваний мелодійним подзенькуванням гранчастих склянок, наповнених тією пресловутою рідиною, яка ніколи не претендує на те, щоб її звали чаєм, і яку годиться пити без видимої шкоди для здоров'я і оточення хіба що в тріскучі морози.

Я пробрався до єдиного вільного стола, що стояв під стандартною копією з шишкінських «Мишок», сів і взявся вивчати меню.

Кожний командировочний «вовк» із власного досвіду знає, що майже в усіх наших периферійних харчоблоках, незважаючи на те, що майже всі вони існують під вівіскою «Чайна», чаю ніколи не буває, а коли й буває, то буває «ось-ось тільки що випитим».

— Оце тілечки, перед самісіньким вашим приходом, геть чисто весь попито...

Дійшовши до розділу «десертні страви», я очима закліпав. Чудесний парадокс: на першому місці цього солодкого розділу значився чай. Значить, є ще чайні з чаєм!

Витираю рясний піт з обличчя, славлю в думках сільських діячів громадського харчування і жду офіціантку.

Але спочатку до столу підійшов довгообразий дядько років під сорок і, не питаючи дозволу, якимось так незвичайно, ніби з розгону, сів на стілець. Він навіть не привітався, що рідко буває на Полтавщині. По добрій старій традиції тут навіть незнайомому завжди скажуть «драстуйте», а цей сів мовчки, наче за столом нікого не було.

Мені впав у вічі вираз його обличчя. Такі обличчя бувають у професійних розтратників напередодні арешту або в людей, які твердо вирішили покінчити життя самогубством.

Я хотів заговорити з ним, розпитати про його горе, але підійшла миловидна, зовсім молоденька офіціантка й запитала, дуже м'яко вимовляючи літеру «л», що ми «ізвольмо кушати».

— Дайте, будь ласка, дві склянки гарячого чаю, — кажу.

— І-і, таке вигадальї! — засміялася офіціантка. — Хто в таку спеку гарячий чай п'є. Нема зараз чаю. Викушайте краще холодненького узвару, а ще краще стакан мольочка з-лід скаженого бичка. Гуляшем закусите, то воно й пользительно буде.

Хочеш не хочеш, а довелося зупинитись... на узварі.

— Мені двісті грамів, борщ і гуляш, — загробним голосом озвався мій сусід по столу, не відриваючи сумних, каламутних очей від порожньої скляної баночки, що якимось чудом зберегла на собі сухі жовті сліди колишньої гірчиці.

Пив я поволеньки узвар і спостерігав, як обідає мій сусід.

Випивши одним махом свої двісті грамів, закушував він нехотя, без апетиту.

Порушую тривалу мовчанку й питаю:

— Мабуть, яесь горе спіткало вас?

Він вперше за весь час глянув на мене своїми каламутними очима й ніби аж тепер побачив, що за столом ще хтось сидить. Він перестав навіть жувати.

— Ви щось сказали?

— Мені здається, що яесь горе лежить на вашій душі.

— Е-ех, краще не питайте! — простогнав мій сусід і знову почав зосереджено копірсатись виделкою в тарілці, наче там було щось заховано.

У його голосі, у цих кількох словах його відповіді було стільки відчаю і суму, що в мене мурашки по шкірі забігали, а температура мого теплого узвару різко пішла вниз.

— А все-таки — що сталося? Помер хтось?

— Гірше.

— Прокралися?

— Гірше.

— Хата згоріла?

— Гірше. Жінку прогнав. І любив до безумія, і шану-

вав, а от взяв побив, як шкодливу кішку, й прогнав к лихій матері!

— За що ж це ви її так?

— Е-е! Краще не питайте! — знову простогнав сусід по столу.

Мені аж жалко його стало.

— Не падайте духом,— втішаю сусіда. — Людина ви ще не стара й при нинішній диспропорції між чоловічою частиною населення й жіночою ще знайдете собі достойну подругу. Оженитесь, і все буде гаразд.

— Та вже набридло!

— Що набридло!

— Женитися.

— А хіба це не першу прогнали?

— Яку там першу! Четверту вже.

— Ого! — ненароком вирвалося в мене. — Чого ж це ви їх міняєте, як циган коні?

Він удруге за час нашої розмови звів на мене свої каламутні очі, й цього разу я побачив у них щось схоже на злість і презирство.

— Ніхто не відає, як хто обідає. Думаєте, я винуватий? Думаєте, не любив, не догоджав, не шанував? Любив, догоджав, шанував, а віддячували чим? Як тільки одвернешся — одразу на іншого очима пряде, як тільки десь забарився, дак вона вже в кіно. Що вже я з ними настраждався, що вже намучився, дак не приведи господи. І бив, і влещав, а воно як горохом об стіну.

Чи то в ньому заговорили на весь голос ображені почуття, чи почали діяти випиті двісті грамів, але мій сусід став раптом спалахувати, як багаття під сильним поривчастим вітром.

— Ну, що воно,— скажіть ви мені,— за страмніючі жінки тепер пішли? Яку не візьми, дак вона з червоточиною, дак вона з вітром у голові. Довіряти їм не можна!

Я хотів йому сказати, щоб глянув у дзеркало, але побоявся. Дивись, ще вдарить.

* * *

А тепер скажу вам, братця, чому пригадалася мені ця випадкова зустріч у сільській чайній.

Оце днями, коли я переглядав редакційну пошту, мою увагу привернув невеликий лист, написаний групою колгоспниць з Полтавщини. Колгоспниці писали:

«Шановна редакціє! Чули ми, що по інших селах об'являються сектанти, а в нашому селі об'явився «Отелла». Це так себе величає колгоспник нашої артїлі Микола Кузьменко. Четверту жінку з дому прогнав і вже до п'ятої залицяється. Та ще й нахваляється, сатана. «Я, — каже, — ревнющий, як той Отелла. Дак що коли й п'ята шейма на кіно бігатиме та по боках зиритиме, розговор буде короткий. Надаю в дихало — й котись під три чорти». Так напиши нам, шановна редакціє, що нам робити з цією клятою Отеллою?»

Так, це, напевно, був він — «Отелла». Це його я бачив торік у чайній.

Я ухилився від прямої відповіді і написав колгоспникам так: «Оженіть свого «Отеллу» вп'яте. Якщо вижене й п'яту — робіть з ним що хочете. Але топити його в ополонці я вам не радив би».

Боюсь, що моя відповідь не влаштує їх і поблизу преславної Полтави появиться ще одна забруднена водойма.

ЧОРТ ШТОВХНУВ...

I

Є така народна усмішка. Лежить на печі чоловік і стогне: «Ой!» та «Ой!», «Ой!» та «Ой!»

— Що тобі, чоловіче? — питає стривожена жінка. — Може, тобі каші зварити?

— Ой, не хочу.

— То, може, кулешику?

— Ой, не хочу.

— То, може, борщику?

— Ой, не хочу.

— То, може, картопельки спекти?

— Ой, не хочу.

— То, може, горілочки принести?

— А бог його знає...

II

А це вже не з народної творчості, а з протоколу слідчого.

В одному колгоспі жив собі такий чолов'яга Никодим Горопаха. Пика — хоч поросят об неї бий, мускулатура —

як у Івана Піддубного, легені — як ковальський міх, двадцять свічок одним видихом гасить.

З нього вийшов би першокласний штангіст у найвищій ваговій категорії, але Никодим завжди відчував якусь непереборну відразу до фізичних занять. Він вважав, що створений для інтелектуальної, чи, як він висловлювався, «умственої» роботи.

Горопаху працював продавцем у сільській крамниці. Працював непогано. Побудував собі обійстя на все село, потім одбув «строк» і знову повернувся додому.

Недовго й тинявся, як знайшлися добрі люди й пристроїли буфетником чайної у сусідньому залізничному селищі. Прокрався і махнув десь аж у Донбас. Але й там, видно, не вугілля рубав, а «умственою» роботою займався, бо через півроку прислав жінці коротеньку шифровку: «Не стою і не лежу. Але не журися, скоро вернуся. Твій Никодим». Жінка довго не могла второпати, що означають ті слова, але потім допетрала. Раз не стоїть її Никодим і не лежить, то, значить, знову сидить.

Перед самою петрівкою Горопаху і справді об'явився в селі. Такий же кремезний, такий же здоровий, тільки пика трохи зблідла й чубисько під нульовку обстрижений.

На люди не показується. Цілими днями під грушею на рядні лежить, періодику читає, кросворди розгадує.

Через тижнів два викликали Горопаху до правління колгоспу.

— Досить, — кажуть, — тобі, Никодиме, гріхи замолювати. Жнива на носі, пора й за роботу братися. Може, в майстерню за підсобного підеш?

— Ой, не хочу!

— То, може, за скиртоправа?

— Ой, не хочу!

— То, може, в будівельну бригаду?

— Ой, не хочу!

— То, може, силос будеш заготовляти?

— Ой, не хочу!

— То, може, торговим агентом тебе пристроїти?

— А бог його знає...

III

Бог богом, а спокуса спокусою. Став-таки Никодим Горопаху торговим агентом колгоспу. Цілими вагонами артільні помідори, яблука та огірки десь аж на Кольський півострів возить. Сам продає, сам виручку приймає.

Не нахваляться Никодимом керівники колгоспу:
— Золото — не агент! І продасть, і купить! От що значить довір'я до людини виявити!

...З останнього рейсу Никодим Горобаха довго не повертався. Колгоспне керівництво переполошилося:

— Мо', занедужав у дорозі?

— А мо', грабіжники десь прирізали?

Хотіли вже гінців услід посилати, але з далекої півночі прийшла казенна бумага, в якій запитувалося: будете Горобаха на поруки брати чи його в тюрму саджати?

Шкребуть тепер потилицю голова колгоспу з головою ревізійної комісії та очима лупають.

— Може б, і не крав більше чоловік, може б, добрим молотобійцем став, та штовхнув нас чорт торговим агентом його наставити.

IV

— Е-е-е, товаришу! Тр-р-р! — скажуть мені вимогливі читачі.— Фейлетон кінчається, а де таке могло статися — ви так і не сказали.

Пардон, уклінно прошу. Подібна історія сталася у колгоспі! Але ні — не скажу. Догадайтеся самі. Чи сказати? Ну, якщо вже так вам кортить — скажу. Подібна історія може статися і у вас, якщо правління колгоспу спить, а ревізійна комісія гав ловить! Ого! У таких випадках чорти ще й не таке викомарюють!

ЛИСТ ТИМ ТОВАРИШАМ, КОТРИ СОПРИКАСАЮТЬСЯ З ХІМІЄЮ, АЛЕ ЗАБУВАЮТЬ ЧАСОМ, ЩО ВОНА ДАМА ІЗ МСТИВИМ ХАРАКТЕРОМ

Здоровенькі були, шановні товариші!

Наперед скажу, що це буде страшенно сумний лист, може, найсумніший з усіх листів, будь-коли писаних мною. А як же ти засмієшся, коли тобі плакати хочеться?

Сьогодні вранці секретарка поклала мені на стіл чотири листи й картонну коробку, наповнену якоюсь чорною сумішшю.

— А це що за штуkenція? — питаю. Вона, бідолашна, втерла сльозу й сумно-сумно промовила:

— То бджілки.

— Які бджілки? Бджілки золотаві, а це щось чорне, наче таргани.

— Ну те, що лишилося від золотавих бджілок у колгоспі «Зоря».

Повірте, шановні товариші, я не тонкосльозий, але коли уважніше придивився до цього картонного гробика, до почорнілих, скоцюрблених бджілок, я теж мало не заплавав. А коли ще прочитав листи,— але ні, це були не листи, це були некрологи, це був зойк душі любителів бджільництва,— мене обсіли гіркі й неприємні роздуми. Я думав, думав і ніяк не міг збагнути, чому ми іноді за добро платимо злом? Чим завинили бджоли-трудівниці перед людьми, за що вони склали свої золотаві крильця у чорних передсмертних муках?

Може, за те, що споконвіку дають нам солодкий пахучий мед, не беручи за це ні копійки плати?

Може, за те, що приносять нам віск, без якого ми досі не можемо обійтися?

Може, за те, що опилують наші кучеряві сади й неозорі ниви наші, не вимагаючи за свій чесний труд ні трудоднів, ні премій?

Чи, може, за те, що дарують нам свій знаменитий прополіс, за яким ми бігаємо, висолопивши язика, коли нас обсідають якісь грізні болячки.

От ви подумайте і скажіть мені: за що?

І ще однієї речі я не можу зрозуміти. Хочу, але не можу! Я знаю Андрія Андрійовича як одного з кращих колгоспних керівників. Він уміє господарювати, любить господарювати, і коли б мені ще вчора хто-небудь сказав, що його ім'я з'явиться у сатиричній пресі, то йому я відповів би:

— Тільки в одному випадку: якщо на нього буде вміщено дружній шарж.

І от тобі маеш! У «Зорі» допустили отаке нічим не виправдане лиходійство. Питаю:

— Як же це ви, Андрію Андрійовичу, таку гаву впіймали?

— Та на головного агронома понадіявся, а він у свою чергу понадіявся на агронома по захисту рослин. А той теж не сказав пасічникам, що будемо сад обприскувати, от і вийшла промашка.

«Промашка» справді вийшла неприємна. Обприскали колгоспний сад якимсь новим препаратом проти плодожерки, а за одним рипом рясно покропили й квітучі акації, якими обсаджено сад. Ну, а бджоли, розуміється, не спо-

дівалися, що буде допущено таке нехлюйство, і прилетіли собі нектар брати. Бджоли — комахи високоорганізовані, дисципліновані, акуратні, їм навіть на думку не могло спасти, що людина — вінець природи — може підготувати для них своїм недбальством таку страшну помсту.

Не знаю, як зреагувала на новий отрутохімікат зла плодояжерка, може, тільки почхала трохи, та й усе, а добрі бджолки-трудівниці не всі змогли навіть до своїх вуликів дотягти. До вуликів пасіки самої ж «Зорі», до вуликів сусіднього колгоспу, до вуликів багатьох сільських аматорів бджільництва... А за які такі тяжкі гріхи, я вас ще раз питаю?

Да, шановні товаришочки, хімія — дама вередлива, дама із мстивим характером. Вона не любить, щоб з нею легковажили, вона просто не зносить такого, знаєте, парубочького шибайголовства: «А, що там з нею церемонитись. Хапай її за косми і валяй на поля, на ліси, на городи». За такі легковажні штучки вона мстить, і дуже часто жорстоко мстить.

Її уроки обходяться нам занадто дорого, а подекуди їх просто врахувати ще неможливо. Кібернетики поки що не винайшли лічильної машини, яка б хоч приблизно сказала, в яку копійчку влітають нам отруєні бджоли, риба, раки, худоба, свійська і дика птиця, зайчики і лиски. Дичина, що споконвіку була окрасою землі нашої, неоціненним суспільним багатством нашим, потихеньку-потихеньку стає музейною рідкістю. У степах України вже рідко де побачиш красуню дрохву. Вже рідко почувеш літньої пори у полях миле серцю нашому падьпадьомкання перепела, про якого Остап Вишня написав такі ширі рядки. Пам'ятаєте?

«Любить наш народ перепілку: і в дитинстві любить, і в зрілих літах її він любить.

От, приміром, іде полем заклопотаний голова артілі.

Голова в голови розколюється од думок різних:

«А чи закінчили сьогодні шаровку?»

«А чи пропололи озиму пшеницю?»

«А чи...»

«А чи...»

Раптом із ярової пшениці стаккатно:

— Пать-падьом!

— Пать-падьом!

— Пать-падьом!

Зморшки на лобі в голови розладжуються, очі яснішають, все обличчя лагідніше, розгортаються на його вустах пелюстки усмішки, він зупиняється і починає рахувати:

— Раз! Два! Три! Чотири! Ах, б'є! Ах, сукин кот, і б'є ж! От і відпочила в голови голова!»

Деякі парубки-хімізатори за своєю заскорузлою звичкою можуть і зараз махнути зневажливо рукою: «Ет, літературщина, сльозливі емоції і ні грама раціональності. Подумаєш — бджоли, подумаєш — зайчики-лисички, дрохви-перепелички! Сім літ мак не родив і голоду не було. Вам перш за все урожай потрібний!»

А хто каже, що урожай не потрібний? Хто? Я вас питаю.

Навіть дурень цього не скаже. Урожай нам завжди потрібний, і при тому великий урожай. І хімія нам потрібна, бо вона допомагає нам підвищувати родючість наших нив. Але хімія — це ті ж самі ліки. Вони допомагають тільки в тому випадку, коли ми вживаємо їх у вивірених нормах, обережно, за строгою вказівкою лікаря, а переступи цю грань — і благо неминуче перевернеться на біду.

Як бачите, з хімією жарти погані. Пожартуєш з нею — і неминуче опинишся у незavidній ролі тієї баби, котра жартувала з колесом та й в спицях застряла.

Тому й прошу я вас, і молю я вас: кріпко затямуйте цю азбучну істину, шановні товариші! І тоді все в нас буде.

І високий урожай буде.

І пасіки багатіші будуть.

І лисички-зайчики будуть.

І дрохви-перепілочки будуть.

І чисте повітря в нас буде.

І парубочьке здоров'я до ста літ у нас буде.

І гарячих сліз на очах секретарки моєї не буде.

КОТОФЕРМИ

Калістрат Запашок — мій близький сусід і мій найлютіший ворог. Мені здається, що ми й померемо не помирившись.

Я страшенно люблю голубів, а Калістрат Запашок, навпаки, терпіти їх не може. Зате він до нестями любить котів, а я, навпаки, і духу їхнього не терплю. Я ще можу сяк-так миритися з одним котячим хвостом у квартирі, та й то при умові, якщо той кіт (чи кішка) сиднем сидить на батареї, не вештається по задвірках, не лазить по дахах і не виявляє хворобливого інтересу до наших пернатих друзів.

Інакше — до чортів на мило!

А Калістрат Запашок, навпаки, проти стійлового утримання котів.

— Кіт, як і всяка там домашня істота,— каже Запашок,— потребує прогулянок. Ваші голуби, щоб вони вам виздыхали, літають? Літають! Нехай же і коти гуляють!

А треба вам знати, що Калістрат Запашок тримає велику котоферму, яка вже налічує до трьох десятків голів. І всі його коти злющі, як собаки, якісь сухорляві і дуже моторні. Досить голубові сісти на якусь мить на землю — пиши пропало! Не один уже мій голуб загинув у пазурах хижаків Запашка. А скільки синиць, чижів та соловейків задушили його коти в сусідньому ботанічному саду! Страшно й подумати! Не чули вже ми весною розгонистого солов'їного ляскоту в нашій ботаніці. Це зробила своє згубне діло войовнича котоферма Запашка!

Саме на цьому ґрунті у нас з Запашком не вщухають війни. На цьому ж ґрунті відбуваються запеклі міжусобні баталії і в інших будинках міста.

Мій товариш по службі, Степан Іванович Добрийвечір, ось уже другий рік приходить на роботу якийсь замучений, засмиканий і пожовклий, як древньоєгипетський пергамент. А інколи вигляд у нього буває до того жакхливий, неначе по ньому всю ніч домовий товкся...

— Що з вами, Степане Івановичу? — допитувалися ми не раз, але Добрийвечір тільки махне безнадійно рукою й слова не промовить.

А оце днями його прорвало:

— Вони мене до божевілля доведуть! Вони мене, анахтемські, в могилу заженуть!

Ми співчутливо презирнулися між собою і боязко запитали:

— Хто? Що?

— Тарантелишині коти! — застогнав Добрийвечір.

І він розповів нам, як його сусідка по комунальній квартирі Соломія Тарантелиха, яка торгує на Новому базарі іконами Миколая-угодника, так само, як і мій сусід Запашок, жакхливо любить котів і, немов змагаючись з Запашком, розвела цілу зграю чотиринової погані. Сірі, білі, чорні, руді, волохаті утриманці Соломії Тарантелихи створили в комунальній квартирі таку атмосферу, що сусідам просто життя нема.

Соломія Тарантелиха зайнята своєю комерцією, тож не завжди має час як слід нагодувати два десятки дармоїдів, і вони роблять спустошливі нальоти на комунальну кухню,

перевертають каструлі і пожирають усе, що їм на очі потрапить. Окремі екземпляри так уже «набили лапу» на цьому злодійстві, що з гарячої сковороди хапають котлети, а з киплячої каструлі виловлюють лапами м'ясо.

— А що вони виробляють безрезневими ночами, окаянні! Пекло! Суцільне пекло! — з жахом, увесь сіпаючись, каже Степан Іванович, і на його блідому високому лобі виступає холодний піт.

Сусіди скаржаться, протестують, а діячі з місцевої санітарної інспекції так міркують:

— Ну, любить собі людина котів, ну, є в неї така слабкість, так що ж тут лихого?

Що ж, дай їм боже хоч один день побути в становищі сусідів громадянки Тарантелихи! Тоді вони не такої заспивають! Тоді, я впевнений, буде амба, буде кришка і котофермі Калістрата Запашка, і котофермі Соломії Тарантелихи, і всім іншим котячим фермам, яких чимало розвелось в нашому милому зеленому місті.

Дай боже!

ПОДОРОЖ У ПІВДЕННОМОРСЬК

Я ВПАВ З НЕБА...

Мій добрий старий приятель і неабиякий знавець курортології завжди говорив:

— Хочеш по-справжньому відпочити — їдь у Південноморськ. Благословенний край!!!

Він так поетично оспівував красоти нашої південної перлини, що я не встояв перед спокусою і цього літа майнув до південноморських берегів.

І ось Південноморськ. Сиджу на приморському бульварі, милуюсь безмежними морськими просторами, парусами, білими-білими, як крило чайки, вдихаю на повні груди благодатне морське повітря, і мені починає здаватися, що я вже молодшаю і що показник гемоглобіну в моїй крові швидко і впевнено скаче вгору. Сиджу собі, милуюся. Сусід по лавці, вже літній південноморець, глянувши на мій рюкзак, цікавиться:

— Приїхали відпочивати?

— Приїхав,— кажу.

— «Дикий» чи з путівкою?

Довідавшись, що я «дикий» і маю намір зняти на місяць кімнату в будинках місцевого дачного тресту, південноморець засміявся:

— Ви що, з неба впали? — і глянув на мене так, наче я справді тілечки-тілечки прибув сюди із захмарних висот.— У трест і не потикайтесь. Клієнтура там своя, постійна. Легше дельфіна руками спіймати, ніж у тому тресті дачу дістати.

Мій сусіда махнув рукою у напрямі вулиці Пушкіна і сказав:

— Повертай, дядю, руля та лягай курсом прямісінько на вокзал.

Я сприйняв це за жарт, бо зовсім не мав наміру так швидко розлучатися з милим моему серцю Південноморськом. Але скоро переконався, що мій сусіда не жартував.

Бо справжній дачний трест, хоч він без вивіски, без керуючого і канцелярії, без штатного розпису і кошторису, існує саме тут, на привокзальній площі.

Як тут високо поставлена реклама! Яким теплим і всебічним піклуванням зустрічають кожного приїжджого!

Досить вимовити єдине слово «дача», як з усіх кінців площі прожогом кинуться до вас дебели, засмаглі дами і підстаркуваті, але ще при доброму здоров'ї мужчини.

— Дача біля самого моря і холодильник «Днепр»!

— У мене — тіль і голубник!

— Не пошкодуєте! Три куці винограду, справний керогаз і завжди свіжі бички.

— Власна коза, прісний душ і 300 метрів до трамвая!

— Райське гніздечко і три кроки до базару!

Усі вони наперебій рекламують свої «гніздечка», шарпають за поли, тягнуть за руки, тичуть під ніс фотознімки дач.

— Скільки буде коштувать? — питаю.

— Дві.

— За сезон?

І знову чую:

— Ви що — з неба впали? За місяць!

І навіть після цього я не відчув себе небожителем. Але я був глибоко вражений тим, як низько падають люди, коли гонитва за легкою наживою стає метою їх життя.

Хто ж вони, оці здириники?

Це здебільшого так звані члени так званих дачнобудівельних кооперативів, які у свій час всякими правдами й неправдами заграбастали найкращі дачні місця і тепер

гендлюють ними, як самі хочуть. Багатьом з них чесний труд уже навіть не сниться.

Та й навіщо трудитись? Один літній день їх всю зиму годує!

ТОРГ НА КУРЕНІВЦІ

Добрі люди нараяли:

— Не гай, дядю, часу та спустися до самого моря, в район куренів. Там теж є дачі. Може, трохи гірші, зате дешевші.

Район куренів — це ціла південноморська Куренівка, яка простяглася від морського парку аж до околиці міста.

Коли дивишся на ці курені з моря, не віриш, що перед тобою береги Південноморська. Так і здається, що біля палаючих багать ось-ось заgrimлять бубни і люди, озброєні списками, розпочнуть свій войовничий танок...

Що собою являє південноморська Куренівка?

Це хаотичне нагромадження перекособочених хижок, фанерних халабуд, куренів з бляхи і толю, білих мазанок та дощаних куренів, хлівців, землянок та інших дивовижних творінь нестримної фантазії самодіяльних «зодчих».

З раннього ранку і до пізнього вечора біля куренів іде жвавий торг. Кругом тільки й чуеш:

— Сто сорок...

— Півтори — й ні копійки менше.

— Та що ви!..

— А вам з харчами чи без харчів?

— У мене ціни без запросу. Самі бачите — казка, а не дачка!..

Включився і я в торг. На вулиці Зеленій мені впала в око дуже мальовнича садиба Мотрони Іванівни Кундель. На моє одне запитання — скільки? — Мотрона Іванівна поставила три зустрічних запитання:

а) чи не припруться до куреня слідом за мною всі мої родичі;

б) чи сплю я спокійно і чи не будитиму своїм хропінням сусідів-дачників, які живуть поруч, за фанерною перегородкою;

в) чи вмію я тримати язика за зубами і чи не роздзвоню перед фінінспектором, скільки вона бере за місце в курені, а їх у неї, до речі, шість.

Побував я і в Євдокії Григорівни Воячек, яка мешкає на цій же вулиці. Дві кам'яниці вона вже продала. Дві

мазанки ще тримає про чорний день і тим часом втридорога здає їх дачникам, забезпечуючи собі світле, безхмарне життя.

Не поталанило мені й тут.

— Е, пізня ти птаха! — співчутливо похитала головою Євдокія Григорівна. — Мої дачі ще в квітні заореновано.

Подався я на Тринадцяту станцію. Іду, стрибаю через колючі загорожі і рови, обходжу грядки огірків і помідорів, обминаю курені з красномовними написами на воротах: «Стережись! У дворі злий собака», шарахаюсь вбік від окриків «Стій!», «Ходу нема!», «А куди тебе нечиста несе?!» і т. д. і т. п.

Куди я потрапив? Невже в заборонену зону?

— Не дивуйтеся, — заспокоїла мене Галина Миколаївна Передерій — симпатична хазяйка невеличкого, присадкуватого куреня. — Кожен своє добро оберігає! А ви, мабуть, дачу напитуєте? Є ще одна вільна кімната. — І симпатична молодичка показала мені такий несимпатичний барліг, від якого і свиня скривилася б. Єй-ей, це навіть не свишняча дача!

Я ВПАДАЮ У НЕВЕСЕЛІ РОЗДУМИ

Обійшов я всі курені Каштанівки й Березівки, Великого й Малого Водограю, добрався аж до Степового. Але степовий хрін виявився не солодшим каштанівської редьки.

Не по кишені і не до серця прийшлися мені дачі «тресту» південноморських здириків і спекулянтів.

Починаю відчувати, що показник гемоглобіну в моїй крові пішов униз, настрої псується, а душу бентежать невеселі роздуми.

Як могло статися, що мальовничі береги красеня Південноморська потрапили до рук людей без совісті і честі, які захарастили і запаскудили їх своїми потворними «хавірами»?

Хто дозволив цим торгашам затиснути з усіх боків міські пляжі, загородити ходи й виходи до моря?

Чому у славному Південноморську так вільно почувають себе торгаші сонцем, повітрям і морською водою, чому їх не беруть за вушко і не питають: «Доки ж ви, шановні, паразитствувать будете?».

З усіма цими «як», «хто», «чому» і звернувся я до керівників міста. Але переконливої відповіді так і не почув.

Єдине, що виразно вчувалося в їхніх відповідях,— це щось на манір пушкінських рядків:

А сонце золоте, а море...
Чого ж вам, друзі ви мої?
Благословенні тут краї!

«ЖУТЬ!»

Старший калькулятор тресту «Янезнающоробитимаю» Мирон Миронович Баба вчора повернувся з Одеси, де три тижні перебував у якомусь дуже важливому відрядженні, і привіз нам сенсаційну новину. Висловив він її буквально єдиним словом:

— Жуть!

У відділі калькуляції сполошилися.

— Що сталося, Мироне Мироновичу?

— Ну, жуть!!!

— Та не тягніть kota за хвіст, кажіть!

Мирон Миронович Баба оглянувся, подивився на двері, чи щільно вони причинені, потім зробив якийсь такий рух, наче збирався у холодну воду пірнути, і перейшов на шепіт.

— В Одесі паніка, все ходором ходить. Жуть! В ошадкасах хоч шаром покоти — позабирали всі вклади. У магазинах веремія — хватають, хто що може. Сам бачив, як одна старушка водозазний костюм купила. Жуть! Все розкупили, все підмели, до хомутів включно. Сам бачив. Ну, жуть!

— А що ж таке?

— Тільки строго між нами. Де-валь-ва-ці-я! Будуть нулі одрізати...

Незважаючи на попередження Баби, за якусь годину весь трест, до кур'єра тьоті Даші включно, вже знав, що буде девальвація, що будуть нулі одрізати.

І почалося. Дехто раптом згадав, що сьогодні ніжинським поїздом має до нього племінниця приїхати і йому треба на годинку відлучитись, щоб букета купити, в того зуби так розболілися, що в поліклініку мусить бігти неодмінно, а та згадала, що забула вдома електричну плитку виключити...

Брехня завжди ходить на довгих ногах. І чим сенсаційніша, чим безглуздіша плітка, тим довші у неї ноги.

Після шостої години вчора весь будинок, де проживав Мирон Миронович Баба, теж уже гомонів:

— В Одесі паніка... Все підмели...

— Девальвація...

— Мирон Миронович сам бачив... Жуть!..

— Будуть нулі одрізати...

Мешканець шостої квартири, завідувач овочевої перевалочної бази Яків Семенович Штимпик, зачувши цю новину, ойкнув і затіпався, наче йому не нулі, а щось більше одрізати мають.

А тим часом Мирон Миронович Баба сидів на комунальній кухні, підвечіркував і розповідав сусідам, що начебто і в Москві вже все підмели.

— Жуть!

* * *

Не вірте, шановні громадяни, Миронам Мироновичам Бабам, не слухайте їхніх пліток! Ніхто нікому нічого одрізати не буде — навіть язиків пліткарям.

— А варто було б!

Хоч би самісінький кінчик...

«ВСІХ БОЛЯЩИХ РАДІСТЬ...»

У Києві на Подолі появилася знаменитість. Поки що, правда, вона не стала в ряд великих імен, увінчаних ореолом вселюдської слави. Поки що про неї не згадують жодним словом енциклопедії і наукові довідники, мовчать газети й журнали, але знаменитість від цього не перестає бути знаменитістю.

Про неї шумить-гуде весь Житній ринок. Про неї вже ходять легенди по всьому Подолу.

— Такого зцілителя, як Василь Миколайович, я ще не бачила і, може, вже й не побачу! — розказує про знаменитість огрядна, рум'янощока окраса Житнього ринку Домаха Спиридонівна Викула, яка торгує тут макухою і зерном «на банку». — Всіх болящих радість. Спаситель наш — он хто Василь Миколайович. Проти нього сам гомепат Попов — хвершалишка, а глухівський батюшка — ніщо. Повірте, був у мене рак. Ну, виїв у мене, проклятуший, усю нутроби, осталася сама шкура та кості. Де вже не була, що вже не пила — не помагає. Аж тут його, спасибі, добрі люди приводять. Кинув він на мене оком та й каже: «Е, молодице, в тебе не інакше, як рак запущеної хворми. Ну, не журися, — каже. — Ще гірших лікував і тебе на ноги поставлю». Дає мені якісь трави та й наставляє: «Це, — каже, — така панацея, що помагає од ракових опухолів, глистюк і розстройства шлунка. Вари, пий до схід сонця — як рукою зніме».

Окраса Житнього ринку і радість київських рибалок та голуб'ятників зітхає легенько, підкочує очі під лоба і переходить на молитовний тон:

— Пошли йому, боже, многі літа, щастя й здоров'я! Такий, людоньки, зцілитель, такий зцілитель! Була ж я як мрець, одною ногою в гробу вже стояла, а тепер бачите, що він з мене зробив?

Цвітуще здоров'я, палаючі рум'янци на обличчі Домахи Спиридонівни, вся її дебела статура правлять нині за найкращу рекламу знаменитому подільському «зцілителю», нареченому в миру Василем Миколайовичем Стукалом.

М-да! Такої атестації за життя не знало ні одне світило медичних наук. Це й спокусило нас ближче зазнайомитися з Василем Миколайовичем і сказати про нього своє перше скромне слово у нашій пресі.

Василь Миколайович Стукало — не старий ще, при добром здоров'ї чоловіча, кремезний, зовні нагадує професійного портового вантажника. На зорі своїх днів учився в ЦПШ — церковноприходській школі — і здобув, таким чином, незакінчену нижчу освіту.

Проживає Стукало на Спаській вулиці, а клініку утримує в одному з торгових рядів Житнього ринку. Клініка в нього дуже скромна, не займає навіть півстола, але дуже «бойка» і популярна. Є тут чудодійні трави, які, мов рукою, знімають всі хвороби, милостиво послані всевишнім на нашу голову, є тут чудо-ліки, про які ще й не снилося нашій здоровоохороні. Є тут «корень от нервов и припадочных бобезней», є трава «для ращения волос і ревматизма», є радикальні засоби «от раковых опухолей, глистов и слабительное», «от давления крови», «от сердца», «от экземы и асмы». Є така панацея, що «успокаивает сердце, нервы, головную боль и грудную жабу». Є чебрець «от геморроя, от бессонницы и запоя» (випивохи й алкоголіки, радуйтеся!).

І глуха кропива є в клініці Василя Миколайовича, яка дуже допомагає од «катара дыхательных путей и от селезенки», і многоніжка є «от воспаления матки и от удушья», і «переступень» є «от подорвы», і спориш «от опухолей, туберкулеза, вяжущее и мочегонное», і «алтей от кашля, катара глотки и бонхальной асмы», і «колган для полоскания от ангины, десен и дизентерии». Тут цілий арсенал відкритих генієм Стукала «ядовитых вытираний от ишиаса и закупорки вен», всіляких «маточных средств» і «полосканий рта от неприятного запаха и от печени».

«Клініка» Василя Миколайовича відкривається з раннього ранку і працює без перерви, аж поки не вщухне базарна площа. Прийом хворих відбувається тут же, на ринку.

Стукало, крім усього іншого, блискучий діагностик. Він з першого погляду безпомилково визначає хворобу і стадію її проходження.

— Покажи язика! — велить він старенькій, прибитій тяжкою недугою пацієнтці. — Ага! Бонхальна асма запущеної хворми. На тобі, птахо, оцей кульок алтею, пий по три рази на день і скачи здорова.

«Асма тичка» платить знаменитості два карбованці і, тяжко зітхаючи, зникає в людському натовпі.

Пацієнт іде густим косяком. Василь Миколайович ледве встигає «ліки» видавати, а гроші жужмом пхає в кишені — не має часу. Розмова з пацієнтами теж лаконічна.

— На що жалуєшся?

Хворобливого вигляду жінка нахилиється через стіл і щось шепоче на вухо знаменитості.

— Покажи язика!

Хвора не встигає ще висолопити язика, а Василь Миколайович вже тиче їй в руку «маточное средство».

— Це ви мені вже давали, не помагає...

— Всім помагає, а тобі не помагає! — починає сердитись Стукало, але, згадавши, що тут стоять пацієнти, ласкавішає і питає: — А як ота молодиця, що ти до мене на тому тижні приводила, уже поправилась?

— Поправилась! То не їла, а тепер уже й не балакає, — уїдливо іронізує хвора, але Стукало у спішці не вловив іронії і з погордою кинув:

— Це вже не одну я так виходив!

...Шумить, гуде Житній ринок. Вигукують перекупки, гугнявлять торговки перцем і лавровим листом, співають зв'язані півні, і в цьому різноголосому шумі вчувається противно-занудистий басок знаменитості:

— Од геморою, безсонниці і запоя!

— Од музулів!

— Од бонхальної асми!

* * *

Цей перший друкований твір про подільську «знаменитість» матеріалом для наукового трактату служити не може. Але гадаю, що повернути на деякі роздуми він може. Ну, наприклад, про шарлатанство.

Шарлатанство у всіх його проявах — річ одворотна і паскудна. Фармазонщика, який торгує блискучими скельцями і видає їх за діаманти чистої води, ловлять і віддають до суду. А чому не карають шарлатанів, що видають звичайний бур'ян і «ядовитые вытирания» за чудодійні ліки, шарлатанів, що часто калічать здоров'я людей і наживають на цьому бариші?

От убийте, не розумію!

ЖУЧКИ-ЗАГОТУВАЧІ

Це вже доведений факт, товариші! Це вже показала практика, що до всякої великої справи завжди пробують присмоктатися всілякі жучки — пройди, шахраї, торбохвати, одним словом, всіляка ота нечисть, що не переносить чесної праці, як чорт ладану, що любить пожити на широку ногу, але на дурничку.

Розгорнулося в наших селах велике будівництво. Будують колгоспи, будують колгоспники, буде сільська інтелігенція... І жучки вже тут як тут!

А може, пощастить і собі кусок урвати.

А може, вдасться загребуці ручки свої погріти.

А може, потихеньку, помаленьку та й напхаю гамана свого сотенними асигнаціями. Тоді лежи собі та в стелю поплювуй. Красота!

Найбільш поширена тепер різновидність жучків на селі — це так звані лісозаготувачі. Вони «заготовляють» ліс у необмеженій кількості. У них є «свої люди» в усіх лісових районах країни. Так що не сумнівайтеся — діло певне і надійне.

Поділяються жучки-лісозаготувачі на дві категорії: на своїх, доморощених, і на чужих, зальотних.

Зальотний жучок, як правило, діє нахрапом, але артистично й оперативно. Він прилітає в колгосп і з ходу бере його керівництво «на арапа».

— Відповідальний заготувач тресту «Карелтрамтарарах-лісбудматеріал». Ну як ви тут — будетесть?

— Будуємось.

— А лісоматеріал вам треба?

— Та до зарізу треба!

— Заготовляю в необмеженій кількості. Можна вагон, можна ешелон!

— Голубе ти наш сизокрилий, виручай, будь ласка, дай хоч ешелон.

Зрадлі керівники колгоспу годять йому, мов болячці, а жучок одразу переходить на ділову розмову: ворушить трьома пальцями своєї правиці, що на кримінальному жаргоні означає — гроші на бочку.

Буває часом так, що жучка не питають навіть про документи, про гарантії, зопалу вручають йому крупну суму грошей, а він хап ту суму... та й далі посунув.

Часом діло доходить до смішного. Деякі довірливі колгоспні керівники вручають під начало жучка автомашини й робочу силу. Доки ті вагони дістанеш, поки там на залізничці повернуться, а так воно швидше буде. Ви вже, будь ласка, постарайтеся!

Жучок-заготувач відкланюється чемно, притискаючи пузатого портфеля до грудей, сідає в кабінку грузовика і бере курс на північ. Від'їхавши за сімсот-вісімсот кілометрів, він «на одну хвилинку» сходить у якомусь густонаселеному пункті з добрими готелями та ресторанами і зникає, як врапніший туман.

За якийсь тиждень повертаються грузовики в село порожняком, і тут розігрується звичайна в таких випадках трагікомічна сценка:

— Ой, рятуйте, а де ж ліс?

— Там, де й заготувач!

— А де ж заготувач?

— Узяв біс!

Такий в основному почерк всіх зальотних жучків-заготувачів.

Дещо інший він у своїх, доморощених, жучків. Ці не видають себе за «відповідальних заготувачів» «Карелтрам-тарахлісбудматеріалу», нікуди не втікають, не кажуть, що «можна вагон, можна ешелон».

Ці роблять так:

— Люди добрі! Всі ми будуємось, кожен хоче добру хату збудувати, а з лісом у нас труднуvато. А, як ви знаєте, свояк моєї жінки Панько Головатий тепер за великого лісового начальника на Чернігівщині править. Тож давайте складемося по дві-три тисячі, я поїду до Панька та вклонюся йому в ноги, може, своїм землякам допоможе. Лісу там, кажуть, як гною.

Коли назбирається вже чималенько тисяч, жучок кудись їде і привозить кубометрів 25 лісу, потім знову кудись їде і знову привозить кубометрів 25 лісу.

— Еге, Панько уласкавився. Поміг-таки, спасибі йому! — радісно гомонить село.

Жучок одному ткне дровиняку, другому — дубиняку, третьому — соснину, четвертому — ялину, а в самого на подвір'ї виросте, як з води, величезний під шифером будинок, і в сина на садибі виростає величезний під шифером будинок.

А час іде, а лісу більше не видно. А люди в крик:

— Ой, рятуйте, а де ж наш ліс?

— Та що ви, люди добрі! — заспокоює жучок. — Хіба я вам якийсь шарамижник? Хіба в мене совісті немає? Не одразу ж Москва будувалась. Панько сказав, що ліс буде трохи пізніше. Не сумнівайтесь, не пропадуть ваші гроші!

А гроші вже, вважай, напевно пропали.

* * *

Жучки, брат, публіка моторна. Без доброго і замашного «лісоматеріалу», в миру нареченого пужалном, з ними не справитись.

Принаймні хоч бережіться їх!

ЗВЕЛИ НАКЛЕП

Сценка на товариському суді

У напівпідвальній кімнаті житлового кооперативу «Затишок-2» товариський суд розглядає справу слюсаря-водопровідника Плюйка, котрий звинувачується у безпробудній пиятиці, вимагательстві й дебошах.

— Встаньте, громадянин Плюйко, й щиросердно розкажіть товариському судові, що вас штовхає на систематичну пиятику, вимагательство й дебоші? — спокійним голосом досвідченого педагога питає голова суду.

Громадянин Плюйко, не піднімаючись з табурета й не удостоївши членів товариського суду навіть коротким поглядом, кинув десь у простір контрзапитання:

— А какая это ворона, это самое, накаркала вам, што я п'ю систематично?

— При чім тут ворона? Про це говорить вся громадськість «Затишку-2», — знову спокійним тоном перервав Плюйка голова суду. — І я радив би вам, громадянин Плюйко, висловлюватись делікатніше. Не забувайте, що тут вам не забігайлівка, а товариський суд!

В кімнаті — шум, голоси обурення. Чути різкий жіночий голос: «За ним кутузка давно плаче, а ви його громадськістю настращать хочете!»

Але це не справляє на Плюйка анітакусінського враження. Він тільки усміхається зухвало.

— А ви міне, ето самое, назовіть парочку хамілій етой самой своей громадськості. Я хочу одним глазом зиркнути на нію на всяк случай! Ну, где вони, ето самое, еті ваші свідетелі?

Із задніх рядів знову прорвався різкий жіночий голос:

— Він ще свідків вимагає, ханига окаянний. Ти спершу на ніс свій синющий зиркни, то вже кращого свідка й шукати не треба.

Плюйко ліниво підвівся з табуретки, повернувся на різкий жіночий голос, а потім до членів суду.

— Гражданка Шкаралупенко подзволяіть себе, ето самое, публічно оскорблять достоинство простого советського работяги. Я предупреждаю: еслі суд січас же не прикратить цього здіватільства над моею лічностю, то я січас же, как говорится, не одходя от каси, подзволю собі, ето самое, заінтересоваться носом указаной гражданки Шкаралупенко.

У кімнаті одразу, як по команді, запала німотна тиша (мешканці «Затишку-2» свої кадри добре знають). Навіть чути стало, як б'ється об шибку оса-заброда.

— Я ще раз закликаю вас, громадянин Плюйко, до порядку,— попереджає голова суду,— прошу відповідати по суті.

— Ето другой разговор! По суті, ето самое, я согласін,— гучно шморгнувши жирним сизим носом, відповідає Плюйко.— Так вот. Нікакой я не вимагатель, ето самое, і не дебошір. Ето безпардонная на меня клівета і вообще брехня, ето самое, на простого советського слесаря-водопроводчика. Ну еслі я, ето самое, одремонтирую кран, ето самое, і говорю што за етот мой труд положено трьошку, а мне гражданка Шкаралупенко суйот, ето самое, рваний рупчик, то я терпіль такого свинства, ето самое, не привик. Обратно ж і про систематическую выпивку, ето самое, грубая на меня клевета і наговор.

Голова товариського суду не втерпів і знову попередив Плюйка:

— Я прошу вас, громадянин Плюйко, говорити судові правду, а то у вас виходить, як у тій байці: і я не я, і хата не моя! Може, ви тут нам ще скажете, що й пить ніколи не пили?

— Зачем я врать, это самое, буду. Врать я не люблю. П'ю, это самое, но не систематически, как ви тут, это самое, говорите. Я п'ю, это самое, только в двух случаях жи́зні.

— Що ж це за случаї такі? — питає голова товариського суду.

— Во-первых, когда е, это самое, сільодка в магазинах, а во-вторых, когда нет, это самое, сільодки в магазинах. А ви, это самое, слушаіте разніе брехні разних Шкаралупенчих, это самое...

* * *

Я був на тім суді, слухав громадянина Ілюйка, і гірка дума роїлася у моїй голові. Отак зведуть наклеп на «простого трудягу», а ти потім ходи — виправдовуйся.

Ходи доказуй, это самое, що ти не верблюд!

САМ СОБІ ГОЛОВА

Мамцю моя рідненька! Мамцю моя солоденька! І де воно на білому світі отакі люди беруться?

Чи їх якимсь крученим сповивачем змалечку сповивали?

Чи їх якимсь чудернацьким молоком годували?

Чи якісь лихі вітри їх весь час продували?

Дивишся — і людина ж як людина: і руки в неї е, і ноги в неї е, і голова в неї е, і очі в неї е, і їсть, і п'є, як людина, а робить все якомсь через пень-колоду, словом, робить не так, як належить людям робити.

Такий людині кажуть: «Оце діло треба робити так і так»,— а вона неодмінно зробить навпаки.

Такий людині радять: «Тримайся оцієї рівної дороги і нікуди не збочуй»,— а вона неодмінно поверне вбік, зіб'ється на манівці.

А коли такій людині погукають: «Ей, куди тебе нечиста сила понесла! Там же впасти можна, там не важко і в'язи скрутити!»— вона починає сердито сопіти, думаючи, що це дружне застереження є не що інше, як грубе насильство над її особою, над її совістю і переконаннями.

От вам приклад. Є у Виноградіві міжколгоспна будівельна організація, яку очолює товариш Гаврилків. Коли Гаврилкова затверджували головою ради міжколгоспбуду, керівники району йому казали:

— Доручаємо тобі, товаришу Гаврилків, велике діло. Будеш у колгоспах бані, клуби, гаражі, тваринницькі приміщення будувати. Зрозумів? Та дивись же, щоб все було добре, щоб і якість будівництва була на рівні, щоб всілякі там шелихвости не примостились до матеріальних цінностей, щоб взагалі порядок був.

Але не знали керівники району, що Гаврилків належить до категорії вищезгаданих людей. Не знали, що в нього є своя філософська доктрина, яку простими словами можна сформулювати так: відтоді як людство перестало ходити рачки й зіп'ялося на рівні ноги,— всяк вільний робити так, як йому хочеться робити. Гаврилків переконаний, що відтоді людські індивідууми стали високорозвиненими інтелектуалами і в няньках не відчувають найменшої потреби.

Не знали й затвердили. А тепер потилицю п'ятірнею шкребуть. Та, власне, є чого й шкребти!

Як тільки Гаврилків уместився в крісло голови міжколгоспбуду, так одразу і обсіли його філософські мислі.

А чого це я мушу їхніх вказівок слухатись? Що, я не інтелектуал? Що, в мене своєї голови на плечах нема? А нащо мені ті бані? А нащо мені ті клуби? А нащо мені ті гаражі. А нащо мені ті ферми?

Ха! Чудаки царя небесного! Буду так робити, як мені хочеться.

І треба віддати належне скороспеченому виноградівському зодчому. Він не одступився ні на крок від своєї «доктрини». Він рішуче махнув рукою на будівництво громадських колгоспних споруд і переключив керований ним міжколгоспбуд і всі його ресурси на будівництво приватних житлових будинків.

Швидко було складено п'ятнадцять договорів з п'ятнадцяттю індивідуальними забудовниками. Швидко поїхала на індивідуальні будівельні майданчики міжколгоспбудівська цегла.

А за цеглою поїхав міжколгоспбудівський цемент.

А за цементом — вапно.

А за вапном — міжколгоспбудівський лісоматеріал.

А за лісоматеріалом — цвяхи.

А за цвяхами поїхав всякий інший міжколгоспбудівський будівельний матеріал.

А Гаврилків тільки погукує:

— Ану, люди, навались, в кого гроші завелись!

— Будуємо добре!

— Будуємо швидко!

А хто гукає — того почують. До Виноградівського міжколгоспбуду валом повалили прохачі.

— Файненько прошу вас, товаришу Гаврилків,— і мені зведіть особнячок.

— Зведемо, не турбуйся!

— І про мене не забудьте, товаришу Гаврилків!

— Не забудемо, не турбуйся!

— І мені вже не відмовте, товаришу Гаврилків!

— Не відмовимо, не турбуйся!

Індивідуальні особняки й котеджі росли як на дріжджах, а громадські приміщення хиріли, не піднявшись вище фундаменту. Це почало турбувати керівників навколишніх колгоспів. Вони до Гаврилкова:

— Не ту лінію,— кажуть,— гнеш! Чому особняки будують, а на громадські споруди рукою махнув?

А Гаврилків тільки посміхається. От, мовляв, чудаки царя небесного. Он лишилось трохи будівельного матеріалу, так треба ж і собі котеджик вимахати.

Вимахав виноградівський зодчий і собі котеджа — вее-лого, просторого, затишного. Вимахав, поселився, живе собі, поживає, і за вухом йому не свербить.

* * *

Мамцю моя рідненька! Мамцю моя солоденька! І де воно на білім світі отакі люди беруться? І де беруться оті люди, що таких людей на керівні пости тулять?

Скажи! Га?

ЛИСТ ДЕЯКИМ ШАНОВНИМ ТОВАРИШАМ, З ВИНИ ЯКИХ НИДІЄ КООПЕРАТИВНЕ БУДІВНИЦТВО

Вельмишановні товаришочки!

Ви, мабуть, звернули увагу на те, що останнім часом наші добрі й милі лікарі часто лякають деяких своїх пацієнтів незрозумілим і страшним словом — гіпокінезія.

— У вас гіпокінезія, і ви не жартуйте з цим,— попереджує лікар пацієнта.— Притому майте на увазі, що це дуже небезпечна й підступна хвороба, од якої є тільки один порятунок: якомога більше рухатись, ходити, бігати.

Ну й діла пішли! Мало нам інфарктів, мало нам грипу,

мало нам раку, мало нам гіпертонії, то ще маємо гіпокінезію!

Як пояснює нині наша медична наука, татом і мамою гіпокінезії є мала рухомість людини. Сидиш сиднем, цураєшся фізичної праці, не ходиш, не бігаєш, а роз'їжджаєш машиною, ну й бути тобі гіпокінезиком, як двічі два чотири. Але подумай, що це тобі дасть на практиці? По-перше, це дасть тобі так звану «дзеркальну недугу», тобто живіт твій поволеньки набере таких деформацій, що без допомоги трюмо ти вже й колін своїх не бачиш. По-друге, потихеньку-помаленьку ти перетворюєшся на обважнілу сидячу качку й форсованим темпом сам же наближаєш до себе ту грань, за якою про тебе в кращому випадку скажуть: «Ха-ро-ший товариш був, земля йому лебединим пухом!»

А це вам треба?

Да, з гіпокінезією жарти погані. Тож недаремно наша медицина на кожному кроці тлумачить нам: не хочеш стати гіпокінезиком — не сиди. Побільше рухайся, ходи в ліс по гриби, ходи на полювання, орудуєш на вгороді сапкою, а головне побільше бігай. У Києві на центральному стадіоні вже навіть створено клуб бігунів. Біг, як запевняють члени й членкині цього клубу, є найпершою панацеєю від гіпокінезії. Побігаєш рік-два — і можеш в академічний балет записуватись.

Але ж не всі лікарів слухаються. Багатьох гіпокінезиків ліньки святі заїдають. Йому кажуть: бігай, тобі до зарізу схуднути треба, а він за прадавньою звичкою байдуже рукою на те серйозне попередження махне: «Ет, якоесь воно буде...»

Як же покінчити з цією шкідливою філософією? Як все-таки примусити байдужих гіпокінезиків бігати? Я довго мізкував над цим наболілим питанням і прийшов до висновку, що є тут два способи.

Спосіб перший. Треба, щоб гіпокінезик позичив комусь із друзяк чи родичів 300—400 карбованців своїх фінансових заощаджень. Але не під розписку, а під чесне слово, що «через тиждень, а максимум — два, віддам. От не зійти мені з цього місяця — віддам!» В такому разі можна дати повну гарантію, що від лінощів гіпокінезика і сліду не лишиться. Висловлюючись поетично, бігатиме він «быстрее лани» і не один місяць, а може, й не один рік. Все буде залежати від суми позички.

Другий спосіб. Треба, щоб гіпокінезика обрали головою правління новоствореного житлового кооперативу. Бігати йому тоді й не перебігати.

Цей спосіб я вважаю найрадикальнішим і ось чому. Практика показує, що в багатьох містах наших ставлення до житлового кооперативного будівництва майже пльове. Не кажу чому, не знаю, де тому причина, але деякі діячі з деяких міськрад дивляться на нього з презирнням, властивим тільки людям, котрі щойно добре пообідали. Практика показує, що коли хочеш побачити «бородаті» проекти, якщо хочеш намиливатися від душі «довгобудами»,— шукай їх у сфері кооперативного будівництва.

Недавно я здибав одного доброго знайомого. Був він товстуном і стопроцентним гіпокінезиком. Кожен крок у нього був по золотому, а це дивлюся й очам своїм не вірю. Груді в нього колесом, від катастрофічного пуза тільки спогад лишився, хода — гвардійська, пружиниста, вся його атлетична статура налита спецсталлю найвищої марки.

— Що за прекрасна метаморфоза? — питаю.— Ти що — до клубу бігунів записався?

— Еге,— каже,— бери вище. Головою житлового кооперативу мене обрали. То оце третій рік бігаю по дистанціях, пробач, по інстанціях, що куди там братам Знаменським. Як кажуть, не було б щастя, так нещастя помогло. За три роки біганини не вибігав навіть нульового циклу, зате здоровий став, мов молодий бог.

Я не знаю, вельмишановні товариші, кого там у вас обрали головою житлового кооперативу «Зоря», але думаю собі, коли той товариш теж був цілком сформованим гіпокінезиком, то тепер він уже може правити за хорошу копію Аполлона Бельведерського. Четвертий рік підряд бідолашний голова «Зорі» одчикрижує такі «меморіали», що пора б і заслуженого майстра спорту йому присвоїти, а стоквартирний будинок «Зорі» ще й з ватманського паперу не виліз. За чотири роки йому навіть ділянки під сонцем не підшукали. Міськвиконком возиться з цією «проблемою», як кіт з оселедцем, і дає всі підстави членам кооперативу «Зоря» не сподіватися, що в сімдесяті роки вони новосілля одгуляють.

Досвід кооперативного будівництва дає мені багатющий матеріал зробити ще одне важливе відкриття. Гіпокінезія,— тепер я можу науково це довести,— нападає не тільки на людей, але й на будови, передовсім на кооперативне житлове будівництво. Але повірте, шановні друзі, що лаври цього наукового відкриття мене ще не лоскочуть. Я чувся б по-справжньому щасливим, коли б мені вдалося відкрити хоч один спосіб боротьби з будівельною гіпокінезією, хай їй чорт!

ЛЮБЛЮ ТОЧНІ НАЗВИ

І страшенно не люблю, коли якійсь речі, якомусь об'єкту чіпляють назву, котра зовсім не пасує їм, зовсім не відповідає самому призначенню і самому духу тієї речі чи того об'єкта. Отак — причеплять, не думаючи, і виходить типове «приший кобилі хвіст».

Є в Києві вулиця Високовольтна. Присягаюсь усіма святими, що на вулиці з такою страшною назвою я і дня не жив би. Добре, якщо тебе торохне одразу — і ти спокійно собі простягнеш ноги, а коли тебе тільки обсмалить або паралізує? Не завжди ж у нас буває напруга відповідного вольтажу.

З цих же міркувань я навіть не дивлюся на цукерки «Радій». З радіацією, самі розумієте, жарти ще гірші, ніж з високовольтною напругою!

Я принципово не купую печива «Қазбек» — боюся зуби потрощити. З тих же таки міркувань не їм цукерок «Қаракуми», що в перекладі нашою мовою означає «чорний пісок». Я не купую навіть такого чудесного витвору наших кондитерів, як цукерки «Чапаєв». Повірте, язик не повертається сказати працівникові прилавка:

— Зважте мені півкіла Чапаєва.

Або таке: варенична «Темп». Ну який чудило, скажіть ви мені, стане їсти вареники в темпі? Вареники треба їсти повільно, зі смаком, а не так, як чорногуз, — хап, хап, хап — та й полетів! Та й медицина ж радить — не спіши, коли їси. Це шкодить здоров'ю. У крайньому разі, коли вже горить, — спіши повільно.

Або ще вам приклад — ресторан «Динамо». Така індустриально-енергетична назва цілком підходить стадіону, футбольній команді, а не закладові громадського харчування, де навіть футболісти, коли туди заходять, то й ті м'яча не ганяють, а сидять собі за столиком, їдять, п'ють, словом, культурно відпочивають.

Або ще вам один приклад — літак «Антей». Я схилию свою передчасно посвілу голову перед технічним талантом його творців, але признаюся чесно — я б не одважився сісти у цей літак. Хто хоч трошки обізнаний з міфологією, зрозуміє мене. А хто не обізнаний, для тих я зроблю невелику виписку із «Словника іншомовних слів»: «Антей у старогрецькій міфології — знаменитий герой, син Посейдона — бога морів — і Геї — богині Землі; за переказом Антей був непереможний у боротьбі, поки він торкався землі — своєї

матері; був переможений Геркулесом, який одірвав його від землі і задушив у повітрі».

Далі я вже мовчу...

Я ще розумію — ресторан «Млин». У цій назві все-таки є якесь раціональне зерно. Часом тут все-таки мелють. Мелють язиками, коли понализуються, як кудий обметиці. А ви знайдіть мені хоть макове рацзерно тутечки: «Індпошив жіночого плаття імені Кутузова!» Не заперечую, знаменитий фельдмаршал найбільше прославився саме тим, що пошив у дурні непереможного Бонапарта, але це ще не дає нам підстав сопричисляти його до титанів крою і шиття предметів дамського туалету.

Між іншим додаю: наведені тут приклади невдалих назв теж не дають ще підстав звинувачувати мене в тому, що я згущаю фарби. Хто має очі, той бачить. Є в нас і хороші і дуже точні назви. Що є, то є.

Недавно на нашій вулиці відкрили майстерню індивідуального пошиву чоловічого одягу і дали їй прекрасну поетичну назву «Мрія». Отут не промахнулися! Отут уже назва точно відповідає змістові. Сам у цьому переконався. Пошили мені в «Мрії» костюм, і я тепер з повною підставою можу сказати:

— Не костюм, а справді мрія! Про такий витвір кравецького мистецтва можуть мріяти усі циркові клоуни. Навіть знаменитий Попов!

Люблю точні назви.

Безумно люблю!

СИЛЬНИЙ ХАРАКТЕР

— Не мороч мені голови своїм Найдою,— сердито обірвав мене Паша, коли я почав хвалити Миколу Найду.— Характер! Характер! Який там у нього характер? Драгли, а не характер! Десять років пив. Чорно пив. По тижню на роботу не виходив, часто й дома не ночував. Я тоді теж думав, що в нього характер.

Сидимо, бувало, в «ригалеті», п'ємо «біміцин», а я й питаю: «А що, Микольцю, на роботі тобі не влетить за прогул?» — «Ха! — сміється.— Знайшов чим лякати! Ти мені, Пашо, нагадуєш зараз одного хлюпика, которий питав капітана корабля, чи не страшно йому по морях весь час плавати. «А що ж тут страшного?» — здивувався капітан. «Ну як що,— каже хлюпик.— Бувають же всякі катастро-

фи на морі, буває, що весь екіпаж на дні морському гине...» Тоді капітан і питає хлюпика: «А ви не боїтеся кожної ночі в ліжко лягати?» — «А чого це я маю ліжка боятися?» — «Як чого? — каже капітан. — Статистика свідчить, що 99 процентів людей умирає саме в ліжку». Так що не будь, Пашо, хлюпиком і не задавай мені дитячих питань. Ти мій характер знаєш — пив і буду пити, хай навіть каміння з неба падає.

Потім десь він зник. Місяців зо два його не бачив, а вчора зустрів на вулиці. Чистенький такий, випрасуваний, поголений, при галстуку. Аж сяє весь. «Ну, — кажу, — на ловця і звір біжить. Ходімо, Микольцю, перекинемо по гранчаку, а то на похмілля черепок розколюється!» — «А я, — каже, — став у сухий док». — «Як це розуміти? Що значить «сухий док»?» — питаю. «А розумій так, що я більше не п'ю. Зав'язав». Я його аж за лоба помацав. «Що стряслося?» — питаю. «Нічого не стряслося, — каже, — просто самому гидко стало. «Хватить!» — сказав сам собі і на другий день пішов лікуватися. Тепер людиною себе почувую, і настрої добрий, і в сім'ї повний порядок. Раджу й тобі, Пашо, кінчати. Будь мужчиною, прояви характер». Ти розумієш — цей нещасний ренегат радить мені проявити характер! Розумієш — мені! Та ти знаєш, що таке характер? Мене з роботи вигнали, а я п'ю. Од мене жінка з дітьми відцуралися, а я п'ю! Мене з партії виключили, а я п'ю. У мене печінка вже нижче колін опустилася, а я п'ю. Оце справжній характер! А йому, бач, гидко стало, і він риссю побіг у лікарню антабус ковтати. Сміхота!

— А все-таки, Пашо, що там не говори, справжній характер таки у Найди, а не в тебе.

Паша глянув на мене такими очима, які мав, очевидячки, Іван Грозний в останню мить перед убивством свого сина. Я аж одсахнувся від нього, а він по-мефістофельському розреготався на всю вулицю і простяг тремтячу руку.

— Ти, бачу, не в ладах з логікою. Дай краще карбованець. Піду пляшку «біміцину» вип'ю.

— А що таке «біміцин», Пашо?

— Є таке кріплене «Біле міцне». Дешевеньке винце й приємне. Горілка, знаєш, якось одразу з копит валить, а «біміцин» п'янить повільно і легко. П'єш, і в тебе такий настрої, наче тебе міністром призначили. Ну, спасибі. Я пішов.

Бачте, який у Паші характер!

ЯК ПОКІНЧИЛИ З ПОРІДДЯМ ШАЙТАНА

Східна легенда

В однім королівстві процвітала анонімщина. Вона породжувала в країні нездорову атмосферу взаємної підозри і недовір'я, сіяла міжусобиці і роздори. Дійшло до того, що анонімки почали писати на самого короля.

Не витримав король, спалахнув благородним королівським гнівом.

— Я покінчу з цим чорним поріддям шайтана! — крикнув у гніві своїм благороднім король і видав грізний маніфест, у якому наказав міністрові двора, усім правителям провінцій, усім канцеляріям королівства спалювати анонімні листи, не читаючи їх.

По всьому королівстві запалали кострища з анонімок, але анонімщина не припинялася.

Ще дужче розшаленів король і наказав скликати раду наймудріших мудреців королівства свого.

— Порадьте мені, о наймудріші із мудрих, як покінчити з анонімщиною? — спитав Король мудреців.

Піднявся один старий, старий мудрець і сказав:

— Відрубати пальці правої руки всім анонімщикам, і я запевняю, о мій повелителю, що анонімщині настане кінець.

По всьому королівстві почали ловити анонімщиків, рубали їм пальці на правій руці, але анонімщина не припинялася.

Король місця собі не знаходить. Він звелів ще раз скликати раду наймудріших.

— О наймудріші із мудрих! — говорить король. — Порадьте, що далі робити. Рубаємо пальці, аж гай гуде, а анонімщина не припиняється.

Піднявся другий мудрець і радить:

— Рубати анонімщикам обидві руки по самісінькі лікті. Інакше чорного поріддя шайтана ти не збореш, о наш повелителю!

По всьому королівству засвістіли сокири, руки летіли, як дровиначчя, але анонімщина не припинялася.

Місця собі не знаходить король, раду наймудріших мудреців утрете скликає.

— Так що ж це робити, о наймудріші із мудрих? Руки рубаємо, аж гай гуде, а анонімщина не припиняється!

Піднявся тут ще один мудрець, старенький, маленький, біла борода аж по коліна, і каже королю:

— Звели, о наш повелителю, одрізати вуха всім тим, хто анонімщиків слухає.

І що ви гадаєте? Минув місяць — і анонімщину ніби верблюд язиком злизав. Ніби й не було її!

А переповів я цю давню легенду зовсім не для того, щоб давати комусь практичні рекомендації на сьогоднішній день. Я згадав про неї просто тому, що сам не люблю анонімщини.

«ЖИТТЯ ДАЄТЬСЯ ОДИН РАЗ...»

Лист льохи Хрюшки до подруги Рябушки

У деяких колгоспах перетримують худобу на відгодівлі, що завдає чималих збитків господарству.

(З листів до редакції)

Рябушечко моя мила, подруго моя куцорила!

Дуже я втішилася, одержавши од тебе вісточку. Спасибі, що не забуваєш. Але повір, голубко, що мені аж млосно зробилося, коли я дочитала твого листа до того місця, де ти пишеш, що годують вас, як на убій, що за якихось півроку ви нагуляєте стільки сала і м'яса, що й до корита часом ліньки вставати, що навіть найкалорійніші корми вам уже часом приїдаються... Боже мій! Який же у вас короткий вік свинячий. Страшно подумати! Коли я прочитала ці рядки своїм подругам, то, повіриш, почалося у свинарнику таке ридання, таке верещання, що на мені щетина дибки стала. Я вже не рада була, що читання це затіяла. Повіриш, одну молоду льоху, свинарка наша Мазухою її звє, аж істерика почала бити. Упала, бідолашна, на долівку, дригає ніжками і верещить на весь свинарник:

— Я цього не пе-ре-жи-ву! Я зараз од інфаркту сконаю!

Ледве ми її заспокоїли. А ще ти пишеш: «Задирай, Хрюшенько, хвоста, тікай у наш колгосп та й заживеш тут на фермі баринею. За кілька місяців так поправишся, що тобі й очі запливуть салом». Ні, Рябушенько моя мила! Ні, подруго моя куцорила! Ні і ще раз — ні! Спасибі тобі за ласку! Але таке життя мене не колише. Сама подумай. Не встигнеш ще й світом намілуватися, не вступиєш і солов'їв наслухатися, а тебе вже виштовхують коліном із свинарника. Пожалуйте, мовляв, Хрюшенько любя, на ковбаси.

І не питають тебе — любо тобі оте слухати чи не любо, а втягнуть грубо на грузовика — і гайда на м'ясокомбінат.

Ні! Ні! І ще раз — ні! Я — за довголіття, Рябушечко моя мила, подруго моя куцорила! Усім хочеться довше на світі прожити, і коли в тебе мозок ще не заплив зовсім салом і якщо ти ще можеш триматися на ногах, то щиро тобі раджу: не барися і тікай у наш колгосп якомога швидше. Запевняю тебе, що не пошкодуеш. Я не обіцяю тобі золотих гір і молочних рік, але довголіття тобі тут буде забезпечене. А що може бути дорожчого за життя, Рябушечко моя мила, подруго моя куцорила!

Щоб ти не вагалася і не сумнівалася, я опишу тобі коротенько про наше свиняче життя-буття. Годують нас тричі на день. Харчі у нас прості, звичайно, ласощами нас не балують, але жити можна, ніжок ще ніхто не простяг. Зате подивилася б ти, які у нас спортивні фігури, які талії! Кожна наша льоха красотою за кінозірку зійти може. А глянула б ти, як ми бігаємо, як ми стрибаємо! Часом як вирвемось із свинарника, так тільки свистить, тільки курява за нами стоїть. Шкода, що в нас свинячих легкоатлетичних змагань не проводять, а то ми усі б кубки нашому правлінню позавойовували.

Та ще раз кажу тобі, що найбільша наша радість — це все-таки довголіття. Ти, може, не повіриш, Рябушечко моя мила, подруго моя куцорила, але кажу тобі чисту правду: на відгодівлі нас тримають по дванадцять, а то й по п'ятнадцять місяців! Ти уявляєш собі, яка це лафа! Ми вже не знаємо, як і дякувати, як нам і віншувати керівництво нашого колгоспу. Часом знайде на свинарник голова колгоспу Оникій Оникійович Недожуйко, подивиться на нашу куцорилу братію і питає:

— Ну, як поживаєш, свиното сухоребра?

А ми як гаркнемо на повні груди:

— Хрю! Хрю! Хрю!

По-нашому, по-свинячому, це те ж саме, що в людей: «Ура! Ура! Ура!» Так, повіриш, Оникій Оникійович аж усміхнеться від задоволення.

Ми давно помітили, що це йому приємно, і тому стараємось хрюкати гучно, дружно, троекратно.

— Ну, хрюкайте, хрюкайте собі на здоров'ячко,— скаже,— а я ще піду навідаюсь до «ве-ре-хи».

«Ве-ре-хи», по-їхньому, це велика рогата худоба. Вона в нас теж довго стоїть на відгодівлі, але також не бідкається. Краще гірше поїсти, та довше пожити.

Правда, вчора зайшов наш голова на свинарник, ми тричі хрюкнули йому, як це у нас заведено, але він навіть не посміхнувся. Поговорив про щось сердито із завідувачим фермою і пішов. А потім я підслухала розмову між свинарками.

— Чула,— каже одна,— що нашому голові всипали в райкомі доброго перцю,

— А за що ж це? — питає друга.

— Та за те, що наші ферми завдають великих збитків колгоспу, що у тваринництві мало порядку, багато корів ялівками гуляють, та й взагалі низька продуктивність, низькі удої, перетримка на відгодівлі.

Повіриш, при цих словах у мене серце тьохнуло. Ну, думаю, клямка! Тепер уже й нас почнуть годувати, як на убій! Все! Тепер уже й солов'їв довго не наслухаєшся, і ясним сонечком не налюбуеться!

Розказала я про підслухану розмову своїм подругам, а вони на сміх мене зняли:

— От чудачка,— кажуть,— одразу в паніку кидається! Одразу й повірила! Не раз уже казали, не раз уже говорили. А ми живемо? Живемо. І ще жить будем, і гулять будем!

То я і заспокоїлась. Та оце й одписую тобі, Рябушечко моя мила, подруго моя куцорила! Затям собі, запиши собі, що нікуди я з нашого колгоспу не піду, що звідси ти мене й калачем не виманиш, бо я ще на світі пожить хочу. І тобі раджу: не барися, задирай хвоста і біжи чимдуж до нас. Запам'ятай: життя нам теж дається один раз.

Бувай здорова, дорога моя Рябушка!

Твоя подруга *Хрюшка*.

ЯК ПИЛИПКО ЗА КООПЕРАЦІЮ ПОСТРАЖДАВ

Майже драма

Де в кого, може, брови підскачуть од подиву. Що за новина? Що за дисонанс? Відколи це гумористи драми почали писати? Мені аж смішно робиться, коли подумаю, як часом люди помиляються. Недавно, один товариш на повному серйозі писав мені: «Ах, лирики-сатирики, веселя вам жизнь, привыкли вы к веселости, вам чуждый драматизм».

Дехто, їй-право, переконаний, що гумористи не знають, що таке сум, що таке розпач, що таке сльози, що живуть вони не гірше, як жив Адам у раю до скандальної історії з яблуком. Ні печалі тобі, ні воздыханія! Пописують собі всякі веселі історії, з ранку до вечора надривають свої запалі животи од реготу, та й усе. Дехто мислить собі, що вони весело сміялися навіть того фатального дня, коли оголосили про підвищення цін на коньяк і шампанське!

Дехто навіть мислить собі, що редакційна пошта теж є невичерпним джерелом гомеричного реготу. Казав мені недавно один знайомий:

— Дозвольте хоть один раз пошту вашу редакційну почитати.

— А чого це,— питаю,— вас потягло на нашу редакційну пошту?

— Та так. Посміятися од пуза хочеться.

Це вам ще одна помилка. Повірте мені, що за двадцять п'ять років роботи в «Перці» я тільки один раз насміявся «од пуза», читавши чергову пошту. На очі мені потрапила відповідь із Херсона на одну сумну-пресумну скаргу одного робітника, якому мудрагелі з поважної обласної інстанції всучили путівку в такий санаторій, де ще не ступала нога жодного представника нашої «сильної статі». Відповідь ця була страшенно коротка, страшенно бюрократична, але в той же час страшенно смішна.

Цитую дослівно: «Сообщаем, что Херсонская облинстракаса действительно выдала гражданину К-ву В. Д. путевку в санаторий «Куяльник» (гинекологический отдел). Эту путевку гражданин К-ов не смог использовать, поскольку она ему противопоказана».

Повірте мені ще раз, коли читаєш нашу редакційну пошту, то більше сердишся, сумуєш, обурюєшся, аніж смієшся. А часом і плачеш.

Дозвольте мені почати це майже драматичне оповідання теж зі сліз. І не тому, що я хочу довести, що гумористам ніщо людське не чуже, що їм не чужий навіть драматизм, а тому, що вчора я справді плакав. Плакав, читаючи листа малого Пилипка — учня другого класу, власноручно ним написаного до «Перця». Невправні дитячі рядки у кількох місцях порозпливалися синіми плямами од гірких авторових сліз і були промовистими свідками тієї глибокої драми, яку пережив Пилипко. Я дивився на ці плями сумними очима Ромео й теж не міг втримати сліз глибокого свого співчуття скривдженій душі скаржника. Висловлю-

ючись по-дорослому, постраждав малий Пилипко ні за цанову душу. Постраждав, точніше, за кооперацію.

Пилипко так і пише: «Кооперація винна, а мене мама віником набили». Уявляєте, яка це образа для людини, яка це гірка несправедливість! А все, як свідчить Пилипко, почалося так. В суботу Пилипкова мама вчиняла тісто на пироги. Засипала вже в макітру муку, залила теплим молоком, розбила десяток яєць, всипала склянку цукру, а коли діло дійшло до солі — в сільниці — ані грама.

— Ой леле! — забідкалась мама, — я ж забула, що солі треба купити.

У хаті, крім малого Пилипка, нікого не було.

— Пилипцю, голубчику, — сказала мама, — хутенько збігай у крамницю. Купиш мені кіло солі, дитинко.

Пилипко не став однікуватись, хоч саме робив уроки. Коли мама кажуть, то треба. Він надягнув кепочку, поклав у кишеню мамині мідяки й побіг до крамниці, навіть не попросивши двадцять копійок на цукерки, як це завжди в таких випадках бувало. Малий Пилипко дуже, дуже любить цукерки. Так любить, що цукерки їв би, на цукерках спав би і цукерками вкривався б. Але пироги Пилипко теж любить, та коли ще з вишнями.

Тож Пилипко однаково був у добрім настрої і часу даремно не гаяв. Ну, може, там хвилинку-другу затримався коло подвір'я баби Одарки, де саме їхній півень-галаган із сусідським півнем почав битися. Пилипкові, звичайно, дуже кортіло додивитися, чим скінчиться ця одчайдушна півняча дуель, але свідомість обов'язку взяла гору над спортивним азартом.

Не чекаючи фіналу поединку, Пилипко побіг далі.

Коло крамниці зібралось душ десять людей. Тому треба мила, тому сірників, тому оселедців, тому цукру, тому солі, а на дверях крамниці пудовий замок висить.

— То тільки в нашій крамниці такі порядки! — гомонять люди. — Захочеться Коцюрубі — торгує, не хочеться — не торгує. (Коцюруба — це продавець).

Пилипко слухає ці розмови і спокійно жде собі, поки прийде дядько продавець, а він не йде, та й годі. А мама ждуть солі і, певно, вже сердяться. Хіба вони знають, що крамниця замкнена? Їм що — їм тільки пироги зараз у голові.

Не знав малий Пилипко (та й звідкіль йому знати було), що Коцюруба — то є типовий представник того «вільного козацтва» в кооперативній мережі, котре немилосердно псує торгівлю, а заразом і людські нерви не в одному

селі і селищі і від котрого ніяк не може одкараскатись наша шановна споживча кооперація.

Чи то в кооперативного керівництва не вистачає духу, щоб раз, але гаразд гукнути на «вільних козаків»: «Ану, киш із-за прилавка, щоб духу вашого там не було!», чи, може, без них на світі сумно жити, чи, може, ще якась причина на те є, не знаю, але «вільне козацтво» почуває себе подекуди в сільській торговельній мережі, як у боженьки за пазухою. Що хоче, те й робить. Хоче — торгує, хоче — гуляє.

Гуляє подекуди навіть більше, ніж торгує. Гуляє на трійцю, гуляє на Петра й Павла, гуляє на Маковія, гуляє на спаса, гуляє на пречисту, гуляє на покрову, гуляє на Михайла, гуляє на різдво, гуляє на водохреща, гуляє на весіллях, гуляє на хрестинах та іменинах.

А крамниця — на замку, а горопашному покупцеві одне лишається — сідлати березового рисака і чимчикувати в сусіднє село або в райцентр за найменшим дріб'язком. Пилипко чесно простояв біля крамниці майже дві години та ще й поплатився за це. Мама віником набили. «Чому, — кажуть, — не прийшов швиденько і не сказав, що крамниця замкнена, я б у сусідів солі позичила...»

Плакав малий Пилипко, гарячі сльози втираючи, до самісінького вечора. Плакав, може, не так од маминого віника, як від образи й несправедливості.

І я розумію Пилипка. Чому мама не одшмагала віником Коцюрубу, а на Пилипкові свою злість зігнала? Де ж тут справедливість?

Просто злість бере, коли подумаєш, як часто на цьому світі б'ють не тих, кого слід бити!

ПРАВИЛЬНО ФОРМУЛЮВАТИ

Я ще раз переконався, як то багато важить правильно сформулювати свою думку, точно підібрати слово.

Є в мене один приятель, який страшенно любить випити на дурійку, але страшенно не любить, коли йому хтось скаже:

— А воно, мабуть, серце не болить, коли п'єш на шармака.

Він негайно ображається:

— От після цього вір, що людина людині брат і друг!

Одного разу я заступився за свого приятеля:

— Навіщо ви, хлопці, ці уколи робите? При чім тут шармак? Іван Федорович просто любить випити на громадських засадах.

Іван Федорович аж розцвів.

— Оце,— каже,— правильна формуліровка. Постав ще сто грам.

Бачите, що то значить правильно думку свою сформулювати? А в нас часом не зважають на цей фактор, коли вирішують навіть серйозніші питання. Скільки раз я читав у постановах таке:

«Товариш ім'ярек не справився з роботою».

Питається, а чому не сформулювати так: «Товариш ім'ярек працював добре, але з роботою не справився». І змін небагато, і людська гідність лишилась неущемленою.

Давайте будем правильно формулювати!

ТИ КРИКУЙ КОНКРЕТНО

Сценка на районних зборах механізаторів

Виступає шофер радгоспу «Широка балка» Побігайчик.

— Товариші,— каже,— тут ми слухали виступ начальника главку, котрий сказав, що в цьому році буде більше запасних частин. І торік нам обіцяли золоті гори, а що ми маємо на сьогоднішній день? Полетить якась копійчана деталь, зітреється якась паршивенька резинова втулка — і ти вже стоїш на приколі, загоряєш, товариші.

— А хто це вам торік обіцяв тут золоті гори? — цікавиться начальник главку.

— Та од вас же приїздив один товариш. З такою круглою будкою.

— Ти нам шарад тут, товаришу Побігайчик, не загадуй,— знову перериває його начальник главку.— Ти призвища називай, а то про якусь будку нам торочиш.

— Ну, мордатий такий. Прізвища його я не пригадую,— наївно виправдовується промовець, а це ще дужче запале представника міністерства.

— Критика, товаришу Побігайчик,— каже він,— то діло хороше й корисне, але коли ти вже когось критикуєш, так критикуй конкретно, а не так — вообщє і взагалі. Ти конкретні прізвища називай, конкретну посаду вказуй. Знаєш, «мордатих» багато.

Пожвавлення в залі...

ПО НАУЦІ

Прислали в колгосп новоспеченого зоотехніка, випускника сільськогосподарського інституту. Невдовзі приходить до нього завптахофермою.

— Порадьте, Петре Івановичу, що робити, — каже, — кожного дня кури дохнуть та й дохнуть.

— А чим ви їх годуєте? — питає зоотехнік.

— Та чим прийдеться. То ячменем, то вівсом.

— То дуже погано. По науці курей належить годувати просом.

Минає кілька днів.

— Петре Івановичу, знову здохло 150 курей.

— А якою водою ви їх поїте? — питає зоотехнік.

— Звичайною, з криниці.

— То дуже погано. По науці курей треба поїти тільки теплою водою.

Минає тиждень.

— Петре Івановичу, знову здохло сто курей. Ваші поради щось не допомагають. Може, наука знає якісь кращі рекомендації?

— Послухайте, мій голубе, — каже новоспечений зоотехнік. — Наука має ще дуже багато радикальних рекомендацій, але ви скажіть мені, чи багато ще у вас на фермі курей лишилося?

ДУМАТИ ЗАВЖДИ КОРИСНО

Посімейство любителя автотуризму, їдучи літом у Крим, зупинилося у готелі «Зелений гай» на ночівлю.

От батько і каже вісімнадцятирічному Жоржику, студентові філософського факультету, флегматику і мислителю:

— Ми з мамою переночуємо в готелі, а ти, синку, лишишся на ніч у машині. Тільки не спи, Жоржику, бо тут, кажуть, вештаються такі художники, що на ходу підметки рвуть. Виспишся завтра по дорозі.

— Добре, папа, я не засну, я буду собі думати.

Десь опівночі батько підходить до вікна й гукає:

— Жоржику, ти не спиш?

— Я не сплю, папа.

— А що ти робиш?

— Думаю собі.

- Про що ж ти думаєш?
- Думаю, чи доїдемо завтра до Алушти.
- Ну добре, думай собі, тільки не спи.
- Десь за годину батько знову коло вікна.
- Жоржику, ти не спиш?
- Я не сплю, папа.
- А що ти робиш?
- Думаю собі.
- Про що ж ти думаєш зараз?
- Думаю, яка тепер може бути температура води в Чорному морі.
- Добре, думай собі далі, тільки не спи.
- На світанку батько знову гукає з вікна:
- Жоржику, ти ще не заснув?
- Ні, папа.
- А що ти робиш?
- Думаю собі.
- А про що ж ти зараз думаєш?
- Думаю, чи заїдемо завтра до Алушти.
- А чому ти знову про це думаєш?
- А вночі, папа, хтось усі чотири скати з нашої «Волги» зняв.

ЗРАЗКОВИЙ ПЛЕМІННИК

Я одержав нову квартиру на Микільській Борщагівці. Теплого травневого вечора приїхав до мене з Русанівки мій племінник Вячик поздоровити з новосіллям.

Ну, з такої нагоди моя дружина накрила стіл, сидимо, вечеряємо, розмовляємо. Вячик дуже цікавий співрозмовник, розумний, дотепний і взагалі зразково вихований юнак. Він уже студент третього курсу політехніки, але уявляє собі, без дозволу матері навіть у кіно не ходить. «Мамо, можна?», «Мамо, дозволь» — і не інакше. Не так, як ото нинішні — не питаючись, куди хоче, туди йде, що хоче, те й робить. За це я його найбільше люблю.

Десь біля десятої за вікном блиснуло, вдарив розкотистий весняний грім, і дощ полив як із відра.

— Будеш, Вячику, в нас ночувати. Куди ж тобі в таку даль та в такий дощ вибиратися.

— Сердечно дякую, — каже Вячик, — тільки дозвольте, я на хвилиночку вискочу.

Чекали ми його, чекали та й полягали спати. Коли це десь уже опівночі задзвонив дзвоник. Я схоплююсь з ліжка і до дверей.

— Хто там?

— Це я,— чую голос Вячика.

Відчиняю двері, а він стоїть як хлющ і винувато посміхається.

— Де це ти був? — питаю.

— А я змотався додому й попросив маму, щоб дозволила у вас переночувати.

ЗА МУДРИМ ПРИНЦИПОМ

До прокурора Златопільського району зайшов немолодий уже відвідувач, явно сільського походження.

— Хочу, щоб ви дали мені консультацію.

— В якому питанні?

— Та не в питанні, а в судовій справі.

— У якій судовій справі?

— Та присудили мені рік примусовки за самогоноваріння. То ви скажіть — оскаржувати рішення суду чи, може, й не рипатися?

— Краще не рипатися, бо можуть ще один рік доточити.

— От спасібі вам. Отак точнісінько мені й вишнепільський прокурор сказав.

А при чім тут вишнепільський прокурор?

— Та я ж з Вовнянки, Вишнепільського району, родом.

— А до мене чого ви прителіпалися?

— Та, знаєте, подумав: одна голова добре, а дві ще краще.

МОЛИТВА БАТЬКА

Господи боже наш, вседержителю і благодворцю великий! Ти сотворив багато всіляких благ на світі білому. Ти сотворив добро. Ти сотворив любов. Ти сотворив найбільше чудо з усіх чудес — дітей наших милих, втіху і надію нашу світлу!

За це тобі шана сердечна, за це тобі дяка наша довічна. За це тобі, боженьку милий, ми сотворили пісню на-

шу крилату, пам'ятник тобі нерукотворний наш і денно та
ночно з натхненням співаємо:

Как поют соловьи,
Полумрак, поцелуй на рассвете,
И вершина любви —
Это чудо великое — дети...

Тож прошю тебе і молю тебе, боже наш милосердний, со-
твори ще одно благо: пошли мені пенсію персональну,
пошли мені віку довгого і здоров'я дужого, щоб годний був
я чудо твоє найбільше, а чадо мое наймиліше прогодувати
аж до того дня, коли прийдеться віддавати тобі душу мою
трепетну на вічне покаяння.

Почуй мольну просьбу мою, благодворцю наш, і не від-
мов мені. Не відмов, бо на землі в нас вважаються нині
поганими ті батьки, котрі не здатні прогодувати діток сво-
їх до самої смерті.

Не відмов, а тим паче не приведи, боже, щоб я — раб
твій і слуга вірний — доживав віку на харчах діток своїх
милих, втіхи і надії нашої світлої. Не нада, боженьку!
В діток наших і свого клопоту багато.

Прийшов учора мій Валерик — торік ми йому п'ятдеся-
тиріччя справили, — каже: «Потруси, папан, свої запаси,
у мене на «Жигулі» одного шматка не вистачає». А сьо-
годні оце Ларуся приїздила на «Запорожцеві», на дублян-
ку просить до тисячі додати. Одне слово, господи, клопо-
ти дітей наших — довічні наші клопоти...

Зроби так, щоб останню свою пляшку кефіру я купив за
свої гроші і випив у своїй хаті. Прошу тебе і молю тебе
об тім! А якщо ти, боженьку, скажеш — ні! — то я воз-
глаголю тобі відповідь свою одразу: пошли мені краще
смерть сьогодні, зараз же пошли — в бабуську і в бога ду-
шу мати! — як сказав великий поет нашої епохи.

Амінь!

ЯК ОЛЬЦЯ ПОРОЗУМНІШАЛА

Ольця вже велика — років через три в школу піде.
Соромно сказати, але баба Міля її ще й досі з ложеч-
ки годує. Самостійно Ольця ще ні разу і не поснідала, і
не повечеряла. Але й це ще не все. Як тільки Ольця сідає
за стіл — так одразу й командує:

— Бабо, читай «Муху-цокотуху»!

Баба читає, а Ольця, слухаючи, кашу ковтає. Як тільки баба перестає читати, Ольця лемент здіймає:

— Читай, бабо, ще, а то не буду їсти!

Коли Ольці набридає читання, вона стукає кулачком по столу й кричить:

— Бабо, вже не читай! Бабо, вже співай «Два ведмеді, два ведмеді горох молотили».

Бабі, може, й не хочеться співати, але вона співає, щоб тільки Ольця їла та не вередувала.

Дід Федько вже й свариться на бабу.

— Навіщо ти їй ці концерти влаштовуєш? — каже. — Нащо ти їй потураєш? Дивись, підросте, то ще звелить тобі Андрія Сову з естради в читці наймати та оперних співаків до себе звати.

— Та! — відтакується баба. — Хай буде лихо тихо. Вона ще маленька. Підросте — порозумнішає.

Дід Федько вже й Ольці пальцем погрожує:

— Ой начувайся, Ольцю! Ой дивись мені, бо вже як я за тебе візьмусь, то ти в мене швидко порозумнішаєш! Це я обіцяю тобі, а мое слово тверде.

Може б, дідова обіцянка так би й лишилася обіцянкою, але тут якраз нагода підходяща трапилася. Поїхала баба Міля до родичів у Харків, а Ольцю на діда лишила.

Приготував дід уранці сніданок і каже:

— Сідай, Ольцю, кашу їсти, вже час снідати.

— Візьми, діду, на руки! — командує за звичкою Ольця. — І читай «Муху-цокотуху».

— І на руки не візьму, — відповідає дід, — і читати не буду. Їсти треба тихо. Ось сідай на стільчик, бери в праву руку ложку і їж.

Ольця грюк кулачком по стільчику:

— Діду, на руки! Діду, годуй! Діду, співай «Два ведмеді»!

А дід на своєму стоїть.

— Не буду, — каже, — годувати, не буду й співати. В мене голосу нема.

— Співай без голосу, діду, бо не буду їсти!

Вередувала-вередувала Ольця — і так і не поснідала.

— Нічого, — сказав дід, — голод не тітка. Зголоднієш, то сама попросиш їсти.

Так воно й вийшло. Гралась-гралась Ольця своїми іграшками, а потім підходить до діда та смик його за піджак. А дід газету читає, ніби нічого не помічає. Ольця знову смик діда за піджак.

— Що тобі, Ольцю? — питає дід.

— Давай їсти.

Може, ви й не повірите, але Ольця сіла й сама з'їла весь сніданок, і без співів, і без віршиків. Тільки трошки замурзалась, та то нічого. Так з усіма буває, хто вперше самостійно їсти починає.

— От бач, Ольцю,— посміхнувся дід у вуса,— ти вже й порозумнішала.

Через тиждень баба Міля приїхала, а Ольця якраз обідала. Глянула баба на Ольцю та тільки руками від подиву сплеснула.

— Що ж це з тобою, Ольцю, сталося? — питає.

— А я вже порозумнішала,— відказала Ольця, уплітаючи смачну котлету.

* * *

Ви думаєте, це я для дітей написав. Ні, це я для бабунь написав. Щоб малят не балували та не псували. Щоб у нас, у дідів, мистецтву виховання вчилися, бо ми, діди, з тієї щасливої пори, як у нас почали народжуватись самі онуки, такими педагогами поробилися, що куди там до нас Макаренкові, куди там до нас Ушинському!

Аж страшно подумати!

«ПАРУБКИ» НА ПЛЯЖІ

— А-а, Петре Филимоновичу, скільки літ, скільки зим! Доброго здоровля!

— Що каєте?

— Кажу: доброго здоровля!

— А, здоровля. На здоровля поки не жалуюсь. Здоровля ще як у парубка.

— Еге, еге, правду каєте. Попарубкували ми здорово. Хіба тепер так парубкують!

— А ви ще працюєте?

— Що каєте?

— Кажу, ви ще працюєте?

— Ні, ні, я ще працюю.

— А склероз не заважає?

— Що каєте?

— Кажу, склероз роботі не заважає?

— А-а, склероз, каєте? Я про нього забуваю. А ви, Оверкію Федоровичу, вже на пенсії?

— Що каєте?

— Питаю, ви вже на пенсії?

— Ні, ні, я вже на пенсії.

Взаємно поінформувавшись отакечки, Петро Филімонович з Оверкієм Федоровичем подріботили до річки купати свої бувші парубоцькі статури.

ДОСВІДЧЕНА КАДРА

— Дуже обидно й боляче, коли тебе знімають та ще й очі колють: «Бач, як розпасся на казбонних харчах!» — скаржився мені Микита Кикоть, коли його «висунули» з поста начальника главку Міністерства харчової промисловості на посаду директора районної контори «Гастрономторгу».

Повинен вам сказати, що Микита Кикоть належить до тієї категорії кадрів, які не з одної печі хліб їли. Його послужний список вже не вміщається у звичайний листок по обліку кадрів — доводиться вкладку робити.

Не зумів Кикоть вписатися і в роль директора «Гастрономторгу», і його змушені були висунути на пост директора ресторану «Кучеряві клени». Сердився Микита, бо й цього разу його кольнуло: «Бач, яку сапатку наїв!» — але діватися було нікуди — прийняв ресторан. Прийняв і одразу пішов у підсобку. Комірник аж зблід, побачивши нового директора. «Ну,— думає,— зараз почне якусь перевірку». Але Кикоть і не думав щось перевіряти. Він роздягся до трусів, став на ваги й каже комірникові:

— Важ!

Той від подиву низав плечима, але зважив.

— Скільки? — питає Кикоть.

— 112 кілограмів.

— Запиши. Так і запиши в книгу — «вага нетто 112 кілограмів» і дивись, щоб ніде ця книга не ділася!

— А то нащо? — питає спантелечений комірник.

— «Нащо, нащо!» Як будуть знімати, то щоб не казали, що розпасся на ваших харчах.

ЯК СЕРГІЙКО КАРБОВАНЦЯ ШУКАВ

— Сергійку! Збігай, пташечко, в магазин і купи кіло цукру.

Сергійкові вже шість років, і він охоче помагає мамі по господарству. Хлопчик уже й по молоко ходить, і по хліб,

і по ковбасу, і по цукерки. По цукерки Сергійко може і п'ять разів на день ходити. Це йому зовсім не важко. Та й магазин недалеко од їхнього будинку.

Дала мама Сергійкові металевого карбованця, він поклав його у верхню кишеню сорочки-безрукавки і пішов.

А слід вам знати, що по дорозі до магазину є дуже гарний лужок. Трава по коліна, а в ній купають свої зелені коси плакучі вербички. А кругом ромашки цвітуть, аж в очах мерехтять. А на одній ромашці Сергійко побачив великого червоного метелика з жовтими й чорними кружальцями на крильцях. Такого гарного Сергійко ще ніколи не бачив, хоч уже друге літо збирає для своєї колекції усіляких метеликів.

Сергійкові страшенно закортіло упіймати цього красеня. Він тихенько зійшов із тротуару і став підкрадатися до метелика. Ось він підкрався до самісінької ромашки, ось уже простяг руку, щоб схопити метелика за крильце, а той — пурх і полетів. Сергійко бігом за ним, але заплутався у високій траві і впав.

Бачить Сергійко, що метелика без сачка йому не впіймати, вийшов на тротуар і пішов у магазин. Підійшов до каси, хотів уже сказати: «Тьотю, вибийте мені кіло цукру», — але згадав, що треба спочатку карбованця дістати. Сергійко — до кишені, а там порожньо. Пропав карбованець!

Заплакав Сергійко й побіг на те місце, де на метелика полював, але не пішов у траву, а ходить по тротуару й шукає карбованця на асфальті.

Перехожі питають:

— Що ти, хлопчику, тут шукаєш?

— Карбованця загубив, — втираючи сльози, відповідає Сергійко.

— А ти його тут загубив?

— Ні, отам у траві. Там я метелика ловив і впав.

— Так у траві й шукай. Чого ж ти на тротуарі шукаєш?

— Еге, тут он як видно все, і то не можу знайти, а в траві як я його знайду?

Бачили такого дивака?

* * *

Сергійко мене не дивує. Він ще маленький. Мене дуже дивують декотрі дорослі дяді, які точнісінько таким чином шукають приховані резерви виробництва.

КОНЬЯК НА ЗІР ВПЛИВАЄ

Розмовляють двоє. Один у зеленому капелюсі, другий у синьому береті.

— Ніколи не пийте, Степане Івановичу, самогону,— каже зелений капелюх.— Гидота, майте на увазі, якої ще світ не бачив. Страшенно погано на підшлункову залозу впливає. Це вже доведено медициною.

— Та що ви, Іване Степановичу! — дивується синій берет.— Я все своє свідоме життя п'ю тільки самогон, і, як бачите, чорт мене не взяв. От і вчора. Привезла мені тітка з села чотири пляшки бурякового перваку, а ввечері один приятель у хату заскочив. Сіли за стіл, виклинцювали одну пляшку, потім другу, потім третю. Але ще чуємось на силі, сидимо, закусуємо, розмовляємо.

— А що будемо робити з четвертою? — кажу до свого друга-приятеля.— Подужаємо і цю чи, може, лишимо на завтра?

А друг мій сміється:

— А ти знаєш, що казав у таких випадках старик Хемінгуей? Старик Хемінгуей казав, що недопита горілка — це найстрашніший ворог людини.

Ну раз так, то виклинцювали й четверту. Правда, прокинулись уранці у мене під столом.

— А я цієї гидоти в рот не беру,— каже зелений капелюх.

— А що ж ви п'єте? — цікавиться синій берет.

— П'ю тільки «КаВеВеКа»,— каже зелена шляпа.— Мені навіть один академік радив: «Якщо вам хочеться випити, то пийте тільки марочний коньяк. Він судини розширяє і тонус піднімає».

— А я на коньяк дивитись не можу,— відповідає синій берет.— Коньяк страшенно на зір впливає.

— Хто це вам наплів таких дурниць? — дивується зелений капелюх.

— По собі знаю,— каже синій берет.— Як тільки на ціну гляну, мені одразу в очах темніє.

ЛИСТ ДО РЕДАКЦІЇ

Шановний товаришу редактор! У чотирнадцятому номері «Перця» на передостанній сторінці була вміщена невеличка статейка під заголовком «Клуб на замку», яка

викликала в нашому селі нездоровий сміх і справедливе обурення.

Повірте мені, що поки я не прочитав цієї брехливої статейки, то твердо вірив, що «Перець» пише правду й тільки правду. Тепер я бачу, що це зовсім не так. Не думайте тільки, що, може, я обидився за те, що в цій статейці ваш писака за одним рипом вимазав дьогтем і мої ворота — скомпрометував і мене як невтомного колгоспного культармійця. Не, ще раз кажу — НЄ.

Повірте мені, що я люблю критику, але критику правдиву й життєстверджуючу.

А де ж правда в статейці «Клуб на замку»? Повірте мені, що з цієї брехливої писанини в нашому селі навіть кури сміються, не кажучи вже про колгоспників. Вони просто падають од сміху. Колгоспники страшенно обурені неправдою.

— Оце,— кажуть вони,— попав «Перцем» у небо! Чи він,— кажуть,— окуляри вдома забув, чи він сліпий, той писака, бо де він міг побачити той замок, коли в нашому клубі вже два роки зовсім дверей нема.

Вимагаю помістити мій лист у «Перці», щоб восторженствувала правда. Інакше в «Крокодил» буду скаржитись.

Завклубом Степан Правдивий

НЕ В ГРОШАХ ЩАСТЯ

Зустрілися двоє давніх друзяк.

— Здоров, Микольцю! Чого це ти такий сумний, ніби тобі світ клином зійшовся?

— Ет, краще не питай.

— А що трапилось?

— Розумієш — до зарізу треба п'ятсот карбованців. Ходив до Петра, думав позичить,— каже нема, ходив до Василя — теж дуже ввічливо відмовив. Учора пішов до Юрка, а він ще й на сміх мене підняв. «Ти що,— питає,— хочеш втратити найкращого друга? Ти ж знаєш, що кредит псує відносини». Повір, уже тиждень зовсім не сплю.

— Ну як тобі, Микольцю, не соромно! Чого ж ти одразу до мене не звернувся, чудило царя небесного.

— Та я не знав, що в тебе є зайві гроші!

— Не в грошах, Микольцю, щастя. Ти не церемонься і сьогодні ж приходь до мене. Я маю чудесні угорські таблетки. Проквітнеш одну на ніч і спатимеш як убитий. Ну, до зустрічі!

ЗАПОВІТ ПОХМУРОГО

Помирає Іван Похмурий. Довго помирає. Тяжко помирає. Смерть уже шосту добу стоїть з косою біля його ліжка-тахти і ніяк не може діждатися, коли ж уже зупиниться Іванове серце:

— Слухай, Похмурий, май же совість,— сердиться Смерть.— Не можу я по тижню стирчати біля кожного пацієнта. Ноги в мене не казньонні, і за простій мені ніхто не платить. Помирай собі з богом і не затримуй мене.

Похмурий пожадливо вхопив кілька ковтків повітря, скосив затуманені очі в бік Баби-Костомахи й кволим, хрипким голосом сказав:

— Якщо ти поклянешся, що виконаєш мою останню волю, то я помру зараз же.

— Ну валяй! Чого там ще тобі заманулося, бідолашному? Кажі швидше. Може, тобі півлітру «Екстри» на прощання принести?

— Не хочу! — буркнув Похмурий.

— А може, тобі чорної ікорки заманулося?

— Не хочу!

— То, може, тобі баночку консервів принести? Знаєш, отих, що колись у рекламі писалося: «Нам попробувать пора бы, как вкусны и нежны крабы».

— Не хочу я твоїх крабів! — сердито махнув рукою Похмурий.

— А чого ж ти хочеш, бідолашний?

— Хочу, щоб не чуть було на світі ні сміху, ні усміху. Навіть отакусінського. Навіть у дитячій колісці. Хочу, щоб скрізь-скрізь була сама печаль і воздыханіє.

Смерть не стала розпитувати Івана Похмурого про мотиви його дивовижного передсмертного жадання. Смерть знала, що виконати заповіт Похмурого не зможе навіть вона — всесильна, але поспішала до когось із нас і тому, не вагаючись, видала Івану Похмурому фальшивий вексель.

— Гарзд, я виконаю твій заповіт,— сказала Баба-Костомаха.— Не буде однині на світі ні сміху, ні усміху. Навіть отакусінського. Навіть у дитячій колісці. А буде однині, як ти заповідаєш, сама печаль і воздыханіє. А коли б хто засміявся, то я його косою — р-раз! — і к чорту на кулічки! Слідом за тобою, Іване. Клянуся тобі, тільки помирай швидше.

Іван Похмурий у ту ж хвилину спокійно простягнув ноги. На його обличчі навіть посмішка застигла. Перша й остання посмішка в його житті.

ДРІБНОВЛАСНИЦЬКІ СТРАСТІ

Іван Юхимович Затулівітер прийшов з роботи в доброму гуморі, що з ним не так уже й часто буває. Ще й не роздягшись, він дістав з кишені гаманця, вийняв звідтіля квиток грошово-речової лотереї і сказав дружині:

— На і добре сховай, щоб Сашко, бува, не посіяв його де-небудь. Май на увазі — це «Москвич». Ех, матері його ковінька, і поїздимо ж ми цього літа! Сусіди лопнуть од заздрощів.

— Не кажи гоп, поки не перескочиш! — засміялася дружина. — Та й звідки ти взяв, що виграєш «Москвича»? Моли бога, щоб хоч велосипеда виграв.

— А я тобі кажу, що виграю «Москвича». Ти понюхай квиток. Ні, ні, ти понюхай. Ну, що? Я ж тобі кажу, що він бензином пахне.

А семирічний Сашко все це вислухав та й давай з радощів стрибати на одній нозі по кімнаті. Стрибає і приказує:

— А я залізу в «Москвича», крутитиму руля і піпикатиму. Отак: пі-пі-пі, пі-пі-пі!

А батько як скипить, як крутоне Сашка за вухо, як гримне:

— А не піпикай, бісова душа, а то акумулятора мені розрядиш! Бач, яке «піпикало» знайшлося!

* * *

...Господи, до чого ж сильні ще дрібновласницькі страсті!

ТЕПЕР, ГАПКО, І МИ ЛЮДИ

I

Таки діждалися! Таки дочекалися!

Прийшло вже й на нашу вулицю свято.

Радісне!

Літне!

Поетичне!

День рибалки сьогодні!

І нехай навіть трапиться так, що сьогоднішні номери газет, сьогоднішні радіо- і телепередачі будуть повністю

приурочені героїчним трудівникам морів і океанів — нашим славним побратимам-китобійцям, рибалкам-промисловикам, — а про нас, рибалок-спортсменів, може, одним тільки петитним рядочком десь у передових статтях згадують, але нам і цього хопить. Богові — богові, а кесареві — кесареве, як каже наш заслужений рибалка дід Євмен. Нам досить і того, що і в нас уже є своє свято.

І ми одсвяткуємо його на високому рівні.

Усі ми, всі, всі, хто здатний ще рухатися, хто здатний ще вудку в руках тримати, здруженими живописними колонами вирушимо сьогодні на лоно рідної природи, до озер і річок, до морів і океанів.

Вирушимо під нашими традиційними бойовими гаслами:

— Вперед на шук і окунів!

— Вперед на густіру і піскарів!

— Вперед на отакенну рибу, котра завжди чомусь у нас зривається.

І хай не кожному усміхнеться сьогодні рибальське щастя, хай навіть дме сьогодні сердитий північний вітер, хай навіть грім гримить, — проте нам буде сьогодні радісно, нам буде сьогодні весело. Не буде кльову, як каже наш заслужений рибалка дід Євмен, — так буде багацько інших рибальських розваг.

Сьогодні, запевняю вас, буде по-святковому весело навіть Василеві Івановичу Гавалезі, моему давньому друзюці і вірному товаришеві по риболовлі. П'ятнадцять років ми з ним рибалимо і п'ятнадцять років він терпить тяжкі тортури і катування за свою благородну рибальську пристрасть.

Кожен рибалка по собі прекрасно знає, хто в нього найперший ворог, так що нема потреби зайвий раз говорити, де прописаний і проживає мучитель Василя Івановича. Я хочу тільки сказати, що Марія Никодимівна, вірна дружинька нашого страдника, катує його все-таки не кожного дня. З понеділка до п'ятниці — жінка як жінка. Навіть часом Васюркою ласкаво величає, а наступає субота, і Марія Никодимівна одразу переходить на холодно-офіційне «Ви» і приводить у дію всі знаряддя своїх витончених тортур.

— Так що ж це Ви, свиня невмивана, знову сьогодні на всеношну? Може, Ви зовсім, бродяга собача, домівку покинете?

І так, аж поки Василь Іванович з хати не дремене.

Перепадало не раз і мені од неї на горіхи. Василь Іванович запевняє мене, що Марія Никодимівна взагалі дуже

мила і симпатична особа, але по суботах у неї бувають приступи мігрені, і тому вона буває такою неурівноваженою і часом не відає, що й говорить. Не знаю, так це чи не так, але справді говорить вона про нас, рибалок, дуже часто у такому приблизно плані, як колись на селі про конокрадів говорили. Якби серйозно брати до уваги всі ті небилиці, що вилітають з її вуст малинових, то, їй же богу, нашому братові давно б полагалось «кандалами греметь» або, в кращому випадку, на все життя стати улюбленим негативним типом для сучасних комедіографів і фейлетоністів.

Якось у суботу забіг я за Василем Івановичем і мимоволі став свідком чергового катування мого нещасного побратима. Не хотілося мені встрявати в дискусію — швидше б з хати вискочити, але напала вона й на мене. І сякий я, і такий я, і чоловіка її на поганий шлях збиваю.

— І не набридло ото вам,— кажу,— симпатична наша Маріє Никодимівно, всяку галіматью на чесних рибалок молоти?

— А що, неправда? — одрубала Марія Никодимівна.— Я вам ще не те сказала б, та не хочеться: нема з ким розмовляти!

— А що б це ви ще таке сказали?

— А те, що, якби мені дали владу, то я вас усіх, рибалок, у паршивій калюжі втопила та ще й зверху каменюкою придавила б, ще й епітафію написала б: «Тут сконали бабники і випивохи». Ви думаєте, я не знаю, чого вас так тягне на ту рибалку? Щоб горілку жлуктити та чужих жінок лапати.

— А де це ви таких рибалок бачили?

— А осьдечки перед собою бачу. Аж двох укупі! — з якимось злорадством вигукнула Марія Никодимівна. Такі нотки бувають, очевидно, в голосі криміналіста, коли в його сейфі лежать уже незаперечні докази скоєного злочину, а злочинець продовжує викручуватись і однікуватись.

Це мене вже розсердило, але, щоб не роздмухувати вогню, я виголосив зовсім мирний монолог:

— Та нехай нам очі повилазять, якщо ми на риболовлі, окрім поплавців, ще щось бачимо, а, крім чаю, ще щось п'ємо. А ви таке говорите, симпатична наша Маріє Никодимівно. Та нема у світі вірніших, цнотливіших і благородніших, як ми — рибалки. Джигунів, падлюк і пияків серед нас не шукайте. Це категорично виключається. Шукайте їх серед браконьєрів. У тому середовищі якщо не кожний, то принаймні кожний другий або п'яндюга, або

бaбник, aбo тe й дpyгe, paзoм узятe. To, cимпaтичнa нaшa Мaрiє Никoдимiвнo, пyблiкa тaкa. Для нeї нiчoгo мoрaльнoгo, нiчoгo cв'ятoгo нa cвiтi нeмae.

Бpaкoньep — цe вoрoг пpиpoди, цe м'яcник, cпeкyлянт, цe oгидний гiбpид зaжepливocтi, aмoрaльнocтi i cвинcтвa. Бpaкoньep нiкoли вaм нe cкaжe дyшeвнo, нiжнo:

«Oх i кльoв жe бyв, oх i кльoв! Aж cepeцe paдiлo».

Вiн cкaжe тiльки тaк:

«Ну й узaв жe pиби, ну й узaв! Лeдвe дoдoмy дoпep».

Бpaкoньep нe pибaлить, вiн «бepe». Бepe вapвapcьким «дpачeм», бepe тeмнoю нiччo гycтими «пyтaнкaми», бepe ocpoгoю, бepe тoлoм, бepe чим пoпaлo, зa пeчiнкi б iйoгo бpaлo й нe oдпycкaлo... A ми, pибaлки,— cпopтcмeни, пoeти, дiти пpиpoди, тi вiрнi oхoрoнцi. Ми нaвiть шию мieмo, нa pибoлoвлю збиpaючicь.

I вcякий iндивiдуyм, cимпaтичнa нaшa Мaрiє Никoдимiвнo, кoтpий cтaвить знaк piвнocтi мiж cпpавжним pибaлкoю i бpaкoньepoм aбo coпpичиcлe бpaкoньepiв дo нaшoгo блaгopoднoгo pибaльcькoгo тoвapиcтвa, тoй пpивceлюднo зacвiдчye cвoю poзyмoвy нeпoвнoцiннicть.

Алe я тyт пepeдaв кyтi мeдy. Я нe чeкaв, щo cимпaтичнa Мaрiя Никoдимiвнa тaк бypxливo зpeaгyє нa зaключнi cлoвa мoгo дiлoгy, i мaлo нe пoплaтивcя зa цe дopoгoю цiнoю.

— A-a, тaк я щe й нeпoвнoцiннa! — cкpикнyлa, мoв yжaлeнa, гoспoдиня дoмy й пpoжoгoм кинyлacь нa кyхню. Щoсь тaм бpязнyлo, щoсь тaм гpyкнyлo. Я нe вcтиг щe й бpилia нa гoлoвy нaдiти, a вoнa вжe вибiгae iз зaмaшним мaкoгoнoм y pyкaх. Я блиcкaвичнo пpийняв eдинo пpавильнe piшeння, якe пpиxoдить зaвжди нa yм кoжнoмy poзcyдливoмy pибaлцi в тaкiй cитyaцiї,— i кyлeю вилeтiв з хaти.

A зa мнoю Bacиль Iвaнoвич!

A зa Bacилeм Iвaнoвичeм — йoгo вyдoчки!

A зa вyдoчкaми — йoгo pyкзaк!

A зa pyкзaкoм — йoгo бpиль!

II

A тeпep Мaрiя Никoдимiвнa пpийнялa вжe нaшy pибaльcькy вiрy. Я cтaвлю oдин пpoти дecяти, щo cкopo ви пoбачитe її з вyдoчкaми дeсь нa бepeзi тixoплиннoї piчки чи зaмpiянoгo лicoвoгo oзepa. Злaм нacтaв тoгo дня, кoли вийшли гaзeти з yкaзoм пpo Дeнь pибaлки. Oт щo знaчить cилa дpyкoвaнoгo cлoвa!

Рано-вранці того дня, із свіжою газетою в руках, я біг, та де там біг,— я на крилах летів до Василя Івановича. Вскочив у хату та ще з порога крикнув йому:

— З празником тебе, Васюрко! З святом тебе, друзяко мій вірний!

Марія Никодимівна якось так іронічно-холодно спитала, навіть не глянувши в мій бік:

— А з яким же ще таким празником? Сьогодні же по календарю наче й не субота.

— З нашим,— кажу,— симпатична Маріє Никодимівно,— з Днем рибалки! Ось читайте указ. Бачите, на першій сторінці надруковано.

Василь Іванович кинув чай пити, схопив ту газету, читає і аж підскакує од радості. Марія Никодимівна, у свою чергу, висмикнула газету з рук Василя Івановича і теж читає. Читає, а по її лиці якісь грайливі хмарки пробігають. А потім:

— Може, ще й салют буде?

— А може, й буде. Двадцятьма залпами із стограмівовок,— шуткуючи кажу їй.

— Чого доброго, а це у вас завжди буває. Тільки даремно ви до чужої слави примазуетесь, і не про вашу честь цей указ писано. Чогось мені так здається, голубчики мої, що пишеться тут про тих рибалок, котрі по морях та океанах свіжоморожену рибу виловлюють, то ж таки трудяги, то ж таки герої, а ви тут — приший кобилі хвіст! І не до вас ця чарка п'ється.

— Отаке скажете, симпатична наша Маріє Никодимівно. Запевняю вас, що чарка ця і до нас п'ється, а якщо вже говорити про подвиги і героїзм, то будьте певні, що ми теж не з полохливого десятка і хоробрості нам не позичати. Я знаю рибалок, котрі примерзали штаньми до дніпровської криги на підльодній риболовлі і їх доводилось плішнями підрубувати, рятуючи від вірної смерті. Я знаю рибалок, яких до неприємності мошкара з комарнею заїдала, а вони бадьоро гукали: «Помремо, але свого улюбленого спорту не покинемо!» І бувало, що вмирили... коли наїдалися купленої на базарі несвіжої риби.

Марія Никодимівна зовсім природно усміхнулася від мого жаргу, чого я зовсім не ждав, навіть запросила до столу чай пити. Самі розумієте: чай — це не макогін, і я охоче, без всякого вагання сів за стіл. Коротко кажучи, за тим ранковим чаюванням і стався злам, і, здається, остаточний, бо взяла нас Марія Никодимівна за чуби, посіпала лагідно і ще лагідніше промовила:

— Ну що ж: із святом вас, халамидники! Як то кажуть — тепер, Гапко, і ми люди.

І так любо і так добре усміхнулася Марія Никодимівна, що мені здалося на якусь хвилику, ніби я бачу не посмішку, а перші прекрасні спалахи променів молодого вранішнього сонця.

III

Такі сонцесяйні посмішки ви побачите сьогодні на устах малинових усіх наших милих, симпатичних подруг, котрі мали щастя раз у житті зробити правильний вибір — по-виходити заміж за рибалок. Ну, а про нас, теж безмежно щасливих їхніх обранців, і говорити нічого.

Правда, вудкарі?

Правда, спінінгісти?

Правда, топгушники?

Правда, закидушники?

Бо свято ж у нас сьогодні — День рибалки!

Усі на лоно природи!

— Вперед на шук і окунів!

— Вперед на густіру і піскарів!

— Вперед на отакенну рибу, котра завжди чомусь у нас зривається!

Ні луски, ні хвоста!

БЕЗ ПУХУ, ПЕРА...

I

Тільки мисливці знають, що таке відкриття охоти. Тільки їхня трепетна душа здатна відчувати всю урочистість, всю поетичність і, не побоююсь сказати, всю святість цієї великої події.

Я скажу більше — перший день охоти сильніше першої шлюбної ночі.

У цей день навіть ті з мисливців, котрих жінки часом «страмнючими мочемордіями» обзивають, і, може, й правильно обзивають, у цей день спиртного в рот не беруть, щоб не псувати святості моменту, а розпивають на привалі лимонад виробництва місцевого заводу безалкогольних напоїв, урочисто вітаючись

- З першим полем!
- І вас тим же кінцем!

І навіть по пляшках не стріляють, бо це запаскуджує луки битим склом, а там же люди ходять, худоба пається...

І строго дотримуються норм відстрілу дичини — уб'ють по парі крижаків, а то «мажуть». І не тому «мажуть», що стрільці з них неважнецькі, стрільці з них — дай боже кожному. А навмисне, з любові до живої природи «мажуть». Мисливське серце не качине м'ясо тішить, мисливське серце тішить ніжна музика качинового лету, бо що є чарівнішого од тієї піднебесної флейти, од того пересвисту пружних пташиних крил!

- Ф'ю-ф'ю-ф'ю-ф'ю! Ф'ю-ф'ю-ф'ю-ф'ю!
- Слухаеш і млієш! Слухаеш і млієш!

II

Минув уже перший тиждень мисливського сезону, а я ще й досі не можу заспокоїтись. Але розпирають мою душу зовсім інші емоції. Мою душу розпирає злість — невгамовна, болюча і люта, як сто чортів, разом узятих.

Мені зіпсували день відкриття охоти. Зіпсували безбожно, по-варварському.

Поїхали ми в суботу вранці на луки за Ясногородку. Місця в цих краях дуже мальовничі, озерні, і дичина там водиться, правда, не дуже рясно, але, порівняно з іншими угіддями, душу все-таки можна одвести.

Приїжджаємо, а тут уже стріляють. То там, чуєш, — бах-бах! То там, то там — бах-бах! То там. Тривожно скиглять кулики, літаючи над луками з реактивною швидкістю, шугають аж у піднебессі наполохані крижні з чирятами. Ніби по команді з наших грудей вирвалось тяжке зітхання. Ось тобі свято, ось тобі відкриття охоти!

А браконьєрські постріли лунають один за одним, один за одним, один за одним. Сіли ми під копицею сіна й раду радимо:

- Що робити?

— Повертати на Горностайпіль, — каже професор Попов, — бо тут уже нам обідню зіпсували.

— Але це неблизький край. До шостої вечора, мабуть, і не доберемось, — відповідаю йому.

- Та, мабуть, що не доберемось, — зітхає професор.

- То що ж робити?

А тут дядько один бреде. За плечима одностволка, на ногах гумові чоботи з довжелезними халявами. Підходить, вітається:

— День добрий!

— Драстуйте!

— Приїхали одкривати охоту? — питає.

— Приїхали закривати! — сердито буркнув професор.

— А ма'ть, що й так, — хитро посміхнувся дядько. — У нас уже тижнів два як паляють.

У дядька розплющене обличчя з великим синім шрамом на щоці і маленькі хитрі очі. Мені чомусь здалося, що це обличчя колись побувало під коров'ячою ратицею і так і не розправилося за довгі роки.

— А ви теж паляєте? — питаю дядька.

— Та ні, я сіно стережу.

— А злодії хіба в озерах ховаються, що ви такі чоботиська носите?

— Та всякого буває. Знаєте, тепер який народ пішов?

Дядько пожадливо зиркнув на наші пузаті рюкзаки, — так зиркає кіт на клітку з канарейкою, — і в його хитрих маленьких очах можна було прочитати німий докір. Прискіпується, мовляв, хтосьна-чого. Відкривайте краще свої сидори, то, може, й мені якась чарка перепаде.

Вже й справді був час снідати, але нам було не до сніданку. В наших грудях, як у вулкановій безодні, клекотів благородній гнів, і цей клекіт глушив усе на світі, навіть голодне гурчання у животі.

— Да-а, давненько вже тут паляють, — продовжує болючу для нас розмову луговик з розплющеним обличчям. — Перебили вже качви до чорта. Тут є один охотник — Охримом його у нас зовуть, — так він божився мені, що вже дві кадки крижаків засолив. І, ма'ть, що й так. Знаєте, коли птиця ще не лякана, бити її пльове діло. Підпускає тебе отак-о, як до цього кущика. «Іт, — думає, — пастух якийсь вештається», — а на те й не зважає, дурне, що в пастуха не гирлига в руках, а ружжо. Бах — і в торбу! І, думаєте, повний заряд нада? К-хе! Півзаряду, не більше. Пострілу майже не чути, а качку наповал ріже. Підпускає ж дурна, на три кроки. Так що ви припізились трохи і навряд чи й вполюєте щось. Хіба що по куличках постріляти можна.

Розплющене обличчя ще раз пожадливо зиркнуло на наші рюкзаки, виразно поворушило губами, але, переконавшись, вочевидь, що ми не маємо найменшого бажання розкривати їх, сказало з неприхованим ехидством!

— Ну, ні пуху вам ні пера! Піду — служба, воно таки служба. Знаєте, який тепер народ пішов? Так і пантруй, так і дивися.

Луговик пішов обережною, лисячою ходою добре натренованого браконьера, а ми лишились під копицею наодинці із своїм гірким запитанням:

— То що ж робити?

III

Повернулись ми з полювання без пуху і без пера. Ми навіть не стріляли. Браконьери зіпсували нам свято.

От я вже цілий тиждень злюсь і думаю: де такі люди беруться? А потім сам себе ловлю на цьому слові. А до чого тут люди? Браконьер — це ж не людина. Браконьер — це гібрид свині і хижака. Не більше й не менше. Рило свиняче, а ікла вовчі. І ні такусінької совісті.

— Що ж з ними робити?

— Бити!

І по рилу, і по іклах!

Не дрюком, звичайно, а штрафами, каталажкою, котра ще тюрмою іменується. Правда, тут і замашний дрюк не завадив би. Але це вже моя особиста точка зору, і я її нікому не нав'язую.

ЮШКА

I

Бажання завжди виникає зненацька. Я маю на увазі сильне бажання. Ви не помічали цього? Часом, ні сіло ні впало, так захочеться сала, що хоч з-під землі викопай, а дай!

Але я почну оповідання з того, що керівництву одного колгоспу захотілося юшки.

Якось наприкінці травня, так десь під вечір, зібралися у конторі всі члени правління. Засідання ніякого на цей день не призначалося, отже, якогось певного порядку дня не було, а гомоніли собі про всякі поточні справи. Поговорили, поговорили, а потім хтось і кинув:

— Так чогось риб'ячої юшки захотілося, ну як перед смертю. Відро, здається, ціле з'їв би.

— Еге,— пробасив головний бухгалтер.— Не дурненька штука — юшка. А воно вже й петрушечка молода зазеленіла, і цибулька аж пищить, росте.

— І молодий укропчик аж бризкає пахощами! — додав ще хтось із членів правління.— Страх люблю юшку з молодим укропом. Іси і відчуваєш, що ти на світі живеш.

— Цілого відра я, може, й не подужав би, але зо дві миски ум'яв би в один присід,— висловив своє особисте міркування ще один член правління, дуже смачно при тому облизнувшись.

— Ще коли юшка подвійна, та ще й з різнориб'я!.. Щоб і линки, і карасі, й окунці, і коропці.

— Та не мучте, ну вас к дідьку! — не втерпів голова колгоспу.— Замовчіть, бо в мене й так уже кишки марш грають.

— А навіщо дідька під вечір згадувати? — знову озвався головний бухгалтер.— Ондечки бачите, коло крамниці дід Євмен сидить. Так він вам таку царствену юшку одкаптьорить, що тільки держись. У нього й сітка-путанка є, і начиння куховарське завжди під рукою. Хай Ванько підкине його «Волгою» на отой став, що під лісом, то ще до заходу сонця і повечеряємо, і солов'їв послухаємо.

Євмен Семенович Очеретько, а по-вуличному «йолки-моталки» — колишній колгоспний рибовод, а тепер заслужений пенсіонер — здавна славиться на селі своєю високою кулінарною майстерністю. Правда, «курчата-табака» він вам не зготує, але кашу по-чумацькому або рибальську юшку ніхто краще його не зварить, мабуть, на всій нашій великій Україні.

— Хочете, я покличу його, і все буде в повному ажурі,— запропонував головний бухгалтер.

— Ну, кличте вже, кличте, тільки швидше,— згодився голова і в порядку критики та самокритики додав: — Бить нас нікому, товариші! За роботою світа божого не бачимо. Он уже й весна прийшла, а ми ще ні разу й на лоні природи не посиділи, і юшки не посьорбали, п'ять своїх ставків мавши.

Позвали діда Євмена — щупленького і не по літах моторного чоловічка.

— Ну, як, Євмене Семеновичу, юшку ще не розучилися варити?

— Ого, йолки-моталки, аби було з чого! — енергійно одповів дід і нервово почав переступати з ноги на ногу, як то робить старий кавалерійський кінь, зачувши звуки бойової сурми.

— Значить, є ще порох у порохівниці?

— Ого, аби чого доброго, а пороху, йолки-моталки, хватає,— всміхнувся дід і спрямував свої вицвілі очі на голову колгоспу. В них легко можна було прочитати: «А де ви, йолки-моталки, свіжої риби візьмете? Де?»

— Та ближче до суті, Євмене Семеновичу,— мовив голова.— Беріть сітку, беріть казана, беріть всяку там приправу і зваріть нам юшку. Ванько вас підкине «Волгою» на отой став, що під лісом, а години через дві і ми під'їдемо.

— Кхе, таке сказали! Там же нема риби, йолки-моталки.

— Як так нема?! — здивувався голова.— Он перед святами зустрів я Меланчиного Толика, а він там рибу вудив,— то божився, що двома вудочками впоратись не можна. І лиши, казав, як поросята, і короп, і карась, і окунь. Риба вудлище, казав, з рук вириває.

— Кхе, кажіть і ви!.. То він, йолки-моталки, шуткував, шеймин син. Зимою у ставку вся риба пропала. Ополонок не рубали, вона й придихнулася. Самі жаби тепер там кумкають.

— Таке скажете! — не повірив дідові голова колгоспу.— Може, щось і придихнулося, а щось же й лишилося. Ближче до суті, Євмене Семеновичу. Збирайтеся і скажіть Ванькові, хай одвезе вас.

— Хай то хай. Спробую щось таки уловити.

— Оце діло. Чую голос рибалки! Все, що спіймаєте, діду,— в казан. Та зваріть подвійну юшку.

— Та вже постараюся, йолки-моталки, раз таке діло.

Дід Євмен вийшов з контори, і ніхто не помітив лукавих бісиків у його вицвілих очах, як ніхто не відчув підступної іронії в його останній репліці. А треба було відчутти, що дід Євмен знаний був ще й тим, що умів несподівано утнути таке колінце — потім сміху не оберешся.

II

Синій вечір. З лісу віє прохолодою. Тьохкають, захлинаючись, солов'ї. На килимчику парує чорний од кіптяви казан. Захлинаючись, уплітає гарячу юшку правління колгоспу. Сьорбають з таким вовчим апетитом, що аж виляски розлягаються.

— Чисте тобі здоров'я, а не юшка! — басом прихвалює головбух.

— Еге ж, хоть трохи переперчена, одначе лепська каналія!

— Чудово! Зроду такої не їв.

Може, й справді дід Євмен зварив царствену юшку, а може, тому, що свіже повітря. На свіжому повітрі, та ще з голдухи, та ще після склянки «Столичної», повірте, що й сірчана кислота за царствене вариво здається. Не їсть юшки тільки дід Євмен. Він натискує на сало й зелену цибулю.

— А ви, діду, чому не кушаєте? І жте — казан великий, усім хватить.

— Ая, йолки-моталки, не хранцуз.

— А при чім тут француз? — першим чомусь насторожився той член правління, що нахвалявся ціле відро юшки з'їсти.

— А при тім, що я жаб не вживаю, — серйозно каже дід, і в його вицвілих очах починають стрибати барвисті чортики.

— Що ви, діду, мелете? Небагато ніби й випили, а вже пішла писати губернія. При чім тут жаби? Які жаби? — другим насторожився головний бухгалтер і аж ложку поклав на килимок.

— А що я таке мелю? Ви ж самі і казали: що впіймаєш, те й у казан. А я півтори години у воді баблявся, йолки-моталки, але й отакусинької рибки не впіймав. Все вони та вони. Та здорові, іроди, як крокодили.

— Хто вони? — якимсь не своїм голосом перепитав голова.

— Хто, хто? Звісно, жаби, йолки-моталки!

Головний бухгалтер з острахом копирснув у казані ложкою і ввудив... здоровенну розварену жабу. Ручуся, що якби він витяг звідти невеличку термоядерну бомбу, — це, мабуть, не справило б на присутніх такого страшного враження, як ота варена жаба. Настала мить загального психічного шоку...

Першим, натужно векнувши, кинувся в ліщину той член правління, котрий нахвалявся ціле відро юшки з'їсти. За ним дременув од казана головний бухгалтер, на ходу затуляючи рукою рота. Голова колгоспу побілів як крейда і, почувши, що в животі щось починає булькати й квакати, схопився на рівні ноги й собі подався у гущавину.

Ще за якусь мить біля казана лишився тільки дід Євмен. Він качався від реготу та все приказував: «А будете знати, йолки-моталки, як рибу морити! Ага, наїлися юшечки та петрушечки». Але його сміх глушили дуже лункі звуки, схожі на тривожне коров'яче мукання. Щось подібне можна почути хіба що на палубі пасажирського корабля в час жорстокого десятибального шторму.

Навіть солов'ї змовкли, приголомшені, очевидно, цими незнайомими і незвичайними шумами в кущах...

Оговтавшись трохи, але ще похитуючись, наче після приступу морської хвороби, блідо-зелені члени правління повилазили з кущів. Головний бухгалтер підійшов, стогнучи, до казана, заплющив очі й, скільки хопило сил, зафутболив його чоботом у рів. Діда він не вдарив, бо той качався по килимку і без упину реготався. А лежачих, як відомо, не б'ють. Діда тільки кріпко-накріпко попередили, щоб про юшку ніде нікому ані гугу!

III

Дід Євмен дотримав слова і тільки через рік розповів мені цю історію, але теж узяв з мене слово, що я ніде про неї ані звуку.

Тому-то я й не даю ні назви, ні адреси колгоспу, не згадую жодного імені-прізвища. Але головне не в цьому. Головне в тому, що риби тепер у ставках того колгоспу аж кишать. Як каже дід Євмен — веслом не повернеш. Дбає тепер колгоспне керівництво про ставки з такою ж ревністю, як про тваринництво, як про зернові та буряки. Сам там був і сам бачив.

І юшку їв. Правління колгоспу пригосило. Царствена юшка! Із свіжої риби. Давно такої не споживав.

Варив юшку дід Євмен, — йолки-моталки!

ПРО НАШОГО БРАТА РИБАЛКУ

Лірично-сердитий етюд

Вудочка. Звичайна собі бамбукова вудочка, а глянеш на неї, навіть тоді, коли надворі тріщать морози, коли стоїть вона сумовито в куточку за книжковою шафою, і повіє тобі на душу така благодать, що ні пером описати, ні в казці розказати.

Один тільки погляд — і ти вже не в хаті, ти вже полинув думками і серцем ген-ген, аж до Дідової затоки, що голубою косою вривається у дрімучий ліс і аж кишать окунем, щукою, плотвицею, линами.

Один тільки погляд — і тобі вже ввижається неповторна краса росяного літнього світанку, тобі вже вчуваються його

різноголосі, такі дорогі і такі любі рибальському серцю звуки, його свіжі, запавні подихи.

Один тільки погляд — і ти вже весь у полоні нашої чарівної природи!

Он що робить з людиною звичайна вудочка!

Є, розуміється, люди, в яких вудочка не викликає таких емоцій, а навіть навпаки — вона породжує на їхніх устах щось схоже на посмішку «состраданія».

Ці люди часто кепкують над нашим братом рибалкою, вважають нас «тихо чокнутими» (що в перекладі на нормальну мову означає — «з-за рогу порожнім мішком прибиті»), але ми не ображаємось на них. Хай собі кепкують.

Мій добрий старий приятель,— прізвища його не буду називати,— теж довгий час вважав рибалок за людей пропащих і безнадійних.

— Ех, чудачки-рибачки, бити вас нікому! — говорив він кожного разу, коли мова заходила про риболовлю, про несподівано відкрите озеро-ельдорадо, де риби тієї «вудлищем не провернеш». — Ну що за охота ото недосипати, недоїдати, вночі під копицею сіна дрижаків ловити, а вдень на сонці пектися? Смішний ви, їй-право, народ, ненормальний народ!

І от я вирішив будь-що прилучити свого «нормального» друга до нашого «ненормального» рибальського народу.

Якось у травні, коли в Дідовій затоці лютував небачений жор окуня, я подзвонив своєму приятелеві і запросив його поїхати зі мною на риболовлю.

— А я ще не збожеволів, щоб добровільно приймати на себе всі муки вашого рибальського скитальства.

— Повір,— кажу,— Миколо, що це солодкі муки. Побудемо на лоні природи, переночуємо біля вогнища, а на зорці закинемо вудочки, наловимо риби, зваримо юшку...

— А юшку і вдома можна зварити. Якраз у гастрономі свіжа риба є,— іронізує мій приятель.

Я теж не здаюся.

— Ти собі не уявляєш,— кажу,— яка там краса, яке повітря, яка тиша. Поїдемо. Побачиш принаймні, як сонце сходить. Скажи відверто: ти ж давно вже не бачив цього благословенного видовища? Ну, будь же другом, поїдемо!

Не знаю, що вже дужче вплинуло на мого приятеля — моя настирлива просьба чи прекрасна картина сходу сонця, яка, очевидно, нагадала йому далекі дні сільської юності, але чаша терезів почала явно схилитися у мій бік.

— Ну, поїхали, чорт з тобою! Давай подивлюся, як ти над тою рибою чаклуєш.

...Ранній, ранній травневий світанок. У лісовій гущавині затьохкав соловей. Спочатку якось несміливо, немовби спростоння, а потім дужче, сильніше, дзвінкіше. Потім зашебетав другий, третій, четвертий, п'ятий, а за якусь хвилину-другу вже весь ліс задвенів солов'їними трелями. Ой, ці прохолодні травневі світанки! Хто їх не переживав, не відчував, не бачив, той безбожно збіднює свою уяву про поезію природи, той безбожно обкрадає себе!

Вибираю місце поблизу старих корчів, чіпляю на гачок велику чорну п'явку (на п'явку в травні добре окунь клює) і кажу другові-приятелю:

— На, закидай під отой корч. Як тільки поплавок зануриться у воду, швидко підскай. Тільки не лови гав, бо окунь тут здоровий і може вудку вкрасти.

Не встиг я наживити другого гачка, коли чую:

— Ой!

Дивлюсь, а мій друзяка уперся ногами в пісок і щосили тягне до себе вудочку. Вона згинається у три погібелі, снасть натяглася, аж дзвенить.

— Що там таке? — питаю.

— Ой, щось важке! — і бідолашний аж стогне.

Підбігаю, хочу взяти з його рук вудочку, але він не дає.

— Почекай,— кричить,— дай я сам!

— Та ти не спіши,— раджу йому,— томи рибу, але не пускай під корч, бо заплутається й обірветься.

Не скажу вже — дійшла моя порада до його свідомості чи не дійшла, але він зробив якийсь одчайдушний ривок, і здоровенний окунище, описавши в повітрі кульбіту, гепнувся біля його ніг на пісок.

Мій друг, мов несамовитий, блискавично кинувся на окуня і накрив його животом.

Ну, думаю, якщо ти на перших хвилинах свого рибальського життя витворюєш такі штучки, то бути тобі, голубе, довіку рибалкою і ніяка сила не вирве тебе з нашого самовідданого рибальського племені.

Так воно й сталося. Уже десять років рибалить мій друг, і скажу вам відверто — він перевершив у цьому мистецтві багатьох своїх старших по стажу колег. І дружину пристрастив до цього чудесного спорту.

Правда, тепер часом кається, але вже пізно.

— Приходиш,— каже,— на обід, а на столі лежить записка: «Миколайчику, я поїхала на рибалку. Ти там собі сам щось зготуй, а ввечері я тебе почастую смаженою рибкою».

Отак мало не щодня. Я на роботу, а вона на риболовлю. Уже й сварився, уже й розводом погрожував — не тримається дому, хоч ти її вбий. Часом навіть вночі схопитись та тільки:

— Ой!

— Що тобі?

— Приснилося, що отакенний лящ зійшов.

Дуже красивий і захоплюючий вид спорту — рибальство. Хто хоч раз у своєму житті взявся за вудочку, хто хоч раз відчув той струм, що пронизує тебе наскрізь в ту мить, коли ти зробив підсічку і в руках твоїх заграло, затремтіло вудлице, — той уже ніколи не засидиться дома в години дозвілля.

Тому вже не страшні ні комарі, ні грозові зливи, ні спека, ні холод, ні труднощі перерв, ні далекі переходи.

А захопишся риболовлею — кріпко заприятелюєш з природою.

Це вже факт.

Ніхто так близько й так часто не зустрічається віч-на-віч з природою, як рибалка. Справжній рибалка — це справжній знавець, справжній любитель і охоронець рідної природи.

Виняток становлять тільки браконьєри, горіли б вони синім вогнем! Не знаю я, як їх земля на собі носить. Як вона може терпіти цих запеклих ворогів природи? Браконьєр, як на мій погляд, — це навіть не людина, це двоногий хижак, бо він позбавлений такої риси людського характеру, як гуманність. Він жорстокий, безсердечний і жаднучий. Браконьєр спідтишка вбиває дику козу і радіє, що зможе нажертися по саму зав'язку дармового м'яса. Його холодне серце не здригнеться навіть тоді, коли жертва ще б'ється у передсмертних корчах, а з її прекрасних сумно-синіх очей капають на скривавлену траву прозорі, гарячі сльози. Це його не розжалобить. Він доб'є козу дрючком, чоботом, запхне у мішок і почвалає, озираючись, мов злодій, додому.

Браконьєр глушить рибу і нищить величезну кількість малька. Він стріляє диких каченят, коли вони не піднімаються ще на крило. Йому не шкода народного добра, він думає тільки про свою пельку. Браконьєр завжди винахідливий і підступний.

Якось у липні місяці я поплив човном у одну із дніпровських заток, поблизу Вишеньок, ловити рибу. Пливу потишеньку, вибираю підходяще місце, коли чую — у лататті кричать качки. Кричать якось сполохано, тривожно, наче зовуть когось на допомогу. Що воно, думаю, могло там трапитись? Повертаю в латаття і бачу таку картину: п'ятеро

крижнів несамовито б'ються крилами об воду, намагаються злетіти, але раз у раз падають знесило у воду. Я зрозумів усе тільки тоді, коли підплив зовсім близько і впіймав першого переляканого на смерть крижня.

Крижні клюнули (в буквальному розумінні цього слова) на перемет. Шнур перемета, прив'язаний на кінцях до двох кілків, висів над водою і мав двадцять капронових поводків, озброєних досить міцними й гострими гачками. Гачки, наживлені шматочками сирого м'яса, злегка погойдувалися на дзеркальній поверхні води й неначе підморгували не обачній качві: «Підпливи ближче, проковтни мене, поласуй м'ясцем...»

Я пробував повиймати гачки, але нічого з того не вийшло. Пожадливі крижні так сильно позаковтували наживу, що без допомоги хірурга тут уже не обійдеться. Я просто поперерізував повідки і таким чином повизволяв бідолашних крижнів. Так вони й порозліталися в різні боки з браконьєрськими гачками в горлянци.

Потім повідрізав геть-чисто всі повідки, познімав з гачків м'ясо й порозкидав у лататті, а гачки пустив на дно.

А тепер, думаю, треба діждатися «мисливця». Заплив у лозу й сиджу тихенько. Десь о сьомій ранку бачу — пливе на човні миршавий, сухорлявий чоловічок і дуже пильно вдивляється в латаття.

Підплив до перемета, зупинив човна, подивився, що від його хижачького знаряддя лишився самий шнур та два кілки, почав щось сердито бубоніти собі під ніс.

А тут і я випливаю з лози.

— Здрастуйте! — кажу. — Ну, як рибка — ловиться?

Він стрельнув на мене своїми маленькими, колючими очима й відповів на моє привітання сердитим запитанням:

— А це не ви тут порались сьогодні?

— Ні, — кажу. — Я щойно оце приплив. А що трапалося?

Він подивився у мій човен, нічого, окрім вудочок, садка та відерця з черв'яками, не побачив і трохи полагіднішав.

— Хтось качок познімав з перемета та ще й гачки, падлюка, позрізав. Якби спіймав — утопив би!

Я вдаю, що нічого не розумію:

— А хіба качки на перемет ловляться?

— Ого! Часом за раз по п'ятнадцять крижнів беру. І стріляти не треба, і ніхто не чує. Дуже добичлива охота.

Так же мені хотілося «стрельнути» йому веслом по голові, але я стримався.

— І не соромно ото, — питаю, — браконьєрствувати, природу обкрадати, дичину знищувати?

Миршавий чоловічок неприємно і якось підло захихикав:
— Таке скажете! Дичина, чоловіче добрий,— це така штука: сьогодні вона тут, а восени знялася та й полетіла до турків. Як не я її з'їм, то її турок з'їсть.

Он вони які — браконьери! Он їхня злиденна і нікчемна філософія!

...Одного разу — було це в суботу — я поспішав з вудочками на пристань, і по Хрещатику валом валили болільники на футбольний матч. Раптом чую дитячий голосок:

— Папа, а куди діваються люди, що на футбол не йдуть?

«Папа» іронічно кивнув у мій бік і відповів дитині:

— Стають рибалками.

Ще одна шпилька на нашу адресу. Але «пренебрежом», як казав наш великий риболов Остап Вишня.

Хай собі кепкують! А ми рибалили й будемо рибалити. Народ ми такий! Непохитний народ.

І вам раджу, товариші: як тільки прочитаєте цю штуку, ладняйте вудочки — і в добру путь.

Ловіть рибку!

І браконьєрів!

ОХОТА ГІРШЕ НЕВОЛІ

Чи то гумореска, чи то інтермедія

Дія відбувається раннім недільним ранком на річковому катері. Чути веселий шум публіки. Б'є третій дзвоник. Чути голоси: «Куди, Іване Карповичу?» — «На боброве озеро». — «Тю, та там же самі жаби!» — «Е, не кажіть. У ту неділю, розповідають, один дід виволік там такого сома, ну — весло. Ії-богу, не брешу!»

Гамір улягається. Чути пісню. Ії сумовито наспівує Перший:

Та нема гірш нікому,
Як тій сиро-отині,
Що ніхто не приго-орне
При-и ли-и-хій годині,

Пісню перебиває плач малої дитини.

Другий. Чого це ви затягли такої сумної? Аж дитину мені переполошили! (*Заспокоює дитя*). Цить, донечко, цить. На канхветку, на, моя манюня! Це дядя хороший, то він тільки співає сумно. (*До першого*). Так чого це ви справді затягли такої невеселої?

Перший *(зітхаючи тяжко)*. Ех, краще не питайте...
Другий. Отакої! Ідете на рибалку, а вигляд у вас такий, ніби вам учора сувору догану вліпили.

Перший *(зітхаючи)*. Гірше.

Другий. Та що ж у вас таке скоїлося?

Перший *(зітхаючи тяжко)*. З коброю побився. Оце ледве втік. Слава богу, трамвай якраз рушав, так я на ходу скочив на задній буфер і отакечки й врятувався. Гналася півзупинки, але, видать, захекалась і припинила переслідування. Тільки кулаком услід помахала...

Другий. Стривайте, з якою коброю, де ви в Києві кобру надибали?

Перший *(зітхаючи)*. Як піде вже на пропасть, то й у Києві надибаш. Повірите, сил моїх уже немає. Як тільки побачить, що рихтуюся на рибалку, то з нею починає таке творитися, ну хоч Лазаря співай. Очима ворочає, вся трясеться, ніби її пропасниця б'є, сичить, кричить не своїм голосом *(копіює жіночий крик)*: «Я тобі дам рибалку! Я тобі дам рибалку! Дому, бродяго, не тримаєшся, дітей рідних цураєшся!»

Другий. Убийте, нічого не розумію. Про кого ви річ ведете?

Перший. Про жіночку свою ріднесеньку, будь вона проклята!

Другий. А чого це ви її коброю обзиваєте?

Перший. А вона в мене з гадючих спинок зроблена. От уже десятий рік з нею воюю, десятий рік товкмачу їй, що рибна ловля — це найкращий і найбагатородніший вид спорту. Найкращий спосіб активного відпочинку трудящих. Втолковую їй, що найбільші люди світу захоплювались рибалкою. Он і Аксаков, кажу, і Сабанєєв, і Чехов, і Паустовський, і Шолохов, і Рильський, і Остап Вишня... І слухати не хоче. Всі ви, кричить, рибалки — бродяги й бабники. Ідете тільки за тим, щоб під копицею сіна горілку дудлити та на чужих молодиць зирити. Скільки вона вже мені вудочок перетрощила, скільки гачків поодкушувала...

Другий *(виразно сумно)*. Да, да, веселий розговор.

Перший. А вам теж чогось невесело дадакається. Щось скоїлось?

Другий *(тяжко зітхаючи)*. Ех, краще не питайте.

Перший *(глянувши на дитину, співчутливо)*. Що, жінка померла?

Другий. Гірше!

Перший *(злякано)*. А що таке?

Другий. Рибалкою стала, будь воно прокляте!

Перший (*весело регочучись*). Так це ж чудесно! Вам тільки позаздрити можна. От якби з моєю таке чудо сотворив хто!

Другий. Ото і я так гадав. Ламала й моя вудочки. Ламала, трошила, льоски ножицями на січку різала, баталії здійсмила. Що, думаю, з тобою робити, як тебе переламати? А тут один приятель і радить: «А ти її оберни,— каже,— в нашу віру, прихоть її до рибальства». О, думаю, а й справді. Яюсь у суботу приходжу додому й так ладиком до неї: «Марусечко,— кажу,— давай поїдемо удвох на рибалку. Ти ж,— кажу,— ні разу не бачила, як сонце сходить, не чула, як безумствують солов'ї на світанку. Це така красота, що ні в одному,— кажу,— романі такого не вичитаєш, ні в одному кольоровому фільмі такого не побачиш. Поїдемо,— кажу,— Марусино, наловимо рибки, юшки наваримо».— «Я,— відповідає,— ще не зовсім здуріла, щоб своєю кров'ю комарів годувати і вночі від холоду зубами клацати. А якщо тебе так уже тягне на юшку, то я тобі й вдома її зварю. Он якраз у гастроном з Яготина свіжої риби привезли».— «Ну, поїдь хоч один раз, прошу тебе. І мені,— кажу,— веселіше буде, і ти трохи розвієшся, відпочинеш на лоні природи».

І що ви думаєте,— здалася. А тепер проклинаю і той травневий надвечірок, і того чортового окуня, що так зопалу почепився їй тоді на гачок. Ну, ніби хто підмінив жінку. Я на роботу, а вона на рибалку. Уже й сварився, уже й розводом погрожував. Не тримається хати, хоч ти її вбий!

Вчора приходжу додому, а на столі лежить записка: «Кокошо! Я поїхала на рибалку. А завтра вранці заїдь до мами, забери Олечку й приїжджайте в Дідову затоку. Ох і юшечки вам наварю!»

Перший. Да, веселий розговор.

Другий (*зітхає*). Що да, то да.

* * *

Недаром сказано — охота гірше неволі...

ЯК Я ПРОГРАВ ДВА ЛІТРИ... ЧОРНОЇ КАВИ

I

Минулої неділі мали ми відкривати полювання на зайця й лисичку.

Все було, як говориться, на мазі. Ружжа в чохлах, набой в патронташах, мисливські квитки в кишенях, харчі в рюкзаках. Про місця охоти вже й говорити годі. Вони були остаточно визначені ще за тиждень до відкриття сезону. В цьому році не прийшлося сперечатися, гадати, міркувати, як ото раніш:

— Так куди ж поїдемо?

— Тільки в Корнин. Зверя там — стволом не провернеш.

— А може, на Канів? Один шофериста казав мені вчора, що проїжджав недавно вночі машиною, так двадцять п'ять зайців і сім лисиць на фари вийшло. Та зайчури здоровенні, ну як коні! Один, каже, мало в кабінку йому не вскочив!

— А, казала-мазала! На Канівщині вже другий рік, як охота заборонена!

— Тоді на Попільню. Місця теж дуже добичливі.

— У Попільню весь Київ попре. Сам же знаєш — залізниця близько, та й шосейка туди хороша.

— Якщо вже хочете одвести душу, то треба їхати під Чернігів. Ото ельдорадо! Звідти я ніколи «попом» не вертався. Пару зайців брав завжди. Особливо під Церковищем угіддя розкішні. Пам'ятаєте, там, де ото торік Іван Степанович у пастушків підбитого зайця за троячку купив.

А тепер вибір першого поля не був проблемою. В цьому році на зайця такий урожай, кажуть, що куди не поїдеш — вухатого мов тої мишви. Тільки стріляй!

А стріляти нам не довелося. Перенесли у нас на Україні день відкриття охоти. Вдарила нас ця звістка, мов обухом по тім'ю, але нічого не попишеш — порядок є порядок. Довелося «розпрягатися», хоч це й куштувало нам здоров'я. Якби лікарі послушали були в той день наші серця або зміряли кров'яний тиск, то, їй-богу, дев'яностодев'ять і дев'ять десятих процента усіх справжніх мисливців були б приречені на тривалий і суворий постільний режим як «сосудисти». Словом, драма була страшенна. Один мисливець навіть намагався покінчити життя самогубством. Стрибонув в моста Потона у Дніпро-Славути, але зачепився рюкзаком

за чавунні поручні і повис над студеною водою, несамовито вигукуючи:

— Або охота, або смерть!

Коли постові міліціонери витягли його на міст, він виврався і хотів знову повторити роковий стрибок, але опинився у дужих міліцейських обіймах, і друга спроба втихомирити страсті у дніпровських хвилях, на щастя, теж не мала успіху. Якийсь інтелігентний дідуганчик у пенсне, що саме нагодився на цю трагічну сцену, надтріснути фальцетом зробив резюме:

— Понапиваються, каналії, водяри, а потім викобенюються як навіжені!

Мушу дати довідку, яка начисто спростовує висновок дідуганчика в даному конкретному випадку. На пункті швидкої допомоги мисливець кілька разів дув у пробірку з отим хитромудрим порошком, котрий одразу синіє від найменшого дотику злого горілчаного духу, дув, аж синів, але порошок лишався незайманобілим, мов сніг на верховині. Опріч того, в рюкзаку мисливця, крім сала, кільця ковбаси, двох цибулин, паляниці і літрового термоса з гарячою кавою, не виявили ані грама горілки. Мисливці беруть тепер на полювання тільки чорну каву. Після останньої статті члена-кореспондента Академії медичних наук Випийбраги, який дуже переконливо довів, що навіть сто грамів спиртного катастрофічно наближують той час, що в простонародді коротко зветься «гроб з музикою». Відтоді — ані капелюшечки! Зав'язали на морський вузол. Це вже аксіома, яка не потребує доказів, і не про те я хотів сказати.

II

Я хотів сказати ось про що. Саме в той день, коли оголосили в газетах і по радіо, що відкриття охоти переноситься, а це була вже п'ятниця, мій товариш, який теж був страшенно приголомшений цією звісткою, сказав мені сердито:

— Це тільки на руку хитрунам і бракон'єрам. Ми будемо вдома від ньдьги по-вовчому вити, а вони будуть собі зайців стріляти.

— Це в тебе просто нерви розгулялися, і тому все тобі сьогодні ввижається у чорному забарвленні. Мисливці — народ дисциплінований, і жодного пострілу в неділю не почувеш.

— А, не говори дурниць! Можу поспорити з тобою на дві літри... чорної кави, що будуть стріляти, аж шерсть летітиме!

Вдарили по руках і домовилися, що в неділю рано-пораненьку поїдемо кудись на Полісся, подалі від адміністративних центрів.

— Поїдемо за Іванків, аж десь туди за Розважів,— пропонує мій товариш.

— Навіть за Чорнобиль,— кажу.— Куди б ми не поїхали, а два літри кави ти програв.

— Це ще надвоє бабуся ворожила!

III

Ідемо за Розважів. Краса довкола — все віддай і мало. Стоять у білосніжному вбранні молоді ялиці. Покректують від легкого морозцю дубчаки. Настрій у мене такий, наче я вже випив три стопки чорної кави. Я собі сиджу за рулем і стиха наспівую «Ми підем, де трави похилі», коли це раптом десь збоку:

— Ба-бах! — дуплетом.

А десь попереду:

— Бах-бах! Бах-бах!

— Ну що, виграв од жилетки рукава? — штовхнувши мене під бік, злорадно питає товариш.

Мовчки звертаю на польову дорогу. Проїхали метрів п'ятсот, стали під скиртою соломи й слухаємо. Стріляють. Не так, звичайно, як це буває на відкритті охоти, коли від масової пальби складається враження, ніби стрілецька дивізія у наступ іде, але все-таки пострілюють. А десь за півгодини бачимо — «туземець» засніженим полем бреде. Рушниця — в руках, а на плечах чотири зайчиська.

Ідемо йому назустріч. Він пробує міняти курс на сто вісімдесят градусів, а ми прискорюємо крок.

— Стій! — гукаємо.

Діватися йому нікуди, зупинився. Підходимо.

— Здоровенькі були!

— Здрастуйте! — одказує не зовсім бадьоро.

— А ви знаєте, що відкриття охоти перенесено?

— Як перенесено? — фальшиво дивується «туземець».—

І в газетах же написано, і по радіо казано, що відкриття сьогодні. Наші мисливці всі ще вдосвіта по полях розбрелися. І нічого ніхто не знає.

— Та як же ніхто не знає, коли ще в п'ятницю і по радіо передавали, і в газетах писали, що полювання до особливо-го розпорядження відкладається.

— Та в нас таке хурделило, що листоноша й газет не розносив, а радіо, може, й говорило, так мене вдома не було.

— А чотири зайці навіщо вбили? По нормі ж дозволяється тільки два.

— А це не мої зайці! — одбріхується «туземець». — Це два — діда Трохима, а два — діда Герасима. От вони там у переліску перепочивають, підбилися, так попросили, щоб до села доніс. А я не встрілив ні одного. Щось мое ружжо шалить: з правого ствола стріляю, а лівий сам бахає...

IV

Плакали мої два літри чорної кави. І я плакав. Плакав не тому, що жаль мені було кави. Жаль мені, що не перевелися ще хитруни, лукавці і брехуни. Але потім втішив себе думкою, що все-таки справжні мисливці — це люди з характером. Якщо ми вже знайшли в собі силу, щоб на чорну каву масово перейти, то хватить нам сили волі й особливого розпорядження дочекатися.

От тоді вже пальнемо!

З чистою совістю!

А на привалі чорної кави хильнемо. За здоров'я всякої звірини, що ми промажемо.

Хай живе і розмножається!

С Л О В О — М Е Ч

НЕВМИРУЩИЙ

12 листопада 1889 року на хуторі Чечві, біля тихого містечка Груні, що на благословенній нашій Полтавщині, в маєтку поміщиків фон Ротів народився хлопчик Павло Губенко, якому судилося стати згодом зорею першої величини в українській радянській літературі найпопулярнішим і найулюбленішим народним письменником.

Хоч народився хлопчик у поміщицькому маєтку, але належав він ні до дворянського, ні до поміщицького роду, і перший його голос пролунав не в розкішних золочених

хоромах, а в селянській білій хаті, де жив його батько, Михайло Кіндратович Губенко — колишній солдат царської армії, а потім — службовець у фон Ротів.

У цій хатині, крім Павла, народилося ще шістнадцятеро Губенків, і вже сама ця обставина змушувала батьків добре-таки сушити голову над одвічним і нелегким родинним питанням: як влаштувати дитину в школу, як звести кінці з кінцями, щоб дати їй освіту та вивести в люди. Для нинішнього юного покоління це питання може здатися дивним і навіть незрозумілим. Що значить: «Як влаштувати в школу?» Що значить: «Як дати освіту?» Мине сім років, і тебе обов'язково поведуть у перший клас. А як же інакше? Це закон. А після школи — технікум, професійно-технічні училища, інститути, університети. Тільки встигай, тільки сумлінно вчися. А в ті часи, коли починав свою шкільну науку майбутній письменник, і шкіл тих було мов кіт наплакав і дітвори лишалося поза школою набагато-набагато більше, ніж вчилася в школі. То вже вважалося великим щастям, коли дитині трударя щастило здобути бодай початкову освіту. Це щастя випало і малому Павлуші.

У своїй «Автобіографії», написаній у двадцяті роки, письменник згадує:

«Оддали мене в школу рано. Не було, мабуть, мені й шести літ. Скінчив школу, прийшов додому, а батько й каже:

— Мало ти ще вчився. Треба ще кудись оддавати. Пове-зу ще в Зіньків, повчись іще там, побачимо, що з тебе вийде.

Повіз батько мене в Зіньків, хоч і тяжко йому було тоді, бо вже нас було шестеро чи семеро, а заробляв він не дуже. Проте повів і віддав мене в Зіньківську міську дво-класну школу.

Зіньківську школу закінчив я року 1903 з свідоцтвом, що маю право бути поштово-телеграфним чиновником дуже якогось високого (чотирнадцятого, чи що) розряду.

Та куди ж мені в ті чиновники, коли «мені тринадцятий минало».

Приїхав додому.

— Рано ти, — каже батько, — закінчив науку. Куди ж тебе, коли ти ще малий. Доведеться ще вчить, а в мене без тебе вже дванадцятеро.

Та й повезла мене мати аж у Київ, у військово-фельдшер-ську школу, бо батько, як колишній солдат, мав право в ту школу дітей оддавати на «казьонний кошт».

У 1907 році Павло Губенко успішно закінчує і цю школу й починає фельдшерувати в лікарні Південно-Західної залізниці в Києві. За свідченням його однокашників, викладачів училища, відомих медиків, молодий Губенко мав усі дані для того, щоб зробити блискучу кар'єру в галузі медицини. У нього були золоті руки і світлий розум. Але життя зробило свою рішучу корективу. Сталася точнісінько така сама метаморфоза, як з Антоном Павловичем Чеховим. Фельдшер Павло Михайлович Губенко прославився не в медицині, а в літературі, правда, вже під новим прибраним ім'ям Остапа Вишні.

Це було, очевидячки, неминучим і закономірним життєвим поворотом. Вишня був створений природою для української літератури, для українського гумору.

Уже в ранні роки Павло Губенко відзначався дуже веселою вдачею і великою охотою до читання. Рідна сестра письменника, заслужена вчителька УРСР Катерина Михайлівна Доценко, якось розповідала мені:

— Нас усіх дивувало, що Павлуша так рано навчився читати, а ще більше вражало те, що він не розлучався з книгою. З книгою його можна було побачити на ганку, на піддашках, з книжкою під пахвою я часто бачила його серед хлопчаків-товаришів, з якими він і в ліс ходив, і на річку, і в поле.

Дуже любив Павлуша природу і все живе в ній: тварин, птахів. Любив поле, ліс. Особливо любив голубів, і вони його любили. Сидить, бувало, на ганку і читає, а на плечі в нього сидить його любимий голуб. З голубом на плечі можна було бачити його і серед хлопців на прогулянках. Досить було Павлуші свиснути — голуб летів до нього і сідав на плече. Мама наша часто говорила: «Виросте з Павла добра, хороша людина, бо його птиця любить».

Найбільше любив читати Павло Губенко Гоголя. «Так-от з дитинства і до старості з Гоголем», — писав ув останні роки свого життя Остап Вишня.

Можу засвідчити, що це було сказано не для красного слівця (Вишня ніколи не вмів хизувати), що це була сама правда. Гоголь жив у душі і в серці Вишні. Вишня знав твори Гоголя, мабуть, краще, ніж свої власні. Я не раз спостерігав за Павлом Михайловичем під час його роботи над перекладами гоголівських шедеврів українською мовою. Повірте, це було якесь неземне натхнення, це було те, що ми часом звемо священодійством.

— Певне, якби не Микола Васильович, — признався

Остап Вишня,— то лікарював би я, очевидячки, всеньке своє життя. Це він потяг мене в літературу.

В літературу Вишня прийшов уже цілком зрілою і сформованою людиною — йому вже було за тридцять. 1922 рік став роком могутчого і стрімкого злету Вишні в українській гумористиці.

У своїх дотепних і завжди оперативних фейлетонах Остап Вишня підносить важливі питання громадського і політичного життя молодій Республіці Рад, спрямовує вістря сміху проти збанкрутілих організаторів і натхненників антирадянських походів і блоків, проти петлюрівських і білогвардійських недобитків, куркульства, реакційного попівства і тому подібної ворожої братії, що виношувала плани реставрації старих капіталістичних порядків у нашій країні.

Багатющий творчий досвід світової сатири й гумористики — досвід Крилова і Котляревського, Марка Твена і Гоголя, Салтикова-Щедріна і Шолом-Алейхема — переконливо засвідчує, що лише ті твори стають живучими, стають вічними, творці яких, oprіч літературного таланту, мають ще й орлині очі, уміють бачити, уміють помічати те, чого не бачать і не помічають інші. Остап Вишня володів і цим даром. Він дивився глибоко, дивився далеко.

Літератор-гуморист добре бачив, яке світле і яке чудесне життя починається на рідній йому землі, де люди стали господарями своєї долі, будівниками першого в світі соціалістичного суспільства. Він добре усвідомлював, що, крім ворогів, озброєних гарматами й панцерниками, гвинтівками й бомбами, є ще одне зло, яке згубно може впливати на людей, є ще один ворог, котрий може гальмувати темпи будівництва нового життя,— це пережитки, що дісталися нам у спадщину від старого темного світу.

Боротьбі з цим злом, з цією психологічною «п'ятою колоною» Остап Вишня віддає весь свій талант. Він дотепно висміює міщанство, косність, відсталість, неuczтво, виводить на чисту воду бюрократів, шкурників і кар'єристів, що попротазили в апарат деяких радянських і громадських організацій, таврує головоотяпів і нероб, оковамилювачів і пристосуванців.

Талант Остапа Вишні розцвів буйно і раптово, як розквітає сад після холодної і довгої провесни. Сьогодні ти бачив тільки бруньки на гіллі, а по кількох теплих сонячних днях уже бачиш дерево в такому рясному цвітінні, що душа радіє, на нього дивлячись.

Але талант без важкого повсякденного труда ніколи не дає рясних плодів. Талант без повсякденного труда часто в'яне і навіть гине. Працевдатність Остапа Вишні була феноменальною. У цьому відношенні йому могли позаздрити навіть найпрацьовитіші і найплодовитіші його колеги по перу. Працював Вишня, за його власним висловом, як «чорний віл», працював, не знаючи ні спокою, ні спочинку. І все те, що він встиг зробити за свій недовгий реченець у літературі,— без перебільшення можна назвати подвигом. Він жив для того, щоб сміятися, і сміявся для того, щоб жити. Саме тому його фейлетони, гуморески, нариси, колючки-замітки набирають все ширшого і все гучнішого розголосу й дуже швидко здобувають гарячі і щирі симпатії читачів.

Газети й журнали буквально штурмують письменника своїми терміновими замовленнями, бо ні газета, ні журнал без участі Остапа Вишні в ті роки не могли розраховувати на масовий тираж, на масового читача, передовсім на селі, де Вишню щиро полюбили, як кажуть, з першого погляду. Свідченням тому була газета «Вісті». Саме завдяки фейлетонам Вишні «Вісті» стали найпопулярнішою і найпоширенішою газетою на Україні. Те саме можна сказати і про деякі інші періодичні видання, у яких друкувався письменник.

Популярність Вишні зростала з дивовижною швидкістю. Такий успіх випадає на долю тільки поодиноких митців. За якихось два роки він став улюбленим письменником багатомільйонних читацьких мас у місті і на селі. Його книжки розкупувються одразу, його слово прокладає собі дорогу у найглухіші кутки України, у найдальші хутори і села. Про нього вже ходять у народі легенди і всілякі неймовірні історії та перекази, в яких він уявляється то найближчим помічником і радником голови ВУЦВКу Григорія Івановича Петровського, то колишнім дідичем, що з горя почав писати «чудасії», то червоним отаманом, під яким служив сам Котовський, то просто митцем на всі руки.

Уже наприкінці двадцятих років Остап Вишня був автором 23 книг фейлетонів, гуморесок, нарисів що витримали 42 видання за чотири роки. Сім з них вийшло двома виданнями, шість — чотирма, чотири — п'ятьма, а одна — збірка антирелігійних фейлетонів «Діла небесні» — витримала аж шість видань. Загальний тираж цих книжок досяг шестизначного числа. На той час це була майже фантастична цифра. Тільки тираж Шевченкового «Кобзаря» перевищував її.

Вишню перекладають російською та іноземними мовами. Його книги прокладають собі дорогу в Канаду й Сполучені Штати Америки. Трудова українська еміграція за синім океаном сприйняла його творчість дуже захоплено і дала їй високу оцінку. У прогресивній газеті «Українські щоденні вісті» (Нью-Йорк) кілька разів друкувалося таке оголошення:

*Найліпший ваш товариш!!!
Літом! Осінню! Зимою! Весною!
Ідьте в парк — беріть зі собою книжку.
Сідайте в кріслі в кімнаті і читайте книжку!
Кажуть філософи: книжка є наймиліший товариш
і дорогий скарб знання.
Хочете знати про Крим, досхочу насміятися — зазовте
книжку «Кримські усмішки», написав О. Вишня.
Найбільший на світі фейлетоніст-гуморист.*

Чим пояснюється така неймовірна популярність і живучість творчості Остапа Вишні, така щира любов до його гумору? Здебільшого відповідають на це питання так: українці від природи щедро наділені почуттям гумору, і тому вони так любовно і так щиро сприйняли Вишневі усмішки. Але це ще не є вичерпною відповіддю на поставлене запитання. Величезна популярність і живучість творчості Вишні зумовлюються насамперед могутнім і рідкісним талантом письменника; по-друге, глибоким і тонким знанням народного життя. Вишня знав його не за книжками і переказами, ні, — він був сам живою і дуже чутливою частиною цього життя, він сам вийшов з його глибин. По-третє, на мій погляд, це пояснюється ще й тим, що письменник сам дуже тонко відчував гумор, блискуче знав його природу і його закони. Павло Михайлович не раз говорив своїм молодим собраттям по жанру, що література, а передовсім гумор, — це дуже делікатна штука: недобереш — погано, перебереш — ще гірше. Треба, щоб було «саме враз». Цього неписаного закону Вишня скрупульозно дотримувався у своїй творчості завжди.

Буває часом так — історія знає немало подібних прецедентів, — коли величезна популярність, надзвичайний успіх починають заколисувати, заломорочувати творця, і він поволеньки-поволеньки починає засихати, втрачати свою славу і своїх читачів.

З Остапом Вишнею цього не сталося. Вишня невтомно удосконалює свій талант, шукає нових творчих прийомів і засобів, стає ще більш вимогливим до слова, до мови своїх творів. Письменник їздить по республіці, пильно придивля-

ється до народного життя, до нових зрушень у місті й на селі, зустрічається з читачами і працює до самозабуття.

На жаль, з незалежних від Остапа Вишні причин у його творчості сталася тривала перерва.

і * *

Коли наприкінці 1943 року Павло Михайлович знову взявся за перо, правду кажучи, мало хто вірив, що він знову воскресне як літератор-гуморист, що він зможе знову писати так, як писав колись.

Такі сумніви були закономірними. Найкращий, найгеніальніший скрипаль за такий час міг декваліфікуватися і пропасти як митець, бо його пальці, позбавлені повсякденного тренування, згрубіли б і не годні були б видобувати із струн скрипки ті найтонші нюанси звуків, що вони так мистецьки й віртуозно видобували раніш.

Але ці сумніви начисто були розвіяні 26 лютого 1944 року. Цього дня у газеті «Радянська Україна» була надрукована знаменита гумореска Вишні «Зенітка».

Це було друге народження письменника. Це було велике свято для його читачів.

Постріл «Зенітки» сповістив усій Україні, що не зів'яв, не пропав талант Вишні, що великий сміхотворець лишився великим сміхотворцем, що в житті Остапа Вишні почався другий творчий період, такий же яскравий, такий же родючий і такий же наступальний і напружений, як і перший.

Письменник з якоюсь дивовижною жадобою кинувся на улюблену роботу. Так кидається зголодніла людина на шматок хліба насущного.

Він весь у роботі, весь у творчих пошуках, весь — у служінні народові, партії.

Остап Вишня у своїй творчості гідно продовжує і розвиває традиції російської і української сатиричної класики, традиції Салтикова-Щедріна і Котляревського, Гоголя і Шевченка, Чехова й Леся Мартовича, традиції народного гумору. Любов до людини-будівника, людини — творця усіх матеріальних і духовних скарбів на землі, нищівний гнів і ненависть до паразитів, дармоїдів, котрі по-хижацькому привласнюють багатства, створені працею і потом людства, котрі сіють по світу зло і лихо, — ось свята святих цих безсмертних і благородних традицій.

Щоб сатира була справді сатирою і досягала своєї мети, тобто вірою і правдою служила добру й істині, — заповідав геніальний Салтиков-Щедрін, — треба, по-перше, щоб вона

давала відчутти читачеві той ідеал, яким керується у своїй творчості сатирик, і, по-друге, щоб вона — сатира — цілком ясно усвідомлювала той предмет, проти якого спрямовано її жало.

Ідеалом, яким керується у всій своїй творчості Остап Вишня, є інтереси народу, інтереси нашого соціалістичного ладу. Предметом, проти якого він спрямовує жало сатири, нищівну силу сміху, є пережитки старого в свідомості людей, є вороги — зарубіжні і доморослі. В глибокому розумінні ідеалу, в художній майстерності, в умінні дати добре відчутти ідеал читачеві, в пристрасному, дійвовому бажанні боротися за торжество цього ідеалу і полягає велика життєстверджуюча сила творчості Остапа Вишні.

Перо Вишні завжди гостре, завжди в роботі. Письменник сміливо критикує недоліки в діяльності наших установ і організацій, дотепно, влучно висміює ледарів, дармоїдів, халтурників, нещадно бичує бюрократів, рвачів, хапуг, людей без совісті і честі. Він, як і раніше, в пору своєї літературної молодості, не знає спокою і кабінетної тиші, він систематично виступає в журналах і газетах, він — сатирик оперативної дії у найкращому розумінні цього слова.

Небагато ми знаємо літераторів, котрі б полюбляли активну співпрацю в періодичній пресі. Декотрі наші браття письменники навіть дивляться на це діло «звисока». А Вишня не міг жити без газет і журналів. До самої смерті він був штатним фейлетоністом «Перця».

«Кожен Івась має свій лас — кожному своє, не раз говорив Вишня.— А я, по секрету вам сказати, і досі вважаю себе в «общем и целом» за газетяра. І навіть тоді, коли тебе зубний лікар пригощає триклятущою бормашиною, і тоді, тримаючись за щоку, думаєш про те, щоб на папері вийшло гостро, вийшло весело...»

Кожний, хто зацікавиться творчою лабораторією письменника, легко переконається, що тільки активне співробітництво в газетах і журналах, живий і постійний контакт з життям, широке й постійне листування з робітькорями, читачами допомогли Остапові Вишні яскравіше й глибше розкрити свій великий талант, створити цілу серію фейлетонів, гуморесок, нарисів, що здобули найширшу популярність не тільки на Україні, але й далеко за її межами. Багато творів письменника були прийняті на озброєння тисячами гуртків художньої самодіяльності, їх читали на олімпіадах, концертах, на зборах, переписували в заводські й колгоспні стінні газети. Такі його фейлетони, як «Дилда», «В ніч під Новий рік», «Зоре моя вечірняя», «По ревізії»,

«Кочівники» та багато-багато інших, ще довго й довго будуть бойовою зброєю у боротьбі проти дармоїдів, нероб, спекулянтів, всіляких порушників правил нашого соціалістичного співжиття.

Чому, приміром, фейлетон «Дилда» викликав такий широкій відгук у масах, передусім на селі? Тому, що це гострий, злободенний твір, тому, що письменник підносить в ньому найважливішу проблему нашого життя, нашого будівництва— ставлення до праці. Радянські люди зарекомендували себе невтомними трудівниками, вони вкладають у труд усі свої творчі сили й уміння. Праця стала для них тією радісною, натхненною творчістю, без якої їхнє життя втратило б усякий сенс, стало б пустоцвітом. Та, як кажуть, у сім'ї не без виродка. В дружному, роботящому радянському колективі є ще люди нечесні й безсовісні, які переслідують у своєму житті єдину мету— поменше зробити для загального добра, а побільше урвати для себе. Такими нечесними й безсовісними людьми й змальовані головні персонажі фейлетону Тиміш Іванович Дилда і його жіночка Салимонія Пилипівна.

Дилди прекрасно розуміють, що в радянському суспільстві немає ходу ледареві, спекулянтові. Вони знають, що їх можуть схопити за вуха, можуть витягти на громадський суд і спитати: «А чому ж це ви, не дуже шановні Тимоше Івановичу й Салимоніє Пилипівно, живете паразитами?» Тому вони всіляко хитрують, прикидаються безнадійно хворими. «Як ото треба на роботу йти, так Тимоша Дилду щось таке як ухопить за поперека. Ну ні поворухнутись, ні нахилитись!

— Отут! Ось дайте руку, я вам покажу! Отут-отут! Ото-то-то! Ой! Як тільки щось важкеньке візьму, чи вила, чи лопату,— воно як штриконе — криком кричу! Баба Волосиха казала, що важкого боже борони! Та нащо вам — паляниця і та шкодить! Як з цілої починаю, та ще з четвертиною сала,— штрика! Так штрика, що в очах жовто. Я вже не знаю, що й робити. Баба Волосиха — а вона баба тямуща! — казала, що то якась сур'йозна дуже мужесьька болість!»

Коли Тимоша Івановича Дилду хапало за поперека, то його дружині Салимонії Пилипівні в цей час неодмінно підпирало під груди: «Підкочується, підкочується під груди, а потім як придавить — гвалт! В очах у мене, ніби курка зозуляста, — ряботить-ряботить-ряботить, а потім узяло ніби й розпливлося... А я й не знаю, чи я жива, чи я мерт-

ва!.. Баба Волосиха — а вона баба тямуща! — казала, що то якась сурйозна дуже женська болість!»

Одпувало Дилду лише тоді, коли треба було на базар їхати — спекулювати.

Дилди — з чужого поля ягоди. Труд для них — це неприємне, осоружне заняття, тому в душі читача вони нездатні викликати нічого іншого, крім почуття відрази й глибокої зневаги.

* * *

Цей аркуш машинопису і досі висить біля письмового стола в робочому кабінеті Остапа Вишні. Пришпилений до стіни звичайною канцелярською кнопкою, пожовклий від часу, він став уже музейним експонатом. А був він живим маніфестом, програмою творчості найбільшого гумориста України, його «святцями», якщо можна так сказати.

Вперше я побачив цей аркуш улітку 1955 року. Забіг уранці на квартиру до Павла Михайловича, щоб уточнити час від'їзду на недільну риболовлю — збиралися ми тоді на Жуків хутір коропів вудити, — а Павло Михайлович уже сидів у своїй легкій світлій піжамі за письмовим столом і працював. Судячи з височенької піраміди недокурків «Казбека» у масивній попільничці, робочий день у нього почався дуже рано і дуже інтенсивно.

Закурили вже вдвох, уточнили годину виїзду на озеро, я вже зібрався було йти в редакцію, але раптом мені впав ув око цей аркуш машинопису на стіні біля письмового стола. Раніше я ніколи його не бачив. Підходжу ближче, читаю:

Мої «друзі», будь вони трижди прокляті

Бюрократи	Окозамилювачі
Вельможі	Хапуги
Перестраховщики	Зажимщики критики
Підлабузники	Круглодобові патякали
Замасковані паразити	Дрімучі дурні
Одверті мерзотники	Чваньки
Сутяги й склочники	Ханжі
Халтурщики	Браконьери
Пошляки	Груб'яни
Хами	Задаваки
Здирщики	Аліментщики-літуни
Хабарники	та інші сукині сини й
Спекулянти	прохвости.

Про що я, нещасний, мушу думати й писати!

Про хуліганство, грубість і невихованість.

Про виховання лоботрясів і шалопаїв.

Про легковажне ставлення до кохання, до шлюбу, до сім'ї.

Про широкі натури за державний кошт.

Про начотчиків і талмудистів у науці.

Про консерваторів у сільському господарстві і промисловості.

Про винищувачів природи.

Про всяке, одне слово, дерьмо!

Господи боже мій! Поможи мені!

Павло Михайлович лукаво поглядає на мене з-під своїх окулярів і весело посміхається:

— Пам'ять з роками слабшає, — каже, — а обов'язок лишається обов'язком. Так ото почепив, як кажуть, наздогад буряків, щоб дали капусти. Хай нагадує, хто я такий є і що робити мушу.

Всього лиш один аркушик машинопису, всього лиш одна деталь, але яка вона значуща! Яка вона красномовна! За нею, за цією деталлю, — все життя, віддане літературі, її найгострішому і найважчому жанрові — гумористичі. У ній, у цій деталі, наче в краплині вранішньої роси, — весь Вишня, весь його характер, його мужність і честь, горіння його великої душі і великого таланту.

Остап Вишня завжди нещадний і непримиренний, коли пише про порушників наших порядків, наших законів, нашої етики. Письменник висміює їх нещадно й засуджує суворо все чуже нам і погане, бо так велить йому його літературна совість, бо він глибоко поважає і любить радянських людей, скромних, чесних, благородних трудівників. Про них він написав за своє життя багато хороших творів. З якою сердечністю і теплотою оспівує письменник їхній труд, їхні характери, їхні ратні і трудові подвиги! З якою мудрістю і талантом розкриває він все багатство, безкінечну різноманітність найтонших відтінків гумору — цієї дорогоцінної і невід'ємної риси українського народу. Читаєш талановиту, зворушливу «Зенітку», високопоетичні усмішки «Діди наші та баби наші», «Весна-красна», читаєш його нариси «Запорожці», «Ленінград і ленінградці», «В Марка Онисимовича Посмітного» та інші й інші — і так приємно стає на душі, що хочеться потиснути руку дідові Євмену Петровичу Підлітку й подрузі його молодих літ — бабусі Одарці Пилипівні Гострій, і ленінградцям, і запорожцям, і Макару Онисимовичу Посмітному, і лікареві Мас-

ловському, і всім, і всім. Потиснути від усього серця і сказати: живіть, люди добрі, довго, живіть, здравствуйте, прикрашайте і звеселяйте життям своїм, ділами великими своїми нашу Батьківщину й весь чесний рід людський!

Остап Вишня — письменник широкого діапазону, письменник багатогранний. В його великому літературному добробку бачимо гострі памфлети й комедійні п'єси, бойові фейлетони на тему дня і глибокопоетичні мисливські усмішки, оповідання для дітей і веселі гуморески, мудрі й дотепні нариси, в яких оспівується краса нашого буття, життя і труд передових людей села і міста, діячів науки й культури.

Твори Остапа Вишні, в яких головними героями виступають люди воїнського й трудового подвигу, милують серце читача глибоким ліризмом, щирим поетичним словом, душевною красою. Ці твори осяяні почуттям високого патріотизму, в них багато теплого і яскравого гумору. Але гумор відіграє тут зовсім іншу, можна сказати, діаметрально протилежну роль, ніж у творах викривального характеру. У творах викривального характеру гумор Вишні виступає в ролі батога або принаймні батіжка, від якого добре перепадає всім, кому слід, а в таких гуморесках і нарисах, як «Діди наші та баби наші», «Запорожці», «Весна-красна», як у цілому ряді інших подібних творів, гумор викликає приємну, радісну і сердечну посмішку. Письменник використовує тут засоби гумору для того, щоб ще більше підкреслити, більше відтінити глибокий оптимізм нашого радянського життя, радість творчої праці нашого народу!

Віссаріон Белінський, оцінюючи творчість великого російського байкаря Крилова, писав: «Крылов — поэт русский, поэт России; мы думаем, что для Крылова довольно этого, чтобы иметь право на бессмертие». Про Вишню можна сказати, що він був письменником українським, він був глибоко національним творцем і духом, і мовою, і самим ладом своїх прекрасних творів, і вже одне це дає йому право на безсмертя. Особливо причаровує нас ніжна любов письменника до рідної мови. Мова його творів колоритна, поетична, дотепна й гостра. Остап Вишня завжди пам'ятав, що основна його зброя — живе, одухотворене слово. Хто-хто, а він дуже добре знав, що веселу гумореску, фейлетон, гостру сатиру не можна написати спокійною, холодною, хай навіть і найлітературнішою мовою. Він повсякчас дбав, щоб ця зброя не вкривалася іржею, невтомно відшліфовував і удосконалював її.

У Вишні був якийсь дивовижний мовний слух, якесь виключне відчуття слова. Я завжди захоплювався, спостерігаючи, як він читав і правив рукописи. Сидимо, бувало, за довгим столом і читаємо гуморески, фейлетони, дописи, підготовлені редакцією до наступного номера «Перця». От гумореску, до речі, веселу, дотепну, підписала вже більшість членів редколегії. Дійшла черга до Павла Михайловича. Чита і весело посміхається. І раптом на одному абзаці зупинився, спохмурнів, і його рука потяглася до олівця. Починає правити.

— Так по-українському не кажуть і не пишуть! — промовляє, ніби сам до себе.

— Що там, Павле Михайловичу? — питаю.

— Та от автор пише: «Оверко Рак був в одних трусах».

— Так правильно ж пише! — вихопився один наш відомий нині гуморист. — Я б теж так написав.

— А що — Оверко мав бути у двох трусах? — лукаво посміхаючись, запитує Павло Михайлович. — У таких випадках у нас кажуть «у самих трусах», а не «в одних трусах». Отак і писати треба.

Любов Вишні до рідного слова ніколи не старіла. Але він ніколи не вважав себе за досконалого знавця мови. Він невтомно, по-хазяйському поповнював своє мовне багатство і нас завжди закликав до цього.

Не старів і талант Вишні. До останніх своїх днів він був непосидючим, енергійним і діяльним. Літературна творчість була для нього такою ж органічною необхідністю, як повітря, як вода, як хліб; зустрічі з читачами, поїздки по країні приносили Вишні багато радості і творчого хвилювання. Кожну нову поїздку в колгоспи, інститути, школи, на заводи, хай навіть ці поїздки були часом тривалими і нелегкими для його здоров'я, він завжди сприймав як добру нагоду ще раз і ще раз побувати на людях.

Пригадується мені наша спільна майже місячна подорож по західних областях України влітку 1953 року. Здоров'я Остапа Вишні вже було серйозно підірване, але він з радістю погодився на цю поїздку. Кожного дня два, а то й три виступи перед читачами, зустрічі з студентами, вчителями, школярами. Літо було сонячне, жарке. Навіть молодші за Вишню письменники часом втомлювалися за день так, що лягали спати не вечеряючи, а Павло Михайлович не подавав навіть виду, що він втомився, що йому важко. Навіть пізніми вечорами в його кімнаті спокоем не пахло.

До нього приходили літератори, артисти, просто любителі його творчості, але найбільше забирали в нього часу люди, яких хтось десь скривдив, з якими хтось недобре повівся. Вони вірили: Вишня напише, Вишня зателефонує — і все стане на свої місця, все буде, як слід тому бути.

Якось заходжу в номер до Павла Михайловича, — це було в Дрогобичі, десь близько дванадцятої ночі, — а він сидить за столом, перегортає і читає якісь папери.

— Чого це ви не спите? Чим так зачиталися? — питаю.

— Не спиться, братці, не спиться. Ділов тих та й ділов! Оце тільки-тільки пішов од мене один дідок з Підгір'я. Одрізали в старого шмат садиби, а він вважає, що незаконно одрізали. Кругом уже писав, скаржився, а це приніс свої папери мені. «Як ви вже, — каже, — не пособите, то вже ніхто не пособить». Так оце вивчаю його «справу», а завтра треба буде зайти до голови облвиконкому. Здається, справді скривдили старого вуйка.

І так кожного дня, і так завжди. Громадська робота, читання всіляких скарг і заяв та всі інші клопоти, зв'язані з ними, забирали в письменника добру третину часу, хоч ця нелегка робота зовсім не входила в його обов'язки. Але жити інакше Вишня не міг. Така вже в нього була вдача, таке вже в нього було серце. Помогти людині, підтримати її в годину скрути — підтримати добрим словом, порадою і ділом — він завжди вважав своїм обов'язком.

Під час цієї поїздки нашій письменницькій бригаді прийшлося не раз виступати в піонерських таборах. Ідучи на перший виступ перед піонерами, Павло Михайлович дуже хвилювався. Я бачив його таким схвилюваним тільки раз, у Чернівцях, коли студенти університету засипали його квітами й пронесли на руках з університетської площі, куди ми під'їхали на машинах, аж на сцену актового залу, де йому була влаштована така бурхлива овація, що здавалося — зараз стеля обвалиться, вікна повилітають.

Питаю:

— Чого ви так хвилюєтесь?

— Отак кожного разу: як тільки мені перед дітьми виступати, так і душа — в п'яти. Дуже люблю дітей, а написав для них дуже мало. А цього разу, як на гріх, не взяв у поїздку ні одного оповіданнячка з «дитячого репертуару».

— Нічого, — заспокоюю, — виступите з «дорослим репертуаром». Діти гумор люблять.

— Люблять — то люблять, а спитати можуть: «А чого це ви для нас та про нас так мало пишете? Ми ж зміна, ми ж майбутнє нашої держави!» А що я їм одповім? Скажу,

що для дітей треба писати значно краще, ніж для дорослих, а в мене таланту для цього не вистачає? Піонери — народ строгий, вони про все спитають.

Мушу сказати, що Остап Вишня, при всій його ніжній любові до юнацтва, при всій його літературній майстерності, завжди з якоюсь боязню брався за дитячі твори. Пояснюється це, на мій погляд, насамперед тим, що він був дуже вимогливим літератором, що він справді був глибоко переконаний: писати для дітей набагато важче, ніж писати для дорослих.

Але я був свідком, як сприймав «строгий піонерський народ» «дорослі» твори Остапа Вишні. Піонери від душі сміялися, коли письменник читав гумореску «Як ми колись учились» або «Якби моя бабуся встали». Дзвінкий регіт не вщухав над табором, коли читалася «Зенітка» чи «Дикий кабан, або Вепр». А коли згадати про букети яскравих літніх квітів, що дарували письменникові юні піонери, коли згадати, що в кожному таборі його неодмінно приймали в почесні піонери і пов'язували червоний піонерський галстук на шию, то мені не треба буде повторювати відому істину, що великому таланту «все возрасты покорны».

З таких творчих поїздок Вишня повертався з новими літературними задумами, а дуже часто — з готовими гуморесками, бо «писав» він їх завжди спочатку в пам'яті, а потім уже сідав і записував на папері.

* * *

Остап Вишня — визначний майстер політичної сатири. Всеньке своє життя в літературі він вів нещадний бій з зарубіжними нашими ворогами, з українськими буржуазними націоналістами. Вишня стріляє по них «картечю» і «жаканом», він веде з ними рукопашний бій. Боротьбу з паліями війни і їхніми лакузами письменник вважав своїм громадським, патріотичним ділом. І це цілком природно. Наша радянська література, в тому числі її бойовий і найгостріший жанр — сатира й гумор, — це література миру, література труда, література щастя і вічної нерушимої дружби народів. На її прапорі накреслено прості, ясні, близькі й рідні серцю всіх трудящих слова: «За мир в усьому світі! За щастя всього трудового людства!»

У памфлетах і фейлетонах Остап Вишня вивів цілу галерею виродків, що здичавіли, збожеволіли від жадоби накопичення грошей, що хочуть знищити, покалічити мільйо-

ни людей в ім'я нових мільярдів надприбутків, на які чекають бездонні сейфи Уолл-стріту й Сіті.

Сатирик нещадно розвінчує антинародну суть буржуазної демократії, фальшиву, розтлінну культуру й мораль капіталістичного світу, нещадно зриває з імперіалістичних агресорів машкару миролюбства й показує читачеві їхню справжню обличчя, їхню антинародну політику.

Мовою вбивчої сатири, мовою сарказму й іронії говорить письменник і про холуїв «золотого мішка», про виповзнів із «самостійної дірки» — українських націоналістів. Він змальовує їх у непідробленому вигляді: облудними, підлими, підступними.

Уже ранні сатиричні твори письменника, спрямовані своїм вістрям проти українських націоналістів, відзначаються могутнім викривальним характером і партійною непримиренністю. Майстерно використовуючи такі жанрові засоби, як гротеск, гіперболу, Остап Вишня досягає величезного викривального ефекту. На підтвердження цього я дозволю собі навести уривок з фейлетону «Берлінська українська держава», написаного 1928 року після поїздки письменника до Німеччини:

«Нещодавно оце відбулося тут вседержавне віче.

Радилися, як далі державою керувати.

Поз'їздилося сила народу.

Всі полки були, з усіма полковниками.

«Попереду Дорошенко...»

За Дорошенком Смаль-Стоцький.

Потім як посунуло!

Дорошенко. За ним Смаль-Стоцький.

Перед Смаль-Стоцьким — Дорошенко.

Потім як пішли, як пішли...

Ось пройшли всі.

Гуде віче, гуде, гуде.

Коли ось оклик:

— Гетьман!

Усухло все, ніби хтось рипнув серед гурту.

Верхи на білій лозині, в супроводі Дорошенка й Смаль-Стоцького, їде гетьман.

Лозина під ним як намальована. Гнучка й тоненька...

Чистокровна арапська.

Подарунок арапського султана хана Гренер-Огли-Дупало.

На гетьмані кирея від Вартгайма й кунтуш од Кадеве¹.

¹ Вартгайм і Кадеве — берлінські універмаги.

А через плече широка стрічка з написом золотими літерами:

— Made in Germany!

Напис той значить: «Зроблено в Німеччині!»

Народний український гетьман. Самим народом, і ніким більше, обраний.

Іде гетьман, як орел.

Срібні остроги в лозину впинаються, боки в лозини від острогів угинаються...

Приїхав.

Увіходить у світлицю, а весь народ як ізніме:

— Слава! Слава ясновельможному! Слава!

Кричить Дорошенко, а за ним Смаль-Стоцький.

А потім Дорошенко разом із Смаль-Стоцьким.

А потім Смаль-Стоцький, а за ним Дорошенко.

Сів гетьман.

А за ним сів і весь народ.

Отак Дорошенко, а отак Смаль-Стоцький.

Далі Смаль-Стоцький, а за ним Дорошенко...»

Далі можна не цитувати. Уже в цих рядках — вся картина, вся продажність і мізерність, вся нікчемність і приреченість буржуазно-націоналістичного охвістя, що бундючно величає себе «елітою» нації, «надією» нації, «апостолом» нації.

Памфлети й фейлетони Остапа Вишні відзначаються високим сатиричним пафосом, точним, убивчим словом, їдкою іронією і спопеляючим сміхом.

З роками політична сатира Вишні стає ще сильнішою, ще кваліфікованішою. Живе свідчення тому — його збірка памфлетів і фейлетонів «Самостійна дірка», що вперше вийшла в 1945 році.

Ця збірка була наслідком поїздки Остапа Вишні в західні області України наприкінці війни, коли там найдужче шаліли бандерівські банди, чи, як називав їх письменник, «українсько-німецькі хто більше дасть націоналісти».

Остап Вишня своїми очима побачив, до якої жахливої деградації — і політичної і моральної — докотилися фашистські ландскнехти, бандерівські сокирки. Він бачив невинно закатованих людей, він бачив прошитих автоматними чергами дітей, він бачив спалені оселі, він бачив сум і горе матерів.

Все бачене й пережите під час цієї поїздки дало письменникові великий заряд творчої наснаги і, я сказав би, сатиричної люті й зненавди до націоналістичних іуд.

«Самостійна дірка» викликала в бандерівських схронах,

а потім і за океаном скрегіт зубовний і страшні погрози на адресу автора. Бандерівське підпілля винесло Остапу Вишні смертельний присуд. Націоналісти писали йому анонімні листи, в яких було все: і прокльони, і брутальна лайка, і обіцянки «при першій же нагоді виконати смертний присуд у найпекельніший спосіб».

А Вишня тільки посміхався, читаючи чорну бандерівську анонімщину.

— Це найкращі рецензії на мою книженцію, — казав письменник. — Раз проклинають і погрожують — значить, допекло, значить, вхопило за печінку.

* * *

За сім днів до смерті Остап Вишня повернувся з Херсонщини, де він більше місяця пробув у творчому відрадженні, готуючись до роботи над новою книгою гумору. Не судилося нам побачити цю книгу. 28 вересня 1956 року невблаганна смерть раптово обірвала життя великого письменника-гумориста.

Спливли вже роки та й роки, як пішов од нас Павло Михайлович, а я ніяк не можу звикнутися з думкою, що його нема вже серед живих. Може, це тому, що в нас у редакції «Перця» висить його портрет і я кожного дня зустрічаюся з ним. Подивлюся на нього, загляну в його розумні й трошки засмучені очі, і мені здається, що ось зараз відчиняться двері й до кімнати зайде, спираючись на різблений гуцульський топірець, він — наш дорогий вчитель і друг Павло Михайлович — Остап Вишня. Зайде й привітається жартівливо, як завжди вітався:

— Привет, робятушки! Як життя молодая — цветють?

— Цветють, Павле Михайловичу, цветють.

— Ну й чудесно. Хай цвіте!

Потім сяде, протре хусточкою окуляри, дістане з кишені коробку свого незмінного «Казбека», запалить і, згадавши щось своє, раптом питає:

— Ви, Федоре Юрійовичу, живого варвара давно бачили?

— Правду казавши, давненько.

— А я сьогодні бачив. Вийшов уранці з дому та й іду бульваром Шевченка. Біля готелю «Україна» якась старенька жінка голубів годує. Посипає на асфальт пшеницю, а вони, немов курчата, коло неї копошаться. А тут, де не візьмись, таксі. Жене, гемонська душа, як на пожежу. Бачить же — голуби на дорозі, а жене! Ну й задушив, варвар, двох таких білосніжних красавців, що в мене аж серце

зайшлося. Встиг записати номер машини. Оце подзвоню у таксопарк, дізнаюся, хто вів машину, і напишу, неодмінно напишу про нього в «Перець». І як тільки таких безсердечних земля на собі носить?!

Поганих, безсердечних і безвідповідальних людей Остап Вишня просто терпіти не міг. Не міг, бо сам він був людиною великого серця і благородної душі, бо над усе любив добро, любив рідну природу. Пригадую, якось на початку літа читачі «Перця» прислали Вишні листа, в якому скаржилися на свого земляка-бракон'єра, що безсовісно порушує строки полювання й винищує дичину. Прочитавши цього листа, Павло Михайлович просто затіпався од гніву. Він узяв кілька аркушків чистого паперу і тут же написав свого широко відомого фейлетона «Каченята плачуть», в якому так одшмагав порушника закону, що той, мабуть, до нових віників запам'ятає.

Остап Вишня був прекрасною, чуйною і напрочуд скромною людиною. Він ніколи не впивався своєю літературною славою і дивовижно-феноменальною популярністю, завжди був земним, простим і завжди доступним. За 10 років його праці в журналі «Перець» не було такого випадку, щоб він когось не прийняв, щоб він комусь сказав: «Сьогодні в мене багато справ — прийдіть іншим разом». Ні, він часто відкладав навіть невідкладні справи, коли до нього хтось приїздив чи приходив. А треба сказати, що відвідувачів у нашій редакції бувало завжди багато і всім їм хотілося потрапити неодмінно до «самого Остапа Вишні».

То, дивись, приїхав аж десь із Сумщини скаржник і хоче, щоб його вислухав тільки Вишня. А то приїхав молодий літератор із Львова, і йому хочеться, щоб Остап Вишня почитав його перші спроби в сатиричному жанрі, бо ж Вишня ціле своє життя не поривав найтісніших зв'язків з творчою молоддю. Він був для неї добрим і вдумливим наставником і вчителем, він не шкодував для її творчого росту ні дорогоцінного часу, ні своїх сил, ні свого досвіду.

«Не затримуйте талантів! Хай ростуть! — говорив Вишня. — Не забувайте, що молоді літератори — це наша зміна, це майбуття великої культури нашого народу».

Могутній талант Остапа Вишні, надзвичайна популярність його творів мали величезний вплив на творчий ріст цілої плеяди молодих українських сатириків і гумористів.

«Усі ми вирости з Вишневого кореня», — сказав колись талановитий український гуморист Юрій Вухналь.

Сказано правильно, сказано без перебільшення. З «Ви-

шневого кореня» виросла ціла плеяда українських сатириків і гумористів.

А часто бувало й так. Заходить людина і питає:

— Чи можу я бачити Остапа Вишню?

— Можете! — відповідає Вишня.

— А де він?

— А осьдечки перед вами!

— Так це ви — Остап Вишня?

— Оце я — Остап Вишня!

— Вибачте, але зупинився я оце проїздом у Києві, і захотілося мені подивитися на вас. Дай, думаю, зайду в редакцію і подивлюся, який же він є, отой наш Остап Вишня, що так гарно і смішно пише.

— Ну, дивіться, якщо це вам складає приємність, — скаже посміхаючись Павло Михайлович, і вже він не одпустить гостя, поки не розпитає, хто він і що він, де живе і працює, що доброго чувати в його краях.

З відвідувачами він умів розмовляти якось невимушено, щиро, по-батьківськи, і вони почували себе в його присутності так, якчують себе у товаристві близького й сердечного друга. Остап Вишня був закоханий у веселих і до тепних людей. Він міг годинами слухати їхні розповіді й реготати, сміятися до сліз. Мабуть, ніхто так не сміявся, як умів сміятися Остап Вишня.

* * *

28 вересня 1956 року на аркуші перекидного календаря, що стояв на письмовім столі в кабінеті письменника, я зробив такий запис: «У цей тяжкий день, о 8 годині 33 хвилини вечора помер великий народний гуморист Остап Вишня. Прощай, батьку!» Давно вже спить вічним сном під кучерявими кленами Байкового кладовища, уже гранітна постать його височить над завітчаною могилою, а я досі не можу уявити собі його мертвим. Не можу, бо він завжди уявляється мені найживішим серед живих, я бачу його за письмовим столом з цигаркою в зубах і з самопискою в руці. Він пише і весело посміхається. Павло Михайлович, коли писав, завжди сміявся, і піколи не сміявся, коли читав публіці свої навіть найсмішніші твори. Навпаки, на трибуні він тримався, як звітяжець під час тортур: бровою не поведе, на лиці не ворухнеться жодна риска.

Я бачу його з вудочками на тихому лісовому озері раннього літнього ранку. Я бачу його на полюванні серед засніжених ялин із знаменитою його рушницею «двадцят-

кою» на плечі, котра, як запевняв Остап Вишня, так б'є, що дістає зайця аж у другій області. Я бачу його на трибуні іподрому під час спортивних змагань — він страшенно любив коней.

Я бачу його на стадіоні серед ошаленілих футбольних уболівальників — він по-юнацькому був закоханий у футбол. Я бачу його на виставці квітів — він безмежно любив квіти. Все людське, все прекрасне земне було любе його доброму серцю, його широкій душі.

Але література була його найбільшою пристрастю і найбільшою стихією. На літературу він дивився, як на священний храм, де все має бути непорочним, возвишеним і чистим, як білі хмарини у погожій небесній блакиті. Це досить образно засвідчує його коротка нотатка у письменницькому щоденнику:

«Коли входиш у літературу, чисть черевики!

Не забувай, що там був Пушкін, був Гоголь, був Шевченко!

Обітри черевики!»

Остап Вишня прийшов в українську радянську літературу з чистими черевиками, з чистим серцем і з чистою совістю.

Вічна слава і вічна шана йому за це!

Остап Вишня був, є і назавжди лишиться у нашій українській літературі найвидатнішим майстром слова, найбільшим і найулюбленішим сміхотворцем нашого часу. І слово його чарівно-веселе не вмере ніколи, бо сам він був живою, радісною усмішкою свого великого, безсмертного народу.

Вічна слава і вічна шана йому за це!

СЛОВО — МЕЧ

I

Є на світі люди, які подобаються з першої миті. З першої, навіть короткої зустрічі вони лишають у твоїй пам'яті слід, одразу входять у твою душу і торкаються тих найтонших і найпотаємніших її струн, котрі прийнято називати почуттям симпатії.

Ярослав Олександрович Галан не належав до таких людей. Ярослав Галан належав до тієї категорії людських індивідуумів, з котрими одразу не перейдеш на «коротку

ногу», а, навпаки, будеш уважно й довго придивлятися, будеш «прошупувати» його і з цього боку і з того, поки відчуєш і зрозумієш, що це за людина. Так, Галан не надавався для любові «з першого погляду». Для цього був він занадто складний і занадто суперечливий. Але коли він уже входив у чийсь душу, коли завойовував чиєсь серце, то це вже остаточно і назавжди.

З Ярославом Олександровичем я вперше зустрівся у вересні 1939 року в колишній редакції старої львівської націоналістичної газети «Діло». Тут, на площі Ринку, 10, народжувалась перша на визволених західноукраїнських землях радянська газета «Вільна Україна». Ми, семеро українських журналістів, відряджених до Львова Центральним Комітетом КП(б)У, стали на газетярську вахту. Було, розуміється, важко й незвично. Незнайомий прифронтний Львів, що нагадував собою велетенський розбурханий мурашник, нова і незвична тематика нової газети (а вона виходила щоденно), відсутність кореспондентської мережі на низах — все це добре давалося взнаки, і нам доводилося працювати по 20 годин на добу.

Одного прекрасного дня — а вересневі дні 1939 року були справді прекрасні: теплі, сонячні, по-осінньому замріяні — подзвонив до редакції уповноважений Політуправління фронту, тодішній редактор газети «Комуніст» Андрій Чеканюк і передав приймуну новину.

— Я послав до вас, — сказав Андрій Терентійович, — групу західноукраїнських письменників. Прийміть їх у штат і допоможіть активно включитися до роботи в газеті.

Це було те, що треба. Люди з літературним досвідом, з глибоким знанням тутешнього життя нам були потрібні, як повітря. Ми їх чекали з хвилини на хвилину, і скоро вони прийшли. Прийшло їх аж п'ятеро: Ярослав Галан, Петро Козланюк, Олександр Гаврилюк, Степан Тудор і Кузьма Пелехатий.

Усі вони мали за своїми плечима справді величезний життєвий і політичний багаж. Була в минулому активна співпраця у «Вікнах» та інших революційних виданнях, були застінки польської дефензиви, були тюремні ґрати й колючий дріт концтаборів. Олександра Гаврилюка, революційного поета й публіциста, буквально кілька днів тому Червона Армія визволила із лиховісної Берези Каргузької. В нього було бліде, аж зеленкувате обличчя, одяг ще папухав цвіллю і сирістю табірних нар.

Найбільше мені сподобався симпатичний, веселий Петро Козланюк і найменше, повірте, Ярослав Галан. Може,

причиною тому було його перше запитання, з яким він звернувся до мене:

— Скажіть, товаришу, як там на радянщині живеться?

Оце незвичне для мене слово «радянщина» цьвохнуло по моему слухові, наче батогом, воно здалося мені навіть неприємним, більше того — образливим. І взагалі Галан справив на мене враження похмурої, замкненої людини. Я був відповідальним секретарем редакції, і через мої руки, цілком зрозуміло, проходили всі матеріали. В нарисах і кореспонденціях наших львівських товаришів часом густо рясніли незвичні для нас галицькі діалектизми й звороти, а я старався причісувати їх під наш гребінець, не шкодуючи своїх молодечих сил для того, щоб мова «Вільної України» нічим не відрізнялася від мови республіканських газет України. Ярослав Галан болісно, а часом дуже бурхливо реагував на такі правки, вважав їх непотрібними і принципово неправильними.

— Наскільки мені відомо, — казав він, — «Вільна Україна» видається не для полтавчан, а для галичан. Тож газета мусить розмовляти з читачем тією мовою, аж до нюансів, котра є найбільш йому зрозумілою.

А я не здавався й уперто продовжував свою лінію. До речі, у статтях самого Галана цих діалектизмів якраз було найменше, але він найенергійніше за всіх відстоював їх, і на цьому ґрунті в нас виникали гострі суперечки.

Якось Ярослав Олександрович зайшов до мене в секретарську кімнату й холодно, чемно, але досить категорично сказав:

— Або ви будете здавати до друку мої речі так, як я їх пишу, або я піду з редакції. Ви, хлопче, ще молодий мене правити.

Справді, я був молодший за Галана на цілих десять років, але вважав, що різниця в роках не дає йому права збивати мене, відповідального секретаря редакції, з принципових позицій у питаннях мови. Я вже навіть подумав, що ми лишимося з ним непримиренними антагоністами й, що гірше, антипатами.

Але то було перше враження і, на щастя, зовсім помилкове. Подальша спільна праця у Львові, а потім у журналі «Перець», членом редколегії якого був Ярослав Галан до самої своєї трагічної загибелі, побратала нас кріпко і назавжди.

Вікопомний вересень 1939 року Ярослав Галан привітав усім своїм великим серцем, усією своєю широкою душею. Йому вже було 37 років, він уже був сформованим літератором і політичним бійцем-комуністом. На його життєвому рахунку були вже арешти й камери політичних тюрем, був славнозвісний і гомінкий, як весняна гроза, антифашистський конгрес у Львові (1936 р.), у підготовці і проведенні якого Ярослав Галан брав найактивнішу участь. А в його літературному доробку була вже повість «Гори димлять», п'ять п'єс, багато оповідань, памфлетів, фейлетонів і літературно-критичних статей, котрі відзначалися не тільки художньою досконалістю і реалістичністю, але й глибокою партійністю, пристрасним революційним духом — тим духом, «що тіло рве до бою, рве за поступ, щастя, волю».

Творчість є дзеркалом душі письменника, його настроїв, його світогляду, його політичних принципів. Ще одне свідчення того — літературні твори Ярослава Галана. Ідеї революції, ідеї ленінізму завжди жили і в плоті і в крові письменника. Ці безсмертні ідеї дихали на повні груди і в його літературній творчості ще до вересневого періоду.

Кожному з нас, хто любить творчість Галана, впадає в око могутній злет письменника в останнє десятиріччя його життя. Мужніє і розквітає його таланти, його слово наливається крицею і стає ще дієвішим, стає агітатором, трибуном, стає досвідченим бійцем.

Війна проти німецького фашизму застає Галана в Коктебелі, в Будинку творчості Спілки письменників. Галан не зміг тоді потрапити до рідного Львова: місто було вже окуповане гітлерівцями, й письменник приїздить до Києва. 2 липня 1941 року ми зустрілися з ним біля будинку Центрального Комітету КП(б)У. Він був вкрай схвильований і втомлений.

— Я знав, що це буде, — сказав похмуро Галан, — але не думав, що так скоро станеться ця страшна трагедія. Чи всі наші вибралися зі Львова?

— На жаль, не всі, — відповідаю. — У перший день війни, о другій годині дня, фашистська бомба навечно поховала наших друзів Олександра Гаврилюка і Степана Тудора.

Ця страшна новина зовсім приголомшила Галана.

— Ну що ж, тепер на фронт. Коли говорять гармати — музи мовчать.

Та муза Галана не змовкла і в час війни. Він починає працювати радіокоментатором на прифронтовій радіостанції і стає до бою з фашизмом зброєю свого сатиричного хисту, свого вбивчого слова.

Радіокоментарі Ярослава Галана,— а це були оперативні, гострі, темпераментні памфлети, фейлетони, «колючки»,— відзначалися гарячим талантом, великою вибуховою і твердою вірою у неминучість нашої перемоги над фашистськими канібалами. Це був справжній фронт в ефірі. Галан, як ніхто інший з наших письменників, досконало знав породу й природу німецького фашизму, знав його кривавих прислужників — українських націоналістів, котрі одразу пішли на службу до окупантів, і це надавало його радіокоментарям такої сили, такого викривального пафосу, що тут не гріх сказати: слово його було як меч!

Сатира завжди була найбільшою пристрастю Ярослава Галана. Його памфлети й фейлетони не мають собі «конкурентів», чесно кажучи, і понині. Коли я перечитую його сатиричні репортажі з Нюрнберзького процесу, на якому Галан був спеціальним кореспондентом газети «Радянська Україна» в 1945—1946 роках, коли я знову беру в руки його неоціненні памфлети, спрямовані проти націоналістичних запродавців, проти войовничої католицької реакції, я думаю: так ніхто не міг би написати, так міг написати тільки Ярослав Галан!

Памфлети й політичні фейлетони Ярослава Галана звучать актуально ще й сьогодні, ще й сьогодні вони викликають лютий сказ у середовищі «лицарів насильства і зради».

Бандерівські різуні й «ватиканські ідоли» не раз погрожували письменникові страшною карою, посилали йому найгрізніші ультиматуми й найчорніші прокльони, але Галан з властивою йому іронією завжди казав:

— Маю «добрі» рецензії на свої твори. Шкода, що в наших видавництвах не читають їх. Якби читали, то, мабуть, видавали б більшими тиражами мої книги.

...Востаннє я бачив Ярослава Галана в липні 1949 року. Він привіз для «Перця» свій знаменитий фейлетон «Плюю на папу». Зайшов до мене в кімнату такий же ставний, широкоплечий, засмаглий і, як завжди, зовні невеселий і навіть похмурий.

Прочитавши фейлетон, я подивився в очі Галана й недоречно сказав:

— Дивіться, Ярославе Олександровичу, бо вони таки зведуть з вами рахунки. «Отці тьми» таких речей не прощають.

Галан вперше широко посміхнувся.

— Прочитайте ще раз заголовок,— каже мені.

— Прочитав.

— Ну, й що там сказано?

— Плюю на папу.

— Більше додати нічого не можу.

Фейлетон був надрукований у вересневому номері «Перця», але я і гадки не мав, що він стане лебединою піснею Галана.

III

...24 жовтня 1949 року над старовинним Львовом стояв захмарений осінній день. Ярослав Олександрович сидів за письмовим столом у себе на квартирі й писав статтю для «Известий», присвячену десятиріччю історичного рішення Верховної Ради СРСР про воз'єднання західноукраїнських земель в єдиній Українській Радянській державі. Галан не полюбляв друкарської машинки, звик писати чорнилом, а то й простим олівцем.

На аркуш паперу лягали слова:

«Наслідок битви в західноукраїнських областях забезпечений, але битва продовжується. Цього разу — битва за врожай, за дострокове виконання виробничих планів, за дальше піднесення культури і науки. Труднощі є, інколи великі: багато всякої погані плутається ще під ногами. Однак життя, чудове радянське життя, переможно крокує вперед і народжує нові пісні, нові легенди, в яких і леви і бойова слава будуть символізувати віднині тільки одне: велич вивольованої людини...»

У коридорі пролунав дзвоник. Галан не підвівся із-за стола. Він знав, що на кухні порається робітниця і вона відкриє двері цьому непрошеному гостеві, котрий наразі був таки зовсім не бажаним, бо статтю треба сьогодні віднести в кореспондентський пункт «Известий», а її ще треба дописати, треба іще правити. Письменник завжди був дуже вимогливий до кожної своєї речі, хай це була навіть звичайна газетна стаття. А літературні свої твори він доробляв і правив доти, доки не вважав твір доведеним до такої кондиції, що не соромно буде й на люди показувати.

У моєму архіві зберігаються листи Ярослава Галана, дуже цікаві в цьому відношенні. Пришле, було, Ярослав Олександрович памфлет чи фейлетон, ми прочитаємо на редколегії, одностайно ухвалимо до друку — Галан завжди був нашим улюбленим автором, а за кілька днів приходиться

лист зі Львова. Ярослав Олександрович просить внести кілька доповнень, просить таку-то фразу викреслити, такі-то й такі-то слова замінити такими й такими. До памфлета «Геракл воскреслий», пам'ятаю, він тричі прислав свої поправки й доповнення. Довелося дзвонити у Львів, питати:

— Чи будуть ще поправки? Умилосердьтеся, Ярославе Олександровичу, не правте більше, бо памфлет уже заверстано в черговий номер «Перця». А в нас же графік.

Так, можна тільки позаздрити такій фанатичній самовимогливості митця!!!

На квартиру до Галана приходило багато людей. Приходили друзі-письменники, приходили журналісти. Приходили у справах, приходили просто на цікаві розмови за чашкою чорної кави, яку так любляв і сам гостинний хазяїн квартири. Не здивував, очевидно, його і цей полуденний дзвінок.

Робітниця відкрила двері, впустила до прихожії двох молодиків у легких плащах і, як було заведено в квартирі Галана, доповіла:

— До вас прийшли двоє хлопців. Один у вас уже бував, а другий зовсім не знайомий. Кажуть, що в терміновій справі.

— Хай заходять.

Не думав письменник, що це прийшли бандерівські мокрушники, щоб цього разу будь-що виконати кривавий присуд своїх верховодів, що для цього чорного діла посланий з лісового бандерівського бункера Стахур — досвідчений сокирник-садист — з категоричним наказом навіть ціною свого життя зліквідувати Галана.

Ярослав Галан давно знав, добре знав, що проти нього готується щось лихе, але, мабуть, і не подумав тієї хвилини, що це станеться саме зараз, серед білого дня, вдома, бо якби ждав чогось страшного, то відкрив би балкон, де лежав його улюблений могутній пес, сам приготувався б до боротьби (був він фізично гартований і непогано знався на деяких надійних прийомах самозахисту), а він відклав ручку, запросив молодиків сідати й розповідати, чого прийшли.

І тут сталося страшне й непоправне. Стахур непомітно витяг з-під поли плаща сокиру й наніс Галанові одинадцять ударів по голові. Кров бризнула на стіл, на рукопис, на стіни. Медична експертиза встановила, що письменник загинув після першого удару, але сокирник Стахур мав строгий наказ своїх хазяїв: живим не лишити ні за яких обставин.

Другого дня я вже бачив Ярослава Галана мертвим. Він лежав у труні, його мужнє обличчя було гарне й спокійне, а міцно стиснуті уста неначе хотіли сказати: «Люди, не забувайте про це. Пам'ятайте, що ворог недобитий, що упирі ще будуть виповзати зі своїх затхлих нір».

Весь Львів ішов за домовиною свого вірного побратима, письменника-бійця, кришталево чистої і славної людини. Низькі осінні хмари клубочилися над засмученим містом і плакали дрібним дощем. І здавалося мені, що над велелюдною похоронною процесією знову линуть його слова:

«Люди, не забувайте про це. Пам'ятайте, що ворог недобитий, що упирі ще будуть виповзати із своїх затхлих нір...»

IV

Я був на відкритому процесі, коли влітку 1950 р. у Львові судили Стахура, вбивцю Галана. Нікчемне, плугаве створіння з рухливими очима пацюка, невеличке на зріст і само схоже на загнаного облізлого шура, ще зовсім недавно в середовищі бандерівського підпілля користувалося популярністю несамовитого ката. На його жорстокій чорній душі вже було до двох десятків убивств наших людей. Він не визнавав вогнепальної зброї. Він убивав тихо — сокирою.

Мене вразило те, що він не читав жодного Галанового твору.

— Скажіть, підсудний, — запитав убивцю прокурор Руденко, — чому ви вбили Галана, навіть не знаючи його творів, навіть не знаючи, про що й про кого він писав?

Убивця промимрив:

— Я одержав наказ будь-що убити Галана, бо він був страшний для Ватікану...

Так, Ярослав Галан був і лишається страшним для Ватікану. І не тільки для нього. Галан був і лишається страшним для всього ворожого, для всього затхлого й підлого, що намагається пакостити нам, що пробує загальмувати наш поступ уперед.

Його твори завжди у бойовім строю!

ДЗВІНКИЙ І МОЛОДИЙ

Шанувальники й цінителі українського гумору будуть, очевидно, здивовані, коли дізнаються, що Олександровичу Ковіньці уже перевалило за сімдесят п'ять літ.

— Як — сімдесят п'ять літ? — здивуються вони. — Та не може бути! Сміх його такий бадьорий, такий дзвінкий і молодий, а ви таке кажете!

Нічого не напишеш, шановні читачі. Сміх Олександра Івановича — одного з найстаріших наших гумористів — справді бадьорий, справді дзвінкий і молодий, але йому, Олександровичу, вже справді за сімдесят п'ять літ. Він не дівка і літ своїх применшувати не збирається.

Та не подумайте, що він дідуган з отакенною сивою бородою, що він кречке і кашляє, як то положено, на такій орбіті бувши. Я сам, коли дивлюся на його парубочку високу статуру, на молоді його очі, на його гарну посмішку, завжди дивуюся: як він зумів так зберегтися? Життя так уже його м'яло, так його викручувало, так його гнуло, а от не скрутило й не зігнуло. Йому й тепер більше сорока не даси, а як і даси, то він сам не візьме.

І правильно зробити. Гуморист завжди мусить бути молодим і тілом і душею. Інакше сміху не буде, а буде сама драма.

Французький поет Артюр Рембо сказав: рука з пером варта руки з плугом. Цей мудрий афоризм можна було б поставити епіграфом до всієї творчості Олександра Ковіньки. Його рука з пером справді варта руки з плугом.

Вперше я почув Олександра Івановича Ковіньку років, мабуть, двадцять тому. Пам'ятаю, почав він свій виступ так:

— Мене частенько симпатичні наші читачі запитують: звідкіля у вас, Олександровичу, берегється смішненьке та веселеньке? Одповідаю: із життя. Ось вам маленький приклад. Жив ув нашому селі один удівець. Мав він дорослого вже сина і чималеньку пасіку. Дак от. Учащав той удівець до одної симпатичненької і веселенької удовички. Учащав і кожного разу медом її пригощав. Учащати учащав, частувати частував, а знати не знав, що до цієї симпатичненької і веселенької удовички учащає тихенько і його симпатичний синож-парубійко. Дак ось, одного разу, коли батько був уже в молодички, а в хаті вже було темно, рипнули сінешні двері, скригнули хатні двері, і в темряві почувся тихенький голос синочка:

— Тітко Орісю, куди поставити глечик з медом?

А батько й відповідає:

— Став, синочку, в мисник. Там і я свій глечик з медом поставив...

У залі вибухає голосний, розкотистий регіт, а в цей час Олександр Іванович був схожий на Ісуса Христа при розп'ятті. Обличчя його було спокійно-страдницьке, навіть якесь байдуже, і це ще більше підігрівало веселу атмосферу в залі.

І я тоді подумав: Ковінька, мабуть, таки справжній гуморист, від бога гуморист, якщо він уміє так триматися на трибуні.

Може, це суб'єктивна думка, але мені здається, що справжній гуморист ніколи не сміється, коли читає свої твори. З Остапом Вишнею мені доводилося виступати не раз і не два. Але ні разу я не бачив, щоб він посміхався, коли читав навіть найсмішніші свої речі, коли аудиторія захлиналася од реготу.

Олександр Ковінька — хай завжди йому буде весело — почав писати фейлетони й гуморески ще в двадцяті роки.

«Писати писав, але друкувати не наважувався,— згадує пізніше Олександр Іванович.— Та от великий наш поет і мій великий друг Володимир Сосюра частенько наполягав: «Піди і піди до Остапа Вишні. Хай він тебе послухає». Навіть теплу цидулку написав. Але я посоромився, не пішов. Не поніс цидулки. Та мрія познайомитися з видатним чародієм сміху не залишала мене.

Така нагода невдовзі трапилася. Поїхав я у Харків на якусь нараду й одважився. Поніс я гумореску «Містки та доріженьки» у редакцію газети «Селянська правда», сів проти секретаря і не дихаю. Секретарював тоді в «Селянській правді» Остап Вишня.

Прочитав він мою гумореску, подивився на мене весело й коротко кинув:

— Пайдьоть!

З легкої руки Остапа Вишні і пішло».

Олександр Ковінька друкується у «Червоному Перці», в «Червоному шляху», «Новій громаді», «Молодому більшовику» та інших часописах України. Пізніше його гуморески виходять окремою книжкою «Індивідуальна техніка».

На превеликий жаль, літературна діяльність Олександра Івановича Ковіньки, з незалежних від нього причин, була перервана. Знову почав писати він лише наприкінці п'ятдесятих років.

Його гуморески й фейлетони друкуються у республіканських газетах і журналах, передусім в обласній газеті

«Зоря Полтавщини», з якою Олександр Іванович має найтісніші зв'язки, бо він корінний полтавець і в цій газеті його «купали й сповивали» як журналіста і як гумориста.

У рідній Полтаві він задумує і пише великий цикл гуморесок, які дуже тепло були сприйняті читачами і в яких дуже гостро й дотепно висміюється все затхле, осоружне, чуже й вороже нашому народові, нашому життю. Тут же, в Полтаві, Олександр Ковінька написав кілька гумористичних повістей, і в тому числі «Превелебні свистуни».

У «Превелебних свистунах» письменник дає нам досить колоритну картину дореволюційного українського села, по-сатиричному гостро розвінчує сваволю, хижацтво й лицемірство сільських «павуків», виразно відтворює дух класової боротьби, тепло змальовує образи перших хоробрих, що піднялися на бій з визискувачами й експлуататорами.

Не цурається Олександр Ковінька й оперативного, на злобу дня, фейлетону — цієї нержавіючої і випробуваної нашої зброї у боротьбі з недоліками і хворобливими явищами. Ковінька вміє весело, дотепно висміяти хапугу, бюрократа, хамлюгу, чванька, безгосподарника. Сміх його доскульний, а часом і разючий.

Олександр Ковінька не раз казав, що найулюбленішим його вчителем був і лишається Остап Вишня. Я не помилюся, коли скажу, що й у жанрі фейлетону Ковінька перейняв досвід Остапа Вишні, продовжує і розвиває його творчу практику.

Олександр Іванович, коли буває в Києві, завжди приходить до нас у «Перець». Це його рідний дім і робоче місце в столиці. Завантажуємо його роботою часом навіть немилосердно, але Олександр Іванович у цьому відношенні «покладистий» і не сердиться на нас.

Ковінька любить писати фейлетони на фактичному матеріалі. Повинен сказати, що нема нічого важчого в гуморі, як писати такого роду фейлетони. Ти тут прив'язаний до конкретних, часто буденних фактів, до реального місця події, до живих людей і прізвищ. Тут все має свої чітко окреслені «кордони», переступати які ти не маєш права, інакше сфальшивиш або переборщиш. Справжній фейлетон на конкретному матеріалі може написати тільки справжній, досвідчений фейлетоніст.

Олександр Іванович уміє писати такі фейлетони. Читаючи їх, завжди думаєш: це школа Вишні, це вплив його колосальної майстерності. Остап Вишня і досі лишається неперевершеним майстром фейлетонів саме такого плану,

і вчитися у такого великого майстра — це не тільки велика честь, але й велика громадянська відповідальність.

Олександр Ковінька завжди пам'ятає цю істину і тому завжди дуже вимогливо ставиться до своєї творчості, до її форми, до її змісту, а головне — до мови.

Остап Вишня дуже часто нагадував своїм собраттям по жанру, що основна їхня зброя — це живе, веселе, одухотворене слово. Не забувайте, казав він, що веселу гумореску, фейлетон, гостру сатиру не можна написати спокійною, холодною, хай навіть і найлітературнішою мовою.

Так, це невловимий закон жанру, й ігнорувати його, обходити його — значить прирікати себе на художницьку злиденність, значить своєю власною рукою викреслити себе із списку служителів нашої веселої музи.

Олександр Ковінька завжди шукає отого «веселого, живого, одухотвореного слова», коли пише свої гуморески, фейлетони й повісті, і це надає їм яскравого національного забарвлення, робить їх дохідливими й привабливими, воїнними й кусючими.

Коли я читаю чи слухаю твори Олександра Ковіньки, то мені здається, ніби сиджу десь на березі Ворскли й слухаю полтавців-косарів, які сіли під кущем ліщини на перепочинок і ведуть між собою тиху й цікаву розмову. Кожне слово в них виважене, неквапливе, соковите, осяяне якимсь чудодійним теплим промінчиком, часто лукаве, а то й іронічне.

Отакий наш Олександр Іванович.

Але я забіг, здається, трохи наперед. Я, дай бог пам'яті, не сказав ще: де й коли знайшли його в капусті (не знаю чому, але гумористів завжди знаходять у капусті), не сказав, як складалося його життя ще до того, як він став голосно сміятися на всю Україну, як він став Ковінькою-гумористом.

Документи свідчать, що Олександр Ковінька народився 14 січня 1900 року в селі Плоскому на Полтавщині. Народився у бідній селянській сім'ї (гумористи чомусь завжди народжуються у бідних селянських сім'ях), і його першими університетами було злиденне життя дореволюційного українського села. Потім закінчив ще один «університет» — земське вище початкове училище. Дванадцятирічним хлопчиком пішов працювати. Мив посуд і підмітав підлогу в сільській аптеці. Працював і самотужки вчився, а книги читав просто запоем.

Після революції пішов служити в міліцію, завідував культвідділом. У 1918 році за участь у антигетьманському повстанні Олександр Ковінька був відданий на розправу

царського военно-польового суду. Від неминучої страти його врятував блискавичний наступ Червоної Армії. Проте згодом денікінці захопили Полтаву, і юнак знову опинився за ґратами. Знову врятувала його Червона Армія, яка витурила білогвардійців із Полтави і звільнила з тюрми майбутнього гумориста.

А після того Олександр Ковінька працює у різних радянських і громадських установах, а в 1928 році стає штатним працівником газети «Більшовик Полтавщини» і відтоді на-завжди пов'язує себе з нашою пресою, з нашою літературою.

Перед тим як віддати свою статтю до друку, я спитав Олександра Івановича:

— Відповідають дійсності оці дані з вашої біографії чи не відповідають?

— Відповідають з абсолютною точністю,— каже,— можу навіть метрику показати.

Признаюся — я таки глянув на метрику. Глянув і знову не повірив, що Олександр Івановичу Ковіньці — такому ставному, такому кременозному, такому молодому-молодому творчо й молодому фізично — уже за сімдесят п'ять літ спідометр накрутив, матері його ковiнька!

Пошли ж йому, доле, ще багато-багато творчих гараздів і віку довгого, віку безхмарного.

Три фути йому під кілем, як кажуть моряки.

НІ ПУХУ ЙОМУ, НІ ПЕРА

«Сергій Ларіонович Воскрекасенко, наш поет, сатирик і гуморист, не молодий поет і не початківець. Не думайте, що він уже й дідуган з отакенною білою бородою,— ні, він, що називається, тепер оце «саме враз», так би мовити «у формі»...

Остан Вишня. Про Сергія Воскрекасенка

Нашому другові-сатирикові справді не вісімнадцять літ, і він справді не початківець в літературі. У жовтні 1976 року минуло рівно сімдесят літ, як появилвся він на білий світ і своїм дужим немовлячим вереском дав знати, що українська нація збільшилася на одного громадянина. Народився Сергій Воскрекасенко у селянській сім'ї; розуміється, уся його родина думала, що виросте з нього хлібороб, лише бабуся, яка знайшла малого Серьожу в капусті у 1906 ро-

ці (капуста в жовтні ще на городі стояла), не поділяла цієї думки й божилася, що хлопчик неодмінно в сатиру піде.

— Хрест святий,— казала,— піде, бо як знайшла його на вгороді, то він страшенно пручався, не давався в руки брати.

Та хай хоч як воно там було, але факт залишається фактом: Сергій Ларіонович Воскресенко нажив уже солідну сатиричну «бороду», добрих сорок років плідно й мужньо працюючи на ниві рідної української радянської літератури.

Творчий шлях поета не завжди осявало ясне сонечко, не завжди він був торованим і ніколи не був гладеньким. Гладенька дорога в житті стелеться тільки перед щасливчиками і дурниками, а людям, що не входять до цих категорій, а тим паче людям творчим, а тим паче людям, які всерйоз вирішили попрацювати в жанрі сатири й гумору, на віку буває всякого, тільки ніколи не буває легких і второваних доріг.

І якщо Сергій Ларіонович Воскресенко — автор багатьох сатиричних збірок — оглянеться на пройдений шлях, згадає все передумане, все пережите за довгі роки роботи в «гарячому цеху» нашої літератури, то пригадаються йому не тільки пахучі квіти і вдячні посмішки прихильників його гострого й веселого слова. Пригадаються йому й круті пагорби творчих шукань, і гіркоти невдач, коли часом сатиричні стріли не досягали обраної мішені, пригадаються синці й гулі — сліди критичної голоблі, що відзначалась якоюсь особливою пристрасстю до сатири і її творців і ніколи не знала милосердя і пощади до них.

Та нічого не поробиш! Взявся за гуж, то не кажи, що не дуж. Став сатириком — звикай бути любим і нелюбим. Сатира перестала б бути сатирою, якби їй скрізь і всюди кричали славу, а її творців носили на руках. Треба прямо сказати, що ні один літературний жанр не мав і не має стільки недругів, злопихателів, як має їх сатира. І це цілком закономірне явище. Сатира бичує, сатира косить, сатира висміює, а «сміху боїться навіть той, хто вже нічого не боїться» (М. Гоголь). Бичує вона, висміює і косить всяку нечисть, всякий непотріб, який заважає нам, плутається у нас під ногами, який часто отрує, псує життя нашим людям. Та де ж це, справді, бачено, щоб бюрократ, шкурник, хапуга, пошляк, підлабузник, самодур-адміністратор, наклепник кричав сатирі «ура!», сприймав її як ніжну ліричну пісню? Наївно було б навіть думати так.

Бюрократи, шкурники, самодури, дармоїди, підлабузники завжди шельмували, глушили сатиру, докладали всіх зусиль, щоб покінчити з нею. Горезвісна «теорія» безконфліктності була найвищою концепцією цих зусиль, найбільш підступним маневром їхньої самооборони від сатири.

Чистоплюї, ханжі від «безконфліктності» лицемірно твердили, ніби в нашому суспільстві немає вже фальшивих, злих і підлих людей, що в нашому житті немає явищ, які слід випикати вогнем сатири, а якщо так, мовляв, то й сатира нам більше не потрібна; деякі з них, будучи трохи поміркованішими, казали, правда, що сатиричні пера ще ранувато здавати в музей старовини, але спрямовувати їх вістря радили тільки за межі нашої країни. Там, у капіталістичному таборі, шукайте об'єкти для сміху, для сарказму, для іронії. Кому-кому, а сатиричній літературі «безконфліктники» завдали найбільшої шкоди.

Партія, громадськість розбили «теорію» безконфліктності. Від неї осталася тільки сумна згадка.

Тепер, як ніколи раніше, перед сатирою відкрито у нас величезні можливості для справжнього розквіту, для ідейно-художнього вдосконалення. Справа тепер виключно за творцями сатири.

Кажуть, що тільки гречана каша сама себе хвалить. Але слід віддати належне нашим сатирикам — за останні роки вони збагатили сучасну українську сатиру, гумор багатьма талановитими творами, які проклали собі дорогу до умів і сердець найширших читацьких верств, які допомагають радянським людям викривати і викорінювати з життя, з побуту все наносне, шкідливе, нездорове, міщанське.

Серед цих творів значне місце посідають сатиричні поезії Сергія Воскресенка. Тільки за післявоєнні роки видано десяток його книг. Це говорить про те, що сатирик наш дуже плідний, що він справді, «що називається тепер оце «саме враз», так би мовити, «у формі». Але діло не тільки в кількісних показниках.

Сергій Воскресенко у своїй творчості завжди пам'ятає що сатира — це мистецтво пильності. Той, хто не усвідомив цієї істини, ніколи не стане справжнім сатириком. А Воскресенко усвідомив її глибоко, якщо так можна висловитися, усвідомив органічно. Це допомогло поетові добре відточити свій сатиричний зір, це дало йому гостре світосприймання. Він уміє не тільки бачити об'єкти, проти яких слід боротися з усією сатиричною пристрасстю, він добре бачить «мімікрію» цих об'єктів, їх видозміну, їх уміння фарбуватися в захисний колір. Це надає його сатири бойово-

го гарту, гостроти, злободенності, високого ідейно-художнього звучання.

Один приклад. Ще й досі деякі письменники, малюючи тип бюрократа (бюрократи і бюрократизм — це найбільше наше зло, і правильно роблять сатирики й гумористи, що не обходять його своєю увагою), малюють отакенну страшну тумбу в рогових окулярах, яка навіть не вміє по-людському розмовляти, а тільки рикає по-лев'ячому: «Прийому нема!», «Без доповіді не заходити!», «Відмовити!», «Не впускати!»

Ой, як це далеко від сучасної дійсності! Не ті часи, не той тепер бюрократ пішов. Такі бюрократи зникли ще в 30-х роках. Бюрократ змінив шкуру, перебудувався. Сучасний бюрократ строго дотримується годин і правил прийому, з відвідувачами він чемний, добрий і навіть люб'язний. Ви не встигнете переступити поріг його кабінету, а він уже встає з-за столу, іде вам назустріч, тисне вашу руку й неодмінно попросить сісти. А далі, мов рідний батько, пильно вислухає вашу скаргу чи просьбу, а коли почує, що хтось скривдив вас, — страшенно обуриться, заспокоїть, запевнить, що все владнає, на прощання знову потисне вам руку і... забуде про вас, як тільки ви зачинете за собою двері. Тип саме такого сьгоднішнього бюрократа ми бачимо в творах С. Воскресасенка:

Ах, чоловік! А що вже чулий...
Годину слухає й не дише.
— Згадайте, може, щось забули? —
Спита і все в блокнот запише.

Він руку широко вам потисне,
Всіх благ позичить на дорогу,
Під ліктик візьме ненавмисне
І проведе аж до порога.

За вас — так, так! — він битись буде,
Хай начуваються тетері!..
І все, що обіцяв, забуде,
За вами зачинивши двері.

(«Обіцяльник»)

Не знаю, з кого конкретно писався цей «портрет», але думаю, що написаний він дуже точно, думаю, що в ньому правильно схоплено найхарактерніші риси оригіналу. На підтвердження своєї думки наведу ще один приклад.

У Києві, на Червоноармійській вулиці, стоїть старий-престарий будинок. Усі, кому належало знати, знали, що цей будинок давно вимагає капітального ремонту. Знали в міській

і районній Радах, знали в районному житлоуправлінні і скрізь погоджувались, не відмовлялися, скрізь твердили:

— Так, будинок по Червоноармійській справді вимагає капремонту.

— Так, без капремонту в ньому жити не можна!

— Так, ремонтувати слід негайно!

Здавалося б, чого ж ще більше? Проте мешканцям цього злочасного будинку довелося чотири роки оббивати пороги міськради, райради, житлового управління, просити, скаржитись, переконувати. Гадаєте, їх не приймали, не вислуховували, не записували в блокноти їх просьб, думаєте, їм відмовляли? Нічого подібного. І в міськвиконкомі, і в райраді, і в житлоуправлінні люб'язно обіцяли, що питання про ремонт ось-ось буде вирішене кардинальним чином, і одразу забували про свої обіцянки, як про торішній сніг.

Так відходили в Лету місяці, а ремонтом і не пахло.

— Як, досі не почали ремонту? Це неподобство! — щиро обурювалися обіцяльники з міськради.

— Та не може цього бути! — дивувався начальник райжитлоуправління.

— Хто б міг подумати? Ай-яй-я! — печалився начальник ремонтної контори.

Заклекотав гнів на цей раз і в серці голови райради. Були покликані у свідки всі небесні сили, що далі голова не потерпить такої тяганини, що цього разу його караюча десниця не знатиме пощади до закостенілих бюрократів з житлоуправління і ремонтної контори.

— Я їм задам такого перцю, що до нових віників пам'ятатимуть! А за місяць, дорогі мої виборці, житимете у відремонтованих квартирах, — запевняв голова.

Минув не один місяць ще й після того, як голова райради «задав» своїм підлеглим перцю, а в квартирах обвалили тільки стару штукатурку і перекрили дах. Дальше діло не посунулося...

Ось які вони, нинішні бюрократи!

Сергій Воскресакенко у своїх поемах, віршованих памфлетах, гуморесках, у сатирах-мініатюрах створив яскраву галерею сатиричних образів і типів. Його сатира на бюрократів, людей «з подвійним дном», хапуг, міщан, ханж, перестраховальників, самодурів, пошляків — войовнича, гнівна і нещадна. Дехто з критиків, посилаючись на те, що сатира перш за все має бути «изящной», говорив, що в творах поета занадто вже багато «грубої» злості і ненависті. Це звучало як докір, хоч для докорів тут немає ніяких підстав. Хіба можна говорити про зло без сатиричної злості,

без гніву, без полемічного темпераменту? В. Г. Белінецький казав, що «под сатирой надо разуметь не невинное зубо-скальство веселых остроумцев, а громаы негодования, грозу духа, оскорбленного позором».

Більше, значно більше маємо підстав докоряти нашим сатирикам і гумористам за те, що в багатьох їхніх творах не відчувається ненависті і гніву проти потворних явищ, проти фальшивих, лихих людей, не відчувається «громов негодования» і «грозы духа, оскорбленного позором».

Я не погіршу проти правди, коли скажу, що в нашому сатиричному арсеналі є чимало прозових, драматичних і поетичних речей, що дуже «змахують» на соєву ковбасу — ні запаху, ні гостроти вони не мають і, розуміється, не допомагають створювати атмосферу морального бойкоту навколо всього ворожого, віджилого, не виховують у читачів почуття ненависті і непримиренності до всіх і всіляких проявів ворожої нам моралі. А висока місія радянської сатири полягає перш за все в тому, щоб виховувати ці благородні почуття, ці дорогоцінні якості. Це її основна заповідь!

Сергій Воскресенко зарекомендував себе в нашій літературі визначним майстром політичної сатири. Наш поет-сатирик у своїх памфлетах не знає ніяких «цирліхів-манірліхів», з своєї народної лексики він уміє вибирати для ворогів слова безжалісні, пекучі й жалючі...

Воскресенкова сатира на українських буржуазних націоналістів, гітлерівців, на паліїв війни, колонізаторів (це насамперед «Гетьманська булава з американської гуми», «Правда про фашистську біду», «Листи до президента») з повним правом може бути віднесена до числа кращих творів, написаних українськими радянськими письменниками в цьому жанрі. Вона сповнена високого сатиричного пафосу, народна за духом, колоритом, за звучанням, вона бойова і наступальна.

Довго їх дресировали
Лісі прусські генерали,
Потім їх ще обтесав
Власноручно Гімmlер сам.
Обшліфовував до того,
Що вони один на 'дного
Стали, зрештою, похожі,
Як стовпи у загорожі.
Потім кинув їм ножа
І гарикнув:

— Ну, гуджал!

Так просто, небагатослівно, але дуже влучно і вбивчо характеризує Сергій Воскресенко у фейлетоні «Чухраїнци»

один із політичних етапів у біографії людей без батьківщини, українських націоналістів, що дременули на «чужій чортопхайці в задку» аж за тридев'ять земель, рятуючи свої продажні шкури від справедливої кари. Ну, а там, як і слід було чекати:

Їх нові пани шанують,
Ребра, зуби ремонтують,
Гулі зводять на синці,—
Масажують ім рубці.
Чухраїнци в англосаків
Идуть по гімлерівській таксі...

Творчий доробок Сергія Воскрекасенка великий, і важко в короткому нарисі зупинитися хоча б на найзначніших його творах. Але хочеться бодай коротко сказати про «Листи до президента» — памфлет, написаний автором у той час, коли в Сполучених Штатах президентствував печальної пам'яті Гаррі Трумен і коли американські гарматні королі особливо шалено розмахували кулаками.

«Листи до президента» Сергій Воскрекасенко написав від імені колгоспників артілі «Прогрес» — Юхима Самуся, Тронька Панаса та Оникія Колеси. І Самусь, і Тронько, і Колеса — це роботящі люди, які знають ціну мирові, бо вони проливали за нього кров на фронтах Вітчизняної війни, боролися за нього і вибороли його дуже дорогою ціною. Троє друзів-колгоспників віддають усі свої сили мирному будівництву, вирощують високі врожаї на ланах своєї артілі, випалюють цеглу і черепицю, зводять світлі, затишні будинки для колгоспників. Але колгоспники з «Прогресу» уважно стежать за подіями в міжнародному політичному житті і по-своєму сприймають войовничі базікання заморського президента.

Не сходьте даром паром...
Недаром крутиться Земля,
І ми живем недаром...
Загине всякий, хто до нас
Поткнеться як агресор,—
В цім запевняємо ми вас,
Колгоспники з «Прогреса»:
Юхим Самусь, Тронько Панас
Та Оникій Колеса.

Одного разу поет виступав з читанням «Листів до президента» перед читачами західних областей України, і коли він продекламував ці рядки — в залі з усіх боків пролунали голоси: «Підпишіть і мене!», «І мене підпишіть!»

Сатирик пережив тоді хвилини великої творчої радості. Приємно усвідомлювати, що твої думки, почуття ідуть на одній хвилі з думами і почуттями людей, що тобі пощастило написати художній твір, який може викликати таку реакцію.

Багато-багато творчих йому успіхів, сильного променистого сміху. Ні пуху йому, ні пера!

НАШ ФІНСЬКИЙ ПОБРАТИМ

Ми сиділи в кабінеті редактора журналу «Крокодил» Мануїла Семенова, пили каву, курили і з великим інтересом слухали розповідь хазяїна кабінету про те, як він, будучи гостем монгольських журналістів, ловив у тамтешніх водоймах рибу і як йому фантастично щастило на тайменя. Таймень, хай буде вам відомо,— це королівська риба, довжина якої досягає двох метрів, а важить щось із 80 кілограмів. За своїми смаковими якостями таймень стоїть вище навіть од райдужної форелі. От яка це риба!

Над Москвою стояла дзвінка липнева спека, і кожен з нас вважав би найбільшою благодаттю сидіти зараз на березі тихого прохолодного озера й читати казкових тайменів. Але смію думати, що ніхто з нас сьогодні не залишив би цього «крокодилського» кабінету, коли б навіть випала реальна можливість перенестися з нього до берегів прохолодних монгольських озер і рік.

Сьогодні тут відбудеться зустріч з нашим фінським побратимом, всесвітньовідомим сатириком і гумористом Мартті Ларні. Вчора він прилетів із Хельсінкі до Москви, й редакція «Крокодила» запросила його до себе в гості. О другій годині дня має приїхати.

Перше моє знайомство з творчістю Мартті Ларні відбулося чотирнадцять років тому, коли видавництво «Иностранная литература» видало російською мовою його роман «Четвертий хребець, або Шахрай мимоволі». Скажу чесно: мене потряс цей твір яскравістю сатиричного таланту автора, фейерверком тонких дотепів, гіпербол і карикатур і разом з тим глибокою реалістичністю. Завжди, коли я перечитую знаменитого Шолом-Алейхема, то мимоволі думаю: боже мій, а який же він, мабуть, сильнючий в оригіналі. Така думка виникла й під час читання «Четвертого хребця». Повірте мені, що я зовсім не збираюся пред'являти якісь претензії до перекладу книжки. Я не збираюся також

нав'язувати своєї думки іншим, але мені здається, що навіть найталановитіший переклад ніколи не зрівняється з талановитим оригіналом, як найкраща копія репінських «Бурлаків» не замінить оригіналу великого живописця.

Ларні виявився напрочуд пунктуальним. Рівно о другій годині дня він зайшов до кабінету М. Семенова. Вище середнього росту, по-спортивному підтягнутий і радісно усміхнений. Чесно кажучи, ця весела усмішка мене найбільше вразила. Стільки читано, стільки чувано про фінську похмурість, мовчазність і навіть холодність, а тут бачиш живе спростування цього закоренілого міфа.

Добрий потиск руки, високе чоло, розумні очі, що випромінюють з-під окулярів симпатичну лукавинку,— все це одразу настроює на відвертість, на довірливу і дружню співбесіду.

Ларні був чи не найактивнішим і найдотепнішим учасником розмови. Він дуже темпераментно говорив про роль літератури в боротьбі за мир, за взаємоповагу й дружбу народів. «Література, я маю на увазі літературу з великої літери,— підкреслював Ларні,— вчить людей добру, гуманності, добропорядності. Я голосую за те, щоб радянську літературу видавали у моїй країні, а фінську літературу — у вашій країні».

Сатира, гумор Мартті Ларні є Літературою з великої літери. У нього сильне і точне бачення світу. Він пройшов такі житейські університети, які випадали на долю небагатьом творцям. А ці університети, як засвідчує досвід Максима Горького, є найкращим помічником таланту.

Мартті Ларні народився у 1909 році в маленькому селі Пакіла, губернії Хяма, де, за його жартом, люди справді небалакучі й схильні потеревенити лише в двох місцях: в лазні та в шинку. Але й там вони обмежуються кількома словами: «Піддай пари!» або «Налий ще!» У домі, в якому народився Ларні, розкіш була, за його ж таки жартом, великою розкішшю, зате нужда та злидні мали тут постійну прописку. Жилося несолодко, і йому ще в дитинстві довелося найматися пастушком, бути хлопчиком на побігеньках, чорноробом, щоб якось заробити собі на життя і навчання. Ларні найбільше любив історико-філологічні й політичні науки. Це дало йому змогу стати потім народним учителем. А пізніше він став журналістом. Журналістиці Ларні віддав більше тридцяти років свого життя. Власне журналістика й зробила його письменником. Літературну діяльність Мартті Ларні почав з поезії. У 1934 році вийшла перша книга його віршів.

Через три роки він опублікував свій перший прозовий твір — повість «Безодня», яка засвідчила, що у фінську літературу прийшов талановитий, оригінальний і чесний письменник.

Потім на полицях книжкових магазинів Фінляндії (і не лише Фінляндії) з'явилися книги: «Село добрих людей», «Світ двох», «Руки матері», «Недалеко від гріха», «Небо спустилося на землю», «Чорна Венера», «Міннесота в огні», «Шановні бідняки», «Про це помовчують», «Фінська кішка в мінорі», «Неймовірне щастя» та інші.

Але найбільшу, може, навіть світову популярність зажили його сатиричні романи «Четвертий хребець» і «Прекрасна свинарка».

У нашого фінського друга є щось од мужицького характеру. Він не повірить, поки не помацає. Крім глибокого знання життя, Мартті Ларні відзначається глибоким вивченням деталей і нюансів того матеріалу, соціальну суть котрого, дух котрого він хоче донести до розуму й серця читача. Спочатку він розгляне його, як казав Остап Вишня, і «отцедова» і «отцедова», і з усіх-усіх боків і площин, аж тоді вже береться за перо. Очевидно, це і є тим залізним законом художньої творчості, без суворого дотримання якого не можна розраховувати на успіх у будь-якому жанрі мистецтва.

Перед тим, як написати роман-памфлет «Четвертий хребець», Ларні від 1951-го по 1954 рік постійно жив у Сполучених Штатах Америки, редагуючи там фінську профспілкову газету «Синдикат». Він дуже уважно, прискіпливо вивчав тамтешню дійсність, однак у романі ми не бачимо цілої картини американського способу життя. Сатирик показав лише «шматки» цього життя. Але як показав! У цих «шматках», ніби на долоні, бачиш всеньке дно капіталістичного світу з усіма його потворствами й жахами.

Епіграфом до свого роману Мартті Ларні поставив слова відомого сатирика Джерома К. Джерома: «Друже мій! Друже мій! Не намагайся вірогідно змалювати нас! Краще говори перебільшуючи». Справді, письменник змальовує нрави Америки наших днів сатиричними засобами, він щедро користується приййомами гіперболи й карикатури, але робить це так художньо, так ювелірно, що читач не відчуває цього перебільшення. Навпаки, роман від цього тільки виграв і саме завдяки цьому широко розійшовся по всьому світу, став класикою фінської літератури.

Ми знаємо Мартті Ларні не тільки як видатного фінського літератора. Ми знаємо його ще й як енергійного

громадського й політичного діяча, як пристрасного й переконаного поборника миру, дружби й співробітництва між народами, як щирого друга Радянського Союзу.

Треба сказати, що Мартті Ларні послідовно відстоює ідею взаємозбагачення національних мистецтв, взаємообміну кращими його здобутками. У своєму листі «Українським друзям про Фінляндію та фіннів», що був надрукований у восьмому номері журналу «Всесвіт» (1973), Мартті Ларні, зокрема, пише:

...«Нам, хоч і на сором, а треба визнати, що ми вкрай погано знаємо українську літературу, яка посідає почесне місце в світовому мистецтві. Фінські літературознавці часто говорять про творчість Шевченка, Вовчка, Мирного і Франка, але, приміром, Рильського, Гончара, Корнійчука, Бажана, Сосюру, Малишка знають лише на ім'я. Щоб зарадити справі, пропоную швидше братися до перекладу української літератури на фінську мову й одночасно фінську літературу — на українську. Стежте, консули, щоб слова перетворилися на діла!

За допомогою писаного і друкованого слова народи вчитимуться краще пізнавати один одного, знайомитимуться з національними традиціями та культурними надбаннями, і коли на додачу до друкованого виступу випадає можливість потиснути руку і навіть покласти поцілунок на щоку, щезають вигадані перешкоди й сухі протоколи. Я справді надзвичайно радий, що «повільні, небагатослівні і забіякуваті» фінни встановили постійні й довірчі дружні зв'язки з Україною, одним із членів братерської сім'ї радянських республік, яка безкорисливо прагне побудувати для майбутніх поколінь тривалий мир».

Отаким він, Мартті Ларні — сатирик, гуморист, громадський і політичний діяч, наш друг і симпатик.

А написав я про нього не тому, що завжди по-доброму заздрю його сатиричному талантові і його працездатності, а передовсім тому, що видавництво художньої літератури «Дніпро» випустило у світ першу збірку його творів українською мовою.

Прочитайте — не пошкодуєте! За це ручаюся...

САМОКРИТИКА

Якийсь мудрець сказав колись:

— Якщо об твою голову ненароком удариться книжка і в ту мить пролунає звук, дуже схожий на удар молотка об порожній казан,— не поспішай винити в тому книжку.

Точно сказано!

Образно сказано!

Але бувають у наш час ситуації, коли винуватити доводиться книжки і тільки книжки. У цьому самокритичному слові я і говоритиму про них. Так, я говоритиму саме про наші з вами книжки, браття гумористи. Говоритиму одверто, різатиму правду-матінку в очі й не ламатиму шапки навіть перед забронзовілими авторитетами, котрі вважають себе Гоголями, Гашеками, Марк Твенами й не менше.

Що ж, коли дивитися самокритично, у нас вимальовується?

А вимальовується у нас невесела картина.

Видаємо ми друкованої продукції багато. По «валу» цифра в нас більш ніж справна. І з цього приводу в середовищі нашого брата хвальби — повні торби. Ми часто хвалимось кількістю виданих і перевиданих книжок з таким апломбом, як малі діти хваляться часом кількістю іграшок.

— А я вже маю 8 книг. Ага!

— А я — 10. Ага!

— А я — 17. Ага!

— А в мене їх більше 30. Ага!

А я вас питаю: хіба суть у тім, скільки ми пишемо? Категоричне ні! Книжки писати — це не каструлі клепати.

Суть у тім, як ми пишемо.

А пишемо, як комар дише!

Пишемо не смішно!

Пишемо нудно!

У співучій білоруській мові є такий дотепний вираз: «Пяро нарипела». Чи не здається вам, браття гумористи, що ця чарка і до нас п'ється? Нарипіли наші пера таких сурогатів, що читач сміється уже не од наших творів — він сміється з наших творів. Неприємний парадокс, але од правди не втечеш.

Я відчуваю, браття гумористи, що в душах ваших уже клубочаться чорні грозові хмари, що ось-ось ударить грім по моїй голові.

— Це демагогія! Це самоочорнителство! — крикнете ви.

— Ти видавай аргументи!

— Ти факти наводь!

Не гарячкуйте, браття гумористи! Будуть аргументи, будуть вам і факти. Будуть, будьте певні.

Я люблю час од часу зазирнути у своє щасливе майбуття, і з цією метою у вільну годину виходжу на прогулянку в парк, що навпроти нашого університету. Під його зеленими шатами з рання допізна вирує стихія «дітей сонця» — київських пенсіонерів. Тут точиться несамовита різня в «козла» і «підкидного». Тут реально відчуваеш високу напругу математичної думки в облісілих головах, що натхненно схилились над шаховими дошками. Тут точаться дискусії і полемічні баталії з усіх аспектів політики, економіки, літератури, мистецтва. Тут гойдається колиска всіх найсвіжіших новин. Тут у мене й завелося широке знайомство з найколеритнішими представниками цієї пенсійної Вандеї. Тут у мене зав'язалася щира дружба з пенсіонером Кирилом Опанасовичем Дудкою.

Майте на увазі: Кирило Опанасович не належить до категорії тих людей на заслуженому відпочинку, котрі піддають хулі все нинішнє й возносять до небес все те, що було при них. Кирило Опанасович не такий. Це розумна, добра й страшенно симпатична людина. Од нього не почувеш: «Хіба тепер глина? Он при нас була глина!»

Минулої суботи ми прогулювалися з Кирилом Опанасовичем алеями парку, гомоніли про се, про те, а потім мова зайшла про літературу. Літературу він любить, уболіває за неї.

— А що новенького написали наші сміхотворці? — цікавиться Кирило Опанасович.

— Та дещо написали, — кажу. — Пишемо, смішимо — даремно хліба не їмо.

— Смішіть, хлопці, смішіть. Ваш гумор дуже помагає вихованню підростаючого покоління. На своєму онукові бачу. Знаєте, не засне, бісеня, поки не прочитаю йому щонебудь із сучасного гумору. Прочитаю якусь гумореску чи баечку — воно й замовкає, як мишеня. І спить, уявить собі, цілу ніч, наче маку об'їлося. Та й по всякому злу ваша творчість б'є в саме «яблучко». Боятися вашого сміху всякі пройди, як чорт ладану. Розкажу вам одну цікаву історію. Недавно товариський суд при нашому домоуправлінні судив одного пожилыця Пилипа Кузьку. Дармоїд, скажу я вам, — проби ніде ставити. Хуліганить, п'є, б'є дружину, дітей мордує. А скрізь видає себе за поета-лірика. Ну, й витягли субчика на суд громадськості. Одні пропонують: порушити проти нього кримінальну справу, й хай ним далі прокуратура опікується. Уявить собі — і вухом не повів, ще

й посміхається іронічно. Інші кажуть — є пропозиція звернутися до органів міліції, щоб його взагалі витурили з Києва. Уявіть собі — нахалюра нуль уваги! Хтось гука: «Послати його на примусове лікування». Реакція та сама. Аж тут піднімається член товариського суду, артист естради на пенсії Альберт Хнюпавка, і вносить свою пропозицію.

— Доволі,— каже,— з ним цяцькатись. Надоїло. Я обома руками голосую за примусове лікування. Але цього йому буде замало. Давайте приймемо рішення, щоб під час одсидки в «малиновому хазяйстві», де його будуть од алкоголю лікувати, та примушували Кузьку по годин вісім щоденно читати сучасний гумор.

І уявіть собі, аж тут «лірик» заревів:

— За що ж мені така кара, громадяни судді? Я ж пропаду!

Розповідав Кирило Опанасович ці історії з усмішкою, а почував я себе так, наче з мене стягли штани й посадили на розпечену сковороду. «Оце,— думаю,— аргументи, оце атестація нашого сміхотворства!»

Але я ще не витяг на світ божий найвагомішого аргументу. Всі ви знаєте — споконвіку люди кажуть: «Ой, лопну од сміху!», «Ой, не сміши, бо вмру!» А пригадайте слова з відомаї народної пісні:

Як почала крупи дерти,
Можна було з сміху вмерти!

А що показує практика життя? А показує вона, що існує тільки два варіанти смерті. Або: «Помер після тяжкої тривалої хвороби», або: «Раптово помер». А ви покажіть мені хоч один некролог, який починався б так: «З великим сумом сповіщаємо, що на вечорі гумору, під час виступу письменника Паші Веселого, в розквіті фізичних і творчих сил помер од гомеричного реготу наш дорогий товариш ім'ярек!»

От ви мені тепер скажіть, браття гумористи, які ж ми після цього сміхотворці?

Тож давайте одверто самокритикуватися. Тільки самокритика може нам удосконалити нашу недосконалість. Тільки вона єдина може нам наблизити той омріяний час, коли біля палаців культури, клубів, лекційних залів під час наших виступів обов'язково чергуватимуть довгі-довгі валки машин швидкої допомоги.

Той час, браття гумористи, коли ми будемо хвалитися не кількістю виданих і перевиданих книг, а кількістю читачів, померлих од сміху.

- А від моїх творів померло вже 150 читачів. Ага!
 - А від моїх — 270. Ага!
 - А в мене їх — уже ціле кладовище. Ага!
- Пам'ятайте: читач з нетерпінням жде од нас таких творів, і ми зобов'язані написати їх.

ЯК ПИСАТИ ЛІТЕРАТУРНІ РЕЦЕНЗІЇ

Поради критикам-початківцям

Не святі горшки ліплять, не святі й літературні рецензії пишуть. Я думаю, що горшки навіть важче ліпити, ніж рецензії писати, бо чим ви поясните той відомий факт, що гончарів у нас стає все менше й менше, а рецензентів, навпаки, все більше й більше.

Рецензії пишуться просто. Ви берете новий твір письменника, перегортаєте його, як є на те час, а далі вже беретеся за папір та ручку.

Нижче подаю три зразки літрецензій.

Зразок № 1

Повість «Любисток» письменника А.

У своїй новій повісті письменник зображує.

У своїй новій повісті письменник відображує.

У своїй новій повісті письменник широко показує.

Зразок № 2

Нові новели письменника Б.

У своїх нових новелах письменник Б. точно зображує.

У своїх нових новелах письменник Б. широко відображує.

У своїх нових новелах письменник Б. по-новому показує.

Зразок № 3

«Троянди і сніг» — нова збірка поезій молодого поета В. Молодий поет В. у своїх нових поезіях по-новому зображує.

Молодий поет В. у своїх нових поезіях талановито відображує.

Молодий поет В. у своїх нових поезіях глибоко показує.

Я міг би подати кілька зразків і негативних реценцій. Вони теж пишуться дуже просто. От, наприклад. Ви берете той самий «Любисток» і пишете.

ЧОРТОПОЛОХ ЧИ «ЛЮБИСТОК»?

Про нову так звану повість письменника А.

У своїй новій сумнівній повісті письменник А. ошельмує.

У своїй новій порочній повісті письменник А. облплює.

У своїй новій безвідповідальній повісті письменник А. спотворює.

Але від негативних рецензій всіляко утримуйтесь. Принаймні на перших порах. Пам'ятайте стару як світ мудрість, що краще мати сто друзів, ніж одного ворога. Пишіть позитивні рецензії. Пишіть і не слухайте, коли вам хтось із читачів закине: «Стривай, стривай, дорогуша! А де ж ті письменники знаходять час для художньої творчості, якщо вони те тільки й роблять, що «зображають», «відображують» та «показують»? Не звертайте на це уваги. Так пишуть навіть маститі деякі критики. В такій манері написані цілі розділи навіть історії нашої літератури.

І ще одна суттєва порада. Колись знаменитий В. Курочкін написав свій славнозвісний «Дружеский совет», у якому є такі рядки:

Свежим воздухом дыши
Без особенных претензий;
Если глуп — так не пиши,
А особенно рецензий.

Поет хотів, очевидячки, допекти комусь із своїх рецензентів, а над тим і не подумав, що необережна його «хохма» може наштовхнути молоду та ще вразливу людину на зайві роздуми, посіяти шкідливу зневіру, а то й зовсім одштовхнути від літературного поприща, що є зовсім не бажаним.

Не вагайтеся і не сумнівайтеся! Інакше рецензента з вас не витанцюється.

За пера, хлопці!

Я БЕРУ ІНТЕРВ'Ю У САМОГО СЕБЕ

Про всесвітньовідомих габровців, а тим паче про Габровські фестивалі, писати нудно категорично забороняється. Це ясно, як двічі по два — чотири. Це по-перше. А по-друге, про габровців і традиційні Габровські фестивалі напи-

сано дуже багато не тільки в самій Болгарії, але й за її межами, не кажучи вже про Україну. Тому я вирішив знайти зовсім нову, оригінальну форму викладу своїх власних спостережень і вражень, винесених з сьогорічного Габровського фестивалю.

І я, здається, могу сміливо крикнути: «Еврика!» Я знайшов цю форму. Я буду брати інтерв'ю у самого себе.

Самоінтерв'ю — це щось схоже на прогресивне й модне тепер у нас самообслуговування. Я сам себе запитую і сам відповідаю на свої запитання. Я чомусь переконаний, що така манера фейлетону розсмішить читачів «Перця». А кого не розсмішить, то хай той не читає. Переживати я не буду. У таких випадках я завжди беру приклад з моєї двоюрідної тьоті Моті.

— Я знаю, — частенько говорить моя тітонька, — що бог причепив мені тричі некрасиву мордоплюху. Але я не переживаю, бо я оптимістка. А кому не подобається моя фотокарточка, хай при зустрічі переходить на другий бік вулиці.

Отак і я. Не подобається — не читай, одвернися!

Отже, з а п и т а н н я п е р ш е.

— Скажіть, товаришу Маківчук, ви вперше були на Габровському фестивалі?

Відповідь. Вперше, і дуже шкодую, що не втрете або хоча б вдруге.

З а п и т а н н я д р у г е. Судячи з вашої відповіді, Габровський фестиваль справив на вас приємне враження. Так я вас зрозумів?

Відповідь. Не зовсім так. Габровський фестиваль справив на мене колосальне враження!

З а п и т а н н я т р е т ь о г о. А коли говорити конкретніше?

Відповідь. Габровський фестиваль приголомшив мене!

З а п и т а н н я ч е т в е р т е. А коли говорити ще конкретніше?

Відповідь. Габровський фестиваль полонив мене. Так, так, я не перебільшую — полонив. Я багато читав про Габровські фестивалі, багато чув про них, але те, що я побачив, не йде ні в яке порівняння з читаним і чуваним.

Правильно ж хтось сказав: краще один раз побачити, ніж сто разів почути. Так, товаришу Маківчук, читати, слухати про Габровський фестиваль і не бачити його — це однаково, що їсти яєчною без яєць. У цьому переконує мене мій власний досвід. Повірте, що до поїздки у славнозвісне місто Габрово моя увага навіть про самих габровців була

якась однобока. По-перше, я вважав, що сміх — це основне заняття габровців, що вони те тільки й роблять, що сміються. Прокинуться вранці, поснідають добре під сливову, поп'ють кави по-турецькому і давай реготати. Регочеться старе й мале. А коли хтось захандрить і не хоче сміятися, то його починають лоскотати, і тоді він теж починає реготати, мов навіжений. Потім пару годин посплять, а потім повстають, гарненько пообідають під сливову і знову регочуть, хапаючись за животи. Потім знову посплять пару годин, повечеряють гарненько під грайливе шуменське пиво і знову регочуться до пізньої ночі. А все інше робить за них дядечко. Будує заводи й фабрики дядечко. Оре і сіє дядечко. Питаннями культурного будівництва опікується теж дядечко.

Що ж я побачив, приїхавши до Габрова?

Побачив я, що габровці ідуть у перших лавах будівників нового чудового життя в Народній Болгарії. Вони невтомні і натхненні трудівники. Та й до того ж веселі трудівники. Вони краще за всіх знають, що соціалізму не можна будувати з кислою міною. Вони краще за всіх знають, що гарний настрій і соціалізм — це рідні брати. Сміх їм творити і жить помагає. В цьому невичерпна сила габровців, дай їм боже здоров'ячка!

По-друге, я був глибоко переконаний, що габровці дуже скупі, що габровець — то болгарський різновид бальзаківського Гобсека.

Але то уже — не мій гріх, то вина самих габровських «шегі» (анекдотів), яких я за свій вік перечитав таки чималенько.

Признаюся вам, товаришу Маківчук, одверто, що, вибираючись у Габрово на фестиваль, ми прихопили з собою солідного «сидора», в який упхали чотири кіло копченої ковбаси і три кіло сала, тому що зі сміху не завжди можна померти, а з «голодухи» завжди припухнути можна.

Що ж виявилось насправді?

Виявилось, що габровці вельми щедрі, вельми гостинні люди. Спасибі габровцям за все! Велике спасибі також все-світньовідомим безхвостим габровським котам за те, що вони виручали нас, з апетитом упоравшись із усією нашою провізією, і нам не довелося везти свого «сидора» до Києва.

З а п и т а н н я п'яте. Що ви ще можете сказати про Габровський фестиваль?

В і д п о в і д ь. З доброю заздрістю можу ще сказати, що габровці уміють показувати свої фестивалі тому, що мають що показувати.

Вечірні вулиці Габрова в дні фестивалю були вщерть заповнені яскравими, мальовничими колонами габровців. Вони на ходу, з професійним артистизмом розігравали до-тепні сценки, колючі інтермедії, вони співали, вони танцювали, вони сміялися, як діти. Десятки самодіяльних оркестрів не знали перепочинку до пізньої ночі. Здавалося, що самі гори сміються і підстрибують у веселім танку.

Хотілося дивитися на цю розбурхану ріку всенародних радощів до безконечності.

І винні в цьому знову-таки самі габровці. Всі вони, починаючи з керівників округу й кінчаючи малими школярами, жили й дихали в ці дні своїм розчудесним веселим фестивалем.

За моїм глибоким переконанням, Габрово уже тепер посідає перше місце в світі по виробництву сміху на душу населення. І я не здивуюся, якщо в недалекому майбутньому прочитаю повідомлення Болгарського телеграфного агентства (БТА) про те, що ЮНЕСКО оголосила місто Габрово столицею сміху нашої планети-матінки. Ну, що ж, бо-гові — богове, як сказано в святому письмі.

Накінець, з а п и т а н н я ш о с т е, товаришу Маківчук: що ви хотіли б сказати габровцям на прощання?

В і д п о в і д ь. До побачення, веселі, милі, добрі габровці, великого вам щастя і міцного здоров'я! До зустрічі на майбутньому фестивалі! Якщо запросите, звичайно...

С М І Ш И Н К И Й П Е Р Ч И Н К И

Ч И Є Т У Т Р И Б А ?

На світанку підїжджаємо до незнайомого придні-стровського озера. Якийсь ранній дідок уже пасе на березі корову. Питаємо:

— Дідусю, в цьому озері є риба?

— А де б вона мала дітися?

Просиділи над вудочками до обіду, але ні кльову, ні пів-кльову. Знову питаємо:

— Дідусю, чому ж воно не клює? Може, тут риби немає?

— А де б вона тут взялася!

ЛЮБОВ З ПЕРШОГО ПОГЛЯДУ

Молода прийшла з загсу. Сумна-пресумна. Вона нагадувала образ Варвари-великомучениці у найтяжчу мить своїх страждань. Навіть не вірилось, що на весіллі люди можуть бути такими пригніченими.

— Чого це в тебе такий настрій, наче ти не на весіллі, а на власних похоронах?— спитала молоду подружка.

Молода важко зітхнула.

— Я не знала, що він такий лисий...

— Тю, а куди ж ти раніш дивилася?

— Коли ми зустрілися, він був у шапці...

ПРОСТИШЕ ПРОСТОГО

— Ти мені скажи, як це оте бюро прогнозів так ловко погоду вгадує? За місяць наперед вони тобі точно передбачать, де буде дощ, де буде спека, де буде холодно.

— От сказав! А ти думаєш, що в тому бюро люди газет не читають?

НАЛИЙТЕ ЩЕ Й БАБІ

Після охоти обідаємо в хаті старого сільського мисливця Омелька Пахомовича.

Ну, самі знаєте, що мисливські обіди не завжди чаєм обходяться. Після першої чарки коньяку Омелько Пахомович якось зневажливо скривився.

— Що, не смакує? — питаю.

— Та нічого напій, тільки чого він так сильно канахветами одгонить?

Після другої чарки Омелько Пахомович питає:

— А горілки у вас немає?

— Горілки,— кажу,— нема, є спирт. Вип'єте?

— А чого ж. Тільки налийте отой тонкий стакан, бо мені лікарі не совітують багато жидкості вживати.

Я дістав з рюкзака флягу й налив йому склянку ректифікату. Омелько Пахомович випив і онімів. А коли йому одпустило трохи дух, нахилився до мене по-змовницькому й шепнув на вухо:

— Налийте ще й моїй бабі стакан. Може, бісовій торохтолці хоть на годину заціпить.

ЧИ МАЄ СОВІСТЬ ЗУБИ?

— Ми часто кажемо: «Його совість гризе», «Його заїдає совість»...

Ви собі уявляєте, що було б, коли б совість справді зуби мала?

Запевняю вас, що ми давно вже поховали б багатьох своїх найближчих друзів.

МІШКІВ ХВАТИТЬ...

Розповідь молодого геолога

Пізнього осіннього вечора ми попросились до одного лісника на ночівлю.

— А де ж я вас покладу, голубчики,— сплеснула руками лісничиха,—коли вас аж п'ятеро?

— Не хвилюйтеся,— кажемо лісничисі,— ми будемо в мішках спати.

— А-а, в мішках? Ну то ще якось влаштуєтесь. Мішки в нас є. Правда, вони з-під картоплі, але ніч переспати можна.

ДИТЯЧА БЕЗПОСЕРЕДНІСТЬ

П'ятирічна Оксанка вперше виїхала до своєї бабусі в село. Вперше вона побачила живого півника, живу курочку, живих гусенят.

Але найбільше сподобалась Оксанці бабусина ряба льоха. Оксанка бігала за нею по двору, хватала її великі вуха, і коли льоха починала голосно рохкати, Оксана заливалася дзвінким дитячим сміхом.

— Чого тобі, Оксанко, так весело?— питає бабуся.

— Ой, ваша свинка дуже смішна.

— А чого ж це вона тобі така смішна?

— А вона точно так балакає, як мій тато спить.

ПОПУЛЯРНІСТЬ

— А вас, Семене Петровичу, навіть у Вінниці знають.

— А де мене, браток, не знають? Мене, браток, скрізь знають. А що там вінничани про мене говорять доброго?

— Та всі питають: а де тепер ота балда працює?

ЦЕ ЩЕ НЕ БІДА

Не переживай, якщо ти не лишив сліду в літературі.
Це ще не біда.
Переживай, якщо ти наслідив у літературі...
Ото біда!

ОТ І ВГАДАЙ, ЯКИЙ ВІН Є

Він завжди хвалиться:
— У своєму житті я не зробив людям нічого поганого.
І ні разу не сказав, а що ж він зробив людям доброго.

СУВОРО ЗАБОРОНЯЄТЬСЯ

У магазині «Цигарки — тютюн» на чільному місці, наче ікона, висить художньо оформлене попередження: «Курити суворо забороняється. Штраф — 3 карбованці».

Це однаково, що в церкві над самісіньким вітварем написати: «Бити поклони суворо забороняється. Штраф 30 свічок Варварі-великомучениці. Амінь».

Мораль: «Пужати» штрафами суворо забороняється. Це не морально!

ПРАВИЛА ХОРОШОГО ТОНУ

Він до того поважав правила хорошого тону, що навіть у себе вдома приймав ванну тільки в трусах.

БОЖИЙ ДАР І ЯЄЧНЯ

У деяких газетах і журналах останнім часом з'явилася літературна рубрика: «Книги, які ще не вийшли». Під цією рубрикою часом друкуються такі літературні виливки, що краще було б ставити над ними рубрику в такій редакції: «Книги, які ще не вийшли і ніколи не вийдуть». Поперше, од цього виграла б література.

А по-друге, читачі знали б, що в редакціях не завжди плутають божий дар з яєчнею.

ВСУПЕРЕЧ ЛОГІЦІ

Дехто ганяється за літературною славою, як ганяється кошеня за своїм хвостом.

Якби кошенята були обізнані з логікою, вони напевно цього не робили б, бо ніхто ще не догнав власного хвоста.

ПОДАРУНОК ЧИТАЧАМ

Письменник Григір Шамкало забрав із видавництва рукопис свого роману, що був уже прорецензований і внесений до видавничого плану на 1976 рік.

На запитання кореспондента літгазети, чим, власне, письменник пояснює цей свій крок, Григір Шамкало коротко відповів:

— Мені просто хотілося зробити хороший подарунок читачам на честь республіканського з'їзду письменників.

Григір Шамкало закликав колег по перу підтримати його почин.

МОЖЕ БУТИ

Один голова райвиконкому казав мені:

— Розкритикуйте в «Перці» нашу районну газету. Ну, майже зовсім не пише про вивозку гною на поля, а питання гнойового господарства в районі взагалі веде на низькому рівні.

— А чим це пояснюєте?

— Думаю, що редактор газети просто не зумів прищепити своїм працівникам смак до гною.

Може бути!

ГОРІЛКА НА НОГАХ ТРИМАЄ

— Що ти мені тою випивкою очі печеш? «П'еш!», «Напиваєшся!» Ну, п'ю, Ну, напиваюся! Горілка мене тільки й на ногах тримає.

ЖАЛЬ-ЖАЛЬ

Деякі наші керівники дізнаються про стан здоров'я своїх кадрів за чорною рамочкою на останній сторінці газети.

— Тю, ти диви— Петренко вмер! Ну й діла! А я збирався завтра на колегії доброго прочухана йому всипати. За перший квартал досі звіту не здав. Жаль-жаль!

СКЕПТИК

Один мій знайомий книголюб якось питає мене:

— Ви мені скажіть, чим його пояснити, що нині так мало в літературі великих письменників?

— А чому це ви так скептично на нашу літературну дійсність дивитесь? — ставлю йому контрзапитання.

— Може, я справді скептик. Але я читав майже всі літературні новинки, а от новітнього Шевченка, Франка, Мирного, Коцюбинського чи Стефаника, їй-богу, не бачу.

— Ви дуже помиляєтесь,— кажу.— Ви походите на ювілейні вечори наших сучасних літераторів та послухайте уважно ювілейні доповіді, виступи, привітання, то од вашого скепсису тільки дим піде.

Їй-богу!

АРХІПОЛІГЛОТ

— Це правда, що ви знаєте дуже багато мов?

— Ого! Я їх знаю стільки, що вже не пам'ятаю, як говорити по грецькому, а як по-німецькому.

ЯКЕ ІХАЛО, ТАКЕ Й ЗДИБАЛО

Серед білого дня кренделєє вулицею п'яний до чортиків суб'єкт. Йому назустріч суне другий суб'єкт, теж укомплектований по саму зав'язку.

— П-прошу пардону,— звертається перший до другого.— Ви мені не скажете, що зараз на вулиці — ніч чи день?

— Не з-знаю, голубе, не з-з-знаю. Я не ту-т-тешній.

ХОДИТИ ТРЕБА

Той, що ходить, завжди може впасти. Той, що плазує, ніколи навіть не спіткнеться.

І все-таки треба ходити.

Якщо ти людина!

КОЛИ НАМ ЗА П'ЯТДЕСЯТ

— Як здоров'я?

— Та так. Гірше, як було, але краще, ніж буде.

ПОРАДА МОЛОДИМ

Коли у вас немає задишки і красивих вставних зубів,— не переживайте.

Цей недолік скороминущий.

ГОНОРІС КАУЗА

Науковий працівник інституту філософії Григійр Пательня написав фундаментальну наукову працю, у якій теоретично обгрунтував, що на світі ніхто нічого не знає.

Без захисту дисертації йому одноголосно присудили докторську ступінь.

УГАДАВ

У фойє клубу письменників стоять двоє. Один щось розповідає, енергійно жестикулюючи руками, а другий мовчки слухає.

Підходить третій, вітається з обома, але той, що енергійно жестикулював, одразу попрощався і пішов.

— На кого це Василенко брехні тут розводив? — питає третій першого.

— А чому це тобі так здалося?

— Ну, Василенка я знаю як облупленого. Він завше коли щось бреше, то страшенно руками розмахує.

— Не знаю, не знаю.

— А все-таки про кого це він ахінею тут ніс?

— Та розхвалював твою нову повість. Запевняв, що вона написана на рівні кращих творів Хемінгуея...

НЕПРОБИВНИЙ

У лікарні для хворих на алкоголізм лікар-нарколог показує новоприбулому пацієнтові на метровому багатобарвному плакаті, що висить на стіні кабінету, процес деформації людської печінки під впливом систематичного вжитку алкоголю.

— Оце бачите,— каже лікар,— показуючи паличкою на перший малюнок.— Це печінка здорової людини. Вона нормальна, і колір у неї нормальний, здоровий, природний.

Любо дивитися! А оце печінка алкоголіка. Бачите, наскільки вона збільшена, яка вона перекобочена й чорна. Не печінка, а старий деформований портфель. Неприємно навіть дивитися.

Новоприбулий пацієнт лиш іронічно посміхнувся.

— А мені це до самої феньки! Я не піжон...

А МОЖЕ, Й ТАК

Один інтелігент, дуже начитаний чоловік, який живе в «комуналці», казав мені:

— Якби Лев Толстой жив у комунальній квартирі, то він став би Салтиковим-Щедріним.

АРХІГРАМОТІЙ

Навіть після слів «Композитор Бах» обов'язково ставив знак оклику.

ПРОФЕСІЯ ФОРМУЄ СМАКИ

Старший товарознавець міжрайонної бази «Торгім-портодяг» Лариса Степанівна Курочка не нахвалиться своїм сином Гариком.

— От бог послав мені дитину. Брильянт! Уявляєте — сама люблюся і не налюбуюся, а від дівчат так просто одбою нема.

— Такий красень?

— Що ви, що ви, це не те слово!

— А чим же він бере?

— У нього чисто імпортне обличчя!

СТРАЖДАЛЕЦЬ

Носить за пазухою каменяку, а плачеться, що йому на душі важко...

КОМУ ДОБРЕ

Добре безсердечним. Їм ніколи не загрожує інфаркт.

ЗАМІСТЬ РЕЦЕНЗІЇ

Коли читаєш деякі нинішні романи, повісті й вірші, то складається таке враження, що ти через скло мед лижеш.

СКЛЕРОЗ І ПОЛЮВАННЯ

— Що ж ви гав ловите, Петре Степановичу! Такий зайчисько просікою на вас біг, а ви не стріляли. Задрімали під кущем, чи що?

— Таке скажете! Побачив я його одразу, як тільки загонщики заалалакали.

— А чого ж ви не стріляли?

— Та — ружжо не стрельнуло.

— А чого ж воно не стрельнуло?

— Та забувся, холера, зарядити!

КЛЮЄ ПО П'ЯТНИЦЯХ

— Де рибалили в суботу, Федоре Івановичу? — питаю свого сусіда, фаната-риболова.

— Їздив на Жукове озеро.

— Ну і як?

— Та як вам сказати? З перемінним успіхом. То не клює, не клює, а то зовсім перестане. Потім знову перестане й знову не клює.

— Е, не знаєте ви, коли їхати на риболовлю. На риболовлю треба їхати, Федоре Івановичу, в п'ятницю. Он Сергій Карасик їздить на Жукове тільки по п'ятницях і каже, що одною вудочкою не встигає підсікати.

— Кажіть і ви! То він вам бре-бре.

— Ні, не бреше. Вчора був у нього, і він частував мене юхою. Смачнюща юха! Ну, до того смачнюща, до того смачнюща, що ніколи й не подумав би, що зварена вона із... свіжомороженого хека.

ЗМІСТ

<i>Микола Іщенко. Утверджуючи добро</i>	5
РЕПОРТАЖ З ТОГО СВІТУ	21
ПІКІНЕРИ З ЧОРНИЛЬНИМИ СПИСАМИ	
Пікінери з чорнильними списками	145
Шура-буря в помийниці	152
Галас у жабурині	157
Сон рябої кобили	159
Не може бабі кадило	162
Сенк'ю, панове!	165
Ой спасибі вам, файний паночку!	167
Якщо глуха недочує...	169
Скоробрехи з Лондона	171
Коваль коня кує, а жаба ногу наставляє	173
АНФАС І В ПРОФІЛЬ	
Свині не винні	176
«Кошмар моєї жінки»	180
Пророк із Святошина	185
Не було б печалі...	190
Чи завжди щедрість — благо?	192
Без шпаргалки...	195
Недописаний фейлетон	196
Любов і параграф	201
Мурло	203
Пам'ятник теці	209
Думать нада	210
Віддай — не хочу	213
Про Юхима позитивного і Юхима негативного	216
Цілина, 1962 рік	219
Лист, що адресується багатьом	225
Щоб добрі сни снилися...	227
Неприємна історія	230
Поцілунок з тигром	233
Нечестивці помогли	234
Сповідь на лавочці	237
Лист усім тим, котрі беруть	240
Копія: усім тим, котрі дають	240
Чудотворна Явдоха	243
Та було б, та було б не ходити...	246
Закувала та сива зозуля...	248

«Огелла»	250
Чорт штовхнув...	253
Лист тим товаришам, котрі соприкасаються з хімією, але забувають часом, що вона дама із мстивим харак- тером	255
Котоферми	258
Подорож у Південноморськ	260
«Жуть!»	264
«Всіх болящих радість...»	265
Жучки-заготувачі	268
Звели наклеп	270
Сам собі голова	272
Лист деяким шановним товаришам, з вини яких нидіє кооперативне будівництво	274
Люблю точні назви	277
Сильний характер	278
Як покінчили з поріддям шайтана	280
«Життя дається один раз...»	281
Як Пилипко за кооперацію постраждав	283
Правильно формулювати	286
Ти критикуй конкретно	287
По науці	288
Думати завжди корисно	288
Зразковий племінник	289
За мудрим принципом	290
Молитва батька	290
Як Ольця порозумнішала	291
«Парубки» на пляжі	293
Досвідчена кадра	294
Як Сергійко карбованця шукав	294
Коньяк на зір впливає	296
Лист до редакції	296
Не в грошах щастя	297
Заповіт похмурого	298
Дрібновласницькі страсті	299
Тепер, Гапко, і ми люди	299
Без пуху, пера...	304
Юшка	307
Про нашого брата рибалку	311
Охота гірше неволі	316
Як я програв два літри... чорної кави	319

СЛОВО — МЕЧ

Невмирущий	322
Слово — меч	342

Дзвінкий і молодий	350
Ні пуху йому, ні пера	354
Наш фінський побратим	361
Самокритика	365
Як писати літературні рецензії	368
Я беру інтерв'ю у самого себе	369

СМІШИНКИ І ПЕРЧИНКИ

Чи є тут риба?	372
Любов з першого погляду	373
Простіше простого	373
Налийте ще й бабі	373
Чи має совість зуби?	374
Мішків хватить....	374
Дитяча безпосередність	374
Популярність	374
Це ще не біда	375
От і вгадай, який він е	375
Суворо забороняється	375
Правила хорошого тону	375
Божий дар і яєчня	375
Всупереч логіці	376
Подарунок читачам	376
Може бути	376
Горілка на ногах тримає	376
Жаль-жаль	376
Скептик	377
Архіполіглот	377
Яке їхало, таке й здибало	377
Ходити треба	377
Коли нам за п'ятдесят	377
Порада молодим	378
Гоноріс кауза	378
Угадав	378
Непробивний	378
А може, й так	379
Архіграмотій	379
Професія формує смаки	379
Страждалець	379
Кому добре	379
Замість рецензії	380
Склероз і полювання	380
Клює по п'ятницях	380

ФЕДОР ЮРЬЕВИЧ МАКИВЧУК

САТИРА И ЮМОР

Избранные произведения

Киев, издательство
художественной литературы
«Дніпро», 1982

(На украинском языке)

Редактор М. Я. Видиш
Художник В. В. Кузьменко
Художній редактор О. М. Анкін
Технічний редактор Т. А. Табаченко
Коректор О. В. Афійчук-Нікітіна

Информ. бланк № 1806

Здано до складання 30.03.82.
Підписано до друку 06.08.82.
БФ 46366.
Формат 84×108¹/₃₂.
Папір друкарський № 2.
Гарнітура літературна.
Друк високий. Ум. друк. арк. 20,16
Ум. фарб. відб. 20,16
Обл.-вид. арк. 23,253.
Тираж 65000. Зам. 847.
Ціна 1 крб. 60 к.

Видавництво художньої літератури «Дніпро».
252601, Київ-МСП, вул. Володимирська, 42.

Київська книжкова фабрика.
252054, Київ, вул. Воровського, 24.

Маківчук Ф. Ю. Сатира і гумор: Вибрані твори/ Пе-
М15 редм. М. Іщенка.— К.: Дніпро, 1982.— 383 с.

У книжці вибраних творів відомого українського радянського письменника вміщено: «Репортаж з того світу», написаний після перебування автора у США в складі радянської делегації на сесії ООН, памфлети й фейлетони, спрямовані проти українських буржуазних націоналістів, а також гуморески, в яких висміюються прояви чужої нашому суспільству моралі,

М 70303-257 Бз.15.11.82.4702590200
М205(04)-82

У2